

ΕΓΚΡΙΣΙΣ 1967

Α. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

Ν. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΣΤ' ΤΑΞΕΩΣ

Β' έτος συνδυασιαλίας



ΑΘΗΝΑΙ

ΕΚΔΟΣΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

Χ. & Ι. ΚΑΡΠΑΦΑ

ΠΑΤΡΑΙ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
Δ/ΣΙΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ἐν Ἀθήναις τῆ 30-6-1956

Ἀριθ. Πρωτ. 75407

Πρὸς
τοὺς κ. κ. **Α. Κυριαζόπουλον - Ν. Διαμαντόπουλον**
Λεωφόρος Σμύρνης 52

Ἐνταῦθα

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 75407/30-6-55 πράξεως τοῦ Ἑπιτελείου μετὰ σύμφωνον γνωμοδότησιν τοῦ Κ. Γ. Δ. Σ. Ε. ἐνεκρίθη διὰ μίαν διετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ἐνάρεως τοῦ προσεχοῦς σχολικοῦ ἔτους 1956 - 1957 τὸ ὑποβληθέν εἰς τὸν διενεργηθέντα σχετικὸν διαγωνισμὸν βιβλίον σας «Ἱστορίαν» ὡς βοηθητικὸν τοῦ μαθήματος τῆς «Ἱστορίας» διὰ τὴν ΣΤ' τάξιν τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Παρακαλοῦμεν ὅθεν, ὅπως προβῆτε εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ βιβλίου σας κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν οἰκείων Ἐπιτροπῶν καὶ μετὰ τὴν θεώρησιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου ἐκτυπώσητε τοῦτο, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἔγκρισις αὕτη παρέχεται ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς διορθώσεως τῶν σφαλμάτων καὶ δύναται νὰ ἀνακληθῆ ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν.

Πᾶν βιβλίον μὴ φέρον αὐτολεξεί τὴν παροῦσαν δὲν εἶναι ἐγκριμένον.

Ἐντολῆ Ἑπιτελείου
Ἐπιτελεστικῆς
Χ. ΜΟΥΣΤΡΗΣ

Α. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ—Ν. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ

ΠΡΟΤΥΠΩΝ ΜΑΡΑΣΛΕΙΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΜΕΤΕΚΠΑΙΔΕΥΘΕΝΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΑΘΗΝΩΝ

Αναστάσιος Ν. Δακτυλίδης

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΙΝ
ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ

Διά τῆς ὑπ' ἀριθ. 75407/30 - 6 - 56

ἀποφάσεως Ὑπουργείου Παιδείας

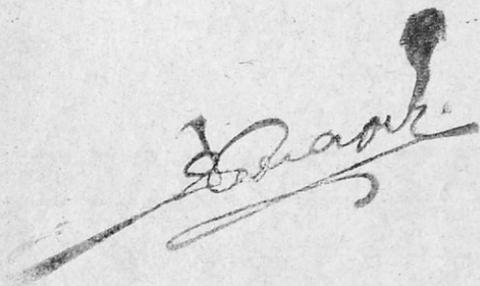
Ἐγκριμένη κατὰ τὴν νέα κρίσιν τοῦ Ἰουλίου 1967

Ἀριθμὸς Ἐγκρίσεως 103901/2-7-1967



ΑΘΗΝΑ ΧΑΡΤΙΝΑ ΠΑΤΡΑ

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τῶν συγγραφέων.



ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ψ Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Η

Εἰς τὴν Πέμπτην Τάξιν ἐδιδάχθημεν τὴν Ἱστορίαν τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος, δηλαδὴ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἢ Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τῆς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας (1453 μ. Χ.)

Εἰς τὴν Ἑκτὴν Τάξιν θὰ μάθωμεν τὴν Ἱστορίαν τῆς Νέας Ἑλλάδος, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς ὑποδουλώσεως τῶν Ἑλλήνων μέχρι σήμερον.

Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ θὰ διδαχθῶμεν μὲ εὐχαρίστησιν πῶς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος μὲ τὴν ζωικότητά του καὶ τὴν πίστιν εἰς τὰ πεπρωμένα του ἐπανεστάτησεν, ἔθραυσε τὰ δεσμά του, ἀνέκτησε τὴν ἐλευθερίαν του καὶ ἐδημιούργησε νέον κράτος, τὸ ὅποτον ἡμέραν μὲ τὴν ἡμέραν προοδεύει καὶ ἀκολουθεῖ τὰ βήματα τῶν μεγάλων προγόνων του. ✓

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

1. Ἐκτασις τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους.

Οἱ Τούρκοι μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατέκτησαν συντόμως καὶ τὰς ὑπολοίπους Ἑλληνικὰς χώρας καὶ σιγὰ σιγὰ ἐξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των εἰς ὁλόκληρον τὴν Βαλκανικὴν Χερσόνησον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἴδρυσαν τὴν μεγάλην Τουρκικὴν Ἀυτοκρατορίαν, ἡ ὁποία περιελάμβανε ὁλόκληρον τὴν Βαλκανικὴν, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, τὴν Κρήτην, τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐκυριαρχοῦσεν εἰς τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος, τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τὸ Τουρκικὸν κράτος ἦτο τὸ μεγαλύτερον καὶ τὸ ἰσχυρότερον κράτος τοῦ κόσμου. Δὲν ὑπῆρχε κανένα κράτος ἱκανὸν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν Τουρκικὸν κίνδυνον. Μεγαλύτερος ἦτο ὁ κίνδυνος διὰ τὰ κράτη ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐγειτόνευον μὲ τὴν Τουρκικὴν Ἀυτοκρατορίαν.

Τὰ κράτη αὐτὰ ἦσαν ἡ Βενετία, ἡ Αὐστρία, ἡ Οὐγγαρία καὶ ἡ Ρωσία.

2. Ἡ κατάστασις τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν τῆς ἐποχῆς αὐτῆς.

α) Ἡ Βενετία. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ Ἰταλία ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἰσχυρότερον ἦτο τὸ κράτος τῆς Βενετίας, εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Ἀδριατικοῦ Πελάγους. Ἦτο

κράτος με μικράν ἔκτασιν, περισσότερον ἐμπορικὸν παρὰ στρατιωτικόν. Ἡ δύναμις του ἐστηρίζετο εἰς τὸν μεγάλον στόλον καὶ τὸν τεράστιον πλοῦτόν του. Ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ πλουσίους ἐμπόρους με ἀνώτατον ἄρχοντα, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο Δόγης.

Ἐπειδὴ οἱ Βενετοὶ εἶχον ἰσχυρὸν στόλον καὶ ἦσαν ἔμπειροὶ ναυτικοί, ἐκυριαρχοῦσαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐξουσίαζον πολλὰς νήσους καὶ παραλιακὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Μεταξὺ αὐτῶν αἱ σπουδαιότεραι ἦσαν ἡ Ἑπτανήσος, ἡ Εὐβοία, ἡ Χίος, ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κύπρος. Ἐχάσαν βεβαίως πολλὰ ἀπὸ τὰ μέρη αὐτὰ καθὼς καὶ τὰ φρούρια, τὰ ὅποια κατεῖχον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ αὐτὸ ἐγένεν ὕστερα ἀπὸ σκληροῦς ἀγῶνας πρὸς τοὺς Τούρκους.

β') Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Οὐγγαρία. Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Οὐγγαρία δὲν ἦσαν τότε κρατῆ χωριστά. Ἀπετέλουσαν τμήματα ἐνὸς μεγάλου κράτους τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης, τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχε τεραστίαν ἔκτασιν (1), με πρωτεύουσαν τὴν Βιέννην καὶ αὐτοκράτορας τοὺς Ἀμφυβούργους, καταγομένους ἀπὸ μίαν παλαιὰν μεγάλην οἰκογένειαν. Ἡ δύναμις της ὅμως δὲν ἦτο ἀνάλογος με τὴν ἔκτασίν της, διότι ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ ἀνεξάρτητα κράτη καὶ περιελάμβανε πολλοὺς λαοὺς με διαφορετικὴν γλῶσσαν καὶ θρησκείαν.

Οἱ ἡγεμόνες τῶν ἀνεξαρτήτων αὐτῶν κρατῶν ἀνεγνώριζον ὡς ἀνώτατον ἄρχοντα τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ δὲν ὑπέκουον με προθυμίαν εἰς τὰς διαταγὰς του. Δὲν ἦσαν δὲ καὶ σπάνιαι αἱ περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας τὰ κράτη αὐτὰ εὐρίσκοντο εἰς πόλεμον μεταξύ των. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡ δύναμις τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας ἦτο μικρά. Ἐπὶ πλέον οἱ Γερμανοὶ αὐτοκράτορες τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εὐρίσκοντο εἰς πόλεμον με τὸν βασιλεῆ τῆς Γαλλίας, πρῶγμα τὸ ὁποῖον ἠμποδίζεν αὐτοὺς ν' ἀναλάβουν ἀποτελεσματικὸν κατὰ τῆς Τουρκίας ἀγῶνα.

γ') Ἡ Ρωσία. Ἡ Ρωσία κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχε μεγάλην ἔκτασιν ἀλλὰ ὕστεροῦσεν εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ δὲν εἶχεν οὔτε καλὴν διοίκησιν, οὔτε στρατόν. Ἦτο ὅλως διόλου χωρισμένη ἀπὸ τὴν ἄλλην Εὐρώπην καὶ σχεδὸν ἄγνωστος. Αἱ ἀνακαλύψεις, αἱ ἐφευρέσεις καὶ ἡ ἀναγέννησις εἶχον μεγάλην ἐπίδρασιν καὶ εἰς τὴν Ρωσίαν. Ἰδίως ἀπὸ τὸν 17ον αἰῶνα οἱ Ρῶσοι ἤρχισαν νὰ παρακολουθοῦν τὴν πρόσδοον

(1) Περιελάμβανε τὴν Αὐστρίαν, Οὐγγαρίαν, Γερμανίαν, Βέλγιον καὶ Ὁλλανδίαν.

των δυτικῶν λαῶν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Τσάρου Πέτρου τοῦ Μεγάλου (1689—1725) ὀργανώθη ἡ Ρωσία ἐσωτερικῶς, προώδευσεν ἀρκετὰ καὶ ἀπετέλεσε μίαν μεγάλην καὶ ἰσχυρὰν αὐτοκρατορίαν. Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης τῆς Β' ἔκαμε πολλοὺς πολέμους μετὰ τοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς Τούρκους.

δ') Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰσπανία. Τὰ ἰσχυρότερα κράτη τῆς Εὐρώπης τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦσαν ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰσπανία.

Ἡ Γαλλία εἶχεν ἀπεριόριστον δύναμιν, πολλὰ χρήματα καὶ δυνατὸν στρατόν. Εὐρίσκετο ὅμως μακρὰν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν καὶ δὲν ἐδόθησαν ἀφορμαὶ πολέμων μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν. Δι' αὐτὸ τὸν περισσότερον καιρὸν εἶχον φιλικὰς σχέσεις καὶ πολλὰς φορὰς συνεμάχισαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας.

Ἡ Ἰσπανία ἦτο κράτος ἰσχυρόν, ἀλλὰ ὅλην τὴν δύναμίν της τὴν διέθεσε διὰ νὰ καταλάβῃ τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἀνεκάλυψεν ὁ Κολόμβος καὶ οἱ ἄλλοι θαλασσοπόροι.

ε') Τέλος ἡ Ἀγγλία μόλις τότε ἤρχισε νὰ δημιουργῇ στόλον καὶ νὰ ἀποκτᾷ δύναμιν. Εὐρίσκετο καὶ αὐτὴ μακρὰν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν καὶ διὰ τοῦτο δὲν εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πολεμήσῃ μαζί της.

στ') Ἡ Ἰταλία ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ μικρὰ κρατίδια χωρὶς καμμίαν δύναμιν.

Αὕτη ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Εὐρώπης τὴν ἐποχὴν, πού οἱ Τούρκοι ἴδρυσαν τὴν μεγάλην Αὐτοκρατορίαν των καὶ ἐπεχείρησαν νὰ τὴν μεγαλώσουν διὰ τῆς κατακτήσεως καὶ ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν.

3. Πόλεμοι τῶν Τούρκων

πρὸς τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη.

Πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Τούρκοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὰς χώρας τοῦ Δουνάβεως καὶ εἶχον συγκρουσθῆ μετὰ τοὺς Οὐγγρους καὶ τοὺς ἄλλους γερμανικοὺς λαοὺς τῶν χωρῶν αὐτῶν, χωρὶς νὰ κατορθώσουν νὰ καταλάβουν αὐτοὺς.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Σερβίας, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς ὁποίας ἐπροχώρησαν κατὰ τῆς Οὐγγαρίας καὶ τὴν κατέλαβον.

Κατόπιν ὑπὸ τὸν Σουλεϊμὰν ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ ἐπολιοῦρχησαν τὴν Βιέννην (1529) μετὰ 250.000 στρατόν. Τὴν πόλιν

ταύτην υπερήσπιζον μόνον 16.000 στρατός, ἀλλὰ τὸ ἰσχυρόν της φρούριον καὶ ἡ γενναιοτής τῶν ὑπερασπιστῶν της ἠνάγκασαν τὸν ὑπερήφανον Σουλτᾶνον νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ φύγῃ ἄπρακτος.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Τούρκοι ἀπέκτησαν ἰσχυρόν στόλον καὶ μὲ αὐτὸν ἐσκόρπιζον τὸν τρόμον εἰς ὀλόκληρον τὴν Μεσόγειον. Συνελάμβανον τὰ Χριστιανικὰ πλοῖα, ἤρπαζον τὰ φορτία των καὶ ἠχμαλώτιζον τὰ πληρώματά των. Ἐπὶ πλέον ἐλεηλάτουν τὰς παραλιακὰς Χριστιανικὰς χώρας καὶ συνελάμβανον αἰχμαλώτους, τοὺς ὁποίους ἐπώλουν ὡς δούλους εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Ἀνατολῆς.

Τότε ὁ πάπας Πίος ὁ Ε΄, διὰ νὰ περιορίσῃ τὴν πειρατικὴν δρασίαν τῶν Τούρκων καὶ νὰ ἀπαλλάξῃ τὰ Εὐρωπαϊκὰ παράλια ἀπὸ τὴν ἐρήμωσιν, κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ εἰς Ἱερὰν συμμαχίαν ἐναντίον τῶν Τούρκων, τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δηλ. τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Βενετίαν καὶ τὴν Γένουαν, καὶ νὰ σχηματίσῃ συμμαχικὸν στόλον ἀπὸ 250 πλοῖα. Ἀρχηγὸς τοῦ συμμαχικοῦ στόλου διορίσθη ὁ Ἰωάννης ὁ Αὐστριακὸς ἢ Δὸν Ζουὰν (ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας).

Ὁ συμμαχικὸς Χριστιανικὸς στόλος συνήντησε τὸν Τουρκικὸν ἠνωμένον μὲ τὸν στόλον τῶν Ἀλγερινῶν πειρατῶν πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀχελφύου ποταμοῦ. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν, ἡ ὁποία ἐγένετο, ὁ Τουρκικὸς στόλος κατεστράφη σχεδὸν ὀλόκληρος (1571). Χιλιάδες δὲ Ἑλλήνων ἐχάθησαν ἀπὸ αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι ὑπηρετοῦσαν καταναγκαστικῶς εἰς τὰ Τουρκικὰ πλοῖα. Πολλοὶ ἐπίσης ἐφρονεύθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ὑπηρετοῦσαν ὡς ναῦται εἰς τὰ Βενετικὰ πλοῖα. Ἡ ναυμαχία αὕτη, ἡ ὁποία δνομάζεται **ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου**, ἔδωσε μέγα θάρρος εἰς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἐματαίωσε ὀριστικῶς τὰ σχέδια τῶν Τούρκων νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον.

Καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου οἱ Τούρκοι συνέχισαν τὰς ἐκστρατείας των κατὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Κρήτης, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὸ 1669 κατόπιν μακρῶν καὶ σκληρῶν πολέμων. Ἀργότερα ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ ἐπολιορκήσαν διὰ δευτέραν φορὰν τὴν Βιέννην τὸ 1683.

Τότε ἐπετέθη ἐναντίον των ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας μαζὶ μὲ ἄλλους Χριστιανοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ τραποῦν εἰς ἄτακτον φυγὴν, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν ὅλα των τὰ ἐφόδια.

Κατόπιν τοῦ γεγονότος αὐτοῦ συνεμάχησαν οἱ Ἑνετοὶ μὲ τοὺς

Αυστριακούς και ἤρχισαν μακρὸν ἐπιθετικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων. Καὶ οἱ μὲν Αὐστριακοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν ὁποίαν κατώρθωσαν νὰ ἐλευθερώσουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἔπειτα ἀπὸ δουλείαν 100 ἐτῶν, οἱ δὲ Ἐνετοὶ μὲ ἀρχηγὸν τὸν Δόγην Φραγκίσκον Μοροζίνην ἀπεβίβασθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ὁ Μοροζίνης μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων καὶ πρὸ πάντων τῶν Μανιατῶν ἐξεδίωξε τοὺς Τούρκους ἀπὸ ὅλην τὴν Πελοπόννησον. Ἐπέρασε κατόπιν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐπολιόρησε τὴν Ἀκρόπολιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον κλεισθῆ οἱ Τούρκοι.

Κατὰ τὴν πολιορκίαν αὐτὴν ἐπαθον μεγάλας καταστροφάς τὰ ἀθάνατα μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως, ἰδίως ὁ Παρθενών. Ὁ ναὸς οὗτος εἶχε μεταβληθῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς πυριτιδαποθήκην καὶ δι' αὐτὸ μία βόμβα τῶν Ἐνετῶν, ἀφοῦ διετρύπησε τὴν στέγην του, ἐπροκάλεσεν ἰσχυροτάτην ἐκρηξιν καὶ κατέρριψε τὴν ὀροφὴν καὶ τοὺς πλαγίους τοίχους του (14 Σεπτεμβρίου 1687). Κατόπιν τούτου οἱ Τούρκοι παρεδόθησαν.

Ἐπειτα ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς ὁ Μοροζίνης ἐπροσπάθησε νὰ καταλάβῃ τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Κρήτην, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Ἐγκατέλειψε τότε τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν. Ὅλίγα ἔτη ἀργότερον οἱ Ἐνετοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν καὶ τὴν Πελοπόννησον.

Τοῦτο εἶχε θλιβερωτάτας συνεπεῖας διὰ τοὺς Ἕλληνας, διότι οἱ Τούρκοι ἀνεκατέλαβον ὅλα τὰ ἐγκαταλειφθέντα μέρη καὶ ἐτιμώρησαν σκληρότατα τοὺς κατοίκους των διὰ τὴν ἐνίσχυσιν, πού εἶχον προσφέρει εἰς τοὺς Ἐνετούς.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ὅμως αὐτὴν παρουσιάσθη ἡ Ρωσία ὡς φοβερῶτερος ἐχθρὸς τῆς Τουρκίας. Ἡ Ρωσία περισσότερον ἀπ' ὅλα τὰ κράτη ἔβλαψε τὴν Τουρκίαν καὶ ἐξησθένησε τὴν δύναμιν τοῦ Σουλτάνου. Ἀπὸ τότε δέ, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν 18ον αἰῶνα, ἤρχισεν ἡ Τουρκία νὰ ἔξασθενῇ καὶ νὰ παρακμάσῃ. ✓

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΥΠΟ ΤΟΝ
ΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΖΥΓΟΝ

1. Τὰ δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων

α') Ἐξισλαμισμὸς τῶν Χριστιανῶν.

Εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῆ κανεὶς συμφορὰν μεγαλυτέραν ἀπὸ αὐτήν, τὴν ὁποίαν ἔπαθε τὸ Ἔθνος μας, ὅταν ὑπεδουλώθη εἰς τοὺς Τούρκους. Οἱ Τούρκοι, ὡς λαὸς βάρβαρος καὶ ἀπολίτιστος, ἐφέρθησαν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς μὲ μεγάλην σκληρότητα πρὸς τοὺς ὑποδουλωθέντας Χριστιανούς. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐκτύπησαν πρῶτον ἦτο ἡ θρησκεία.

Οἱ ραγιαῖδες ἔπρεπε μὲ κάθε τρόπον νὰ τουρκέψουν καὶ νὰ ἐξισλαμισθοῦν, νὰ γίνουιν δηλαδὴ Μωαμεθανοί.

Διὰ νὰ ἐπιτύχουν τοῦτο ἐμχανεύοντο πολλὰ: Πολλοὺς τοὺς ἐξηνάγκαζον νὰ ἀλλαξοπιστήσουν διὰ τῆς βίας καὶ τοῦ ξίφους. Ἄλλους τοὺς ἐξισλάμιζον μὲ ὑποσχέσεις καὶ ἀμοιβὰς καὶ εἰς ἄλλους ἔδωσαν ἀξιώματα πολιτικά καὶ στρατιωτικά καὶ τοὺς ἔπεισαν νὰ ἀλλάξουν τὴν πίστιν των.

Ἀκόμη ἀφῆρσαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τοὺς μεγαλυτέρους καὶ ὠραιότερους ναοὺς, τοὺς ὁποίους μετέβαλον εἰς Τζαμιά. Εἰς πολλὰ μέρη ἤρπασαν καὶ τὰ μοναστήρια μὲ τὰς περιουσίας των. Εἰς τοὺς σκλάβους ἀφῆκαν τ' ἀπομεμακρυσμένα ἐξωκλήσια, καθὼς καὶ τοὺς μικροὺς ἀποκέντρους καὶ πτωχοὺς ναοὺς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀφηρέθησαν οἱ κώδωνες καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ σταυροί.

β') Τὸ παιδομάζωμα (Γενίτσαρκοί) καὶ ὁ κεφαλικὸς φόρος.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἐξισλαμισμὸς τῶν μεγάλων κατὰ τὴν ἡλικίαν δὲν ἦτο εὐκόλον πρᾶγμα, ἐφήρμοσαν καὶ διὰ τοὺς Χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς αὐτοκρατορίας των μέτρον σατανικόν, τὸ ἀπαίσιον παιδομάζωμα.

Τουρκικὴ ἐπιτροπὴ κατ' ἔτος διέτρεχε τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία καὶ ἤρπαζε, χωρὶς οἶκτον, ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῶν μητέρων τὰ ὠραιότερα καὶ

τὰ εὐρωστώτερα ἄρσενικά παιδιὰ ἀπὸ ἡλικίας 6—15 ἐτῶν. Οὔτε τὰ κλάματα οὔτε αἱ παρακτικαὶ φωναὶ τῶν μητέρων συνεκίνουν τοὺς ἀγρίους κατακτητῆς.

Τὰ παιδιὰ ταῦτα ὠδηγοῦντο εἰς ἰδιαιτέρους στρατῶνας, ὅπου ἐξισλαμίζοντο καὶ ἀνετρέφοντο στρατιωτικῶς· ἐκεῖ ἐδιδάσκοντο ὅτι οἰκογένειά των εἶναι τὸ τάγμα των, πατὴρ των ὁ Σουλτᾶνος καὶ σκοπὸς τῆς ζωῆς των ὁ πόλεμος ἐναντίον τῶν ἀπίστων, δηλ. τῶν Χριστιανῶν. Ὅταν ἐμεγάλωναν δὲν ἐνυμφεύοντο οὔτε ἐμάνθανον ἐργασίαν ἢ ἐπάγγέλμα, ἀλλὰ παρέμενον μέχρι τέλους τῆς ζωῆς των στρατιῶται.

Αὐτοὶ ἦσαν οἱ φοβεροὶ γενίτσαροι, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ ἐλησμονοῦσαν τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν θρησκείαν των, ἐγίνοντο φανατικοὶ μουσουλμᾶνοι καὶ σκληροὶ διώκται τῶν Χριστιανῶν.

Τὰ πρῶτα τάγματα τῶν γενιτσάρων ὀργανώθησαν ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Οὐρχάν (1326—1350).

Τὰ μεγαλύτερα κακουργήματα καὶ τὰ φρικτότερα δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων ὠφείλοντο εἰς τοὺς αἰμοχαρεῖς καὶ ἀξέστους γενιτσάρους. Διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες ἐξ ὅλων τῶν δεινοπαθημάτων περισσότερον ἐφοβοῦντο τὸ παιδομάζωμα καὶ πολλὰς φορὰς ἔκρυπτον τὰ τέκνα των ἢ ἐμηχανεύοντο ἄλλους τρόπους, διὰ νὰ τὰ σώσουν ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τοῦ ἄρπαγος κατακτητοῦ. Πολλὰι μητέρες μάλιστα παρεκάλουν τὸν Θεὸν νὰ τὰ πάρῃ, (1) διὰ νὰ μὴ γίνουιν γενίτσαροι. Ἡ φθορὰ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τὸ παιδομάζωμα ἦτο τρομακτικὴ. Τὰ Ἑλληνόπουλα, τὰ ὅποια ἠρπάγησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὑπολογίζονται ὅτι ὑπερβαίνουν τὰς πεντακοσίας χιλιάδας.

Ὅμοια ἦτο πολλάκις καὶ ἡ τύχη τῶν θηλυκῶν τέκνων τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὅποια ἠρπάζοντο καὶ ὠδηγοῦντο εἰς τοὺς γυναικωνίτας τῶν πλουσίων Τοῦρκων ἢ ἐπωλοῦντο ὡς δοῦλαι εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀνατολῆς.

Πλὴν τοῦ φόρου τούτου οἱ Ἕλληνες ἀπὸ ἡλικίας 12 ἐτῶν καὶ ἄνω εἶχον ὑποχρέωσιν νὰ πληρώνουιν καὶ ἄλλον φόρον, χρηματικόν, τὸν λεγόμενον **κεφαλικὸν φόρον** ἢ **χαράτσι**. Με τὸν φόρον αὐτὸν οἱ δοῦλοι ἠγγράζον ἀπὸ τὸν Τοῦρκον ἀφέντην τὴν ζωὴν των δι' ἓν ἔτος. Ὁ σκλάβος ἐπαίρνε ἀπὸ τὸν Τοῦρκον εἰσπράκτορα μίαν ἀπόδειξιν, ἢ

(1) Καλύτερα νὰ τὸ ἰδῶ στὴν κλίνη νεκρωμένο.
Καλύτερα μὲ σάβανο πιζρὸ νὰ τὸ στολίσω
ἢ νὰ τὸ ἰδῶ γενίτσαρο τὴν πίστη μας νὰ βρίζῃ
καὶ μὲ σαζίκι πράσινο νὰ σφάζῃ τοὺς Ρωμαίους.

ὅποια ἔγραφεν : «αὐτὸς ποὺ ἔχει τὴν ἀπόδειξιν πληρωμῆς, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἔχη δι' ἓν ἔτος τὸ κεφάλι του ἐπάνω εἰς τοὺς ὤμους του».

Υ') Ταπεινώσεις καὶ ἐξευτελισμοὶ τῶν Ραγιαδῶν.

Δὲν ἦσαν μόνον αὐτὰ τὰ δεινὰ, τὰ ὅποια ὑπέφερον οἱ Ἕλληνες. Οἱ Τοῦρκοι, διὰ νὰ στερεώσουν περισσότερον τὴν κυριαρχίαν των ἐπὶ τῶν σκλαβωμένων, ἐχρησιμοποίησαν κάθε πειστικὸν μέτρον. Ἐσφαζον, ἐλεηλάτου, ἐμαστιγῶνον τοὺς ἀτυχεῖς Ἕλληνας καὶ ἄλλους τοὺς ἐπώλουσαν ὡς δούλους εἰς τὰς διαφόρους ἀγορὰς τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ ζωὴ τοῦ ραγια, τοῦ δούλου, δὲν εἶχε καμίαν ἀξίαν διὰ τὸν κατακτητήν. Διὰ τὸ ἐλάχιστον πρῶγμα εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸν φονεύσῃ χωρὶς νὰ δίδῃ λόγον διὰ τὰς πράξεις του εἰς οὐδένα. Οἱ γκιαοῦρηδες, δηλ. οἱ ἄπιστοι, ὅπως ὠνόμαζον τοὺς Ἕλληνας οἱ Τοῦρκοι, ἔπρεπε νὰ εὐρίσκονται εἰς διαρκῆ ὑπακοήν. Ἦσαν ἄπιστοι καὶ δὲν ὑπῆρχε δι' αὐτοὺς δικαιοσύνη. Ὅταν ἠδικοῦντο ἀπὸ κανένα Τοῦρκο, δὲν ἠμποροῦσαν νὰ καταφύγουν εἰς τὰ Τουρκικὰ δικαστήρια. Καὶ ἂν κατέφευγαν δὲν εὐρίσκον ποτέ τὸ δίκαιόν των, διότι ὁ Τοῦρκος δικαστῆς ἐδικαίωνε πάντοτε τὸν ἠδμόθησόν του.

Τιμὴ δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχη ὁ γκιαοῦρ. Δὲν εἶχε κανένα ἀνθρώπινον δικαίωμα. Ἐπρεπε πάντοτε νὰ ὑποκλίνεται εἰς τὸν Τοῦρκο καὶ νὰ σηκώνεται, ὅταν ἐκεῖνος ἐπερνοῦσεν ἀπ' ἐμπρός του. Δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ φορῇ πολυτελεῆ φορέματα ἢ νὰ βαβαλλικεύῃ εἰς ἵππον, ἀλλὰ εἰς ταπεινότερον ζῶον. Καὶ ἂν συνέβαινε Χριστιανὸς ἐφιππος νὰ συναντήσῃ Τοῦρκο, ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ κατεβῇ ἀμέσως, νὰ τὸν προσκυνήσῃ, νὰ τοῦ εὐχηθῇ «πολλὰ τὰ ἔτη σου ἀφέντη μου», νὰ τοῦ παραδώσῃ τὸ ζῶόν του, διὰ νὰ ἀνεβῇ ἐκεῖνος καὶ νὰ τὸν μεταφέρῃ ὅπου ἤθελε.

Καὶ τὴν περιουσίαν του ἀκόμη ἔχασε ὁ ὑπόδουλος Ἕλληνας. Οἱ Τοῦρκοι, ὅταν ἐγιναν κύριοι τῆς χώρας, ἤρπασαν τὰ καλύτερα κτήματα τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ ἐκράτησαν διὰ λογαριασμόν των ἢ τὰ ἐχάρισαν εἰς τὰ Μουσουλμανικὰ τζαμιά, διὰ νὰ συντηροῦνται. Τὰ κτήματα τῶν τζαμιῶν ὠνομάζοντο **Βακούφια**.

Εἰς τοὺς ραγιαδες ἀφῆσαν ἐλάχιστα κτήματα εἰς τὰ ὄρεινά καὶ ἀγρονα μέρη καὶ ἀπὸ τὰ προϊόντα τῶν κτημάτων αὐτῶν ἔπαιρνον ὡς φόρον οἱ Τοῦρκοι τὴν «δεκάτην», δηλ. τὸ ἓν δέκατον.

Ὅτε γράμματα εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ μανθάνουν οἱ Ἕλληνες. Διδάσκαλοι δὲν ὑπῆρχον. Τὰ σχολεῖα εἶχον καταργηθῆ. Ἐπίστευον

ὅτι ἔτσι θὰ ἔφθανε καιρός, κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ ραγιαῶδες θὰ ἔλησμόνουν τὴν καταγωγὴν των, τὴν ἱστορίαν των καὶ τὴν ἐθνικότητά των.

Γενικῶς οἱ ἔξευτελισμοὶ καὶ αἱ ταπεινώσεις τῶν ὑποδούλων ἦσαν ἀνυπόφοροι. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία των ἦσαν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων· διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες ἀπέφευγον κάθε τι, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπροκάλει τοὺς Τούρκους. Ἐφοβοῦντο νὰ κτίσουν ὠραῖα σπίτια, νὰ ἀνοίξουν παράθυρα πρὸς τοὺς δρόμους, νὰ ἐνδύωνται καλὰ ἐνδύματα καὶ νὰ στολίζουν τὰ παιδιὰ των, διότι ὅλα αὐτὰ ἦτο δυνατόν νὰ τὰ φθονίσουν οἱ Τούρκοι.

Διὰ τῶν περιορισμῶν καὶ τῶν ἔξευτελισμῶν τούτων οἱ Τούρκοι ἐπίστευον, ὅτι θὰ ἐτρομοκράτουσαν τοὺς Ἕλληνας καὶ θὰ τοὺς διετήρουν εἰς διαρκῆ ὑποταγὴν. Ἠπατήθησαν ὅμως, διότι δὲν ἐγνώριζον ὅτι τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα τοῦ Ἕλληνος δὲν ὑποτάσσεται ποτὲ οὔτε ὑποκύπτει εἰς τὴν βίαν τῶν τυράννων.

δ') Ἐκπατρισμός τῶν Ἑλλήνων.

Ἀπὸ τὰ τόσα δεινοπαθήματα καὶ τοὺς πολλοὺς ἔξευτελισμοὺς ἡ ζωὴ τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων ἔγινε τραγικὴ καὶ ἀνυπόφορος. Διὰ τοῦτο πολλοὶ Ἕλληνες, καὶ ἰδίως λόγιοι, ἄρχοντες καὶ πλούσιοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρουν τὰ δεινὰ τῆς τυραννίας, ἐγκατέλειψαν τὴν πατρίδα των, ἐπῆγαν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὰς ἄλλας χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.

Μερικοὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς λογίους, οἱ ὁποῖοι ἐπῆγαν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὅπως ὁ Θεόδωρος Γαζῆς, ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος, ὁ Βησσαρίων, ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, ὁ Μάρκος Μουσοῦρος, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Ἰωάννης Λάσκαρις καὶ ἄλλοι, ἐδίδαξαν μὲ ἐπιτυχίαν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἐβοήθησαν τὴν ἀναγέννησιν τῆς Δύσεως.

Οἱ ἐκπατρισθέντες Ἕλληνες, εἰς τὸν νέον τόπον τῆς διαμονῆς των, δὲν ἔλησμόνησαν τὴν πατρίδα των, ἀλλ' εἰργάσθησαν ποικιλοτρόπως, διὰ νὰ κάνουν τοὺς μορφωμένους καὶ ἰσχυροὺς τῆς Εὐρώπης νὰ ἀγαπήσουν τὴν σκλαβωμένην Ἑλλάδα καὶ νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ὑποδούλου Ἔθνους.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξ ἄλλου ἔμειναν κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ἀγράμματοι καὶ πτωχοὶ χωρικοὶ, οἱ ὁποῖοι οὐδέποτε ἔχασαν τὴν πίστιν των ὅτι «θὰ ἔλθῃ ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ξυπνήσῃ ὁ μαρμαρωμένος

Βασιλῆος καὶ θὰ συνεχίσῃ τὴν λειτουργίαν του εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ὁ παπᾶς, τὴν ὁποίαν διέκοψεν ἀποτόμως καὶ ἐκρύφθη εἰς τὰ βάθη τοῦ ναοῦ». Καὶ δὲν ἔλησμόνησαν τὴν λαϊκὴν προφητείαν: «Πάλιν θὰ γενῆ δικιά μας ἡ μεγάλη Ἐκκλησιά μας». Στηριζόμενοι εἰς τὴν πίστιν αὐτήν, ἡ ὁποία μετεδίδεται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν ἀμετάβλητος καὶ δυναμωμένη, ὑπέφερον μὲ καρτερίαν ἐπὶ 4 αἰῶνας ὄλας τὰς ταπεινώσεις καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς τῶν Τούρκων καὶ οὐδέποτε ἔπασσαν τὸν ἀγῶνα, διὰ νὰ ἀποτινάξουν τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν καὶ νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. ✓

✓ 2. Ὁργάνωσις τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ.

α') Ὁ Μωάμεθ καὶ ὁ Πατριάρχης.

Ὁ Μωάμεθ, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὰς ἐπαναστατικὰς ταραχὰς τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων καὶ διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, ἀπεφάσισε νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Ἑλληνας μερικὰ δικαιώματα, **προνόμια** ὅπως ὠνομάσθησαν. Καὶ πρῶτον παρεχώρησε **προνόμια θρησκευτικά**. Ἐπέτρεψε δηλαδὴ εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἐκτελοῦν σχεδὸν ἐλευθέρως τὰ θρησκευτικὰ τῶν καθήκοντα, νὰ διατηροῦν ἐκκλησίας, νὰ προσεύχωνται εἰς αὐτὰς καὶ νὰ ἔχουν τοὺς κληρικοὺς των καὶ τὰ μοναστήρια των.

Ἀκόμη ἔκαμε Πατριάρχην τῶν Χριστιανῶν τὸν Γεώργιον Σχολάριον, ἕνα ἀπὸ τοὺς πλέον λογίους ἀνδρας τοῦ Γένους, ὁ ὁποῖος μάλιστα εἶχε κάμει καὶ φοβεροὺς ἀγῶνας κατὰ τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Μὲ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Σχολαρίου καὶ τὸν ὑπόδουλον Ἑλληνισμὸν ἱκανοποίησε καὶ ὁ ἴδιος ἐξησφαλίσθη ἀπὸ ἐνδεχομένην βοήθειαν τῆς Ρώμης, ἀφοῦ πλέον διὰ ἔνωσιν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος.

Ὁ πατριαρχικὸς θρόνος κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀλώσεως ἐχίρηνε. Μερικοὺς μῆνας κατόπιν ὁ Σουλτάνος ἐκάλεσε τοὺς ἐπισκόπους τῶν γύρω ἐπαρχιῶν καὶ μερικοὺς ἐκ τῶν προκρίτων τοῦ λαοῦ νὰ ἐκλέξουν τὸν Πατριάρχην.

Οὗτοι συνεκεντρώθησαν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ συμφώνως πρὸς τὰς ὑποδείξεις τοῦ Σουλτάνου ἐξέλεξαν ὡς Πατριάρχην τὸν Σχολάριον, ὁ ὁποῖος μετωνομάσθη Γεννάδιος. Ἡ ἐκλογή καὶ ἡ ἐνθρόνισις ἐγινε μὲ τὴν ἰδίαν τάξιν καὶ ἐπισημότητα μὲ τὴν ὁποίαν ἐγίνετο καὶ ἐπὶ Βυζαντινῆς ἐποχῆς.

Κατόπιν ὁ Σουλτᾶνος ἐκάλεσε τὸν νέον Πατριάρχην εἰς τὰ ἀνάκτορα νὰ γευματίσουν μαζί καὶ νὰ συνομιλήσουν. Ἐκεῖ τὸν ὑπεδέχθη μὲ μεγάλας τιμὰς καὶ συνωμίλησαν ἀρκετὴν ὥραν φιλικῶς. Ὅταν τέλος ἦλθε ἡ στιγμή νὰ φύγη, τοῦ ἐδώρησε χρυσοῦν ποιμαντορικὴν ράβδον καὶ τοῦ εἶπε: «Πατριάρχευε μὲ ἡσυχίαν καὶ θὰ ἔχῃς τὴν φιλίαν μας δι' ὅ,τι θέλεις. Νὰ διατηρήσῃς μάλιστα καὶ τὰ προνόμιά σου, ὅπως οἱ προκατόχοί σου Πατριάρχει.» Κατόπιν τὸν συνώδευσε ἕως τὴν αὐλὴν καὶ τὸν ἐβοήθησε ὁ ἴδιος νὰ ἱππεύσῃ, εἰς λαμπροστόλιστον ἵππον, τὸν ὁποῖον τοῦ ἐχάρισε. Διέταξε δὲ ὅλους τοὺς ἀξιωματούχους τῆς Αὐλῆς του νὰ συνοδεύσουν τὸν Πατριάρχην ἔφιπποι, ἄλλοι προπορευόμενοι καὶ ἄλλοι ἀκολουθοῦντες, μέχρι τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὅπως ἐγίνετο καὶ ἐπὶ Ἰβυζαντινῶν. ✓

✓ β') Τὰ θρησκευτικὰ Προνόμια

Συμφώνως πρὸς τὴν υπόσχεσιν, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ὁ Μωάμεθ εἰς τὸν Γεννάδιον, ἐξέδωκεν αὐτοκρατορικὸν βεράτιον (χρυσόβουλον ἔλεγον οἱ Βυζαντινοί, Διάταγμα λέγομεν σήμερον), διὰ τοῦ ὁποίου ἐκανονίζοντο τὰ δικαίωματα καὶ τὰ προνόμια τοῦ Πατριάρχου. Ἄργότερον βεράτιον ἐξεδίδετο διὰ κάθε νέον Πατριάρχην. Ἀπὸ τὰ προνόμια τὰ σπουδαιότερα ἦσαν τὰ ἑξῆς :

1) Ὁ Πατριάρχης εἶχε τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων, πού ὑπῆρχον ἕως τότε.

2) Ἐχειροτόνει τοὺς κληρικούς καὶ ἦτο ὁ ἀνώτερος δικαστὴς τούτων, οἱ δὲ Τοῦρκοι δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ συλλαμβάνουν κληρικούς χωρὶς τὴν ἔγκρισιν τοῦ Πατριάρχου.

3) Ἐκρίνε πᾶσαν ὑπόθεσιν σχετικὴν μὲ τοὺς γάμους, τὰ διαζύγια, τὰς κληρονομίας ἢ καὶ ἄλλας ὑποθέσεις τῶν Χριστιανῶν, ἐφ' ὅσον τοῦ ἐζήτουν τὴν κρίσιν του.

4) Εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ φορολογῇ τοὺς κληρικούς καὶ τοὺς λαϊκοὺς διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐκκλησίας.

5) Οἱ ναοί, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρχον ἕως τότε, παρεχωροῦντο εἰς τοὺς Χριστιανούς, διὰ νὰ ἐκτελοῦν ἐλεύθερα τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα, δὲν εἶχον ὅμως τὸ δικαίωμα νὰ κτίσουν νέους. Οὐδεὶς Χριστιανὸς ἐξισλαμίζετο διὰ τῆς βίας.

6) Αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια διετήρουν τὰ κτήματά των καὶ ἦσαν ἐλεύθερα νὰ τὰ διαχειρίζωνται ὅπως ἤθελον. Τὰ κτήματα αὐτὰ ἦσαν τελείως ἀφορολόγητα.

Ὁ Πατριάρχης μὲ τὰ προνόμια αὐτὰ ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν. Ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀνώτατος πνευματικὸς ἀρχηγὸς ὄχι μόνον τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ὄλων τῶν Χριστιανικῶν λαῶν τοὺς ὁποίους εἶχον ὑποτάξει οἱ Τοῦρκοι. Αὐτὸς διώριζε τοὺς ἀρχιεπισκόπους τῆς Βουλγαρίας, Ρουμανίας, Σερβίας καὶ Ἀλβανίας.

Διὰ τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων αὐτῶν προνομίων ὁ Πατριάρχης ἐφθασε νὰ γίνῃ ὁ Ἐθνάρχης, δηλ. ὁ ἀνώτατος ἐκκλησιαστικὸς καὶ πολιτικὸς ἀρχηγὸς τῶν ὑποδούλων Χριστιανῶν. Ἐθνάρχην τῶν δούλων τὸν ὠνόμαζαν οἱ Τοῦρκοι. Ὡς ἀρχηγὸς τοῦ Ἐθνους ἦτο ἀντιπρόσωπος καὶ προστάτης αὐτοῦ πλησίον τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, δηλ. τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως.

Οἱ Χριστιανοὶ εἶχον τὸν Πατριάρχην ὡς αὐθέντην καὶ βασιλέα. Οὗτος εἶχε γύρω του ἀληθινὴν αὐλὴν ὡσὰν ἄλλος αὐτοκράτωρ. Εἶχε τὴν ἱερὰν Σύνοδον καὶ πολλοὺς ἱερωμένους ὑπαλλήλους.

Τὰ δικαιώματά του αὐτὰ ὁ Πατριάρχης τὰ παρεχώρησε καὶ εἰς τοὺς Ἐπισκόπους, οἱ ὁποῖοι ἔτσι ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν εἰς τὰς ἐπαρχίας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πολλὰς φορὰς οἱ Τοῦρκοι Φουλτάνοι κατεπάτησαν τὰ δικαιώματα αὐτά, τὰ ὁποῖα οἱ ἴδιοι εἶχον παραχωρήσει εἰς τὸν Πατριάρχην καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. Ὑπάρχουν περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας Ἀρχιεπίσκοποι καὶ Πατριάρχαι ἐφυλακίσθησαν καὶ ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὸ θρόνον των ἢ καὶ ἐθανατώθησαν.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως μὲ τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα ἐδόθησαν εἰς τὸν κλῆρον, συνεδέθησαν στενωτέρου οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς Θερησκευτικοὺς ἀρχηγούς των καὶ τοὺς ἔκαμον νὰ αἰσθάνωνται ὅτι ἀπετέλουν ἓνα Ἐθνος διετήρησαν, δηλαδή καὶ ἐδυνάμωσαν τὴν Ἐθνικὴν των συνείδησιν. ✓

✓ γ) Πολιτικὰ Προνόμια. Προεστοί.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ θερησκευτικὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα παρεχώρησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνες ἄφησαν εἰς αὐτοὺς καὶ μερικὰ πολιτικὰ δικαιώματα. Ἐπέτρεψαν εἰς αὐτοὺς νὰ κυβερνοῦν μόνου τὰς ὑποθέσεις των, νὰ διατηρήσουν δηλαδή τὰς κοινότητας, τὰς ὁποίας εἶχον ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐπομένως ἐκάστη πόλις, κωμόπολις καὶ χωρίον ἀπετέλει μίαν κοινότητα καὶ εἶχεν ἰδικούς της ἀρχοντας, τοὺς ὁποίους ἐξέλεγον ἀπὸ κοινοῦ οἱ Χριστιανοί. Οἱ ἀρχοντες αὐτοὶ ὠνομάζοντο Προεστοί ἢ δημογέροντες καὶ Τουρκικὰ Κοτζαμπάσηδες.

Οἱ Προεστοὶ διοικοῦσαν τὰς κοινότητας καὶ ἔλυνον κατὰ τὸν καλῦ-
τερον τρόπον πολλὰς διαφορὰς τῶν Χριστιανῶν. Διὰ τὸ νὰ προστατεύ-
σουν τοὺς ὑποδούλους ἀπὸ τὰς καταπίεσεις τῶν Τούρκων εἰσπρακτό-
ρων, ἀνελάμβανον αὐτοὶ νὰ εἰσπράττουν τὸν φόρον, τὸν ὁποῖον ἔπρεπε
νὰ πληρωθῆ ἡ Κοινότης εἰς τὸ Τουρκικὸν κράτος.

Τὸ ποσὸν τοῦ φόρου τούτου, δι' ἐκάστην κοινότητα ἢ ἐπαρχίαν,
ὠρίζετο ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν ἀρχήν. Διὰ τὸ μὴ γίνωνται λοιπὸν ἀδικίαι
εἰς βάρος τῶν Χριστιανῶν καὶ διὰ τὸ νὰ συγκεντρωθῆ ὁ φόρος, τὸν
ὁποῖον ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ πληρωθῆ ἡ κοινότης ὁλόκληρος, οἱ δη-
μογέροντες ὠρίζον τὸ μερίδιον, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπλήρωνε κάθε οἰκογέ-
νεια ἀναλόγως τῆς περιουσίας καὶ τῶν εἰσοδημάτων της.

Οἱ δημογέροντες ἀκόμη ἐγίνοντο οἱ προστάται παντὸς καταδιωκο-
μένου κατοίκου τῆς Κοινότητος καὶ ἐλάμβανον μέρος αὐτοπροσώπως
ἢ δι' ἀντιπροσώπων εἰς τὴν διοίκησιν ὅλης τῆς ἐπαρχίας ὡς σύμβου-
λοι τοῦ Τούρκου διοικητοῦ (Βοεβόδα). Αὐτοὶ ἐπίσης ἐφρόντιζον διὰ
τὴν συντήρησιν τῶν ἐκκλησιῶν, τὴν ἴδρυσιν καὶ λειτουργίαν τῶν σχο-
λείων καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν Κοινοτικῶν ἔργων (ὑδραγωγείων,
γεφυρῶν, δρόμων κ. λ. π.).

Ὡς δημογέροντες ἐξελέγοντο τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἦσαν
περισσότερον σεβαστὰ καὶ εἶχον τὴν μεγαλύτεραν ἐκτίμησιν ἀπὸ τοὺς
κατοίκους τῆς Κοινότητος. Ἡ δύναμις των ἦτο μεγάλη καὶ αἱ Τουρ-
κικαὶ ἀρχαὶ τοὺς ἀνεγνώριζον καὶ συχνὰ ἐζήτουν τὰς συμβουλὰς καὶ
τὰς γνώμας των.

Πολλὰς φορὰς οἱ δημογέροντες κατώρθωσαν νὰ ἐπιτύχουν τὴν
ἀντικατάστασιν Τούρκων διοικητικῶν ὑπαλλήλων, οἱ ὁποῖοι κατεπίε-
ζον τοὺς Ἕλληνας. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς
μὲ τὰς κοινότητάς του ἐδημιούργησεν ἕνα εἶδος τοπικῆς αὐτοδιοική-
σεως, ἡ ὁποία συνετέλεσε νὰ διατηρηθῆ ὁ Ἑθνισμὸς καὶ ἡ Πάτριος
Θρησκεία.

Ἡ διατήρησις τῆς αὐτοδιοικήσεως ἐξυπηρέτει τοὺς Τούρκους,
διότι διηκόλυε τὸ ἔργον τῆς διοικήσεως καὶ ἐξησφάλιζε τὴν εἰσπρα-
ξιν τῶν φόρων. Ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἕλληνας ὠφέλησε, διότι ἀπέφευγον,
ὅσον ἦτο δυνατόν, νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς Τούρκους
καὶ ἐπροφυλάσσοντο ἀπὸ πολλὰς καταπίεσεις. Τοιοῦτοτρόπως διετήρη-
σαν οἱ Ἕλληνες τὴν συνείδησιν, ὅτι ἦσαν ἕθνος ξεχωριστὸν ἀπὸ τοὺς
κατακτητὰς Τούρκους, προσωρινῶς ὑποδουλωμένον, καὶ ἡ ψυχὴ των
ἐφλέγετο ἀπὸ τὸν πόθον τῆς ἀπελευθερώσεως.

5) Αἱ Κοινότητες

Ἀπὸ τὰς Κοινοτήτας, αἱ ὁποῖαι οἰκηθήσαν κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, εὐτυχέστεραι ὑπῆρξαν ὅσαι εὐρίσκοντο εἰς τὰς ὄρεινὰς περιοχὰς ἢ τὰς μικροτέρας νήσους, ὅπου ἐλάχιστοι Τούρκοι ὑπῆρχον ἢ δὲν ὑπῆρχον καθόλου. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτὰς κατώρθωσαν νὰ πλουτήσουν, νὰ προοδεύουν εἰς τὰ γράμματα καὶ νὰ συντελέσουν εἰς τὴν ταχυτέραν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἑθνους.

Ὀνομαστότεραι ἀπὸ τὰς κοινοτήτας αὐτὰς ἦσαν αἱ κοινότητες τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῶν Ζαγοροχωρίων εἰς τὴν Ἡπειρον, τῆς Λεβαδείας, τῆς Χίου καὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ πολλοὶ Πελοποννησιακαὶ κοινότητες, ἅλαι μὲ ζηλευτὴν αὐτονομίαν καὶ ἀκμὴν οἰκονομικὴν.

Ἄλλαι κοινότητες, ποὺ προώδευσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τουρκοκρατίας, εἶναι :

α') Ἡ κοινότης τῶν Ἀμπελακίων τῆς Θεσσαλίας· αὕτη ἐφθασεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ ἦτο ἡ πλουσιωτέρα. Οἱ κάτοικοι τῆς κοινότητος αὐτῆς ἐκαλλιέργουν τὸ ἐρυθρόδανον (ριζάρι), ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔβγαυνε τὸ ἐρυθρὸν χρώμα, καὶ ἀνέπτυξαν τὴν τέχνην τῆς βαφῆς τῶν ἐρυθρῶν ζαμβακερῶν ὑφασμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπωλοῦντο εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Οἱ Ἀμπελακιῶται ἴδρυσαν τὸν πρῶτον συνεταιρισμὸν τῆς Ἑλλάδος, ὃ ὁποῖος ἀπέκτησε τεράστια κέρδη καὶ ἔκτισεν εἰς τὰ Ἀμπελάκια μέγα σχολεῖον, ὑπεστήριξε τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἐτύπωσε πολλὰ βιβλία, πολύτιμα διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν.

β') Αἱ κοινότητες τῶν 24 χωρίων τοῦ Πηλίου μὲ τὰ περίφημα ἱεραστήριά των, ὅπου κατεσκευάζοντο μάλλινα σκεπάσματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐφωδιάζον τὴν Ἀνατολήν. Εἰς τὰ χωρία αὐτὰ ἀνεπτύχθη πολὺ ἡ μεταξοσκωληκοτροφία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν κουκουλιῶν. Μὲ τὰ κλούτῃ τῶν κοινοτήτων αὐτῶν ἰδρύθησαν πολλὰ σχολεῖα καὶ ἓνα ἀνώτερον, τὸ «Ἑλληνομουσεῖον», εἰς τὸ ὁποῖον ἐσπούδασεν ὁ Ρήγας Φερραῖος.

γ') Αἱ κοινότητες τῶν Μαδεμοχωρίων τῆς Χαλκιδικῆς, αἱ ὁποῖαι ἐπλούτησαν πολὺ ἀπὸ τὸν ἄργυρον, ποὺ ἐξῆγον ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τῆς χερσονήσου.

δ') Αἱ κοινότητες τῶν ναυτικῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπλούτησαν ἀρχετὰ καὶ μὲ τὰ χρήματά των παρεμεύασαν τὸν στόλον τοῦ Ἑθνικοῦ θγῶνος.

ε') Αἱ κοινότητες τοῦ ἑξωτερικοῦ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰς κοινοτήτας τῆς σκλαβωμένης Ἑλλάδος, ὠργανώ-

θησαν Ἑλληνικαὶ κοινότητες καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης. Αἱ κοινότητες αὗται ἀνεδείχθησαν λαμπρὰ φυτώρια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐβγήκαν Ἑλληνες μορφωμένοι· οὗτοι κατέλαβον σπουδαίας θέσεις καὶ ἀξιώματα εἰς τὴν Τουρκικὴν διοίκησιν καὶ ὠφέλησαν τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀπελευθερώσεως. Τοιαῦται κοινότητες ἦσαν :

1) **Τῆς Βενετίας**, ἡ ὁποία διετήρει σπουδαῖα τυπογραφεῖα. Ἐκεῖ ἐτυποῦντο πλεῖστα ἀξιόλογα Ἑλληνικὰ βιβλία, ἰδίως Ἐκκλησιαστικά, τὰ ὁποῖα ἀπεστέλλοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἤκμασαν σπουδαῖοι Ἑλληνες ἔμποροι, οἱ ὁποῖοι ἴδρυσαν σχολεῖα εἰς τὴν σκλαβωμένην χώραν καὶ ἔγιναν μεγάλοι εὐεργεταί.

2) **Τῆς Τεργέστης** ἀπὸ τὸ 1782. Ἡ κοινότης αὕτη ἴδρυσεν σχολάς, ἐμόρφωσεν ἐπιστήμονας καὶ ἠγωνίσθη θαυμασίως διὰ τὰς ἐθνικὰς καὶ θρησκευτικὰς παραδόσεις τοῦ ἔθνους. Καὶ

3) **Τῆς Ὀδησσοῦ**. Εἰς ὀλόκληρον τὴν πόλιν αὐτὴν τῆς Νοτίου Ρωσίας διεκρίνετο πολὺ καθαρὰ ὁ Ἑλληνικὸς χαρακτήρ. Ἐκεῖ ἤκμασαν Ἑλληνες ἔμποροι, ναυτικοί, γαιοκτήμονες, οἱ ὁποῖοι ὠφέλησαν ποικιλοτρόπως τοὺς ὁμογενεῖς τῶν Ἑλλήνων δούλους. ✓

✓ 3. Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Α' Πεζικαὶ δυνάμεις.

α') Κλέφτες καὶ ἀρματολοί.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς σκλαβιάς ὑπῆρξαν πολλοὶ Ἑλληνες, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤμποροῦσαν νὰ βλέπουν τὰ βασανιστήρια, τὰ ὁποῖα ἐπέρναν τὸ ἔθνος, οὔτε νὰ ὑποφέρουν τὰς ταπεινώσεις καὶ τὸν βαρὺν ζυγὸν τοῦ τυράννου.

Οἱ γενναῖοι αὗτοι Ἑλληνες ἐγκατέλειψαν τὰς οἰκογενεῖάς των καὶ τὴν περιουσίαν των, ἐπῆραν τὰ ἄρματα των καὶ κατέφυγον εἰς τὰ ὕψηλα καὶ ἀπόκρημα βουνὰ τῆς Πατρίδος, ὅπου Τούρκου πόδι δὲν ἐπάτει, διὰ νὰ ἀναπνεύσουν ἐλεύθερον ἀέρα.

Ἐκεῖ λοιπὸν εἰς τὰ ἀπάτητα βουνὰ τῆς σκλαβωμένης Πατρίδος ἠεσχημάτιζον τὰ στρατόπεδά των (τὰ λημέρια των). Ἀπὸ ἐκεῖ ἐατέβαινον συχνὰ εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς πεδιάδας, ὅπου ἔμενον Τούρ-

κοι και ἐπροξενούσαν πολλές ζημίας εἰς αὐτούς. Διήραζον τὰ ποιμνία και τὰς περιουσίας των, ἐληλάτουν τὰς οἰκίας των, ἤχαλωτίζον τοὺς πλουσιωτέρους ἐξ αὐτῶν και ἐλάμβανον πλούσια λύτρα. Πολλὰς φορὰς ἐπετίθεντο ἐναντίον Τούρκων ταξιδιωτῶν και ἐναντίον ἀποσπασμάτων τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξεδικοῦντο τοὺς τυράννους διὰ τὰ δεινοπαθήματα τῆς φυλῆς των και ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς των ἐλευθερίας.

Αὐτοὶ ἦσαν οἱ περιβόητοι κλέφτες, ὅπως τοὺς ὠνόμαζεν ὁ λαός. Τὸ ὄνομα ὁμως κλέφτης δὲν εἶχε τότε προσβλητικὴν σημασίαν. Τὸ ἐδέχοντο και οἱ ἴδιοι μὲ ὑπερηφάνειαν, διότι ἐσήμαινε τὸν ἀνδρεῖον



Κλέφτες

ἐκεῖνον Ἕλληνα, ὁ ὁποῖος δὲν ἠμποροῦσε νὰ ὑποφέρει τὰ βάσανα τῆς σκλαβιάς και ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε τὴν ἀντοχὴν νὰ βλέπῃ μὲ ἀπάθειαν τὰ βάσανα τῶν ὁμοεθνῶν του σκλάβων και δι' αὐτὸ κατέφευγεν εἰς τὰ βουνά, ἀπ' ὅπου ἠδύνατο νὰ προστατεύσῃ και νὰ ὑπερασπισθῇ τὸν ραγιά.

Ὅταν μὲ τὸν καιρὸν οἱ κλέφτες ἔγιναν πολλοὶ και ἀπετέλεσαν ὀλόκληρα σώματα, τότε εἰς πολλὰ μέρη, ἰδίως τὰ ὄρεινά, κατήργησαν σχεδὸν τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν. Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις προσεπά-

θησε νά τοὺς ὑποτάξῃ καὶ νά τοὺς διαλύσῃ. Δὲν τὸ ἐπέτυχεν ὁμως, διότι ἡ καταδίωξις τῶν κλεφτῶν ἐπάνω εἰς τὰ δυσκολοπάτητα βουνά καὶ ἡ ὑποταγὴ των ἦτο ἀδύνατος.

Τότε οἱ Τούρκοι, διὰ νά ἡσυχάσουν, ἠναγκάσθησαν νά συνθηκολογήσουν μαζί των. Προσέλαβον πολλοὺς ἀπὸ αὐτοὺς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των, τοὺς ἐπέτρεψεν νά φέρουν ὅπλα καὶ τοὺς ἀνέθεσαν νά φυλάττουν ὠρισμένην περιφέρειαν ἀπὸ τὰς ἀρπαγὰς καὶ τὰς ληστείας τῶν ἄλλων κλεφτῶν καὶ νά διατηροῦν τὴν ἡσυχίαν καὶ τάξιν εἰς αὐτήν.

Οἱ κλέφτες αὐτοὶ ὠνομάσθησαν ἀρματολοὶ καὶ αἱ περιφέρειαι τὰς ὁποίας ἀνελάμβανον νά φρουροῦν, ἀρματολίκια. Τοιαῦτα περιφημα ἀρματολίκια ἦσαν πολλὰ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀρματολῶν, ὅπως καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν κλεφτῶν, ἐλέγετο **καπετάνιος**, οἱ ὑπόλοιποι **παλληκάρια**. Ὁ γενναιότερος ἀπὸ τοὺς κλέφτες καὶ ἀρματολοὺς, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ὑπαρχηγὸς, ἐλέγετο **πρωτοπαλλήκαρον**, καὶ ὁ νεώτερος, ὁ ὁποῖος ὑπηρετεῖ συνήθως τὸν καπετάνιον, ἐλέγετο **ψυχογιός**.

Ἐκαστος καπετάνιος εἶχε ἰδικὴν του σημαίαν, τὸ **φλάμπουρον**, καὶ ὁ διορισμὸς του εἰς τὸ ἀρματολίκι ἐγίνετο ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν κυβέρνησιν.

Πολλὰς φορὰς καὶ ἰσχυροὶ ἀρχηγοὶ κλεφτῶν αὐτοδιορίζοντο ἀρματολοὶ μᾶς περιφέρειας καὶ ἐξηνάγκαζον τοὺς Τούρκους νά τοὺς ἀναγνωρίσουν. Οἱ πιὸ σπουδαῖοι ἀρματολοὶ ἦσαν ὁ Μπουκουβάλας, ὁ Βλαχάβας, ὁ Μηλιώνης, ὁ Ἄνδρουτσοσ, ὁ Νικοτσάρας καὶ ἄλλοι. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁμως οἱ ἀρματολοὶ δὲν ἐλησημονοῦσαν, ὅτι ἦσαν Ἑλληνας δι' αὐτὸ διετήρουν τὸ μῖτος ἐναντίον τῶν τυράννων καὶ ἐφρόντιζον διὰ τοὺς ὑποδούλους ἀδελφούς των. Δὲν διέκοπτον τὰς σχέσεις των μὲ τοὺς κλέφτες, ἀφοῦ ἄλλωστε καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς κλέφτες προήρχοντο. Ἀπεναντίας τοὺς ἐβοηθοῦσαν μυστικά καὶ τοὺς εἰδοποιοῦσαν νά προφυλαχθοῦν, ὅσάκις ὑπῆρχε κίνδυνος. Ὅταν ἀντελαμβάνοντο ὅτι οἱ Τούρκοι τοὺς ὑποψιάζοντο, ἄφηναν τὸ ἀρματολίκι, ἐγίνοντο πάλιν κλέφτες καὶ συνέχιζον τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ.

Τοὺς κλέφτες καὶ τοὺς ἀρματολοὺς τοὺς ἤγωνε ἡ ἰδία θρησκεία καὶ ἡ κοινὴ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα. Εἶχον τὰ ἴδια αἰσθήματα, τὰς ἰδίας σκέψεις καὶ τοὺς ἰδίους πόθους καὶ δι' αὐτὸ τὰ ὀνόματα **κλέφτης** καὶ **ἀρματολὸς** κατήντησαν νά ἔχουν τὴν ἰδίαν σημασίαν. Ἀπὸ τὰ σώματα λοιπὸν αὐτὰ τῶν ἀρματολῶν, τὰ ὁποῖα ὀργανώθησαν μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ σουλτάνου, ἐσχηματίσθη σιγὰ—σιγὰ μιὰ ἀνεγνωρισμένη στρατιωτικὴ δύναμις ἀπὸ Ἑλλήνας. Ἡ δύναμις αὐτὴ μαζί μὲ τοὺς

κλέφτες ἀπετέλεσε τὸν στρατὸν τῆς ξηραῖς, ὁ ὁποῖος ἀργότερον ἐβοήθησε πάρα πολὺ εἰς τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀρματολοὺς καὶ τοὺς κλέφτες ἀνεδείχθησαν οἱ κυριότεροι ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἐπαναστάσεως.

β) Βίος κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν.

Οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀρματολοὶ εἶχον, ὅπως εἶπομεν ἄνωτέρω, τὰ στρατόπεδά των, τὰ λημέρια των ὅπως ἐλέγοντο, εἰς ἀπόκρημα καὶ δυσκολοπλησίαστα βουνὰ τῆς σκλαβωμένης πατρίδος μας. Τὰ Ἄγραφα, ἡ Πίνδος, ὁ Ὀλυμπος, ἡ Ὄσσα καὶ τὰ βουνὰ τῆς Πελοποννήσου ἦσαν γεμάτα ἀπὸ κλέφτικα λημέρια.

Ἐκεῖ ἔζων μὲ ἀπλότητα, ἦσαν ἀγαπημένοι μεταξύ των, ἐσέβοντο τὸν καπετάνιον καὶ ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς αὐτόν. Ἀχώριστος σύντροφος ἦταν τὸ καριοφίλι καὶ τὸ σπαθὶ των. Ἡ ζωὴ των ἦτο σκληρὰ καὶ γεμάτη κινδύνους. Ἐσυνήθιζον νὰ ὑπομένουν καὶ νὰ ἀντέχουν εἰς ὄλας τὰς κακουχίας, τὰς στερήσεις καὶ τοὺς κόπους τῆς κλέφτικης ζωῆς. Ἡ ἀντοχὴ των εἰς τὴν πείναν, τὴν δίψαν, τὴν ἀγρυπνίαν, τὸ ψῦχος καὶ τὴν ζέστην ἦτο παροιμιώδης. Πολλὰκις εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκη νὰ πολεμήσουν ἡμερόνυχτα ὀλόκληρα συνεχῶς, χωρὶς νὰ φάγουν, νὰ πιοῦν καὶ νὰ κοιμηθοῦν.

Τὸ μῖσος τῶν κλεφτῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων ἦτο ἄσβεστον. Πόθος των ἦτο νὰ τοὺς ἐξοντώσουν δι' αὐτὸ τὴν ὄραν τῆς μάχης ἐγίνοντο ὑπεράνθρωποι. Ἐπρόσεχον μόνον πολὺ νὰ μὴ συλληφθοῦν αἰχμάλωτοι, διότι, ὅταν συνελαμβάνοντο αἰχμάλωτοι, ἐβασανίζοντο φρικτὰ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἄλλων τοὺς ἔθρανον τὰ κόκκαλα μὲ τὸ σφυρὶ καὶ ἄλλους τοὺς ἐσουβλίζον ἢ τοὺς ἐγδερναν ζωντανούς. Ἀλλὰ καθὼς ἦσαν ἀποφασισμένοι νὰ ἀποθάνουν, τὰ ὑπέφερον ὄλα μὲ σπανίαν καρτερίαν χωρὶς νὰ δακρῦζουν, χωρὶς κανένα στεναγμὸν καὶ χωρὶς λιποψυχίαν.

Τὸ ἐγνώριζον αὐτὸ πολὺ καλὰ τὰ κλεφτόπουλα καὶ δι' αὐτὸ εἰς τὰς διασκεδάσεις των ἔδιδον τὴν εὐχὴν «καλὸ βόλι», δηλαδὴ καλύτερον νὰ φονευθοῦν παρὰ νὰ συλληφθοῦν αἰχμάλωτοι. Ἐπίσης ἐθεώρουν φοβερὸν νὰ κόψουν οἱ Τούρκοι τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ των δι' αὐτό, ἂν κανεὶς τραυματίας ἐβλεπεν ὅτι θὰ ἤχμαλωτίζετο, παρεκάλει θεομῶς τοὺς συντρόφους του νὰ τοῦ πάρουν τὸ κεφάλι, διὰ νὰ τὸ θάψουν.

Οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀρματολοὶ, ὅταν δὲν ἐπολεμοῦσαν ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἐγυμνάζοντο εἰς τὰ στρατιωτικά. Ἐρριπτον εἰς τὸ σημάδι καὶ ἐγίνοντο ἀριστοὶ σκοπευταί· πολλοὶ ἐπερνοῦσαν τὴν σφαῖραν μέσα

ἀπὸ τὸ δακτυλίδι. Ἀκόμη ἐγυμνάζοντο εἰς τὸ πήδημα, τὸ λιθάρι, τὸ τρέξιμον καὶ ἄλλα ἀγωνίσματα καὶ ἀποκοῦσαν εἰς αὐτὰ σχεδὸν ἀπιστεύτους ἱκανότητας. Ὁ Νικοτσάρας, λέγουσιν, ὅτι ἐξεπερνούσῃ ἵππον εἰς τὸ τρέξιμον καὶ ὅτι μὲ ἓνα πήδημα ἐξεπερνούσεν ἑπτὰ ἵππους. Ὁ Ζαχαριάς πάλιν ἐφημίζετο ὅτι, ὅταν ἔτρεχεν, αἱ πτέρναι του ἤγγιζον τὰ αὐτιά του. Κατόπιν ἐμαζεύοντο εἰς τὰ λημέρια τῶν κάτω ἀπὸ τὰ μεγάλα δένδρα καὶ κοντὰ εἰς τὰς δροσεράς πηγὰς. Ἐκεῖ ἔψηνον ἀρνιά, ἔπινον γλυκὸ κρασί καὶ ἐχόρευον.

Ἐνῶ ὅμως οἱ κλέφτες ἦσαν σκληροὶ πολεμισταὶ καὶ ἀμόρφωτοι καὶ ὑπέφερον τόσον φρικτὰ μαρτύρια ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐν τούτοις εἶχον εὐγενικὰ αἰσθήματα. Ἐφόνεον εἰς τὴν μάχην ὅσους ἠδύνατο Τούρκους. Ποτὲ ὅμως δὲν ἐβασάνιζον τοὺς αἰχμαλώτους. Ἐσέβοντο πολὺ τὰς γυναῖκας καὶ εἶχον πολὺ ἀνεπτυγμένον τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς.

Εἶχον μεγάλην εὐλάβειαν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ποτὲ δὲν ἐπέιραζον Ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια, εἰς ὅποιανδήποτε ἀνάγκην καὶ ἂν εὐρίσκοντο. Ποτὲ κλέφτης δὲν ἀλλαξοπίστησεν. Ἐτήρουν πάντοτε τὴν ὑπόσχεσιν τῶν καὶ οὐδέποτε ἐγκατέλειπεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, διὰ τὰ σωθῆ. Οὔτε ἔκαμε πράξιν ἀνάρμοστον εἰς παλληκάρι. ✓

✓ γ) Ἡ Δημώδης ποίησις.

Ἡ ζωὴ καὶ τὰ κατορθώματα τῶν κλεφτῶν ὁμοιάζον πολὺ μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὰ κατορθώματα τῶν ἀκριτῶν. Ὅπως ἐκεῖνοι ἠγωνίσθησαν κατὰ τοὺς πολέμους τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἐναντίον τῶν Ἀράβων καὶ κατόπιν ἐναντίον τῶν Σελτζούκων Τούρκων, τοιούτοτρόπως καὶ οἱ κλέφτες ἠγωνίζοντο διαρκῶς ἐναντίον τῶν ἀπίστων καὶ μὲ τὰς ἡρωϊκὰς μάχας καὶ τὰ κατορθώματά των εἰς μὲν τοὺς Τούρκους ἐπροκαλοῦσαν τὸν τρόμον, εἰς τὴν ψυχὴν δὲ τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων ἐγεννοῦσαν τὸ θάρρος καὶ τὸν θαυμασμόν. Ὅπως οἱ Βυζαντινοὶ ἔψαλλον τὸν βίον καὶ τὰ κατορθώματα τῶν ἀκριτῶν μὲ τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια τῶν ἔτσι καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, οἱ ὅποιοι εἶχον τὸ χάρισμα τῆς ποιήσεως, περιέγραψαν μὲ ὠραίους στίχους τὸν ἡρωϊσμόν καὶ τοὺς ἀγῶνας τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν. Ἐδημιουργήθησαν ἔτσι τὰ ἀθάνατα κλέφτικα ἢ δημοτικὰ τραγούδια.

Εἰς τὰ τραγούδια αὐτὰ περιγράφονται μὲ ὠραίας λέξεις ἡ ἀγάπη τῶν δουλωμένων Ἑλλήνων πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἡ περιφρόνησις πρὸς

τά πλούτη καὶ τὴν καλοπέρασιν καὶ ἡ προτίμησις πρὸς τὴν σκληρὰν ζωὴν τοῦ κλέφτη. Ἀκόμη δὲ ἐξυμνεῖται ἡ καρτερία καὶ ὁ ἰπποτισμὸς τῶν κλεφτῶν. Τὰ τραγούδια αὐτὰ μετεδόθησαν καὶ ἔγιναν γνωστὰ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐψάλλοντο ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἕλληνας εἰς κάθε εὐκαιρίαν· ἀκούονται δὲ καὶ σήμερον ἀκόμη μὲ ἐξαιρετικὴν συγκίνησιν.

Αὐτὰ ἠλέκτριζον τὰς ψυχὰς τῶν σκλάβων καὶ διετήρησαν ἀκμαῖον τὸ φρόνημα καὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ λυτρωμοῦ καὶ ἐξωογονοῦσαν τὸ πολεμικὸν μένος κατὰ τῶν τυράννων.

δ) Σουλιῶται—Μανιάται—Σφακιανοί.

Δὲν ἦσαν μόνον οἱ κλέφτες καὶ ἀρματολοί, οἱ ὁποῖοι ἀνέπνεον εἰς τὰ βουνὰ τὸν ἐλεύθερον Ἑλληνικὸν ἀέρα. Ἦσαν καὶ μερικοὶ κάτοικοι ὄρισμένων ἐπαρχιῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐγνώριζαν τὸν βάρβαρον ζυγὸν τοῦ τυράννου.

Αὐτοὶ ἦσαν οἱ Σουλιῶται εἰς τὴν Ἠπειρον, οἱ Μανιάται εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ οἱ Σφακιανοὶ εἰς τὴν Κρήτην.

Οὗτοι, κατοικοῦντες εἰς ὄρεινὰς καὶ βραχώδεις περιφερείας, ἦσαν πάντοτε ὠπλισμένοι καὶ διετήρησαν ἀκμαῖον τὸ παλαιὸν φιλοπόλεμον πνεῦμά των. Οἱ Τούρκοι πολλὰς φορὰς ἐδοκίμασαν νὰ ὑποτάξουν τὰς ἐπαρχίας αὐτάς, ἀλλὰ πάντοτε ἀπέτυχον, ἀφοῦ ἔπαθον μεγάλας καταστροφάς. Εἰς τὸ τέλος ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν καὶ περιορίσθησαν μόνον εἰς τὸ νὰ λαμβάνουν ἓνα μικρὸν φόρον ὡς σημεῖον ὑποταγῆς τῶν κατοίκων.

Οἱ Μανιάται μάλιστα εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ κυβερνῶνται ἀπὸ ἐντόπιον ἡγεμόνα, τὸν Μπέην, ὅπως τὸν ἔλεγον.

Τὰ μέρη αὐτὰ κατόπιν ἐχρησίμευον ὡς καταφύγιον τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι κατεδιώκοντο ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Καὶ ὅταν ἀργότερον ἐδόθη τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος μας, πρῶτοι οἱ Μανιάται καὶ οἱ Σουλιῶται ἤρπασαν τὰ ὄπλα ἐναντίον τῶν τυράννων. ✓

Β' Αἱ Ναυτικαὶ Δυνάμεις.

Ἡ Ναυτιλία.—Αἷτια τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ

Ἐνῶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἐσχηματίζοντο τὰ σώματα τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν καὶ ἀπετέλουν τὴν βάσιν τῶν περικῶν

δυνάμεων τοῦ Ἑθνους, αἱ νῆσοι ἐδημιούργουν ἀξιόλογον ναυτικὸν μὲ ἱκανοὺς καὶ πεπειραμένους ναύτας.

Οἱ Ἕλληνες ἀνέκαθεν ἠγάπησαν τὴν θάλασσαν καὶ κατεγίνοντο μὲ τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Δι' αὐτὸ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας οἱ κάτοικοι τῶν παραλίων καὶ τῶν νήσων δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ναυτικά. Ἀπὸ αὐτοὺς ἐστρατολόγουν βιαίως οἱ Τούρκοι τοὺς ἀναγκαίους ναύτας τοῦ στόλου των καὶ ἀπὸ αὐτοὺς προήρχοντο τὰ πληρώματα πολλῶν Εὐρωπαϊκῶν στόλων.

Τὰ πρῶτα ἔτη τῆς δουλείας οἱ Τούρκοι δὲν ἐπέτρεπον εἰς τοὺς ραγιᾶδες νὰ ἔχουν καράβια καὶ ἔτσι ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον εἶχον παρακμάσει. Σιγὰ—σιγὰ ὅμως οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἤρχισαν νὰ κατασκευάζουν μικρὰ πλοῖα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐταξίδευον καὶ ἔκαμνον ἐμπόριον εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον.

Ἰδιαιτέρως προώδευεν ἡ Ἑλληνικὴ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1774, ὁπότε ἔγινεν ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας. Κατὰ τὴν συνθήκην αὐτὴν τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἔφερον Ρωσικὴν σημαίαν, ἐταξίδευον ἐλευθέρως εἰς τὰς θαλάσσας τῆς Τουρκικῆς περιοχῆς (στενὰ Ἑλλησπόντου καὶ Βοσπόρου), ἔμενον ἀφορολόγητα καὶ ἀπέφευγον τὰς καταπίεσεις τῶν Τούρκων.

Τὸ προνόμιον τοῦτο τὸ ἐχρησιμοποίησαν οἱ Ἕλληνες, ὕψωσαν Ρωσικὴν σημαίαν εἰς τὰ ὀλίγα πλοῖα των, κατεσκευάσαν περισσότερα καὶ μεγαλύτερα καὶ ἀνενόητοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους διέσχισον τὰς θαλάσσας. Ἐπλησίαζον εἰς τὰς Τουρκικὰς ἀκτὰς καὶ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ διεξῆγον τὸ ἐμπόριόν των.

Τοιοιουτρόπως τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπορικὸν ναυτικὸν ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν. Εἰς τοὺς μεγαλυτέρους λιμένας τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου ἕδρυσαν οἱ Ἕλληνες σπουδαῖα ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ ναυτικὰς βάσεις. Ἐδημιούργησαν δὲ ἐκεῖ καὶ σπουδαίας κοινότητας, αἱ ὁποῖαι ἐπέβησαν κέντρα ἐθνικὰ καὶ συνέβαλον εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως. Τοιαῦται πόλεις ἦσαν ἡ Ὀδησσός, ἡ Βενετία, ἡ Τεργέστη, ἡ Μασσαλία καὶ ἄλλαι.

Ἀκόμη μεγαλυτέραν ἀνάπτυξιν ἔλαβε τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν ναπολεοντιῶν πολέμων. Ἡ Ἀγγλία τότε εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ναπολέοντος τῆς Γαλλίας καὶ ἀπέκλεισε τὰ παράλια τῆς Εὐρώπης, διὰ νὰ μὴ εἰσέρχονται τρόφιμα καὶ ἄλλα εἶδη πρώτης ἀνάγκης εἰς τὴν Γαλ-

λιαν. Οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ὅμως ἀψηφοῦντες κάθε κίνδυνον, ἐπλησί-
αζον τὰ παράλια τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπώλουν εἰς μεγάλας τιμὰς σιτηρὰ,
τρόφιμα καὶ ἄλλα ἐμπορεύματα.

Μετὰ τὴν ναυτιλίαν λοιπὸν καὶ τὸ ἐμπόριον οἱ Ἕλληνες τῶν νήσων
καὶ τῶν παραλίων ἀπέκτησαν πολλὰ πλοῦτη καὶ πλοῖα πολυάριθμα
καὶ μεγάλα. Τὰ μεγαλύτερα καὶ τὰ περισσότερα πλοῖα εἶχον τὰ τρία
μικρὰ Ἑλληνικὰ νησιά Σπέτται, Ὑδρα καὶ Ψαρά, τῶν ὁποίων οἱ
κάτοικοι εἶχον γίνει πλουσιώτατοι.

Ὁ ἐμπορικὸς αὐτὸς στόλος ἐγίνε πολεμικὸς καὶ οἱ Ἕλληνες ναῦ-
ται ἐγίναν σπουδαῖοι θαλασσομάχοι ἀπὸ τὴν ἐξῆς αἰτίας :

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας ἡ Μεσόγειος θάλασσα καὶ
τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος δὲν ἦσαν χωρὶς κινδύνους διὰ τοὺς ναυτικούς.
Διότι οἱ τρομεροὶ Ἀλγερινοὶ πειραταί, οἱ Κουρσάροι ὅπως τοὺς ἔλε-
γον, συνελάμβανον καὶ ἐλῆστευον τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα συν-
αντοῦσαν εἰς τὸ πέλαγος. Τὰ πληρώματα τῶν πλοίων ἢ τὰ ἐφόρευον
ἢ τὰ ἠχμαλώτιζον. Οἱ Ἕλληνες ναυτικοί, διὰ νὰ ἀμύνωνται κατὰ τῶν
πειρατῶν, κατεσκεύασαν πλοῖα μεγαλύτερα, ἠΰξησαν τὰ πληρώματά
των μετὰ περισσότερους ἄνδρας καὶ τὰ ἐξόπλισαν μετὰ πυροβόλα (κανόνια).

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ ἐμπορικὸς στόλος μετεβλήθη εἰς πολεμι-
κόν. Οἱ δὲ Ἕλληνες ναῦται ἀπὸ τὰς συγκρούσεις μετὰ τοὺς πειρατάς
συνήθισαν εἰς τὸν θαλασσίον πόλεμον καὶ ἐγίναν ἀτρόμητοι. Τὰ
πλοῖα αὐτὰ καὶ τὰ ἐμπειροπόλεμα πληρώματά των ἀπέτελεσαν τὰς
ναυτικὰς δυνάμεις ⁽¹⁾ τοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς σκληροὺς ἀγῶνας τῆς
ἀπελευθερώσεώς του. ✓

✓ 4. Οἱ Φαναριῶται.

Μεγάλοι διερμηνεῖς καὶ ἡγεμόνες Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.

Εἰς τὸ νότιον μέρος τοῦ Κερατίου κόλπου ὑπάρχει ἡ συνοικία τῆς
Κωνσταντινουπόλεως **Φανάριον**. Τὸ Φανάριον κατὰ τοὺς χρόνους
τῆς ἀλώσεως ἦτο ἀπὸ τὰς πτωχοτέρας καὶ ἀσχημοτέρας συνοικίας τῆς
πόλεως, μετὰ στενοὺς καὶ σκοτεινοὺς δρόμους καὶ παλαιὰς οἰκίας. Εἰς
τὴν συνοικίαν αὐτὴν κατέφυγε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, διὰ

(1) Αἱ δυνάμεις αὐταὶ ἦσαν τεράστιαι διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην : 700 πλοῖα
μετὰ 18.000 ἐμπειροπολέμους ἄνδρας καὶ 6000 περίπου μικρὰ κανόνια.

νά μὴν προκαλῆ τὴν προσοχὴν καὶ τὸν φθόνον τοῦ κατακτητοῦ. Ἐκεῖ εἶναι ἐγκατεστημένον καὶ μέχρι σήμερον.

Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ συνοικία αὐτὴ ἐγένετο τὸ ἐθνικὸν κέντρον τοῦ Τουρκοκρατουμένου Ἑλληνισμοῦ καὶ τὸ καταφύγιον ὄλων τῶν μορφωμένων καὶ εὐπόρων Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ὠνομάσθησαν **Φαναριῶται**. Αὐτοὶ ἀπετέλεσαν τὴν ἀρχοντικὴν τάξιν τῶν Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὡς κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ ἐβοηθοῦσαν τὸν Πατριαρχὴν καὶ ὑπηρετοῦσαν ὡς γραμματεῖς ἢ ὡς σύμβουλοι εἰς τὰ Πατριαρχεῖα. Ἀπὸ τὰς θέσεις αὐτὰς ἦτο εὐκολώτερον νὰ παρακολουθοῦν τὰς ὑποθέσεις τοῦ Ἑθνους καὶ νὰ διευθύνουν αὐτάς.

Ἄλλὰ καὶ ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἐχρησιμοποιοεῖ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς Φαναριώτας ὡς ὑπαλλήλους τοῦ κράτους καὶ διερμηνεῖς, διότι, ἐκτὸς τῆς ἄλλης μορφώσεως, ἐγνώριζον καὶ ξένας γλώσσας καὶ κατεῖχον τὰ Εὐρωπαϊκὰ πράγματα, ἐνῶ οἱ Τούρκοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν ἀμόρφωτοι καὶ τελειῶς καθυστερημένοι.

Καὶ ὅσον περισσότερο μορφωμένοι ἦσαν οἱ Φαναριῶται, τόσο ἐκέρδιζον μὲ τὸν καιρὸν τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Τούρκων καὶ ἐλάμβανον ἀνώτερα ἀξιώματα εἰς τὴν πολιτικὴν, τὸν στρατὸν, τὸ ναυτικὸν καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Κατῶρθωσαν πρὸ πάντων νὰ γίνωνται Μεγάλοι Διερμηνεῖς καὶ νὰ διευθύνουν τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Τουρκίας. Ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς κατεῖχον ἐμπιστευτικὰς θέσεις εἰς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν (Ἐψηλὴν Πύλην), ἐγνώριζον τὰ μυστικά τοῦ κράτους καὶ ἐλέγοντο **σύμβουλοι τοῦ κράτους ἢ ἐξ ἀπορρήτων**. Καὶ ἄλλοι ἐστέλλοντο μὲ ἐπισήμους ἀποστολάς εἰς τὴν Εὐρώπην.

Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἀπὸ τὰς ὑψηλὰς θέσεις, τὰς ὁποίας κατεῖχον εἰς τὸ Τουρκικὸν κράτος, ὠφέλησαν καὶ ἐπροστάτευσαν τὸ ὑπόδουλον Γένος ἀπὸ τὰ δεινὰ τῆς δουλείας. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν των κατηργήθη τὸ παιδομάζωμα καὶ διὰ τῆς ἐπεμβάσεώς των ἐμετριάζετο πολλάκις ἡ ὠμὴ βία καὶ ὁ φανατισμὸς τῶν Τούρκων Κυβερνητῶν καὶ τῶν Κυβερνητικῶν ὑπαλλήλων. Πρῶτος Ἑλλην Μέγας διερμηνεὺς ἐγένετο ὁ Παναγιώτης Νικουσίος, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτευσεν τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κρήτης τὸ 1669. Ὁ διάδοχός του Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἔσωσε τὴν Χίον ἀπὸ τὴν καταστροφὴν, ὅταν οἱ Τούρκοι τὴν ἐκυρίευσαν ἀπὸ τοὺς Βενετούς.

Ἀργότερον ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις διώριζε τοὺς μεγάλους Διερμηνεῖς ἡγεμόνας εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαβίαν, τὰς ὁποίας κατεῖ-

χον οἱ Τοῦρκοι. Αὐτοὶ οἱ ἡγεμόνες ἐλάμβανον μαζί των συγγενεῖς, φίλους καὶ ἄλλους ἐμπίστους Ἑλληνας καὶ τοὺς ἔδιδον ἀξιώματα τῆς διοικήσεως. Ἡ σωματοφυλακὴ των καὶ ἡ χωροφυλακὴ ἀπετελεῖτο ἀπὸ Ἑλληνας. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ὕδρουον Ἑλληνικὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδίδασκον περίφημοι διδάσκαλοι. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπροστάτεον τὰ γράμματα καὶ διέδιδον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Ἐκτὸς τούτου εἰς τὰ μέρη αὐτὰ κατέφευγον καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἑλληνας, εἴτε διὰ νὰ σπουδάσουν, εἴτε διὰ νὰ ἐργασθῶν καὶ ἐμπορευθῶν, διότι ἐκεῖ εὗρισκον προστασίαν καὶ ἐλευθερίαν. Τοιουτοτρόπως ἤρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ αὐξάνη καὶ νὰ προσδεύη ὁ Ἑλληνισμός, ὥστε αἱ ἡγεμονίαι καὶ πρὸ πάντων αἱ πόλεις Ἰάσιον καὶ Βουκουρέστιον ἔγιναν κέντρα Ἑλληνικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἠκούσθη τὸ πρῶτον σάλπισμα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Σπουδαῖαι Φαναριώτικαι οἰκογένειαι ἀπὸ τὰς ὁποίας προῆλθον ἡγεμόνες, διερμηνεῖς καὶ πρέσβεις, ἦσαν αἱ οἰκογένειαι τῶν Καρσιζάδων, Ὑψηλάντηδων, Μαυροκορδάτων, Μουρούζηδων, Μαυρογενῶν καὶ ἄλλαι. ✓

✓ 5. Ἡ Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

α') Τὰ κρυφὰ σχολεῖα.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Τοῦρκοι, διὰ νὰ διατηροῦν τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος εἰς ὑποταγὴν καὶ μὲ τὸν καιρὸν νὰ ἐξαφανίσουν τελείως τὸν Ἑλληνισμόν, κατεδίωξαν καὶ τὴν παιδείαν τῶν ραγιαδῶν.

Διὰ νὰ μὴ διδάσκωνται τὴν Ἱστορίαν των καὶ μανθάνουν τὴν καταγωγὴν των καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ ἔθνους των καὶ θεομαίνεται ὁ πόθος τῆς ἐλευθερίας των, ἀπηγόρευσαν νὰ διδάσκωνται τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Ἐκλείσαν τὰ σχολεῖα καὶ κατεδίωξαν τοὺς διδασκάλους των. Ὅσοι ἐξ αὐτῶν κατώρθωσαν νὰ σωθῶν, κατέφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κῆμα ἀγραματοσύνης καὶ βαθὺ σκοτάδι ἀμαθείας ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ὡς τόσοῦμως ἡ ἀγάπη διὰ τὰ γράμματα δὲν ἔλειψε τελείως ὥσάν σπύθα μισοσβησμένη ἐκρατεῖτο μακρὰ ἀπὸ τὰ μάτια τῶν βαρβάρων κατακτητῶν.

Ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ ψάλτης τοῦ χωρίου ἢ κάποιος γέρον ἐγγράμματος

μέ πολλὴν μυστικότητα μέσα εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν ἢ κά-
που ἄλλου καὶ οἱ καλόγηροι μέσα εἰς τὰ ἀπόκεντρα καὶ ἀπάτητα μο-
ναστήρια συνεκέντρωνον τὰ σκλαβόπουλα καὶ τοὺς μετέδιδον τὰ ὀλίγα
γράμματα, τὰ ὁποῖα ἐγνώριζον καὶ αὐτοί. Διὰ τὴν διδασκαλίαν ἐχρη-
σιμοποιοῦσαν τὰ ἐκκλησιαστικά βιβλία (τὸ Ὡρολόγιον, τὸ Ψαλτήριον
καὶ τὴν Ἰκτιῶχον).

Εἰς τὰ κρυφὰ αὐτὰ σχολεῖα μὲ πολλὰς προφυλάξεις κατέφευγον
τὴν νύκτα τὰ Ἑλληγόπουλα σιγοτραγουδῶντα τό :

*Φέγγαράκι μου λαμπρό,
φέγγε μου νὰ περπατῶ
νὰ πηγαίνω στὸ σχολεῖο,
νὰ μαθαίνω γράμματα
γράμματα σπουδάματα
τοῦ Θεοῦ τὰ πράγματα.*

Ἐκεῖ, κάτω ἀπὸ τὸ τρεμάμενο καὶ ὠχρὸ φῶς τῆς κανδήλας (1),
ἐλάμβανον τὰ πρῶτα μαθήματα. Ἐμάνθανον τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς
λατρείας μας, τὰ σπουδαιότερα σημεῖα τῆς Ἐθνικῆς μας ἱστορίας καὶ



Τὸ κρυφὸ σχολεῖο

(1) Ὅπως χαρακτηριστικὰ μᾶς τὸ παρουσιάζει ὁ ζωγραφικὸς πίναξ
τοῦ Γκκύη.

ἐδιδάσκοντο τὸ μῖσος κατὰ τοῦ τυράννου. Ἐκεῖ μέσα εἰς τὰ κρυφὰ αὐτὰ σχολεῖα ἐκαλλιεργήθη ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας.

β') Αἱ μεγάλοι σχολαί.

Ἡ καταδίωξις τῆς παιδείας καὶ τὸ κλείσιμον τῶν σχολείων διήρκεσε διακῶσια δλόκληρα ἔτη. Καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα τὸ δουλωμένον Ἔθνος ἔζησε «πικρῆς σκλαβιάς χειροπιαστὸ σκοτάδι» (1).

Εὐτυχῶς ὅμως ἀπὸ τὸν 17ον αἰῶνα οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν νὰ φέρονται μαλακώτερα πρὸς τοὺς ραγιαδες καὶ τοὺς ἐπέτρεψαν νὰ ἰδρῦνουν σχολεῖα.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πρῶτοι οἱ Ἕλληνες τοῦ Ἐξωτερικοῦ ἰδρυσαν εἰς τὰς παροικίας των σχολεῖα, διὰ νὰ μορφῶνται τὰ τέκνα των καλύτερον.

Τὸ πρῶτον ἀνώτερον σχολεῖον τῶν Ἑλλήνων ἰδρῦθη τὸ 1621 εἰς τὴν Βενετίαν καὶ εἰς αὐτὸ ἐφοίτησαν καὶ ἐμορφώθησαν ἀρκετὰ Ἕλληνοπούλα. Πολλὰ ἐκ τούτων ἐσπούδασαν κατόπιν καὶ εἰς Εὐρωπαϊκὰ Πανεπιστήμια, ἰδίως Ἰταλικά καὶ ἔγιναν διαπρεπεῖς ἐπιστήμονες.

Ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ ἔχουν σχολεῖα, ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότης τῆς Βενετίας ἐβοήθησε καὶ ἰδρῦθησαν ἀνώτερα σχολεῖα καὶ εἰς τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα. Ἰδρῦθη ἕνα εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἄλλο εἰς τὰς Ἀθήνας, τὰ ὁποῖα ἐφωδίασεν ἡ κοινότης αὐτὴ μὲ βιβλιοθήκας καὶ διδακτικὰ ὄργανα.

Ἀργότερον μὲ τὴν συνδρομὴν τῶν ἄλλων κοινοτήτων καὶ ὁμογενῶν τοῦ Ἐξωτερικοῦ ἰδρῦθησαν καὶ ἄλλα σχολεῖα εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ «Μεγάλῃ Σχολῇ τοῦ Γένους», εἰς τὴν Σμύρνην, τὰς Κυθωνίας, τὴν Πάτμον, τὴν Κρήτην, τὴν Δημητσάναν, τὸ Μέτσοβον, τὸν Κισσόν τοῦ Πηλίου, τὴν Λάρισαν, τὴν Θεσσαλονίκην, ἡ «Ἀθωνιάς Σχολῇ» εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος, καὶ εἰς ἄλλα μέρη. Εἰς τὰ σχολεῖα αὐτὰ ἐδιδάσκοντο τὰ Ἄρχαῖα Ἑλληνικά, ἡ Φιλοσοφία, ἡ Θεολογία, αἱ Φυσικαὶ ἐπιστήμαι, ἡ Γεωγραφία καὶ ἡ Ἱστορία.

Τὸ μεγαλύτερον καὶ τὸ σπουδαιότερον ὄλων τῶν σχολείων ἦτο ἡ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἰς αὐτὴν ἐφοίτησαν πολλοί, οἱ ὁποῖοι διέπρεψαν κατόπιν εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὰ γράμματα καὶ μετέδωσαν τὴν πατριωτικὴν φλόγα εἰς τοὺς ὑποδούλους ἀδελφούς των, ὡς, ἀρχιερεῖς, λόγιοι κ.λ.π. ✓

(1) Ὅπως λέγει ὁ Πολέμης εἰς τὸ ποίημά του «Τὸ κρυφὸ σχολεῖο».

γ') Διδάσκαλοι τοῦ Γένους.

Εἰς τὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ἀναφέραμεν, ἐδίδαξαν πολλοὶ σοφοὶ καὶ ὀνομαστοὶ ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι διεκρίνοντο διὰ τὴν ἔνθερον πίστιν τῶν εἰς τὰ ἰδανικὰ τοῦ Ἑθνους.

Οἱ σοφοὶ οὗτοι ἄνδρες συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παιδείας καὶ μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐκαλιέρονησαν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων τὴν ἐθνικὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ ὑπερηφάνειαν, τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν πόθον διὰ τὴν ἀποτίναξιν τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ.



Ἀδαμάντιος Κοραῆς

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι προσέφερον μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάσθησαν **Διδάσκαλοι τοῦ Γένους.**

Οἱ ὀνομαστότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν : Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης, ὁ Ἀνθιμος Γαζῆς, ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας, ὁ Νεόφυτος Δούκας, ὁ Ἀθανάσιος Ψαλλίδας, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὁ Λάμπρος Φωτιάδης καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Σπουδαιότερος ὅμως ἐξ ἅλων διὰ τὴν πολυμαθειάν του ἦτο ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς.

5) 'Ο 'Αδαμάντιος Κοραΐς.

'Ο 'Αδαμάντιος Κοραΐς ἐγεννήθη τὸ 1748 εἰς τὴν Σμύρνην. 'Ο πατήρ του ἦτο ἔμπορος καταγόμενος ἀπὸ τὴν Χίον καὶ ἐγκατεστημένος εἰς τὴν Σμύρνην. Ἡ μήτηρ του ἦτο Σμουραῖα. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη εἰς τὴν Εὐαγγελικὴν Σχολὴν τῆς Σμύρνης. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἀπὸ τὴν Σχολὴν ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν καὶ κυρίως τῆς Λατινικῆς.

Οἱ γονεῖς του τὸν προώρῳζον νὰ τὸν κάμουν ἔμπορον. Δι' αὐτὸ, μόλις ἐτελείωσε τὸ σχολεῖον τῆς Σμύρνης, ὁ πατήρ του τὸν ἔστειλεν εἰς τὸ 'Αμστελόδαμον τῆς 'Ολλανδίας διὰ τὰς ἐμπορικὰς του ὑποθέσεις.

'Ο Κοραΐς ὅμως δὲν ἤσθάνετο καμμίαν κλίσιν πρὸς τὸ ἐμπόριον ἤγάπα πολὺ τὰ γράμματα. Δι' αὐτὸ ὀλιγώτερον ἐνδιεφέρετο διὰ τὰς ὑποθέσεις τοῦ πατρὸς του καὶ περισσότερον ἐπεδίδeto εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων 'Ελλήνων συγγραφέων καὶ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῶν Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Ἐτελειοποίησε τὰς γνώσεις του εἰς τὴν Λατινικὴν καὶ ἐξέμαθε τελείως τὴν Γαλλικὴν, Ἰταλικὴν, 'Αγγλικὴν καὶ Γερμανικὴν γλῶσσαν.

Μετὰ ἐπταετῆ παραμονὴν εἰς 'Ολλανδίαν ἐπέστρεψεν εἰς Σμύρνην τὰ δεινοπαθήματα ὅμως τῶν συμπατριωτῶν του καὶ ἡ δουλεία τῆς πατρίδος τὸν ἐστενοχώρουν πάρα πολὺ. Τότε οἱ γονεῖς του τοῦ ἐπέστρεψαν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Γαλίαν καὶ νὰ σπουδάσῃ ἰατρὸς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπιθυμοῦσε πολὺ καὶ ὁ ἴδιος, διότι μόνον τοὺς ἰατροὺς ἐσέβροντο ὁπωσδήποτε οἱ Τοῦρκοι.

Μετὰ ἐξαετῆς σπουδᾶς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας ἔλαβε δίπλωμα ἰατροῦ καὶ τὸ 1788, μετὰ τὸν θάνατον τῶν γονέων του, ἐγκατεστάθη μονίμως εἰς τὸ Παρίσι. Ἐκεῖ ὁ Κοραΐς δὲν ἐξήσκησε τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα, ἀλλὰ ἀφωσιώθη μέχρι τοῦ θανάτου του εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων 'Ελλήνων συγγραφέων καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν βιβλίων, διὰ νὰ φανῇ χρήσιμος εἰς τὸ Ἔθνος του.

'Ο Κοραΐς ἐπίστευεν ὅτι, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ Ἔθνος τὴν ἐλευθερίαν του, ἔπρεπε πρῶτον νὰ μορφωθῇ. Καὶ διὰ νὰ μορφωθῇ, ἔπρεπε νὰ γνωρίσῃ τὰ ἠραῖα διδάγματα, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων 'Ελλήνων. Δι' αὐτὸ ἐξέδωκε πολλοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνας συγγραφεῖς. Τὰς ἐκδόσεις του αὐτὰς ὁ Κοραΐς τὰς ἐπλούτισε μὲ ἠραῖους προλόγους καὶ μὲ σοφὰς ἐξηγήσεις εἰς ἀπλὴν καθαρεύουσαι γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς πρῶτος καθιέρωσε συστηματικῶς.

Αἱ ἐκδόσεις τοῦ Κοραῆ ἤρχισαν τὸ 1805 καὶ εἶναι γνωσταὶ μὲ τὸν τίτλον «Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη». Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς ἦτο πτωχός, τὰ ἀπαραίτητα χρήματα δι' αὐτὰς διέθεσαν διάφοροι πλούσιοι Ἕλληνες καὶ ἰδίως οἱ Ἡπειρώται ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι.

Διὰ τῶν ἀφθόνων καὶ σοφῶν αὐτῶν συγγραμμάτων του ὁ Κοραῆς ἔγινεν ὁ μεγαλύτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους. Πράγματι δὲ κατώρθωσε νὰ ἀνάψῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων τὸν πόθον πρὸς τὴν ἔλευθερίαν καὶ πρὸς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους. Εἶχε δὲ τὴν εὐτυχίαν νὰ ἴδῃ τὸ μέγα ὄνειρον τῆς ζωῆς του πραγματοποιούμενον, διὰ τῆς ἀπελευθερώσεως ἑνὸς μικροῦ τμήματος τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

Ὁ Κοραῆς ἀπέθανε τὸ 1833 καὶ ἐτάφη εἰς Παρισίους, ἣ δὲ ἔλευθερωθεῖσα Πατρίς, διὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνην της εἰς τὸ ἐκλεκτὸν τέκνον της, ἔστησε τὸ ἀγαλμὰ του ἔμπρὸς ἀπὸ τὰ Προπύλαια τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

6. Ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

α') Τοπικὰ ἐνοπλα κινήματα.

Οἱ Ἕλληνες ὡς λαὸς φιλελεύθερος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὴν μοῖραν τοῦ σκλάβου. Ἐδέχθησαν τὴν ὑποδούλωσιν ὡς κατάστασιν ἀνάγκης καὶ προσωρινήν. Δὲν ἔχασαν ὅμως ποτὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι κάποτε θὰ ἔδιωχναν τοὺς Τούρκους καὶ θὰ ἀποκοῦσαν τὴν ἔλευθερίαν των. Δι' αὐτὸ δὲν ἔμειναν μὲ τὰ χέρια δεμένα, ἀλλ' ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν ἤρχισαν τὰς ἐπαναστάσεις ἐναντίον τῶν κατακτητῶν.

Τὰς ἐπαναστατικὰς διαθέσεις καὶ τὸν πόθον τῆς ἔλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἐξεμεταλεύθησαν κατ' ἀρχὰς οἱ Ἑνετοὶ καὶ κατόπιν οἱ Γάλλοι διὰ τοῦ βασιλέως των Καρόλου καὶ οἱ Ἰσπανοί, οἱ ὁποῖοι πολλὰς φορὰς ἐχρησιμοποίησαν τοὺς Ἕλληνας, διὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν ἰδικὰ των συμφέροντα.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατὰ τὸ διάστημα τῆς Τουρκοκρατίας ὠργανώθησαν πολλὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Τούρκων. Τοιαῦτα ἐπαναστατικὰ κινήματα ἔγιναν εἰς τὴν Μάνην καὶ

εις ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου, εἰς τὴν Στερεάν, Ἡπειρον, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν, Κρήτην καὶ εἰς ἄλλα μέρη.

Ὅλα ὁμως τὰ ἐπαναστατικὰ αὐτὰ κινήματα, εἴτε προήρχοντο ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας εἴτε ὑπεκινούντο ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους, ἀπετύγχανον, διότι ἦσαν τοπικὰ καὶ ἔλειπε ἢ κατάλληλος προπαρασκευή, ἢ ὀργάνωσις καὶ ἢ ταυτόχρονος ἐξέγερσις ὄλων τῶν ὑποδούλων. Σημειωτέον ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι, ὅταν συνθηκολογοῦσαν μετὰ τοὺς Τούρκους, ἐγκατέλειπον εἰς τὴν τύχην τῶν τοὺς Ἑλληνας, τοὺς ὁποίους ἐξεδικοῦντο τότε οἱ Τούρκοι σκληρότατα.

Παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ Ἕλληνες ποτὲ δὲν ἠσύχασαν καὶ ποτὲ δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀγωνίζονται διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας τῶν. Τέλος ὁμως, ἀφοῦ ἐπέστησαν ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς βοηθήσουν, διὰ νὰ ἀποτινάξουν τὸν Τουρκικὸν ζυγόν, ἔστρεψαν τὰς ἐλπίδας τῶν πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ρωσίαν, ἢ ὁποία ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Πέτρου παρουσιάζετο ὡς ἡ προστάτις δύναμις τῶν ὑποδούλων Χριστιανῶν καὶ ὁ ἐπικινδυνότερος ἀντίπαλος τῶν Τούρκων.

Τὸ σχέδιον τοῦ Μ. Πέτρου ἦτο νὰ καταλύσῃ τὴν Τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰ στενά, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἡ Ρωσία διέξοδον εἰς θερμὴν θάλασσαν, ὅπως εἶναι τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν τὸ 1711 ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ διὰ θερμῆς προκηρύξεως, διὰ τῆς ὁποίας ὑπέσχετο τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ραγιαῶδων, ὑπέκίνησε τοὺς Ἑλληνας εἰς ἐπανάστασιν.

Συγχρόνως ἀνέλαβε τὴν προστασίαν τῆς μητρὸς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἔστειλε πλούσια δῶρα εἰς τὰ Ἑλληνικὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοὺς δὲ Ἑλληνας, οἱ ὁποῖοι κατέφυγον εἰς τὴν Ρωσίαν, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν καταδίωξιν τῶν Τούρκων ἢ διὰ νὰ ἐμπορευθοῦν, τοὺς ἐδέχετο εἰς τὸν Ρωσικὸν στρατὸν ἢ εἰς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας καὶ γενικῶς τοὺς ἐπροστάτευε καὶ τοὺς ἐπεριποιεῖτο μετὰ κάθε τρόπον.

Αἱ διαθέσεις καὶ αἱ περιποιήσεις αὐταὶ τῶν Ρώσων ἔκαμαν τοὺς Ἑλληνας νὰ τοὺς ἀγαπήσουν καὶ νὰ περιμένουν ἀπὸ αὐτοὺς ἡμέραν μετὰ τὴν ἡμέραν τὴν σωτηρίαν τῶν. Εἰς τὰς Ἐκκλησίας τῆς δουλωμένης Ἑλλάδος ἐγίνοντο δεήσεις ὑπὲρ τοῦ Μ. Πέτρου, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς νέον Μεσσίαν· καὶ εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ρούμελης ἀντηχοῦσε τὸ δημοτικὸν ᾄσμα :

« Ἀκόμα τούτ' τὴν ἀνοιξη, ραγιαῶδες, ραγιαῶδες,
τοῦτο τὸ καλοκαῖρι, καϋμένη Ρούμελη!

ὅσοι γαροθῆ ὁ Μόσκοβος, ραγιαῖδες, ραγιαῖδες,
νὰ φέρεται τὸ σεφέρι⁽¹⁾, Μοριᾶ καὶ Ρούμλεη.

Αἱ ἐλπίδες ὅμως τῶν Ἑλλήνων διεψεύσθησαν γρήγορα καὶ τὰ σχέδια τοῦ Μ. Πέτρου ἐματαιώθησαν, διότι ὁ μὲν Ρωσικὸς στρατὸς ἐνίκηθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους κοντὰ εἰς τὸν Προῦθον ποταμόν, ἡ δὲ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων ἐπνίγη εἰς τὸ αἶμα.

β') Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1770.

Τὸ 1763 ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Ρωσίας ἡ αὐτοκράτειρα **Αἰκατερίνη ἡ Β'**, γυναῖκα φιλόδοξος, ἡ ὁποία ἀπεφάσισε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιον τοῦ Μ. Πέτρου. Ἔστειλε λοιπὸν εἰς ὅλας τὰς σκλαβωμένας χώρας Ρώσους πράκτορας, οἱ ὁποῖοι παρεκίνησαν τοὺς Χριστιανοὺς εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Τούρκων, ὅταν ἡ Ρωσία θὰ ἐκίρυντε τὸν πόλεμον ἐναντίον αὐτῶν.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Αἰκατερίνη ἔστειλε τὸ 1766 τὸν **Γεώργιον Παπάζολην**, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὴν Σιάτισταν καὶ ὑπηρετεῖ ὡς λοχαγὸς εἰς τὸν Ρωσικὸν στρατόν. Ὁ Παπάζολης ἦλθε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἡπειρον, ὅπου ὄλοι, κληρικοὶ, πρῶχοι, ἀρματολοὶ, κλέφτες καὶ λαὸς ἐδέχθησαν μὲ ἐνθουσιασμὸν τὰς προτάσεις του. Ἀπὸ τὴν Ἡπειρον κατέβη εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ ἐπέρασε εἰς τὴν Πελοπόννησον. Κατὰ τὴν διαδρομὴν του συνεννοήθη μὲ τοὺς ἀρματολοὺς καὶ κλέφτες, τοὺς κληρικοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ἐξέχοντας Ἕλληνας. Προπάντων δὲ μὲ τὸν Μπέην τῆς Μάνης **Γεώργιον Μαυρομυχάλην** καὶ τὸν πρόκριτον τῶν Καλαμῶν **Παναγιώτην Μπενάκην**.

Παντοῦ τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ ἐνθουσιασμὸν καὶ ὄλοι ἐφάνησαν πρόθυμοι νὰ ἐξεγερθῶν, ἂν ἡ Ρωσία ἔστειλε τὰ ἀναγκαῖα ὄπλα καὶ παρουσιάζετο ὁ Ρωσικὸς στόλος εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ πόλεμος μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ρωσίας ἐκηρύχθη τὸ 1768. Μετὰ δύο ἔτη, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1770, Ρωσικὸς στόλος ἀπὸ 15 πολεμικὰ πλοῖα καὶ 1000 Ρώσους στρατιώτας κατέπλευσεν εἰς τὸν Μεσσηνιακὸν κόλπον μὲ ἀρχηγοὺς τοὺς ἀδελφοὺς **Θεόδωρον** καὶ **Ἀλέξιον Ὁρλώφ**.

Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν ραγιαῖδων ἦτο ἀπερίγραπτος· ἐπίστευσαν ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα, διὰ νὰ τελειώσουν τὰ βάσανά των. Ὅλοι λοιπὸν ἔτρεξαν εἰς τὰ ὄπλα καὶ ἐντὸς ὀλίγου ὀλόκληρος ἡ Πελοπόννησος εἶχεν

(1) Σεφέρι = ἐκστρατευτικόν, ἀπελευθερωτικὸν σῶμα.

ἐξεγερθῆ (1). Ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον ἡ ἐπανάστασις ἐπεξετάθη εἰς τὴν Στερεάν, τὴν Θεσσαλίαν, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τέλος εἰς τὴν Κρήτην.

Εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ ἐπαναστάται ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους. Κατόπιν ὁμως ὁ Σουλτᾶνος ἔστειλεν ἐναντίον των ἰσχυράς δυνάμεις Γενιτσάρων καὶ Ἀλβανῶν καὶ ἡ ἐπανάστασις ἤρχισε νὰ πνίγεται μέσα εἰς ἄφθονον Ἑλληνικὸν αἷμα.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ Αἰκατερίνη ἔκαμεν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους καὶ ὑπέγραψε τὸ 1774 τὴν γνωστὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσουκ Καϊναρτζῆ (2). Ὁ Ρωσικὸς στόλος ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄφησε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των. Τότε οἱ Τούρκοι, ἐξηγρωμένοι ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ἤρχισαν συστηματικὴν καταστροφὴν. Οἱ δυστυχεῖς σκλάβοι κατεσφάγησαν καὶ ἡ χώρα ἔγινε παρανάλωμα τοῦ πυρός. Κατηργήθησαν τὰ προνόμια καὶ φρικτὴ ἐρημιὰ ἐσκέπασε τὰ πάντα.

Τὴν μεγαλυτέραν ὁμως καταστροφὴν τὴν ἔπαθεν ἡ Πελοπόννησος, διότι οἱ Ἀλβανοί, ἀφοῦ διέλυσαν τοὺς ἐπαναστάτας, δὲν ἔφυγον. Ἐμείναν ἐκεῖ καὶ ἐξακολουθοῦσαν νὰ καταστρέφουν τὴν χώραν, νὰ καίουν τὰ χωριά καὶ νὰ σφάζουν τοὺς Ἕλληνας, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους μόνον 60 χιλ. κατάρθωσαν νὰ σωθοῦν· τέλος ἤρχισαν νὰ τυραννοῦν καὶ νὰ πιέζουν καὶ τοὺς ἰδίους τοὺς Τούρκους. Τότε ὁ Σουλτᾶνος ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ στρατὸν μὲ τὸν ναύαρχον Χασὰν Πασᾶν, διὰ νὰ τοὺς ἐκδιώξῃ διὰ τῆς βίας.

Ὁ Χασὰν, ἀφοῦ ἐζήτησε καὶ τὴν βοήθειαν τῶν κλεφτῶν, κατώρθωσε νὰ ἐξοντώσῃ τελειῶς τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ νὰ σώσῃ τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τὴν ὀλοκληρωτικὴν καταστροφὴν. Κατόπιν ὁμως ἐπετέθη καὶ ἐναντίον τῶν κλεφτῶν, διότι δὲν ἠθέλησαν νὰ τὸν προσκυνήσουν, καὶ ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν ἐφόνευσεν, ἄλλους δὲ ἐξηνάγκασε νὰ φύγουν. Τότε (1780) κατεστράφη καὶ ἡ πολυἀριθμὸς οἰκογένεια τῶν Κολοκοτρωναίων· ἐσώθη μόνον ὁ δεκαετῆς υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κολοκοτρῶνη, Θεόδωρος, ὁ ὁποῖος ἔγινε τόσον ἐνδοξος κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν.

(1) Εἰς τὸ Αἴγιον ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπανάστασεως ὁ Μητροπολίτης Παρθένιος. Εἰς τὴν Κόρινθον ὁ Μητροπολίτης Μακάριος Νοταρᾶς καὶ εἰς τὴν Κρήτην ὁ Σφακιανὸς ὀπλαρχηγὸς Δασκαλογιάννης.

(2) Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης αὐτῆς ἡ Τουρκία θὰ ἔδιδεν ἀμνηστίαν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας. Ἡ Ρωσία θὰ ἐλάμβανεν ὑπὸ τὴν προστασίαν της τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, τὰ δὲ Ἑλληνικὰ πλοῖα θὰ ἠδύναντο νὰ πλεύσουν ἐλευθέρως ὑπὸ τὴν Ρωσικὴν σημαίαν.

Τὴν ἰδίαν τύχην εἶχεν ἡ ἐπανάστασις καὶ εἰς τὴν Κρήτην. Τὸν δὲ ἀρχηγόν τῆς Δασκαλογιάννην, ἀφοῦ μὲ δόλον καὶ πονηρίαν ἠνάγκασαν οἱ Τοῦρκοι νὰ παραδοθῆ, ἔγδαρον ζωντανὸν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἑρακλείου, ὅπου ἡ Πατρις σήμερον ἔχει στήσει τὸ ἀγαλμὰ του.

Τὸ κίνημα τοῦ 1770 ἦτο τὸ σοβαρώτερον ἀπὸ ὅλα· ἀπέτυχεν ὁμως, διότι ἡ βοήθεια, τὴν ὁποίαν ἔστειλαν οἱ Ρῶσοι, δὲν ἦτο ἀρκετὴ. Παρ' ὅλα ταῦτα οἱ Ἕλληνες δὲν ἀπεθαρρύνθησαν, ἀλλὰ ἐδιπλασίασαν τὸ μῖσός των ἐναντίον τῶν τυράννων των.

γ) Τὸ κίνημα τοῦ 1788. Ὁ Λάμπρος Κατσώνης καὶ ὁ Γεώργιος Ἀνδρίτσος.

Ἡ Αἰκατερίνη ἡ Β' καὶ μετὰ τὴν Συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ δὲν ἐγκατέλειπε τὰ σχέδιά της. Μάλιστα τώρα ἀπεφάσισε,



Λάμπρος Κατσώνης

ἀφοῦ καταλύσῃ τὴν Τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἐλευθερώσῃ τοὺς Ἕλληνας, νὰ ἰδρύσῃ ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον Ἑλληνικὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ αὐτοκράτορα τὸν δευτερότοκον ἐγγονόν της, τὸν ὁποῖον ὠνόμασε Κωνσταντῖνον καὶ ἐφρόντισε νὰ τὸν διδάξῃ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τὸ 1788 ἐκήρυξεν ἔκ νέου τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ ἐκάλεσε πάλιν τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπανάστασιν. Οἱ σκλάβοι ἐνθουσιάζθησαν καὶ παρ' ὅλα τὰ παθήματά των δὲν ἐδίστασαν νὰ ἐσσηκωθοῦν.

Εἰς τὴν ξηρὰν οἱ ἀρματολοὶ καὶ κλέφτες, ἀφοῦ ἠνώθησαν μὲ τοὺς Σουλιώτας, ἐνίκησαν τὸν σατράπην τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ Πασᾶν. Εἰς τὴν θάλασσαν πάλιν νέαι δόξαι ἐστεφάνωσαν τὰ Ἑλληνικὰ ὄπλα. Ἐκεῖ διηύθυνε τὸν ἀγῶνα ὁ ἥρωας Λάμπρος Κατσώνης.

Ὁ Κατσώνης κατήγετο ἀπὸ τὴν Λεβάδειαν τῆς Βοιωτίας. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ κινήματος τοῦ 1770, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπολέμησε μὲ γενναιότητα, ἔφυγεν εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ ὑπηρετεῖ ὡς λοχαγὸς εἰς τὸν Ρωσικὸν στρατόν. Ὁ πόθος του ἦτο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του καὶ νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν. Δι' αὐτὸ μάλιστα ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος τοῦ 1788, ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ρωσίαν καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Τεργέστην. Ἐκεῖ μὲ τὴν συνδρομὴν τῶν πλουσίων ὁμογενῶν ἠγόρασε τρία πλοῖα (1). Ἀφοῦ τὰ ἐξώπλισε καὶ παρέλαβε ἀνδρείους ναύτας, κατέβη εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Μὲ τὸν στολίσκον αὐτὸν κάμνει πολλὰς ἐπιδρομάς, αἰχμαλωτίζει μερικὰ Τουρκικὰ πλοῖα καὶ αὐξάνει τὴν δύναμίν του εἰς 15 πολεμικὰ πλοῖα καλῶς ἐξοπλισμένα. Κυριεῦει κατόπιν τὸ Καστελλόριζον καὶ τὴν χρησιμοποιεῖ ὡς βάσιν τοῦ στόλου του. Ἀπὸ τὸ Καστελλόριζον ὁρμώμενος διέσχισε τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας ἀπὸ τὴν Κύπρον ἕως τὴν Ἀδριατικὴν καὶ ἔγινεν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν Τούρκων, τῶν ὁποῶν ὁ στόλος δὲν ἐτόλμα ν' ἀνοιχθῇ εἰς τὰ νερὰ τῆς Μεσογείου.

Ὁ Σουλτᾶνος ἀνησύχησε διὰ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Κατσώνη καὶ ἀφοῦ δὲν κατώρθωσε νὰ τὸν ἐξοντώσῃ ἐπροσπάθησε νὰ τὸν ἐξευμενίσῃ. Τὸν ὀνομάζει «ἀνδρειότατον καὶ γενναῖον Λάμπρον Κατσώνην» καὶ τοῦ ὑπόσχεται μεγάλας τιμὰς καὶ ἀξιώματα. Ἐκεῖνος ὅμως μὲ ὑπερηφάνειαν ἀπέρριψε τὰς προτάσεις τοῦ Σουλτάνου.

Τὸ 1790 ἐπῆρεν εἰς τὰ πλοῖα του τὸν περίφημον ἄρματολὸν Γεώργιον Ἀνδρῆτσον μὲ 500 παλληκάρια καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν. Ἐκυριαρχοῦσεν εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ ἔφθανε μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἐνήργει ἀποβάσεις εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐπετίθετο ἐναντίον τῶν Τουρκικῶν φρουριῶν. Ὁ Κατσώνης ἦτο μέγας κίνδυνος. Ὁ Σουλτᾶνος ἀπεφάσισε νὰ τὸν κτυπήσῃ· ἔστειλεν ἐναντίον τοῦ ἰσχυροῦ Τουρκικὸν στόλον καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν καὶ τοῦ Ἀλγερινοῦ τοιοῦτου.

Τὴν 6ην Ἀπριλίου 1790 ὁ Κατσώνης συνήντησε τὸν Τουρκικὸν στόλον, ἀποτελούμενον ἀπὸ 15 μεγάλα πλοῖα εἰς τὸ στενὸν μεταξὺ Ἀνδρου καὶ Εὐβοίας. Χωρὶς νὰ φοβηθῇ τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν τῶν Τούρκων, ὤρμησεν ἐναντίον του, τὴν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν καὶ τὸν κατεδίωξεν ἕως ὅτου τὸν ἐνίκησε. Ἐχασεν ὅμως δύο ἀπὸ τὰ ἑννέα πλοῖά του.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἔφθασε καὶ ὁ Ἀλγερινὸς στόλος, ὁ ὁποῖος ἠνώ-

(1) Τὸ ἔν ἀπὸ αὐτὰ ἦτο παλαιὸν Ἄμερικανικὸν καταδρομικὸν καὶ τὸ ὠνόμασεν «Ἀθηνᾶ τοῦ Βορῆα».

θη μὲ τὸν Τουρκικόν. Ἐπικολούθησε τότε εἰς τὸ ἴδιον στενὸν φοβερὰ ναυμαχία. Αἱ Τουρκικαὶ δυνάμεις ἦσαν πολὺ ἰσχυρότεραι, δι' αὐτὸ ὁ Κατσώνης ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Μῆλον, πληγωμένος σοβαρῶς εἰς τὴν κεφαλὴν, ἀφοῦ ἔχασε 5 πλοῖα καὶ 650 παλληκάρια, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι ἔχασαν 3.000 ἄνδρας.

Εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτὴν τοῦ στόλου τοῦ Κατσώνη ἀναφέρεται τὸ λαϊκὸν δίστιχον :

*Ἄν σοῦ ξαναρέσῃ Λάμπρο.
ξαναπέρασ' ἀπ' τὴν Ἄνδρο.*

δ') Τὸ τέλος τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ Ἀνδρίτσου.

Ὁ ἥρωϊκὸς Λάμπρος καὶ μετὰ τὴν ναυμαχίαν αὐτὴν δὲν ἀπεγοητεύθη. Ἀπεναντίας μὲ μεγαλύτερον θάρρος ἤρχισεν νὰ ἐτοιμάζεται, διὰ νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα. Ὑστερα ἀπὸ δύο ἔτη εἶναι καὶ πάλιν ἔτοιμος διὰ νέαν ἐκστρατείαν. Ἐν τῷ μεταξῦ ὅμως ἡ Αἰκατερίνη εἶχε συνθηκολογήσει μὲ τὴν Τουρκίαν καὶ διέταξε τὸν Κατσώνην νὰ παύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας. Ἐκεῖνος ἠρνήθη νὰ ὑπακούσῃ καὶ γεμᾶτος ἀγανάκτησιν ἀπήντησεν : « Ἄν ἡ αὐτοκράτειρα ἔκαμε τὴν εἰρήνην της, ὁ Κατσώνης δὲν ὑπέγραψεν ἀκόμη τὴν ἰδικὴν του ».

Κατόπιν αὐτοῦ ὁ Κατσώνης μαζί μὲ τὸν Ἀνδρίτσον ἦλθε καὶ κατέλαβε τὸ Ταίναρον, διὰ νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐπετέθη ἐναντίον του ὀλόκληρος ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐνισχυμένος καὶ μὲ δύο Γαλλικὰ πλοῖα. Ὁ στόλος του κατεστράφη τελείως καὶ ὁ ἴδιος μόλις κατώρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν αἰχμαλωσίαν.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν νέαν καταστροφὴν τοῦ στόλου του καὶ τὴν ἄρνησιν τῶν Μανιατῶν νὰ τὸν βοηθήσουν, ὁ Κατσώνης ἐπέισθη ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα. Δι' αὐτὸ ἔφυγε μὲ ἓνα πλοῖο εἰς τὴν Ἰθάκην καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρωσίαν, ὅπου ἀπέθανε τὸ 1804.

Τότε καὶ ὁ συμπολεμιστὴς του ὁ Ἀνδρίτσος μαζί μὲ τὰ παλληκάρια του ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Μάνην. Ἐπὶ 40 ἡμέρας καὶ νύκτας καταδιωκόμενος ἀπὸ χιλιάδας Τούρκους καὶ πολεμῶν ἀδιακόπως κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ Ρίον, νὰ περάσῃ εἰς τὴν Δυτικὴν Στερεάν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐκεῖ ὅμως τὸν συνέλαβον οἱ φιλότουρκοι Ἐνετοὶ καὶ τὸν παρέδωσαν εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι τὸν μετέφερον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐθανατώθη μὲ φρικτὰ βασανιστήρια.

Ἡ ἀποτυχία τῶν δύο τελευταίων ἐπαναστάσεων ἔπεισε τοὺς Ἕλληνας, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐλευθερωθοῦν μὲ ξένην βοήθειαν καὶ ὅτι ἔπρεπε οἱ ἴδιοι νὰ ὀργανωθοῦν καὶ μὲ τὰς δυνάμεις των νὰ ἀποτινάξουν τὸν Τουρκικὸν ζυγόν.

7. Προπαρασκευὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

1. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις

Ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ὑποδουλωμένοι εἰς τοὺς Τούρκους ἐδεινοπαθοῦσαν καὶ διαρκῶς ἠγωνίζοντο διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των, εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην ἤρχισε μία μεγάλη κίνησις ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς, οἱ ὁποῖοι ἐζήτουν ἐλεύθερον πολίτευμα καὶ δικαιοσύνην.

Ἐως τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, δηλ. τὸν 18ον αἰῶνα, εἰς τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης ἐκυβερνοῦσαν δύο τάξεις, οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ κληρικοί. Ἡ λαϊκὴ τάξις ἦτο τελείως ἀποξενωμένη ἀπὸ τὴν διοίκησιν καὶ περιφρονημένη. Ἦτο ἡ τάξις ἣ ὁποία εἰργάζετο ὑπερβολικά, ἔζη εἰς τὴν δυστυχίαν καὶ ἐπλήρωσε δυσβαστάτους φόρους.

Ὅμως μὲ τὴν πρόοδον τὴν ὁποίαν ἔφερον εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν ναυτιλίαν αἱ ἐφευρέσεις καὶ αἱ ἀνακαλύψεις, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ τοῦ λαοῦ ἐπλούτησαν καὶ ἤρχισαν νὰ μορφώνωνται εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τὰ Πανεπιστήμια καὶ νὰ προάγωνται πνευματικῶς καὶ κοινωνικῶς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔπαυσαν πλέον νὰ πιστεύουν, ὅτι ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ εὐγενεῖς εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ κυβερνοῦν τὸν λαὸν ὡς ἀπόλυτοι κύριοι. Ἐζήτουν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καὶ νὰ ἀποκτήσουν τὰ δικαιώματα καὶ τὰ ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα εἶχον μόνον οἱ εὐγενεῖς.

Αἱ ιδέαι αὐταὶ διεδόθησαν καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ εὐγενεῖς εἶχον μεγάλην δύναμιν καὶ ἐκυβερνοῦσαν τὴν χώραν ὅπως ἤθελον. Ἐνῶ ὁ λαὸς εἰργάζετο σκληρῶς, ἔζη πτωχικά, βυθισμένος εἰς τὴν δυστυχίαν καὶ ἐπλήρωσε βαρεῖς φόρους.

Ἡ ἀγανάκτησις τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ διὰ τὴν κακὴν διοίκησιν ἔφθασε τέλος εἰς τὸ ἀπροχώρητον. Διὰ τοῦτο τὸ 1789 ἐπανεστάτησε καὶ ἐκυρίευσεν τὸ ὄχυρὸν φρούριον (φυλακὰ) τῆς Βαστίλλης.

Οἱ ἀντιπρόσωποι δὲ τοῦ λαοῦ, διὰ νὰ διορθώσουν τὴν διοίκησιν τῆς χώρας, συνεκεντρώθησαν εἰς τὸ Παρίσι, εἰς μίαν αἴθουσαν τῶν ἀνακτόρων, καὶ ἐσημάτισαν ἐθνοσυνέλευσιν, ἣ ὁποία ἔλαβεν εἰς χεῖράς της ὅλην τὴν ἐξουσίαν.

Ὁ Βασιλεὺς ἔπαυσε νὰ εἶναι ἀπόλυτος μονάρχης, κατηργήθησαν τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου καὶ οἱ πτωχοὶ ἔγιναν διὰ νόμου κύριοι τῶν κτημάτων, τὰ ὁποῖα εἶχον ἕως τότε οἱ εὐγενεῖς. Τέλος ἡ ἔθνοσυνέλευσις ἀνεκήρυξε τὴν Δημοκρατίαν καὶ ἔδωκεν εἰς ὅλους τοὺς πολίτας τὰ ἴδια δικαιώματα.

Μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους παράγοντας, ποὺ συνετέλεσαν εἰς τὸ ξύπνημα τῶν Ἑλλήνων, ἀναμφιβόλως περιλαμβάνονται καὶ τὰ ὥραια κηρύγματα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως περὶ ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος.

2. Ὁ Ρήγας Φεραῖος

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος συνεκινήθη περισσότερο ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν ἦτο ὁ Ρήγας Φεραῖος. Ὁ Ρήγας ἐγεννήθη εἰς τὰς Φεράς ἢ Βελεστίνον τῆς Θεσσαλίας τὸ 1757. Ὁ ἴδιος ὀνομάζει τὸν



ἑαυτὸν τοῦ Βελεστινλήν. Τὸ πραγματικὸν τοῦ ὄνομα ἦτο Ἀντώνιος Κυριαζῆς. Τὰ πρῶτα γράμματα τὰ ἔμαθε εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Ζαγοράς τοῦ Πηλίου καὶ ἀργότερα εἰς τὸ σχολεῖον τῶν Ἀμπελακίων τῆς Ἀαρίας.

Όταν ἐμεγάλωσεν, ἔγινε διδάσκαλος εἰς τὸ χωρίον τοῦ Πηλίου Κισσόν. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὴν σκλαβιὰν καὶ νὰ βλέπῃ τὰ μαρτύρια τῶν συμπατριωτῶν του, ἐγκατέλειπε τὸ ἐπάγγελμά του καὶ ἔγινε κλέφτης εἰς τὸν Ὀλυμπον. Ἀπὸ ἐκεῖ μετέβη εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ κατοπιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Τέλος δὲ ἔφθασεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον, ὅπου ἐφοίτησεν εἰς ἀνώτερα σχολεῖα, ἔμαθε ξένας γλώσσας καὶ ἔγινε γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνου τῆς Βλαχίας **Νικολάου Μαυρογένους**.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶχεν ἐκραγῆ ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις. Ὁ Ρήγας συνεκινήθη βαθύτατα ἀπὸ τὰ κηρύγματά της καὶ ἤρχισε νὰ δνειρεύεται τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ δούλου Γένους καὶ ὅλων τῶν Χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν.

Διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ σκοποῦ ἀφιέρωσεν ὅλην του τὴν ζωὴν. Ἦρχισε λοιπὸν νὰ συνεννοῆται μὲ διαφόρους σπουδαίους Ἕλληνας τοῦ ἔξωτερικοῦ, καθὼς καὶ μὲ πολλοὺς ἐπισκόπους, προύχοντας, κλέφτες καὶ ἄρματολούς τῆς σκλαβώμενης Ἑλλάδος, ἀκόμη καὶ μὲ τοὺς δυσηρεστημένους ἐπισήμους Τούρκους. Ἐκαμε φίλον του τὸν πασᾶν τοῦ Βιδινίου ⁽¹⁾ Πασβάνογλου, τὸν ὁποῖον καὶ παρεκίνησε νὰ ἐπαναστατήσῃ κατὰ τοῦ Σουλτάνου.

Συγχρόνως, διὰ νὰ γνωρίσῃ εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας τὴν παλαιὰν δόξαν τῆς φυλῆς καὶ νὰ τοὺς ἐξεγείρῃ ἐναντίον τοῦ κατακτητοῦ, ἤρχισε νὰ γράφῃ διάφορα πατριωτικὰ ποιήματα καὶ ἄλλα βιβλία γεμᾶτα ἐνθουσιασμὸν καὶ φλόγα διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πατρίδα. Μὲ αὐτὰ ἤλεκτριζόντο αἱ ψυχαὶ τῶν ὑποδούλων καὶ μὲ ἀνηπομονησίαν ἐπερίμενον τὴν μεγάλην στιγμὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ πιὸ θερμὸν ἀπὸ ὅλα τὰ ποιήματά του ἦτο ὁ ἔμπνευσμένος θούριός του :

*« Ὡς πότε, παλληκάρια, θὰ ζῶμεν στὰ στενὰ
μονάχοι σὰν λιοντάρια στὶς ράχες στὰ βουνά.
Σπηλιὲς νὰ κατοικοῦμε νὰ βλέπωμε κλαδιὰ
νὰ φεύγουμε ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά.
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακή.»*

Όταν ἤκουον οἱ Ἕλληνες τὸν θούριον τοῦ Ρήγα, ἔκλαιον ἀπὸ συγκίνησιν καὶ χρόνια μετὰ τὸν θάνατόν του τὸν ἐκρεμοῦσαν οἱ βοσκοὶ ὡς ἐγκόλπιον.

(1) Τὸ Βιδίνιον εἶναι πόλις τῆς ΒΔ. Βουλγαρίας, ἐπάνω εἰς τὸν Δούναβιν ποταμὸν καὶ ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Ρουμανικὴν πόλιν Καλαφάτι.

Διὰ τὴν εὐρίσκειται πλησιέστερον πρὸς τὴν ἐπαναστατημένην Γαλιαν ὁ Ρήγας καὶ διὰ τὴν ἐκτυπῶν ἑυκολώτερον τὰ βιβλία καὶ τὰς ἐπαναστατικὰς τοῦ προκηρῦξαι, ἄφησε τὴν θέσιν τοῦ γραμματέως τὸ 1796 καὶ μετέβη καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Βιέννην.

Τότε ἐτύπωσε τὴν Χάρταν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἣ ὅποια περιελάμβανεν ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου καὶ τῆς Μ. Ἀσίας, αἱ ὅποια ἐστέναζον ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν.

Ἀπὸ τὴν Βιέννην μετέβη εἰς τὴν Τεργέστην μὲ ἑπτὰ συντρόφους του. Ἀπὸ ἐκεῖ εἶχε σκοπὸν νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου εὐρίσκετο ὁ Μ. Ναπολέων, διὰ τὴν τοῦ ζητήσῃ βοήθειαν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος καὶ ἔπειτα θὰ κατήρχετο εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ τὴν κηρύξῃ τὴν ἐπανάστασιν.

Εἰς τὴν Τεργέστην ὅμως ἡ Αὐστριακὴ ἀστυνομία ἔπιασε τὰς ἐπαναστατικὰς τοῦ προκηρῦξαι καὶ συνέλαβε αὐτὸν καὶ τοὺς συνεργάτας του καὶ τοὺς παρέδωσε εἰς τὸν πασᾶν τοῦ Βελιγραδίου. Ὁ πασᾶς τοῦ Βελιγραδίου ἀπεφάσισε νὰ τοὺς στείλῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔμαθεν ὅμως ὅτι εἰς ὅλας τὰς διαβάσεις ἐφύλαττον ἄνθρωποι τοῦ φίλου του πασᾶ τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλου, διὰ τὴν τοὺς ἐλευθερώσῃν.

Δι' αὐτὸ ἀπεφάσισε νὰ τοὺς θανατώσῃ ἐκεῖ. Καὶ τὴν νύκτα τῆς 10ης πρὸς τὴν 11ην Ἰουνίου 1798 οἱ σύντροφοι τοῦ Ρήγα ἐρρίφθησαν δέσμοι εἰς τὸν Ἰστρον (Δεύναβιν) ποταμὸν καὶ ἐπίνησαν. Ὅταν δὲ ἦλθεν ἡ σειρὰ τοῦ Ρήγα, ἀντεστάθη καὶ μὲ τὴν δυνατὴν πυγμὴν του ἔρριψε χάμω τὸν Τούρκον στρατιώτην, ὁ ὅποιος ἐπῆγε νὰ τὸν πάρῃ. Τότε οἱ ἄλλοι στρατιῶται ὤρμησαν ἐναντίον του καὶ τὸν ἐστραγγάλισαν. Ὅλιγον πρὶν ἀποθάνῃ ἐφώνησε πρὸς τοὺς δημίους του :

«Ἐτοι πεθαίνου τὰ παλληκάρια. Ἀρκετὸν σπóρον ἔσπειρα πὺ γρήγορα θὰ βλαστήσῃ καὶ τὸ Γένος μου θὰ μαζέψῃ τὸν γλυκὺν καρπὸν του».

Καὶ πράγματι ὁ σπóρος τῆς ἐλευθερίας, τὸν ὅποιον ἔσπειρεν ὁ ἔθνικὸς τραγουδιστὴς καὶ φλογερὸς πατριώτης ἐβλάστησε. Τὸ ἔθνος ἐθέρωσε τὸν γλυκὺν καρπὸν του. Ἡ πατρίς ἠλευθερώθη. Ὁ Ρήγας ὑπῆρξεν ὁ πρωτεργάτης τῆς ἔθνικῆς ἐλευθερίας καὶ ὁ πρωτομάρτυς αὐτῆς. Ἡ Πατρίς, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της, διὰ τὴν δείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνην της πρὸς τὸν πρωτομάρτυρα τοῦ ἔθνους, ἔστησε τὸ ἄγαλμά του μαρμάρινον ἐμπρὸς εἰς τὸ Ἐθνικὸν μας Πανεπιστήμιον.

✓ 3. Ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ

α) Τὸ Σούλι καὶ οἱ Σουλιῶται

Εἰς τὰ ἀπόκρημα βουνὰ τοῦ Σουλίου κατὰ τοὺς σκληροὺς χρόνους τῆς σκλαβίᾳς εἶχον καταφύγει ἀρκετοὶ Ἑπειρῶται ποιμένες, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν βαρεῖαν καταπίεσιν τῶν Τούρκων. Ἐκτίσαν εἰς τὴν ἀρχὴν τέσσαρα χωρία: τὸ Σούλι, τὴν Κιάφαν, τὸν Ἀβαρικὸν καὶ τὴν Σαμονίβαν. Τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ τὰ χωρία αὐτὰ ἦτο τὸ Σούλι, διὰ τοῦτο ὅλα τὰ χωρία εἶχον τὸ κοινὸν ὄνομα Σούλι καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ὀνομάσθησαν Σουλιῶται. Ἀργότερον, ὅταν οἱ κάτοικοι τῶν 4 χωρίων ἐπληθύνθησαν, ἐκτίσθησαν εἰς τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν τοῦ Σουλίου ἄλλα 7 καὶ ἔτσι τὰ χωρία τοῦ Σουλίου ἔγιναν ἐν συνόλῳ 11.

Οἱ Σουλιῶται εἰς τὰ χωρία τῶν ἔξω ἐλεύθεροι καὶ κατεγίνοντο εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Ἦσαν ρωμαλέοι, σκληραγωγημένοι καὶ διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸν ἡρωϊσμόν των. Ἐγυμνάζοντο διαρκῶς καὶ ἐγνώριζον νὰ μεταχειρίζωνται τὰ ὄπλα ἀπὸ μικρὰ παιδιά. Μὲ ἄλλους λόγους ἡ ζωὴ των ἦτο ἕνας ἀδιάκοπος πόλεμος. Καὶ αἱ γυναῖκες ἀκόμη ἤξευρον νὰ μεταχειρίζωνται τὰ ὄπλα. Μετέβαινον εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἐμάχοντο μὲ γενναιότητα, ὅσκις ἐκινδύνευεν ἡ πατρίς των.

Οἱ Τούρκοι πολλὰς φορὰς ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς ὑποτάξουν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν, δι' αὐτὸ ἠρέσθησαν νὰ εἰσπράττουν ὀλίγους φόρους ὡς σημεῖον ὑποταγῆς.

Ἐπροστάτευσεν ἀκόμη οἱ Σουλιῶται καὶ τὰ γύρω χωρία ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα τῶν Τουρκαλβανῶν καὶ ἐκεῖνα τοὺς ἐπλήρωνον μικρὸν φόρον. Τοιοῦτοτρόπως τὸ Σούλι ἔγινε περιφημον. Οἱ Ἕλληνες τὸ ἔβλεπον μὲ ὑπερηφάνειαν καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἔψαλλον τὰ κατορθώματα τῶν Σουλιωτῶν. Τέλος ὅμως παρουσιάσθη διὰ τὸ Σούλι φοβερὸς ἐχθρὸς, ὁ περιφημος Ἀλῆ Πασᾶς, ὁ ὁποῖος ἐσκέφθη νὰ ἀφανίσῃ τὸν μικρὸν καὶ ἀνυπότακτον αὐτὸν λαόν.

β) Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς

Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἐγεννήθη εἰς τὸ Τεπελένι τῆς Β' οὐραίου Ἑπείρου καὶ ἦτο Ἀλβανὸς τὴν καταγωγὴν. Ὁ πατήρ του ἦτο Μπέης, ἀλλ' ἀπέθανεν ἔνωρὸς καὶ ὁ Ἀλῆς ἔμεινεν ἀπὸ μικρὸς ὄρφανός. Ἦτο πλεονέκτης, πονηρός, αἰμοβόρος καὶ πανοῦργος. Ὅταν ἐμεγάλωσεν, ἔγινεν

ἀρχηγὸς ληστανταρτῶν· με δολοφονίας ἀπάνθρωπα καὶ κτηνώδη μέσα ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν. Τέλος κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὰ Ἰωάννινα καὶ νὰ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ὡς Πασᾶς.

Σιγὰ σιγὰ μὲ τὴν πανουργίαν του καὶ τὴν πονηρίαν του ἐπεξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἡπειρον, τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν μέχρι τῆς σημερινῆς πόλεως τοῦ Ἀλμυροῦ. Ὀλόκληρον αὐτὴν τὴν περιοχὴν, μὲ 2 ἑκατομύρια κατοίκους, τὴν ἔκράτει εἰς ὑποταγὴν μὲ 12 χιλιάδας πιστοὺς Τουρκαλβανοὺς καὶ τὴν ἐκυβερνοῦσε μὲ τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον.

Ἐρήμωσε πόλεις, ἐξηφάνισεν ολιγογενεῖας ὀλοκλήρους, ἤρπασε περιουσίας, ἐφυλάκισεν ἀθώους, ἐβασάνισε καὶ ἐθανάτωσε κόσμον ἀμέτρητον. Περιφημὸς ἔχει γίνεαι «Ὁ Πλάτανος τοῦ Ἀλῆ» εἰς τὴν Ἄρταν καὶ ἡ θέσις «Τσιγκέλια» τοῦ Ἀλμυροῦ, ὅπου ἀπὸ τὰ γνωστὰ ἀγκίστρα ἔκρεμα τοὺς δυστυχεῖς ὑποδούλους του.

Ἐπειτα ἀπὸ τόσῃν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν ὁ Ἀλῆς, ἐσχέδιαζε νὰ κάμῃ κράτος ἰδικόν του καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον. Εἰς τὰ σχέδιά του ὅμως αὐτὰ εὗρισκεν ἐμπόδιον τοὺς Σουλιώτας, τοὺς ἀρματολοὺς καὶ τοὺς κλέφτες· δι' αὐτὸ ἀπεφάσισε νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ.



Ἄλῆ Πασᾶς

γ) Πρώτη καὶ δευτέρα ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ κατὰ τοῦ Σουλίου.

Κατὰ πρῶτόν ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἐστράφη ἐναντίον τῶν Σουλιωτῶν, τοὺς ὁποίους ἠθέλε μὲ κάθε τρόπον νὰ ὑποτάξῃ, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς βλέπῃ ἀνεξαρτήτους, ἐνῶ ὅλη ἡ γύρω περιοχὴ ἦτο εἰς τὴν ὑποταγὴν του.

Τὸ 1790 λοιπὸν ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ Σουλίου μὲ 3.000 Ἀλβανούς. Οἱ Σουλιῶται ὅμως, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἐπολέμησαν μὲ γενναιότητα καὶ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἐνίκηθη. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς

στρατιώτας του ἐφονεύθησαν και ὅσοι κατώρθωσαν νὰ σωθοῦν κατεδιώχθησαν ἀπὸ τοὺς Σουλιώτας ἕως τὰ Ἰωάννινα.

Ὁ δόλιος Ἀλῆς, γεμᾶτος λύσαν δια τὴν καταστροφὴν του, δὲν ἤσυχάζει, ἀλλ' ἐτοιμάζει νέον στρατὸν ἀπὸ Ἀλβανούσ, δια νὰ ἐπιτεθῆ καὶ πάλιν ἐναντίον τοῦ Σουλίου.

Μετὰ δύο ἔτη τὸ (1792) ἦτο ἐτοιμος νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἀνυποτάκτους Σουλιώτας. Ἐπειδὴ ὅμως ἔβλεπεν ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς ὑποτάξῃ μὲ τὰ ὄπλα, ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῆ ἀπάτην. Ἐπροσπορήθη λοιπὸν ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τοῦ Ἀργυροκάστρου. Καὶ μὲ μίαν κολακευτικὴν ἐπιστολὴν ἐζήτησε καὶ τὴν βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν καὶ τοὺς ὑπέσχετο μεγάλας ἀμοιβάς, ἐὰν τὸν ἐβοήθουν εἰς τὴν ἐκστρατείαν του αὐτὴν.

Οἱ Σουλιῶται ὅμως ἐγνώριζον τὸν δόλιον χαρακτῆρα καὶ τὴν παυουργίαν τοῦ Ἀλῆ καὶ οἱ περισσότεροι ἠρνήθησαν νὰ στείλουν βοήθειαν. Μόνον ὁ Λάμπρος Τζαβέλλας παρεπλανήθη ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Ἀλῆ καὶ μετέβη εἰς τὰ Ἰωάννινα μὲ 70 παλληκάρια καὶ τὸν δωδεκαετῆ υἱόν του Φῶτον.

Ἐξεκίνησε τότε ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλῆ, μαζί μὲ τοὺς Σουλιώτας, δια τὸ Ἀργυροκάστρον. Εἰς τὸν δρόμον ὅμως, πάλιν μὲ δόλον, συνέλαβε ὅλους τοὺς Σουλιώτας αἰχμαλώτους καὶ τοὺς ἔστειλεν εἰς τὰ Ἰωάννινα δεσμίους, ἐνῶ αὐτὸς ἐπροχώρησε ἐναντίον τοῦ Σουλίου, τὸ ὅποιον ἐνόμιζεν ὅτι θὰ εὔρη ἀπροστάτετον.

Εὐτυχῶς ὅμως ἓνας Σουλιώτης ἀπὸ τοὺς 70 ἄνδρας κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ, ἐφθασεν εἰς τὸ Σούλι καὶ ἀνήγγειλεν τὴν ἀπάτην τοῦ Ἀλῆ. Ἔτσι, ὅταν ἐφθασεν ἐκεῖ ὁ δόλιος Τουρκαλβανός, ἀντίκρουσε καὶ πάλιν τοὺς γενναίους Σουλιώτας ἐτοιμούς εἰς τὰ δυχρώματά των. Ὡς τόσο ἔκαμε τὴν ἐπίθεσίν του, ἀλλὰ ἐνικήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ πάλιν ἄπρακτος καὶ ταπεινωμένος. ✓

✓ δ) Λάμπρος καὶ Φῶτος Τζαβέλλας.

Ὁ Ἀλῆς μετὰ τὴν ἀποτυχίαν του νὰ καταλάβῃ τὸ Σούλι, ἐκάλεσε τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν καὶ τοῦ ὑπέσχεθη μεγάλας τιμὰς καὶ πλοῦτη, ἐὰν τοῦ παραδώσῃ τὸ Σούλι· «ὶ δὲ μή, τοῦ λέγει, θὰ κάμω το Σούλι χορτάρι νὰ μὴ φυτρώσῃ» Ὁ Λάμπρος ἔκαμε ὅτι δέχεται καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Ἀλῆν νὰ τὸν ἀφήσῃ ἐλεύθερον νὰ γυρίσῃ στὸ Σούλι, διὰ νὰ συνεννοηθῆ μὲ τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς. Ὁ πασᾶς ἐπίστευσε καὶ

ἄφησε τὸν Λάμπρον ἐλεύθερον. Ἐκράτησεν ὁμως αἰχμαλώτους τοὺς 69 Σουλιώτας καὶ ὡς ὄμηρον τὸν μικρὸν Φῶτον.

Μόλις ὁ Τζαβέλλας ἔφθασεν εἰς τὸ Σούλι, εἶπεν εἰς τοὺς ἀρχηγούς τὰ σχέδια τοῦ Ἄλῃ καὶ τοὺς παρεκίνησε νὰ ἐτοιμασθοῦν καὶ νὰ ἀγωνισθοῦν μὲ γενναϊότητα διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Ὅταν ἐτελείωσαν αἱ ἐτοιμασάαι, ἔστειλεν εἰς τὸν Ἄλῃν τὴν ἐξῆς, γεμάτην φιλοπατρίαν, ἐπιστολήν :

«Χαίρομαι ὅπου ἐγέλασα ἕνα δόλιον· εἶμαι ἐδῶ νὰ διαφεντεύω τὴν πατρίδα μου καὶ νὰ τὴν προστατεύσω ἀπὸ ἕνα λησὴν σὰν καὶ σένα. Ὁ υἱὸς μου Φῶτος θὰ ἀποθάνῃ, τὸ ξέρω. Μὰ ἐγὼ θὰ ἐκδικήσω τὸν θάνατόν του. Ἐὰν ὁ υἱὸς μου, καθὼς εἶναι νέος, δὲ μένη εὐχαριστημένος νὰ ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζήσῃ καὶ νὰ γνωρίζεται ὡς υἱὸς μου. Προχώρησε λοιπόν, ἄπιτε· εἶμαι ἀνυπόμονος νὰ ἐκδικηθῶ, νὰ πιῶ τὸ αἷμα σου.

*Ἐγὼ ὁ ὠρμισμένος ἐχθρὸς σου
Καπετὰν Λάμπρος Τζαβέλλας».*

Ἀφάνταστος μανία κατέλαβε τὸν Ἄλῃ, ὅταν ἐδιάβασε τὸ γράμμα αὐτὸ τοῦ Τζαβέλλα. Μαίνεται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ τυράννου Βελῆς καὶ καλεῖ ἐνώπιόν του τὸν μικρὸν Φῶτον, τὸν ὁποῖον σκέπτονται νὰ θανατώσουν, διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὸν πατέρα του. «Θὰ σὲ ψήσω ζωντανόν» τοῦ λέγει ὁ Βελῆς. «Δὲν φοβοῦμαι τὸν θάνατον. Ἐγεννήθηκα διὰ τὴν πατρίδα καὶ δι' αὐτὴν θ' ἀποθάνω! Ὁ πατέρας μου θὰ ἐκδικηθῇ.» θηριώδη τύραννον καὶ τοῦ ἐχάρισε τὴν ζωὴν.

Ἡ θαρραλέα ἀπάντησις τοῦ Φώτου ἐπροξένησε κατάπληξιν εἰς τὸν θηριώδη τύραννον καὶ τοῦ ἐχάρισε τὴν ζωὴν.

Κατόπιν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του ὁ ἴδιος ὁ Ἄλῃς ἐπετέθη κατὰ τοῦ Σουλίου. Οἱ ἀτρόμητοι Σουλιῶται μὲ ἀρχηγούς τὸν Γεώργιον Μπότσαρη καὶ τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν ἐπολέμησαν μὲ τόσῃ γενναϊότητα, ὥστε συνέτριψαν καὶ πάλιν τὸν στρατὸν τοῦ Ἄλῃ. Μόνον αὐτὸς μὲ ὀλίγους στρατιώτας κατώρθωσε νὰ σωθῇ καὶ φεύγων ἐφώναξε εἰς τὸν στρατηγόν του, ὅπως μᾶς λέγει ὁ Βαλαωρίτης εἰς τὸ ποίημά του.

«Τ' ἄλογο τ' ἄλογο, Ὅμῆρ Βρονῶνῃ.

Τὸ Σούλι χούμιξε καὶ μᾶς πλακώνει».

Εἰς τὴν μάχην ἔλαβον μέρος καὶ 400 Σουλιώτισσες μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν σύζυγον τοῦ Λάμπρου, τὴ Μόσχω, καὶ τὴ θυγατέρα του Σόφω.

Ἐκυλοῦσαν βράχους ἀπὸ τὰ βουνά, ἔφραξαν τὸν δρόμον τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ ἐχθροῦ καὶ τοῦ ἐπροξένησαν μεγάλην φθοράν. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν νίκην αὐτὴν τῶν Σουλιωτῶν ὁ Ἄλῆς ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ. Ἠλευθέρωσε τὸν Φῶτον καὶ τὰ 69 παλληκάρια καὶ ἐξηγόρασε τοὺς Ἀλβανοὺς αἰχμαλώτους, τοὺς ὁποίους εἶχον συλλάβει οἱ Σουλιῶται.

Τὸ Σούλι ἐσώθη καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν. Ἐπληρώθη ὁμως βαρέως ὁ Λάμπρος Τζαβέλλας καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς του. Ἄλλ' ἄφησεν ἀρχηγὸν τῶν Σουλιωτῶν τὸν ἔξοχον υἱὸν τοῦ Φῶτον.

ε') Τρίτη ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Σουλίου καὶ ὑποταγῆ αὐτοῦ.

Ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη, ἔπειτα ἀπὸ τὸ πάθημα τοῦ 1792, ὁ Ἄλῆς δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐνοχλήσῃ τοὺς Σουλιώτας. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἀνέχεται περισσότερο τὴν ταπεινώσιν. Δὲν ἤμπορεῖ νὰ χωνεύσῃ τὸ ὅτι μιὰ χούφτα «γυδοκλέφτες», ὅπως ἔλεγε τοὺς Σουλιώτας, δὲν τὸν ἄφηναν νὰ βγῆ ἀπὸ τὴν πόρτα του. Δι' αὐτὸ προτείνει εἰς αὐτοὺς νὰ διαλέξουν ὅποιον μέρος θέλουν, διὰ νὰ μεταβοῦν νὰ κατοικήσουν καὶ νὰ τοὺς πληρώσῃ ὅλα τὰ ἔξοδα.

«Οἱ ἕξοι βράχοι τῆς πατρίδος μας εἶναι πιὸ ἀγαπητοὶ καὶ ἀπὸ τίς εὐφορώτερες χῶρες τοῦ κόσμου. Καὶ ἡ ἐλευθερία δὲν ἐξαγοράζεται μὲ ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς γῆς», ἀπαντοῦν ὑπερήφανοι οἱ Σουλιῶται.

Τότε ὁ Ἄλῆς, ἀφοῦ ἐτοίμασε 10.000 Ἀλβανοὺς, ἐπετέθη αἰφνιδίως τὸ 1800 ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Οἱ Σουλιῶται ὁμως μὲ ἀρχηγὸν τὸν εἰκοσαετῆ Φῶτον Τζαβέλλαν ἀντεστάθησαν γενναίως καὶ τὸν ἐνίκησαν.

Ὁ Ἄλῆς ὁμως δὲν ἀπελπίσθη. Ἐπολιόρκησε μὲ τὸν στρατὸν τοῦ τοῦ Σουλίου καὶ τὸ ἀπέκλεισεν ἀπὸ παντοῦ. Ἡ πολιορκία διήρκεσε τρεῖς ὀλόκληρα ἔτη. Εἰς ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα οἱ Σουλιῶται ἀπέκρουσαν ὅλας τὰς ἐφόδους τοῦ Ἄλῆ καὶ ἐπροξένησαν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ μεγάλην φθοράν.

Τέλος τὰ πυρομαχικὰ των ὀλιγόστευσαν, τὸ νερὸ ἔλειψε, αἱ τροφαὶ ἐξηντλήθησαν καὶ εἶχον καταντήσει ἀπὸ τὰς στερήσεις ὡς φαντάσματα· καὶ ὁμως δὲν ἐνοοῦσαν νὰ παραδοθῶν.

Καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ γυναῖκες ἐφώναζον «κάλιο θάνατος παρὰ ἔποταγῆ»·

Ὁ,τι ὁμως δὲν κατώρθωσεν ὁ Ἄλῆς διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ὄπλων

τὸ ἐπέτυχε διὰ τῆς προδοσίας. Εἰς Σουλιώτης, δνομαζόμενος **Πήλιος Γούσης**, εἰς μίαν μάχην ἔδειξε δειλίαν· δι' αὐτὸ οἱ συμπατριῶται τοῦ τὸν περιφρονοῦσαν. Τότε ὁ Γούσης διὰ νὰ τοὺς ἐκδικηθῆ, συνεννοήθη μὲ τὸν Ἀλῆ καὶ ἀφοῦ ἔλαβε χρήματα (100 πουργιά), ὠδήγησε μίαν νύκτα κρυφίως ἀπὸ μυστικὴν διάβασιν 500 Ἀλβανοὺς εἰς τὸ Σούλι καὶ τοὺς ἔκρυψε εἰς τὴν οἰκίαν του.

Τὸ πρωτὶ, ὅταν ἤρχισεν ἡ μάχη, οὗτοι ἐπετέθησαν αἰφνιδίως κατὰ τῶν Σουλιωτῶν ἀπὸ τὰ νῶτα. Τότε οἱ γενναῖοι ὑπερασπισταὶ τῆς πατρίδος των, ἐπειδὴ εὐρέθησαν μεταξὺ δύο πυρῶν, ὑπεχώρησαν εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, τὸ ὁποῖον ἦτο κτισμένον ἐπάνω εἰς τὸν ἀπόκρημνον βράχον **Κούγκι** μεταξὺ Σουλίου καὶ Κιάφας, καὶ συνέχισαν τὸν ἀγῶνα μὲ πείσμα.

Μεταξὺ των ἦτο καὶ ὁ καλόγηρος **Σαμουήλ**, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐνεθάρρυνε καὶ τὸν ὁποῖον ἐσέβοντο οἱ Σουλιῶται καὶ τὸν ἐθεώρουν ὡς ἄγιον.

Τόση ὑπῆρξεν ἡ γενναϊότης των, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλῆς ἐθαύμασε καὶ τοὺς ἐπρότεινε νὰ φύγουν μὲ τὰ ὄπλα των καὶ τὰ πράγματα των καὶ νὰ ὑπάγουν ὅπου θέλουν ἀνενόηλοι.

Ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα ἠνάγκασε τοὺς Σουλιώτας νὰ δεχθοῦν. Ἐχωρίσθησαν τότε εἰς τρεῖς ὀμάδας καὶ ἐγκατέλειψαν τὴν ἀγαπητὴν των πατρίδα. Ἡ μία ὀμάς, μὲ ἀρχηγὸν τὸν **Φῶτον Τζαβέλλαν**, ἐπροχώρησε κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν Πάργαν· ἡ ἄλλη, μὲ ἀρχηγὸν τὸν **Κουτσονίκαν**, κατηυθύνθη πρὸς τὸ Ζάλογγον· καὶ ἡ τρίτη, μὲ ἀρχηγὸν τὸν **Κίτσον Μπότσαρη**, πρὸς τὸ Βουλγαρέλι τῆς Ἄρτης. Μόνον ὁ καλόγηρος Σαμουήλ μὲ 5 συντρόφους του ἔμεινε εἰς τὸ Κούγκι, διὰ νὰ παραδώσῃ τὰ ἐναπομείναντα πολεμικὰ ὄπλα καὶ νὰ πάρῃ τὴν ἀξίαν των, ὅπως εἶχον συμφωνήσει.

Ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ, ἀφοῦ ἐπλήρωσεν εἰς τὸν Σαμουήλ τὸ συμφωνηθὲν ποσόν, τοῦ εἶπε. «Καὶ τώρα καλόγερε, ἀφοῦ τόσο ἀνόητα παρεδόθη εἰς τὰ χέρια τοῦ Βεζύρη, ποία τιμωρία νομίζεις πῶς σὲ περιμένει;» «Καμμία» ἀπήντησεν ὑπερήφανα ὁ Σαμουήλ. Καὶ ἀμέσως ἐπυροβόλησε μὲ τὴν πιστόλαν του εἰς ἓνα βαρέλι γεμᾶτον πυρρίτιδα. Ἐπηκολούθησε φοβερὰ ἔκρηξις, τὸ Κούγκι ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἔθραψε κάτω ἀπὸ τὰ ἐρείπιά του τὸν Σαμουήλ μὲ τοὺς συντρόφους του, πλὴν ἑνός, καὶ 500 Τούρκους.

Τὴν προᾶξιν αὐτὴν τοῦ Σαμουήλ εὗρεν ὡς πρόφασιν ὁ Ἀλῆς, πα-

ρέβη τὴν συμφωνίαν καὶ κατεδίωξε τοὺς Σουλιώτας. Ἡ πρώτη ὄμας μὲ τὸν Φῶτον εἶχε φθάσει εἰς τὴν Πάργαν, χωρὶς νὰ πάθῃ τίποτε· ἡ δευτέρα ὄμας περιεκυκλώθη ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς ἐπάνω εἰς τὸ Ζάλογον. Ἐπὶ δύο συνεχῆ ἡμερόνυχτα ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐπολέμησαν ἥρωϊκώτατα, ὥσπου ἐσώθησαν τὰ πολεμικὰ ὄπλα καὶ αἱ τροφαὶ των.

Αἱ γυναῖκες, ὅταν ἀντελήφθησαν ὅτι κινδυνεύουν νὰ αἰχμαλωτισθοῦν ἀπὸ τοὺς Τουρκαλβανοὺς, ἀνέβησαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βράχου «Στεφάνι». Ἀπὸ ἐκεῖ ἔρριψαν τὰ τέκνα των κάτω εἰς τοὺς βράχους, ἀφοῦ τὰ ἐφίλησαν διὰ τελευταίαν φορὰν. Ἐπειτα ἔστησαν τὸν περιφίμμον χορὸν τοῦ Ζαλόγγου μὲ τὸ τραγούδι :

« Ἐχε γειὰ κατμῆνε κόσμω
ἔχε γειὰ γλυκειὰ ζωή.
Καὶ σὺ δύστυχη πατριδα,
ἔχε γειὰ πάντοτινὴ . . . »

Καὶ εἰς κάθε γῦρον ἐρρίπτετο εἰς τὸ βάραθρον, εἰς τὸν Ἀχέροντα, ἡ πρώτη τοῦ χοροῦ, ὥσπου ἐκηρμνίσθησαν ὅλαι ἡ μία κατόπι τῆς ἄλλης.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες, ὅταν εἶδον τὴν υπερτάτην θυσίαν τῶν γυναικῶν, ἀλλόφρονες μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας ὤρμησαν διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν. Ἀπὸ τοὺς 800 μόνον 150 κατώρθωσαν νὰ σωθοῦν εἰς τὴν Πάργαν.

Καὶ τῆς τρίτης ὀμάδος ἡ τύχη δὲν ἦτο καλυτέρα. Κατέσφαξαν οἱ ἐχθροὶ ὅσους ἐπρόφθασαν καθ' ὁδόν, τοὺς ἄλλους, 1000 περίπου, τοὺς ἐπολιόρησαν ἐπὶ 4 ὀλοκλήρους μῆνας εἰς τὴν **μονὴν Σέλτσου**, πλησίον τοῦ Ἀχελφου ποταμοῦ. Ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἐφρονεύθησαν καὶ ἄλλοι ἐκηρμνίσθησαν ἀπὸ τὰ τείχη τοῦ μοναστηρίου ἢ ἐπνίγησαν εἰς τὸν Ἀχελφόν, διὰ νὰ μὴ αἰχμαλωτισθοῦν. Μόνον 45 κατώρθωσαν νὰ σωθοῦν εἰς τὴν Πάργαν. Ἀπὸ ἐκεῖ ὅλοι μαζί ἐπέρασαν εἰς τὴν Κέρκυραν.

Ὅλοι—ὅλοι ἐσώθησαν 1000 περίπου Σουλιῶται. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς κατετάγησαν εἰς τὰ τάγματα, τὰ ὁποῖα εἶχον σχηματίσει οἱ Ρῶσοι ἀπὸ Ἑλλήνας.

Τὸ Σούλι κατεστράφη, οἱ ἥρωϊκοὶ του ὄμως ἀγῶνες ἐξύψωσαν τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς παράδειγμα εἰς τοὺς ἀγῶνας διὰ τὴν ἐλευθερίαν, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν ὕστερα ἀπὸ 20 ἔτη.

Οἱ ὀλίγοι Σουλιῶται, οἱ ὁποῖοι ἀπέμειναν, ἔλαβον σημαντικόν

μέρος εις τὸν ἀγῶνα καὶ ἔχυσαν διὰ τὴν πατρίδα ὅσον αἷμα τοὺς εἶχεν ἀπομείνει.

✓στ') Τὸ τέλος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς, ἀφοῦ ἐκυρίευσεν τὸ Σούλι, ἔγινε πανίσχυρος κατώρθωσε μάλιστα νὰ δοθοῦν εἰς τοὺς υἱοὺς του Βελῆν καὶ Μουχτάρ τὰ πασαλίκια τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ναυπάκτου. Κατόπιν ἤρχισε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν ἀρματολῶν καὶ τῶν κλεφτῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Θεσσαλίας. Διὰ τῆς δολιότητος καὶ τῆς πανουργίας ἄλλους συνέλαβεν, ἄλλους ἠνάγκασε νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἄλλους ἐξόντωσεν, ὅπως τὸν Νῆκο—Τσάραν, τὸν Θύμιον Βλαχάβαν, τὸν περιβόητον Κατσαντώνην καὶ τὸν ἀδελφόν του Λεπενιώτην. Μετὰ τὴν ἐξόντωσιν καὶ τούτων ἤρχισε νὰ προετοιμάζεται διὰ νὰ ἰδρῦσῃ ἀνεξάρτητον κράτος.



Χουρσιτ πασᾶς.

Ὁ Σουλτᾶνος ὅμως Μαχμουτ ὁ Β' ἀντελήφθη τοῦτο καὶ τὸ 1820 τοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ ἐστάλη Τουρκικὸς στρατός ὑπὸ τὸν Πασάμπεην καὶ ἄλλους πασᾶδες, ὁ ὁποῖος ἐπολιόρκησε τὰ Ἰωάννινα. Εἰς τὴν ἀπελπισίαν του ὁ Ἀλῆς ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν καὶ τοὺς παρέδωσε τὸ Σούλι. Οἱ Σουλιῶται ἔπειτα ἀπὸ 17 ἔτη, μὲ ἀρχηγὸν τὸν Μᾶρκον Μπότσαρη, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των. Ὅχι βεβαίως διὰ νὰ βοηθήσουν τὸν δόλιον Ἀλῆν, ἀλλὰ διότι ἤθελον νὰ βοηθήσουν τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ καιρὸν ἐτοίμαζεν ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία.

Ἀργότερον ἀντικατέστησε τὸν Πασάμπεην ὁ Χουρσιτ πασᾶς τῆς Πελοποννήσου. Οὗτος ἐνίκησε τὸν Ἀλῆν, κατέλαβε τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἰωαννίνων καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ κλεισθῇ εἰς τὸ φρούριόν του, ἐπάνω εἰς τὴν νησίδα τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου καὶ ἐφονεύθη τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1822.

4. Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία.

Ὅπως γνωρίζομεν οἱ Ἕλληνες πολλὰς φορές ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ κατακτητοῦ, ἀλλὰ ὅλας αἱ ἐξεγέρσεις των ἀπέτυχον, διότι ἔλειπεν ἡ ὀργάνωσις καὶ ἡ προπαρασκευή. Διὰ τὴν ἐπιτύχη ἡ ἐπανάστασις, ἐχρειάζετο ἀνθρώπους μὲ τόλμην καὶ θάρρος, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐλάμβανον τὴν πρωτοβουλίαν νὰ τὴν ὀργανώσουν καὶ νὰ προετοιμάσουν ὀλόκληρον τὸ ἔθνος δι' αὐτήν.

Τὴν πρωτοβουλίαν αὐτὴν ἀνέλαβον τρεῖς γενναῖοι καὶ φιλοπάτριδες Ἕλληνες, ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς ἀπὸ τὴν Ἄρταν, ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος ἀπὸ τὴν Πάτρμον. Οὗτοι τὸν Ἰούλιον τοῦ 1814 ἔδρυσαν εἰς τὴν Ὀδῆσον τῆς Ρωσίας μίαν μυστικὴν ἑταιρείαν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν «Ἐταιρείαν τῶν Φιλικῶν».

Σκοπὸς τῆς Ἐταιρείας ἦτο νὰ συνενώσῃ ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ ὑποδοῦλου ἔθνους διὰ μίαν γενικὴν καὶ ὀργανωμένην ἐξεγερσιν, ὥστε νὰ μὴ καταπιγῆ εἰς τὴν ἀρχὴν της, ὅπως κατὰ τὸ παρελθόν, ὅτε ἐπανεστάτου ἀλλοτε ἡ Πελοπόννησος, ἀλλοτε ἡ Στερεὰ καὶ ἄλλοτε αἱ νῆσοι.

Διὰ τὴν ἐπιτύχη τὸ ἔργον τῆς Ἐταιρείας, ἔπρεπε νὰ θάρχη ἀπόλυτος μυστικότης. Οἱ τρεῖς λοιπὸν ἄνδρες ἤρχισαν νὰ ἐργάζωνται μυστικά, νὰ διαδίδουν τὰς ιδέας των καὶ νὰ κάμνουν καὶ ἄλλους μέλη τῆς Ἐταιρείας. Τὰ μέλη ὅμως ἐγίνοντο δεκτὰ εἰς τὴν ἑταιρείαν ἔπειτα ἀπὸ ὀλόκληρον μυστικὴν κατήχησιν. Καὶ τέλος μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ὠρκίζοντο ἐνώπιον τοῦ ἱερέως καὶ ἐπὶ τῆς εἰκόνης τῆς Ἀναστάσεως, ὅτι ποτὲ δὲν θὰ προδώσουν τὰ μυστικά τῆς ἑταιρείας καὶ ὅτι θὰ ἐργασθῶν μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις των διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Γένους.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Ὀδησὸς ἦτο μακρὰν τῆς Ἑλλάδος, δι' αὐτὸ τὸν Μάρτιον τοῦ 1818 ἡ Ἐταιρεία μετέφερε τὴν ἔδραν της εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἐκτοτε αἱ προσπάθειαι τῆς Ἐταιρείας ταχέως ἐκαρποφόρησαν καὶ εἰς διάστημα ὀλίγων ἐτῶν τὰ μέλη της ἔγιναν ἑκατοντάδες καὶ χιλιάδες.

Οἱ πῶ ἐνθουσιῶδεις μάλιστα Φιλικοὶ περιήρχοντο τὴν σκλαβωμένην πατρίδα μας, διὰ νὰ κατηγήσουν τοὺς καπετανέους, τοὺς ἀρχι-

ρεῖς καὶ προκρίτους, τοὺς διδασκάλους, τοὺς ἱερεῖς, τοὺς καλογήρους καὶ κάθε φρόνιμον πατριώτην.

“Ολοι ἄφηνον νὰ ἐννοηθῆ, ὅτι ὀπίσω ἀπὸ τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν ὑπῆρχε κάποια ἀνωτάτη μυστικὴ Ἀρχή, ἡ ὁποία εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν θὰ ἐβοηθοῦσε τὸ ἔθνος. Οἱ περισσότεροὶ ἐπίστευον ὅτι ἡ ἀνωτάτη αὐτὴ ἀρχὴ ἦτο ὁ πανίσχυρος αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας.

Μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς Ἑταιρείας ἐγίνοντο παντοῦ καὶ αἱ ἀναγκαῖαι προετοιμασίαι. Ἐγοράζοντο ὅπλα, ἀποθηκεύετο πυρῆτις καὶ κάθε τι, τὸ ὁποῖον θὰ ἐχρησίμευεν εἰς τὸν ἀγῶνα. Εἰς ὅλην τὴν χώραν ἤρχισε νὰ ψιθυρίζεται κάποιο μυστικόν, τὸ ὁποῖον ἐσυγκινοῦσε τῆ: ψυχὴν τοῦ ἔθνους. “Ολοι πλέον ἐπερίμενον μὲ ἀνυπομονησίαν νὰ ἔλθῃ ἡ μεγάλη στιγμή.

Τὸ μυστικόν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας εἶχε διαδοθῆ πλέον παντοῦ καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ ἀνακαλυφθῆ καὶ νὰ καταστραφῆ τὸ ὅλον ἔργον τῆς. Ἐξ ἄλλου ἡ κοινὴ γνώμη ἐζήτηε νὰ φανερωθῆ ἡ Ἀρχή, κατ’ ἐντολήν τῆς ὁποίας ἐνεργοῦσε ἡ Ἑταιρεία. Ἡ Ἑταιρεία λοιπὸν δὲν ἠδύνατο νὰ μένῃ ἄλλο ἀκέφαλος. Ἦτο ἀνάγκη νὰ εὑρεθῆ τὸ κατάλληλον πρόσωπον, διὰ νὰ τὴν διευθύνῃ καὶ νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐπρεπε δὲ τὸ πρόσωπον νὰ εἶναι τοιοῦτον, ὥστε νὰ πιστευθῆ ἀπὸ τὸ ὑπόδουλον ἔθνος, ὅτι ὁ Τσάρος τῆς Ρωσίας ἦτο σύμφωνος διὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ ὅτι εἰς τὴν κατάλληλον περίστασιν θὰ ἐβοήθει αὐτήν.

Δύο ἦσαν τὰ κατάλληλα αὐτὰ πρόσωπα. Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀπὸ τὴν Κέρκυραν καὶ ὑπηρετεῖ ὡς Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας. Οὗτος ἐφημίζετο ὡς ἔξοχος πολιτικὸς καὶ διεκρίνετο διὰ τὴν μεγάλην φιλοπατρίαν του. Καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ἀπὸ τὴν μεγάλην φαναριωτικὴν οἰκογένειαν τῶν Ὑψηλάντων, ἀνώτερος ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωσικοῦ στρατοῦ. Οὗτος ἦτο ὑπασπιστὴς τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου, γνωστὸς διὰ τὴν φιλοπατρίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν του, ἕνεκα τῆς ὁποίας εἰς τοὺς πολέμους ἐναντίον τοῦ Ναπολέοντος εἶχε χάσει τὴν δεξιάν του χεῖρα.

Ἐστάλη λοιπὸν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ρωσίας Πετρούπολιν ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος καὶ ἐπρότεινεν εἰς τὸν Καποδίστριαν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν. Ὁ Καποδίστριας ὁμῶς ἠρνήθη, διότι ἐπίστευεν ὅτι δὲν ἦτο ἀκόμη κατάλληλος ὁ καιρὸς, νὰ ἐκραγῆ ἡ ἐπανάστασις. Ὁ Ξάνθος τότε ἀπετάθη εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ὁ ὁποῖος ὡς στρατιώτης ἐνθουσιάσθη καὶ ἐδέχθη τὴν πρότασιν τῶν Φιλικῶν καὶ

τὴν 12 Ἀπριλίου 1820 ἀνεκηρύχθη «Γενικὸς Ἐφορος τῆς Ἀρχῆς καὶ Πληρεξούσιος τῆς Ἐταιρείας».

Ἡ εἴδησις τοῦ διορισμοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ὡς ἀρχηγοῦ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐγέμισε χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμὸν ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ἐθεωρήθη πλέον βέβαιον ὅτι ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας παρεκίνησε τὸν Ὑψηλάντην νὰ δεχθῆ τὸ ἀξίωμα αὐτό. ✓

✓ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

1. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ἀφοῦ ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ἐταιρείας, ἐξήτησε καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Τσάρον ἀπεριόριστον ἄδειαν διὰ λόγους ὑγείας. Ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν καὶ ἦλθεν εἰς τὸ Κίεβον, διὰ νὰ ἀποχαιρετήσῃ τὴν μητέρα του καὶ νὰ λάβῃ τὴν εὐχὴν τῆς. Ἀπὸ τὸ Κίεβον κατέβη εἰς τὴν Ὀδησσόν, διὰ νὰ συνεννοηθῆ μὲ τοὺς ἀρχηγούς τῆς Ἐταιρείας καὶ νὰ ἐτοιμάσῃ τὸ στρατηγικὸν του σχέδιον.

Ἐκεῖ ἔπειτα ἀπὸ πολλοὺς διασταγμοὺς καὶ ταλαντεύσεις ἀπεφασίσθη νὰ ἀρχίσῃ τὸν ἀγῶνα ἀμέσως ἀπὸ τὴν Μολδοβλαχίαν. Διότι τὰ μέρη αὐτὰ συνῶρευον μὲ τὴν Ρωσίαν καὶ οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες τῶν ἦσαν μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ διότι



Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

ἐπίστευε νὰ ἐξεγείρῃ καὶ τοὺς ἄλλους ὑποδούλους. Διὰ τὴν ἐκροχίαν τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ τὸν ἀδελφόν του Δημήτριον Ὑψηλάντην μὲ ἐπιτελεῖον ἐμπίστων προσώπων.

Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὰς 22 Φεβρουαρίου τοῦ 1821 μὲ τοὺς ἀδελφούς του Γεώργιον καὶ Νικόλαον καὶ μὲ ὀλίγους ὁπαδούς του διέβη

τὸν Προὔθρον ποταμὸν καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ Ἰάσιον. Ἐκεῖ μὲ ἀπερίγραφτον συγκίνησιν τὴν 26ην τοῦ ἰδίου μηνὸς ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Συγχρόνως δὲ ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, διὰ τῆς ὁποίας ἐκάλει τοὺς ὑποδούλους Χριστιανοὺς εἰς ἐπανάστασιν.

Ἀκράτητος ἐνθουσιασμοὺς ἐκυρίευσεν τὰς ψυχὰς ὄλων καὶ χιλιάδες Ἑλλήνων μὲ ἀρχηγοὺς τοὺς ὄπλαρχηγοὺς Γεωργάκην Ὀλύμπιον, Ἀθανάσιον Καρπενησιώτην καὶ Ἰωάννην Φαρμάκην, οἱ ὅποιοι εὗρισκοντο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἡγεμόνων, ἔτρεξαν πρόθυμοι κάτω ἀπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Ὑψηλάντου, διὰ νὰ πολεμήσουν κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπίσης 500 Ἕλληνες νέοι τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν, σπουδασταὶ Γυμνασίων καὶ Πανεπιστημίων, ἐγκατέλειψαν τὰ θρανία καὶ ἐσχημάτισαν τὸν Ἱερὸν λόχον κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἱεροῦ λόχου τῶν ἀρχαίων Θηβαίων. Οἱ Ἱερολοχίται ἔφερον μαύρην στολὴν καὶ εἰς τὸ κράνος των ὡς ἔμβλημα μίαν νεκροκεφαλὴν ἐπάνω εἰς δύο κόκκαλα σταυρωτὰ καὶ τὴν ἐπιγραφὴν «νίκη ἢ θάνατος».

Μὲ τὸν στρατὸν αὐτὸν ὁ Ὑψηλάντης περὶ τὰ τέλη Μαρτίου ἦλθεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον. Ἐκεῖ μὲ λύπην του ἔμαθεν, ὅτι ὁ μὲν Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε' τὸν ἀφώρισεν, ὁ δὲ Τσάρος τὸν ἀπεκήρυξε καὶ τὸν διέγραψεν ἀπὸ τὰς τάξεις τοῦ Ρωσικοῦ στρατοῦ καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τὴν Τουρκίαν νὰ στείλῃ εἰς τὰς ἡγεμονίας στρατὸν, διὰ νὰ κτυπήσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ Τουρκία σύμφωνα μὲ μίαν παλαιὰν συνθήκην μὲ τὴν Ρωσίαν δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ διατηρῇ στρατὸν εἰς τὰς χώρας αὐτάς.

Ὁ Ὑψηλάντης τότε ἐγκατέλειψε τὸ Βουκουρέστιον καὶ ἦλθεν εἰς τὴν παλαιὰν πρωτεύουσαν τῆς Βλαχίας Τιργοβίστιον. Ἐδῶ ἤρχισε νὰ ὀχυρώνεται καὶ νὰ γυμνάζῃ τὸν στρατὸν του. Ἐν τῷ μεταξὺ τρεῖς Τουρκικαὶ στρατιαὶ εἰσέβαλον εἰς τὰς ἡγεμονίας καὶ κατέλαβον τὸ Βουκουρέστιον. Οἱ δὲ ἐντόπιοι ὄχι μόνον δὲν ἐκινήθησαν, ὅπως ἤλπιζεν ὁ Ὑψηλάντης, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν ὀλίγων ἐντοπίων ἐπαναστατῶν Βλαδιμηρέσκος ἦλθεν εἰς φανεράν συνεννόησιν μὲ τοὺς Τούρκους.

Ὁ Ὑψηλάντης τότε ἀπελπίσθη καὶ ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ πρὸς τὰ Καρπάθια. Διὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ στρατοῦ του, διέταξε νὰ καταληφθοῦν μερικαὶ ὀχυραὶ θέσεις γύρω ἀπὸ τὴν μονὴν τοῦ Δραγατσανίου.

Ἐκεῖ τὴν 7ην Ἰουνίου 1821 ἐπετέθησαν ἐναντίον των ἰσχυραὶ

Τουρκικαὶ δυνάμεις. Ἐπικολούθησε φοβερὰ μάχη, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἔπαθε πανωλεθρίαν. Οἱ ἱερολοχίται μὲ ἀρχηγὸν τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ὑψηλάντου Νικόλαον ἐπολέμησαν μὲ ἀπαράμιλλον ἡρωϊσμόν, ἀλλὰ οἱ περισσότεροι ἐφονεύθησαν καὶ μόνον 100 κατώρ-θωσαν νὰ σωθοῦν.

Ὁ Ὑψηλάντης μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ αὐτὴν ἐγκατέλειπε τὸν ἀγῶνα καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Αὐστρίαν μὲ σκοπὸν νὰ περάσῃ εἰς τὰς Ρωσικὰς χώρας καὶ νὰ κατεβῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἡ ἐπανά-στασις προώδευεν. Ἀλλὰ συνελήφθη ἀπὸ τοὺς φιλοτουρκικοὺς Αὐ-στριακοὺς καὶ ἐφυλακίσθη εἰς μίαν ἀθλίαν φυλακὴν τοῦ φρουρίου Μουγκάτς, ὅπου ἔμεινε μέχρι τὸ 1827, ὅτε ἀπεφυλακίσθη μὲ τὴν με-σολάβησιν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας. Τὸ ἐπόμενον ὅμως ἔτος ἀπέθανεν εἰς τὴν Βιέννην ἀπὸ τὴν λύπην του καὶ ἀπὸ τὰς κακουχίας τῆς φυλακῆς.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἑλλήνων στὸ Δραγατσάνι ὁ Ἄθα-νάσιος Καρπενησιώτης ὠχυρώθη μὲ 400 ὄπαδους τοῦ εἰς τὸ χωρίον **Σκουλένιον**, πλησίον εἰς τὸν Προῦθον ποταμόν, ὅπου ἀντετάχθη γενναίως. Ἀλλὰ εἰς τὸ τέλος ἐφονεύθη μὲ 300 ὄπαδους του, οἱ δὲ ὑπό-λοιποι ἔπεσαν εἰς τὸν Προῦθον καὶ ἐπέρασαν εἰς τὸ Ρωσικὸν ἕδαφος.

Οἱ ὀπλαρχηγοὶ Γεωργιάκης Ὀλύμπιος καὶ Ἰωάννης Φαρμάκης, ἐνῶ ἐπροσπαθοῦσαν νὰ περάσουν εἰς τὴν Βεσσαραβίαν, ἐπολιορκήθη-σαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους κατόπιν προδοσίας εἰς τὴν **μονὴν τοῦ Σέκ-κου**. Ὁ Ὀλύμπιος μὲ 11 συντρόφους τοῦ ὠχυρώθη εἰς τὸ κωδωνο-στάσιον καὶ ἐπροξένησεν εἰς τοὺς Τούρκους μεγάλην φθοράν. Μόλις ὅμως ἀντελήφθη ὅτι ἐκινδύνευε νὰ αἰχμαλωτισθῇ, ἔβαλε φωτιὰν εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἐτάφη ὑπὸ τὰ εἱρεπία τοῦ κωδωνοστασίου μαζί μὲ τοὺς συντρόφους του καὶ πολλοὺς Τούρκους.

Ὁ Φαρμάκης ἔξ ἄλλου συνέχισε τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ εἰς τὸ τέλος ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τοὺς Τούρκους καὶ νὰ παραδοθῇ μὲ τὴν συμφωνίαν νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ φύγῃ μὲ τὸν ὄπλισμόν του καὶ τοὺς συντρόφους του. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως δὲν ἐτήρησαν τὴν συμφωνίαν καὶ μόλις παρεδόθησαν, τοὺς μὲν συντρόφους τοῦ τοὺς ἐφόνευσαν ἐκεῖ ἀμέσως, αὐτὸν δὲ τὸν ἔστειλαν σιδηροδέσμιον εἰς τὴν **Κωνσταντινού-πολιν**, ὅπου τὸν ἔγδαραν ζωντανόν.

Τοιοιουτρόπως ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν ἀπέτυχε. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως ἐβοήθησε πολὺ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστά-σεως, ἡ ὁποία ἤρχισεν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, διότι οἱ Τοῦρκοι ἔστειλαν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ἀρκετὸν στρατόν, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο ἐπί-

θεσιν ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας. Ὄταν δὲ ἐξεροράγη ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, αἱ Τουρκικαὶ δυνάμεις δὲν ἦσαν ἀρκεταί, διὰ νὰ τὴν καταπνίξουν. ✓

✓ 2. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα.

α') Ἡ ἐκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἐνα μῆνα περίπου ἀργότερα, ἀφ' οὗτου ὁ Ὑψηλάντης διέβη τὸν Προῦθον καὶ ἐκήρυξεν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὸ Ἴάσιον, ἐξεροράγη αὕτη καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐδῶ αἱ προϋποθέσεις καὶ αἱ περιστάσεις ἦσαν εὐνοϊκώτεραι διὰ τὴν ἐναρξιν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως.



•Ο Παπαφλέσσας

Διότι ἡ Πελοπόννησος, ὡς χώρα ὄρεινή, ἦτο κατάλληλος διὰ τὸν ἀγῶνα τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἐπομένως ἡ καταδίωξις των ὑπὸ μεγάλων Τουρκικῶν δυνάμεων θὰ ἦτο ἀδύνατος. Ἐξ ἄλλου ἡ Πελοπόννησος εὗρισκετο μακρὰν ἀπὸ τὰ Τουρκικὰ κέντρα καὶ ἡ ἀποστολὴ στρατοῦ καὶ ἐφοδίων, εἴτε διὰ ξηρᾶς εἴτε διὰ θαλάσσης, καὶ χρόνον πολὺν θὰ ἐχρειάζετο καὶ πολλὰς δυσκολίας θὰ εὗρισκεν. Ἐπειτα ὁ ἱκανὸς εἰς τὰ

στρατιωτικά πᾶσῃ τῆς Πελοποννήσου Χουρσίτ, ἔλειπε μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὴν Ἡπειρον, ὅπου ἐπολεμοῦσε τὸν ἐπαναστάτην Ἀλῆ Πασᾶν.

Τέλος ὁ πληθυσμὸς τῆς εἰς μεγάλην ὄναλογίαν ἦτο Ἑλληνικὸς μὲ πολλοὺς καὶ σπουδαίους ἀρχηγούς, τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς ἐξετίμα καὶ ἠκολούθει πιστά. Εἶχε δὲ προετοιμασθῆ ἀπὸ τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν διὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ μόνον τὸ σύνθημα ἐπερίμενε, διὰ νὰ ἀρπάξῃ τὰ ὄπλα κατὰ τῶν τυράννων.

Κατὰ τὰ τέλη δὲ τοῦ 1820 ἔφθασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντου, ὁ ἐνθουσιώδης φιλικὸς καὶ ἀτρόμητος ἀρχιμανδρίτης **Γρηγόριος Δικαίως ἢ Παπαφλέσσας**.

Ὁ Παπαφλέσσας, ἱκανὸς νὰ πείθῃ τὰ πλήθη «**μπουρλοτιέρης τῶν ψυχῶν**», περιέτρεχεν ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ διέδιδεν ὅτι Ρωσικαὶ δυνάμεις στρατοῦ καὶ ναυτικοῦ ἦσαν ἔτοιμα νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν τῆς καὶ ἐκάλεε ὅλους τοὺς Ἑλληνας νὰ εἶναι ἔτοιμοι διὰ τὴν ἐπανάστασιν.

Ἐνῶ ὁ Παπαφλέσσας συνέχιζε τὰ κηρύγματά του, ἤρχισαν νὰ συγκεντρώνωνται εἰς τὴν Πελοπόννησον διάφοροι ὄπλαρχηγοί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ σπουδαιότερος ἦτο ὁ **Θεόδωρος Κολοκοτρώνης**, ὁ ὁποῖος ἕως τότε εὐρίσκετο εἰς τὰ Ἐπτάνησα, ὅπου ὑπηρετεῖ ὡς ἀξιωματικὸς εἰς τὸν Ἀγγλικὸν στρατὸν.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἦτο μέγας εἰς τὴν καρδίαν καὶ δυνατὸς εἰς τὸν νοῦν. Ἦτο πλασμένος διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀγῶνος. Ἡ εἰδήσις τῆς ἀφίξεως τοῦ Κολοκοτρώνη ἔκαμε τοὺς Ἑλληνας περισσότερον θαρραλέους καὶ ὅλοι ἔβλεπον καθαρὰ πλέον, ὅτι κάτι τὸ σοβαρὸν ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Τούρκοι ἐπληροφορήθησαν, ἀπὸ προδοσίαν, τὴν ἐτοιμαζομένην ἐπανάστασιν καὶ ἐνήργουν μὲ κάθε τρόπον, διὰ νὰ τὴν προλάβουν. Ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Τὴν 16 Μαρτίου ὁ κλέφτης **Νικόλαος Σουλιώτης**, παρακινούμενος ἀπὸ τὸν Παπαφλέσσαν, μὲ ὀλίγα παλληκάρια ἐφόνευσεν εἰς τὸ Ἀγρίδι τῶν Καλαβρύτων 8 Τούρκους εἰσπράκτορας.

Μετὰ δύο πάλιν ἡμέρας οἱ κλέφτες τῶν Καλαβρύτων **Χονδρογιάννης** καὶ **Πετσιώτης**, μὲ ἐντολὴν τοῦ προκοίτου Καλαβρύτων **Ἀσημάκη Ζαῖμη**, ἐκτύπησαν τὴν συνοδείαν τοῦ Σπαῖ Σαῖδῆ ἀπὸ τὸ Λάλα τῆς Ἡλείας, ἣ ὁποία μετέφερε χρήματα τοῦ Δημοσίου. Ἄλλοι πάλιν κλέφτες τῶν Καλαβρύτων ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ βοεβόδα τῶν Καλαβρύτων **Ἰμβραήμ Ἀρναούτογλου**, ὁ ὁποῖος εἶχε ξεκινήσει διὰ τὴν

Τρίπολιν καί, ἀφοῦ τοῦ ἐφόρευσαν δύο στρατιώτας ἀπὸ τὴν συνοδείαν, τὸν ἠγάγκασαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ Καλάβρυτα.

Κατὰ τὴν 21ην Μαρτίου οἱ Πετιμεζαῖοι μὲ τὸν Χαραλάμπην καὶ τοὺς ἄλλους ὄπλαρχηγοὺς συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἁγίας Λαύρας. Ἐκεῖ ἐλειτουργήθησαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Παρέλαβον κατόπιν ἓνα μικρὸ κανόνι τῆς μονῆς καὶ μὲ σημαίαν τὴν ἐπὶ τῆς Ὠραίας Πύλης χρυσοκέντητον εἰκόνα τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ὤρμησαν μὲ τὰ παλληκάρια τῶν κατὰ τῶν Καλαβρύτων. Ὁ βοεβόδας καὶ οἱ ἄλλοι Τούρκοι παρεδόθησαν ἀμέσως.



Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός

Ἐξ ἄλλου τὴν 22αν Μαρτίου ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μὲ 2000 ἐπαναστάτας ἐπολιορκήσαν τὰς Καλάμας καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν τὴν 23ην Μαρτίου. Τὴν 24ην δὲ Μαρτίου ὁ Ἐπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς πρῶτοντας καὶ ὄπλαρχηγοὺς τῆς Ἀχαΐας, εἰσῆλθεν εἰς τὰς Πάτρας καὶ ἔστησεν εἰς τὴν Πλατεῖαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τὸ περίφημον Λάβαρον τῆς Ἁγίας Λαύρας καὶ ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν. Ὁλος ὁ λαὸς τῶν Πατρῶν ἐξεχύθη εἰς τοὺς δρόμους, συνεκεντρώθη εἰς τὴν πλατεῖαν καὶ μὲ δακρυσμένους ὀφθαλμοὺς ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τοῦ τολμηροῦ ἱεράρχου ὠρκίζετο μὲ τὴν φράσιν «ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Με τὴν ἀνατολὴν τῆς Μεγάλης Χριστιανικῆς ἐορτῆς τοῦ Ἐθαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου τοῦ ἔτους 1821 ἡ ἐπανάστασις πλέον εἶχεν ἀρχίσει καὶ ὀλόκληρος ἡ Πελοπόννησος ἐφλέγετο ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν καὶ παντοῦ ἀντηχοῦσε ἡ ἀπόφασις «**νὰ μὴ μείνη Τούρκος στὸ Μοριᾶ μηδὲ στὸν κόσμον ὅλον**».

Αἱ ἐχθροπραξίαι ἀρχίζουν καὶ οἱ Τούρκοι περίτρομοι ἐγκαταλείπουν τὰ χωρία καὶ συγκεντρώνονται εἰς τὰς μεγάλας πόλεις καὶ τὰ φρούρια τῶν Πατρῶν, τοῦ Ναυπλίου καὶ ἰδίως τῆς Τριπόλεως, ὅπου ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἦσαν περισσότερο ἀσφαλεῖς. ✓

✓ β') Ἡ ὀργὴ τῶν Τούρκων. Σφαγαὶ καὶ βιαιότητες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀλλαχοῦ.

Πρὶν ἀρχίσῃ ἀκόμη ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν, οἱ Τούρκοι εἶχον μερικὰς πληροφορίας περὶ αὐτῆς, ἀλλὰ δὲν ἔδωσαν μεγάλην σημασίαν. Ὅταν ὅμως ἐγίνε γνωστὸν τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου, ὁ σουλτᾶνος Μαχμούτ ὁ Β' ἐξωργίσθη καὶ ἠθέλησε νὰ τρομοκρατήσῃ τοὺς ἐπαναστάτας μὲ βιαιοπραγίας καὶ σφαγὰς. Ἐφερὲν ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν πλήθη ἀγρίων Τούρκων καὶ διέταξε σφαγὰς καὶ λεηλασίας εἰς ὀλόκληρον τὴν πόλιν. Ἐκάλεσε τὸν Πατριάρχην καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ὑπογράψῃ ἀφορισμὸν κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν ἐπαναστατῶν.

Ἡ εἶδησις ὅμως ὅτι ἐπανεστάτησεν ἡ Πελοπόννησος καὶ ὅτι οἱ ἐπαναστάται ἐσχεδίαζον νὰ πυρπολήσουν τὸν Ναύσταθμον, νὰ δολοφονήσουν τὸν Σουλτᾶνον καὶ νὰ διαρπάσουν τὰς ἀποθήκας τῶν πυρομαχικῶν, διὰ νὰ ἐξοπλίσουν τοὺς Χριστιανούς, ἔκαμαν τὸν Μαχμούτ νὰ γίνῃ ἔξω φρενῶν καὶ νὰ ἀφήσῃ τὴν ἐκδικητικὴν μαρίαν τῶν Τούρκων νὰ ξεσπάσῃ μὲ λύσσαν.

Αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ λεηλασίαι πὺ ἐγιναν εἶναι ἀπερίγραπτοι. Ἐλεηλάτουν καὶ κατ'ὕπιν ἐπυρπόλουν τὰ καταστήματα. Ἐκρήμνιζον τὰς ἐκκλησίας καὶ ὅπουδήποτε συνήντων Ἑλλήνας τοὺς ἐφόνευον. Οἱ σφαγόμενοι σφαγαὶ ἐγιναν καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας πόλεις, τὴν Σμύρνην, τὴν Ἀδριανούπολιν, τὰς Κυδωνίας, τὴν Ρόδον, τὴν Κρήτην καὶ ἄλλοι.

Εἰς ὅλα τὰ κέντρα ἐσφάγησαν ἄνευ διακρίσεως ἀρχιερεῖς καὶ ἄλλοι κληρικοὶ καὶ ταπεινοὶ τοῦ λαοῦ πνευματικοὶ ποιμένες, πρόκριτοι καὶ ὑπάλληλοι, σεβάσμιοι γέροντες καὶ ἔντιμοι πολῖται. Μεταξὺ τῶν πρώτων ἐθανατώθη ὁ Μέγας διερμηνεὺς Κωνσταντῖνος Μουρούζης καὶ

οἱ Μητροπολίται Ἀγχιάλου, Δέρκων, Ἐφέσου, Ἀδριανουπόλεως, Θεσσαλονίκης, Λαρίσης καὶ ἄλλοι.

γ') Ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου.

Εἰς τὴν προσπάθειάν του ὁ Σουλτᾶνος νὰ καταπνίξῃ διὰ τῆς τρομοκρατίας καὶ τῶν σφαγῶν τὴν ἐπανάστασιν, δὲν ἐσεβάσθη οὐδὲ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, τὸν ὁποῖον ἀπεφάσισεν νὰ θανατώσῃ. Διὰ



Τὸ πτώμα Γρηγορίου τοῦ Ε' ερίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν.

νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν σκοπὸν του αὐτόν, ἐξέλεξε τὴν ἐπισημοτέραν ἑορτὴν τῆς Χριστιανοσύνης, τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα.

Ἦτο ἡ 10ῃ Ἀπριλίου 1821. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε' ἐλειτούργησεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς τὸ Φανάριον καὶ ἔψαλε τὸ «Χριστὸς ἀνέστη». Ὅταν ἐτελείωσεν ἡ λειτουργία τῆς Ἀναστάσεως, ὁ Πατριάρχης ἀνῆλθεν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα. Ἐκεῖ μετέβησαν Τοῦρκοι στρατιῶται καὶ ὁ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἐνώπιον ὀλοκλήρου τῆς ἱεράς συνόδου, τοῦ ἀνέγνωσε σουλτανικὸν φερμάνιον, διὰ τοῦ ὁποῖου

ὁ Σουλτᾶνος τὸν καθήρεσεν ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον «ὡς ἀχάριστον, ἄπιστον καὶ ραδιοὔργον». Κατόπιν τὸν ἐπῆραν δεμένον στὴν φυλακὴν, ὅπου ὑπέστη φρικτὰ βασανιστήρια.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν τὸν ἀπεφυλάκισαν καὶ δεμένον ὀπισθάγκωνα, ὑπὸ τὰς ὕβρεις καὶ τοὺς ἐμπαιγμοὺς τοῦ μανιασμένου πλήθους, τὸν ἔφερον πάλιν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα. Ἐκεῖ ἔστησαν ἀγχόνῃν εἰς τὴν μεσαιάν Πύλῃν καὶ ἐκρέμασαν τὸν σεβάσμιον ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας καὶ Ἐθνάρχῃν τῶν Χριστιανῶν.

Τὸ ἱερὸν λείψανον ἔμεινε κρεμασμένον εἰς τὴν ἀγχόνῃν τρεῖς ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔπαυσαν νὰ ὑβρίζουν καὶ νὰ κακοποιοῦν τὸν νεκρὸν Πατριάρχη τῆς Ὁρθοδοξίας.

Τὴν τρίτην ἡμέραν τὸ παρέδωσαν εἰς τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὁποῖοι τὸ ἔδωσαν μὲ σχοινὶ καὶ τὸ ἔσυραν μὲ ἀλαλαγμοὺς μέσα ἀπὸ τὴν λάσπην καὶ τὰς ἀκαθαρσίας τῶν δρόμων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἕως τὴν παραλίαν. Ἐκεῖ ἔδωσαν μίαν πέτραν εἰς τὸν λαῖμον καὶ τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν.

Μετὰ ἀπὸ μερικὰς ἡμέρας τὸ σῶμα τοῦ Πατριάρχου ἦλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Φαίνεται ὅτι ἐκόπη τὸ σχοινί, μὲ τὸ ὁποῖον ἦτο δεμένη ἡ πέτρα. Ἐνῶ ἔπλεεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, τὸ εὔρεν ὁ πλοίαρχος Σκλάβος ἀπὸ τὴν Κεφαλληνίαν. Τὸ ἀνεγνώρισε. Τὸ ἀνεβίβασεν εἰς τὸ πλοῖόν του, τὸ ἔσαβάνωσε μὲ καθαρὰ ἐνδύματα, τὸ ἐτύλιξε εἰς λευκὸν σινδόνιον καὶ τὸ ἔφερεν εἰς τὴν Ὁδησσόν, ὅπου κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας ἐτάφη μὲ μεγάλας τιμὰς.

Ἡ εἶδησις διὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐγιγάντωσε τὸ μῖσος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν τυράννων, ἀφ' ἑτέρου δὲ συνεκλόνησε τὴν Εὐρώπην ὀλόκληρον καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας ἐξέφρασαν τὸν ἀποτροπιασμὸν καὶ τὴν φρίκην των διὰ τὴν πράξιν αὐτῆν τῶν Τοῦρκων. Τὰ τρομοκρατικὰ αὐτὰ μέτρα, αἱ σφαγαὶ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἰδίως ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου ἔφερον ἀντίθετα ἀποτελέσματα ἀπὸ αὐτὰ, τὰ ὁποῖα ἀνέμενον οἱ Τοῦρκοι.

Ἡ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι τὸ 1871, διὰ νὰ τιμῆσῃ τὸν Ἐθνομάρτυρα Πατριάρχη Γρηγόριον τὸν Ε', μετέφερε τὰ ὀστᾶ του καὶ τὰ ἔθαψεν εἰς μαρμάρινον μνημεῖον ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῶν Ἀθηνῶν. Βραδύτερον ἔστησε τὸν ἀνδριάντα του εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τῶν Προπυλαίων τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τότε ὁ ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης ἀπήγγειλε τὸ θαυμάσιον ποίημα.

«Πῶς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος; Ποῦ τρέχει ὁ λογισμὸς σου; . . .»

δ') 'Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. ✓

'Η στρατηγική εὐφυΐα καὶ τὸ ἀκατάβλητον φρόνημά του.

'Η Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐξέσπασεν ὡς θύελλα. 'Ο ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ ἀποφασιστικότης τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν ἀποτίναξιν τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ ἦτο ἀκατάβλητος. Ἄλλὰ καὶ τὸ ἔργον των τεράστιον καὶ δυσκολώτατον. Εἶχον νὰ πολεμήσουν μὲ μίαν μεγάλην καὶ δυνατὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία ἦτο κράτος ὠργανωμένον μὲ πολυάριθμον



Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

στρατόν, ἀφθονα ὄπλα καὶ πολεμφοδία καὶ ἰσχυρὸν στόλον. Ἐνῶ οἱ Ἕλληνες οὔτε χρήματα εἶχον, οὔτε ἐφόδια, οὔτε στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν καὶ οὔτε καθαρῶς πολεμικὸν στόλον.

Αἱ πρῶται ἐπιτυχίαι τῆς ἐπαναστάσεως ἔδωσαν θάρρος εἰς τοὺς ραγιᾶδες καὶ μὲ προθυμίαν ἤρχισαν νὰ συγκεντρώνωνται ὑπὸ τὰς διαταγὰς διαφόρων ὀπλαρχηγῶν, διὰ νὰ πολεμήσουν διὰ τὴν πίστιν καὶ τῆς πατρίδος τὴν ἐλευθερίαν.

Δὲν ἦτο ὁμῶς εὐκόλον νὰ δημιουργηθῇ ἀμέσως στρατὸς ἀξιόμαχος. Οἱ πρῶτοι ἐκεῖνοι στρατιῶται παρουσίαζον ὄψιν περίεργον. Οἱ περισσότεροι ἦσαν ἄοπλοι. Ἄλλοι ἐκράτουν μαχαίρια, ἄλλοι σφενδόνας καὶ

Άλλοι γεωργικά εργαλεία ή ρόπαλα. Μόλις δὲ παρουσιάζοντο οἱ Τούρκοι, διεσκορπίζοντο καὶ ἔφευγον.

Παρὰ τὰς μεγάλας αὐτὰς δυσκολίας ἡ ἐπανάστασις ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐσημείωσεν ἐπιτυχίας καὶ ἔδωκε θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὅλα δὲ αὐτὰ κατὰ μέγα μέρος ὠφέλιμον εἰς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην.

Ἐ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἦτο υἱὸς τοῦ κλέφτη Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη. Ἐγεννήθη κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, ἐπάρω εἰς ἓνα ὄρος τῆς Μεσσηνίας τὸ «Ραμοβούνη» κάτω ἀπὸ μίαν βελανιδιάν, ὅταν ἡ οἰκογένειά του κατεδιώκετο ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Εἰς ἡλικίαν 10 ἐτῶν ἔμεινε ὀρφανός, διότι ὁ πατήρ του ἐφρονεύθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Ἀπὸ ἡλικίας 15 ἐτῶν ἐπολέμει ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἄλλοτε ὡς κλέφτης καὶ ἄλλοτε ὡς ἀρματολός. Οἱ Τούρκοι τὸν κατεδίωκον μὲ μανίαν καὶ διὰ νὰ σωθῆ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ζάκυνθον, τὴν ὁποίαν κατεῖχον τότε οἱ Ἄγγλοι. Ἐκεῖ κατετάγη εἰς τὸν Ἀγγλικὸν στρατὸν καὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ τὰς στρατιωτικὰς του ἱκανότητάς προήχθη εἰς ταγματάρχην καὶ ἐφόρεσε τὴν περικεφαλαίαν τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ.

Εἰς τὴν Ζάκυνθον κατηχήθη εἰς τὰ μυστικὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ ἔγινε φιλικός. Ὅταν δὲ ἔμαθεν, ὅτι ἡ ἔναρξις τῆς ἐπανάστασεως ὠρίσθη διὰ τὴν 25 Μαρτίου, ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου 1821 ἔφθασεν εἰς τὴν Μάνην.

Ἡ ἀφιξις τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἦτο γνωστός ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῶν Κολοκοτρωναίων, ἀνεπτέρωσε τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων, ἐγέμισε ὅμως ἀπὸ φόβον τὰς ψυχὰς τῶν Τούρκων.

Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε ὅλα τὰ προτερήματα τοῦ καλοῦ ἀρχηγοῦ. Εἶχε σῶμα εὐρωστον καὶ παράστημα ἐπιβλητικόν, κεφαλὴν μεγάλην μὲ μακρὰν κόμην καὶ μεγάλα μουστάκια, βλέμμα ζωηρὸν καὶ ἀστραπόβολον. Ἡ βροντερῆ φωνή του ἔδιδε θάρρος εἰς τοὺς πολεμιστάς του καὶ ἐσκόρπιζεν τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον εἰς τοὺς Τούρκους.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ αὐτὰ χαρίσματα εἶχε μεγάλην πίστιν εἰς τὸν Θεόν καὶ ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους. Συνήθιζε νὰ λέγῃ ὅτι «ὁ Θεὸς ἔχει ὑπογράψῃ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πάρῃ τὴν ὑπογραφὴν του πίσω». Καὶ τὴν πίστιν του αὐτὴ τὴν μετέδιδε καὶ εἰς τοὺς πολεμιστάς του, οἱ ὁποῖοι τὸν ἠγάπων ὡς πατέρα των.

Ἀκόμη δὲ διεκρίνετο διὰ τὴν ἀνδρείαν του, τὴν εὐφυΐαν, τὴν στρατιωτικὴν ἱκανότητα καὶ τὴν παροιμιώδη σφραγισμένην του. Μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ προτερήματα ἀπέκτησε ὄχι μόνον τὴν ἀγάπην τῶν ἀγωνιστῶν του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως ἀπέβη ἡ ἐξοχωτέρα στρατιωτικὴ φυσιογνωμία. Διὰ τὸν λαὸν ἦτο γνωστὸς μὲ τὸ προσφιλέως ὄνομα ὁ «**Γέρος τοῦ Μοριᾶ**», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει τὴν γενικὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν φρόνησιν τοῦ ἀνδρός.

Ἐκ Κολοκοτρώνης ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν καὶ ὅταν ἐκυριεύθη ἡ πόλις παρέλαβε 300 Μανιάτας καὶ ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ὅπου ἐξόντωσε Τουρκικὸν ἀπόσπασμα ἐκ 500 ἀνδρῶν.

Ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς ἦτο νὰ συγκεντρωθοῦν γύρω του 600 περίπου πολεμιστὰι μὲ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Παπαφλέσσαν καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς. Ἀλλὰ ὅλοι αὐτοί, ὅταν ἀντίκρουσαν νὰ ἔρχεται ἐναντίον των ἀπὸ τὴν Τρίπολιν ἰσχυρὸν Τουρκικὸν ἀπόσπασμα, ἐτρόμαξαν καὶ διεσκορπίσθησαν. Τότε οἱ ὀπλαρχεγοί, ἔπειτα ἀπὸ συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἐγένεν εἰς τὸ Χρυσοβίτσι πλησίον τῆς Τριπόλεως, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπαιέλθουν εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἦτο σύμφωνος καὶ ἠρνήθη ἰὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ὀχυρὰν ἐκείνην θέσιν.

Ἐπὶ ὅταν δὲ ἓνας ἀπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς τὸν παρεκίνησε νὰ φύγῃ, ἀπήντησεν: «Ἐγὼ δὲν πηγαίνω πουθενά, ἂν θέλετε ἐσεῖς τραβάτε. Ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ, ὅπου καὶ τὰ βουνὰ καὶ τὰ πουλιὰ μὲ γνωρίζουν. Ἄν χαθῶ, κάλλιο νὰ μὲ φᾶν τὰ κοράκια τοῦ τόπου μου». Ἐφυγαν ὅλοι! Ὁ Παπαφλέσσας, διὰ νὰ τὸν πειράξῃ, εἶπεν εἰς ἓνα στρατιώτην: «Μεῖνε σὺ μαζί του, γιὰ νὰ μὴ τὸν φᾶν οἱ λύκοι».

Ἐμείνε λοιπὸν μόνος. Καταλυπημένος τὸ βράδυ κατέφυγεν εἰς ἓνα ἐρημοκλήσι, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐκεῖ πλησίον καὶ μὲ πολλὴν κατάνυξιν προσευχήθη εἰς τὴν Θεοτόκον «Παναγία μου, κάνε τοὺς Ἕλληνας νὰ βλέπουν τοὺς Τούρκους καὶ νὰ μὴ λακᾶνε». Καὶ τοῦ ἐφάνη, ὅτι ἡ Παναγία ἐξωντάνεψε, τὸν ἐκύτταξεν εἰς τὰ μάτια καὶ τοῦ ἔδωσε θάρρος.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας συνεκέντρωσε καὶ πάλιν 300 ἀνδρας. Ἐν τῷ μεταξύ ἐπανῆλθον καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλαρχεγοί, τοὺς ὁποίους κατῴρθασεν νὰ πείσῃ νὰ παραδεχθοῦν τὸ σχέδιόν του.

Ἐκ Κολοκοτρώνης εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι ἡ ἐπανάστασις δὲν ἤμποροῦσε νὰ στερεωθῇ, ἐφ' ὅσον οἱ Τούρκοι ἔμενον εἰς τὸ κέντρον τοῦ Μοριᾶ. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ κυριευθῇ μὲ κάθε τρόπον ἡ Τρίπολις (ἡ Τριπολιτσά), ἡ ὁποία ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου καὶ ἡ

ἔδρα τοῦ πασᾶ, προτοῦ οἱ Τοῦρκοι λάβουν ἐνισχύσεις. Θὰ ἦτο δὲ εὐ-
κολον νὰ ἐπιτύχη ἡ προσπάθεια αὐτή, διότι ὁ πασᾶς τῆς Πελοποννή-
σου Χουρσίτ εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἡπειρον πολεμῶν ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ
Πασᾶ.

Νὰ κυριευθῆ ὅμως ἡ Τρίπολις δι' ἀπ' εὐθείας ἐπιθέσεως, δὲν
ἦτο εὐκολον, διότι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον οὔτε ἀρκετὸν στρατὸν οὔτε
πυροβόλα. Δι' αὐτὸ ἐπρότεινε ὁ Κολοκοτρώνης νὰ καταληφθοῦν ὄλαι
αἱ ὄχυραι θέσεις καὶ τὰ ὑψώματα γύρω ἀπὸ τὴν Τρίπολιν, νὰ ἀπο-
κλεισθοῦν οἱ δρόμοι καὶ νὰ ἀποκοποῦν ὄλαι αἱ συγκοινωνίαι, ὅποτε οἱ
κλεισμένοι μέσα εἰς τὴν Τρίπολιν Τοῦρκοι θὰ ἠναγκάζοντο ἀπὸ τὰς
στερήσεις νὰ παραδοθοῦν.

Τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη εὐρέθη ἀπὸ ὄλους ὀρθόν. Συνεφώ-
νησαν δὲ ὁ Πετρόμπεης νὰ ὀνομασθῆ ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννή-
σου καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ ὁ ὁποῖος θὰ ἐπο-
λιόρκει τὴν Τρίπολιν.

Συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη οἱ Ἕλληνες κατέ-
λαβον ὄλας τὰς ὄχυρας θέσεις γύρω ἀπὸ τὴν Τρίπολιν: τὸ Βαλτέτσι,
τὴν Πιάναν, τὴν Ἀλωνίσταιναν, τὰ Βέρβανα, τὸ Χρυσοβίτσι, ὅπου
ἔστησε τὸ στρατηγεῖόν του ὁ ἴδιος ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τὸ Λεβίδι
καὶ ἠμπόδιζον νὰ εἰσέρχωνται τροφίμα εἰς τὴν πόλιν. Ἔτσι ἡ Τρίπο-
λις ἀπεμονώθη ἀπὸ ὄλην τὴν ἄλλην Πελοπόννησον.

ε') Ἡ μάχη τοῦ Βαλτετσίου καὶ τῶν Δολιανῶν.

Ὁ Χουρσίτ πασᾶς, ὅταν ἔμαθε τὴν ἐξέγερσιν τῆς Πελοποννήσου
καὶ τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Τριπόλεως, ἀνησύχησε πάρα πολὺ, διότι ἐκεῖ
εἶχεν ἀφήσει τὴν οἰκογένειάν του καὶ τοὺς θησαυροὺς του. Ἔστειλεν
ἀμέσως τὸν γενναῖον ὄπλαρχηγόν του Μουσταφάμπεην μὲ 3500 Ἀλ-
βανούς καὶ μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ καταστείλῃ τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ σώ-
σῃ τὴν Τρίπολιν ἀπὸ τὸν κίνδυνον.

Ὁ Μουσταφᾶς μὲ τοὺς Ἀλβανούς του ἔφθασεν ἀνενόητος εἰς
τὸ Μεσολόγγιον. Ἐπέρασε εἰς τὰ Πάτρας καὶ διὰ τῆς παραλίας τοῦ
Κορινθιακοῦ ἔφθασεν εἰς τὴν Κόρινθον. Ἀφοῦ διεσκόρπισε τοὺς
Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἐπολιόρκον τὸν Ἀκροκόρινθον, ἐπροχώρησε
πρὸς τὸ Ναύπλιον καὶ τέλος εἰς τὰς 6 Μαΐου εἰσῆλθεν ἐπισήμως εἰς
τὴν Τρίπολιν.

Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγας ἡμέρας, τὴν 12ην Μαΐου ὁ Μουσταφάμπεης,
διὰ νὰ διασπᾶσῃ τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Τριπόλεως, ἐπετέθη μὲ ὄλον

τὸν στρατὸν, ὃ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ 8000 ἀνδρας, ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὠχυρωμένοι εἰς τὸ Βαλτέτσι, 845 ἐν ὄλῳ, μὲ ἀρχηγοὺς τὸν Ἥλιαν καὶ Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Οἱ Ἕλληνες προέβαλον γενναίαν ἀντίστασιν καὶ ἀπέκρουσαν τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐφόδους τῶν Ἀλβανῶν. Μετὰ 3 ὥρας ἀπ' οὗτου ἤρχισεν ἡ μάχη, κατέφθασαν ὁ Κολοκοτρώνης ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι μὲ 700 ἀνδρας καὶ ὁ Πλαπούτας μὲ 800 ἀπὸ τὴν Πιάναν καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Τουρκαλβανῶν ἐκ τῶν πλαγίων. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐνύκτωσε καὶ ἡ μάχη ἐσταμάτησε.

Κατὰ τὴν νύκτα ἐφθασαν καὶ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ δυνάμεις. Μὲ τὴν αὐγὴν τὰ πράγματα ἔλλαξαν. Ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ Κολοκοτρώνη «Ἐ, παλιότουρκοι! Θὰ σᾶς πιάσω ζωντανούς. Εἶμαι ἐγὼ ὁ Κολοκοτρώνης», συνεκλόνησε τὸν ἀέρα.

Οἱ γενναῖοι ὑπερασπισταὶ τοῦ Βαλτετσίου ἠλεκτρίσθησαν, ἐξεχύθησαν ἀκράτητοι κατὰ τῶν Τουρκαλβανῶν, οἱ ὁποῖοι ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν. 600 Τουρκαλβανοὶ ἔστρωσαν τὸ ἔδαφος τῆς μάχης, δύο κανόνια καὶ ἄφθονα ὄπλα καὶ πολεμφοῦδια ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Μουσταφάμπεης κατεντροπιασμένος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τὸ τέλος τῆς μάχης ὠμίλησε πρὸς τοὺς νικητὰς καὶ τοὺς προέτρεψε νὰ νηστεύσουν τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ νὰ εὐχαριστήσουν τὸν Θεὸν διὰ τὴν νίκην.

Μετὰ ἀπὸ 8 ἡμέρας ὁ Μουσταφάμπεης, διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς τρομοκρατημένους Τούρκους καὶ νὰ ἐπιτύχῃ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον δὲν κατώρθωσε εἰς τὸ Βαλτέτσι, ἐπετέθη μὲ 6000 στρατὸν καὶ 2 πυροβόλα ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκοντο εἰς τὰ Βέρβενα καὶ εἰς τὰ Δολιανά.

Εἰς τὰ Δολιανά ἦτο ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Κολοκοτρώνη **Νικήτας Σταματελόπουλος** ἢ **Νικηταρᾶς** μὲ 200 περίπου ἀνδρας. Οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι Ἕλληνες κατώρθωσαν ἐπὶ 11 ὥρας νὰ συγκρατήσουν τὰς ἐπιθέσεις τῶν πολυαριθμῶν Ἀλβανῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκοντο εἰς τὰ Βέρβενα, ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους καὶ ἔτρεξαν εἰς βοήθειαν τῶν ἀμυνομένων εἰς τὰ Δολιανά. Τότε ὅλοι μαζί μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠμπόρεσαν νὰ κρατήσουν τὴν ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Οἱ Ἕλληνες τοὺς κατεδίωξαν καὶ πολλοὺς ἐφόνευσαν κατὰ τὴν ὑποχώρησιν ἐκείνην. Ἰδιαιτέρως διεκρίθη ὁ Νικηταρᾶς, ὃ ὁποῖος τόσῃν ἀνδρείαν

ἔδειξε καὶ τόσον πολλοὺς Τούρκους ἐφόνευσεν, ὥστε ἐπωνομάσθη **Τουρκοφάγος.**

Οἱ Τουρκαλβανοὶ εἰσῆλθον νύκτα κατεντροπιασμένοι εἰς τὸ φρούριον τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ ἐκλείσθησαν ἐκεῖ χωρὶς νὰ τολμοῦν νὰ ἐξέλθουν. ✓

στ') Ἡ Ἄλωση τῆς Τριπόλεως. ✓

Αἱ νῆαι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Βαλτέτσι, τὰ Βέρβεια καὶ Δολιανὰ ὅπου διὰ πρώτην φοράν ἐπολέμησαν ἐναντίον συντεταγμένου στρατοῦ, τοὺς ἔδωσαν θάρρος καὶ τοὺς ἔκαμαν νὰ πιστεύουν, ὅτι ἠδύναντο νὰ πολεμήσουν τοὺς Τούρκους καὶ νὰ τοὺς νικήσουν. Καὶ τὸ σπουδαιότερον ἀπέδειξαν πόσον ὀρθὸν ἦτο τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη.

Κατόπιν αὐτῶν τὰ συγκεντρωμένα Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐπροχώρησαν καὶ ἐπλησίασαν τὴν πόλιν. Ἀπέκοψαν πᾶσαν συγκοινωνίαν καὶ τὴν ἀπέκλεισαν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Οὐδεμίαν βοήθειαν πλέον ἦτο δυνατὸν νὰ φθάσῃ ἔως ἐκεῖ.

Μέσα εἰς τὴν πολιορκουμένην πόλιν εἶχον συγκεντρωθῆ 30.000 ψυχαί. Ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἡμέραν μὲ τὴν ἡμέραν ἐγίνετο τραγική. Ἡ πείνα, ἡ δίψα καὶ αἱ διάφοροι ἀσθένειαι τοὺς ἐθέριζον ἀλύπητα, τὰ δὲ πολεμφοδίαι των ἐξηντλήθησαν τελείως. Πρὸ τῆς ἀπελπιστικῆς αὐτῆς καταστάσεως οἱ Τούρκοι ἐζήτησαν νὰ ἔλθουν εἰς διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Ἑλληνας, αἱ ὁποῖαι ὅμως ἐναυάγησαν. Κατόπιν αὐτοῦ οἱ στρατιῶται ἀνέβησαν εἰς τὰ τεῖχη καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν (23 Σεπτεμβρίου 1821). Ἄφθονα ὄπλα, λάφυρα καὶ αἰχμάλωτοι περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν πολιορκητῶν. Αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ λεηλασίαι ἦσαν πρωτοφανεῖς. Ὁ Κολοκοτρώνης μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του κατώρθωσε νὰ σταματήσῃ τὸ κακόν, νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν πολλῶν Τουρκαλβανῶν καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν τάξιν.

Ἡ ἄλωση τῆς Τριπόλεως ἐστερέωσε τὴν ἐπανάστασιν εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν πίστιν τῶν ἀγωνιστῶν καὶ τοῦ ἔθνους, ὅτι ἡ ἐπανάστασις θὰ ἐπιτύχῃ. Τὰ ἐλάχιστα φρούρια τῆς Πελοποννήσου τὰ ὁποῖα ἀπέμενον ἀκόμη εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ὅπως τοῦ Ναυπλίου, τῶν Πατρῶν, ὁ Ἀκροκόρινθος καὶ μερικὰ ἄλλα, παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἑλληνας. Τὰ παράλια φρούρια τοῦ Ναυαρίνου καὶ τῆς Μονεμβασίας εἶχον παραδοθῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Πολιορκίας τῆς Τριπόλεως. Ὁ στρατὸς ὀπλίσθη μὲ τὰ λάφυρα καὶ ἐπέταξε τὰ ὄπλα, τὰς σφενδόνας καὶ τὰς μαχαίρας, μὲ τὰς ὁποίας ἔως τότε ἦτο ὀπλισμένος. ✓

3. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

Εἰς τὰς μεγάλας ἐπιτυχίας γύρω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσάν καὶ τὴν εὐνοϊκὴν πορείαν τοῦ ἀγῶνος εἰς τὴν Πελοπόννησον συνετέλεσεν καὶ ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἤρχισε σχεδὸν ταυτοχρόνως μὲ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ πρῶτον ἐπανεστάτησαν αἱ ὄρειναι ἐπαρχίαι τῆς Φθιώτιδος καὶ τῆς Φωκίδος.

Τὴν 24ην Μαρτίου ὁ ὄπλαρχηγὸς Πανουργιάς ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰ Σάλωνα (Ἀμφισσαν) καὶ ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους τῆς Ἀμφίσσης νὰ παραδοθοῦν. Τοῦτον ἠκολούθησε ὁ Γκούρας εἰς τὸ Γαλαξείδι καὶ ὁ Δῆμος Σκαλτσᾶς εἰς τὴν Δωρίδα, ὁ ὁποῖος ἐπολιόρκησε τοὺς Τούρκους τοῦ Λιδωρικίου καὶ μετὰ δύο ἡμέρας τοὺς ἠνάγκασε νὰ παραδοθοῦν.

Τὴν 30ην Μαρτίου, παρακινούμενος ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων ὄπλαρχηγῶν, ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Λεβάδειαν ὁ Ἀθανάσιος Διάκος καὶ ἀπέκλεισε τοὺς Τούρκους εἰς τὸ φρούριον τῆς πόλεως, οἱ ὁποῖοι μετὰ 5 ἡμέρας παρεδόθησαν. Τέλος ἐπανεστάτησε καὶ ἡ ἐπαρχία Λοκρίδος (Βοδονίτσα) ὑπὸ τὸν Δυσβουνιώτην.

Ὁ Χουρσίτ πασᾶς τῆς Πελοποννήσου, ὁ ὁποῖος εὕρισκετο εἰς τὴν Ἠπειρον πολεμῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ, ὅταν ἔμαθε τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, διέταξε τὸν Ὁμέρ Βρυώνην καὶ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ νὰ συγκεντρώσουν εἰς τὴν Λαμίαν ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ πυροβολικόν, διὰ νὰ καταπνίξουν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Ρούμελην καὶ κατοπιν νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τὴν πολιορκουμένην Τρίπολιν.

Εἰς τὰς 18 Ἀπριλίου παρουσιάσθη εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Λαμίας Τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ 9000 ἄνδρας καὶ 500 ἵππεις μὲ ἀρχηγὸν τὸν Ὁμέρ Βρυώνην. Οἱ ὄπλαρχεγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος κατενόησαν τὸν κίνδυνον, ὁ ὁποῖος ἠπέλκει τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀντισταθοῦν μὲ πᾶσαν θυσίαν. Διηρέθησαν εἰς τρία τμήματα. Τὸ ἓνα τμήμα ὑπὸ τὸν Πανουργῆν μὲ 600 Σαλωνίτας κατέλαβε τὴν Χαλκωμάταν, ἐπάνω εἰς τὸν δρόμον ὁ ὁποῖος ὠδήγει εἰς τὰ Σάλωνα. Πλησίον τοῦ Πανουργιά εὕρισκετο καὶ ὁ ἐπίσκοπος Σαλῶνων Ἡσαίας, ὁ ὁποῖος παρηκολούθει τὸ στράτευμα, διὰ νὰ εὐλογῇ καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ αὐτό, καὶ ὁ ἀδελφός του ἱερομόναχος Παπαγιάννης.

Τὸ δεύτερον τμήμα ὑπὸ τὸν Δουβουνιώτην καὶ μὲ 400 ἄνδρας κατέλαβε τὴν γέφυραν τοῦ Γοργοποτάμου. Καὶ τὸ τρίτον τμήμα μὲ τὸν Ἄθανάσιον Διαῖκον καὶ 500 ἄνδρας κατέλαβέ τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχιοῦ (τὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας) καὶ τὸν ἀπέναντι τῆς γεφύρας δρόμον, ὃ ὁποῖος φέρει πρὸς τὰς Θερμοπύλας.

α') Ὁ Ἄθανάσιος Διαῖκος καὶ ἡ μάχη τῆς Ἀλαμάνας.

Ὁ Διαῖκος ἐγεννήθη τὸ 1788 εἰς τὴν Μουσουνίτσαν τῆς Παρνασίδος. Ἦτο υἱὸς χωρικοῦ, ἀλλὰ ὁμορφος, σεμνὸς καὶ εὐγενικός. Οἱ γονεῖς του τὸν προώριζον διὰ τὸ ἱερατικὸν στάδιον καὶ ἀπὸ μικρὸν



Ἄθανάσιος Διαῖκος

τὸν ἔστειλαν εἰς μοναστήριον (1), ὅπου ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα καὶ ἔγινε διῶκος.

Ὁ Διαῖκος ἦτο γενναῖος καὶ ἠγάπα πολὺ τὴν Πατρίδα. Κάποτε εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ φονεύσῃ ἓνα Τούρκον ἀποσπασματάρχην καὶ ἀπὸ τότε ἐγκατέλειπε τὸ μοναστήριον, ἔβγαλε τὰ ρᾶσα καὶ ἔγινε κλέφτης.

Ὡς κλέφτης διεκρίνετο διὰ τὸ θάρρος του καὶ τὴν ἀποφασιστι-

(1) Εἰς τὴν μονὴν τοῦ Προδρόμου πλησίον τῆς Ἀρτοτίνας.

κότητά του. Ὑπηρέτησεν ὑπὸ διαφόρους ὀπλαρχηγούς καὶ τέλος ἔγινεν ὑπάσπιστῆς τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησεν ὡς ἀρματολὸν εἰς τὴν Λεβάνειαν. Ὀλίγον πρὶν ἀρχίσῃ ἡ ἐπανάστασις, εἶχε μνηθῆ εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν. Ἡ ἐπανάστασις τὸν εὗρεν ἑτοιμον μὲ τὸ τμῆμά του. Καὶ ὅταν ὁ Χουρσίτ ἔστειλε κατὰ τῆς Στερεᾶς τοὺς δύο πασᾶδες του, ὁ Διάκος ἔσπευσεν εἰς τὴν Ἀλαμάναν, διὰ νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσῃ.

Ὁ Ὅμηρ Βρυώνης, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸν Σπερχειόν, ἐπετέθη πρῶτος μὲ ὄλον τὸν στρατὸν του κατὰ τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τοῦ Δυο-



Ὅμηρ Βρυώνης

βουνιώτη. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μόλις εἶδαν τὸν ὄγκον τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐφοβήθησαν καὶ διέσκορπίσθησαν. Κατὰ τὴν ὑποχώρησιν αὐτὴν ὁ Πανουργιᾶς ἐτραυματίσθη σοβαρῶς, κατεσφάγη δὲ ἀγρίως ὁ ἐπίσκοπος Ἡσαΐας καὶ ὁ Παπαγιάννης. Ἐν τῷ μεταξὺ ἔφθασε καὶ ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ. Κατόπιν ὄλος ὁ ἠνωμένος Ῥουρικὸς στρατὸς ἐστράφη ἐναντίον τοῦ Διακού εἰς τὴν Ἀλαμάναν.

Οἱ ἄνδρες τοῦ Διακού, ὅταν εἶδον τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν, ἐδειλίασαν καὶ οἱ πῶ πολλοὶ ἔφυγον. Ἐμείναν μόνον ὁ Διά-

κος μὲ 48 παλληκάρια (1), ἀποφασισμένοι νὰ ἀποθάνουν, ὅπως ἀπέθανε πρὸ 2300 ἐτῶν περίπου εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν ὁ Λεωνίδας.

Ἡ μάχη ἤρχισε μὲ σκληρότητα. Ὁ Διάκος ἀγωνίζεται ὡς ἀγριεμένος λέων. Τὰ παλληκάρια του σωριάζονται τὸ ἓνα ἐπάνω εἰς τὸ ἄλλο καὶ δεν ἀπομένουν παρὰ μόνον 10. Οἱ Τοῦρκοι σκεπάζουν τὴν γύρω ἔκτασιν καὶ ἡ τύχη τοῦ Διακού καὶ τῶν πιστῶν του φαίνεται καθαρὰ.

Τότε ὁ ψυχογιὸς του ἔφερεν εἰς τὸν Διάκον ἓνα ὄραιον ἵππον καὶ τοῦ ἐπρότεινε νὰ φύγῃ, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἄλλην περίστασιν εἰς τὴν Πατρίδα.

(1) Κατὰ τὸ δημῶδες ποίημα 18.

«Ὁ Διάκος δὲν φεύγει» ἀπαντᾷ ὁ ἥρωας καὶ πολεμῆϊ ὡς γίγας ὑπεράνθρωπος. Ἀπὸ τὴν μεγάλην χρῆσιν θραύεται τὸ ὄπλον του. Ἀγωνίζεται τότε τὸν ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα μὲ γυμνὸν τὸ ξίφος του. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ θραύεται ἀπὸ σφαίραν Τουρκικὴν. Τέλος πληγώνεται εἰς τὸν ὄμον καὶ μένει ἀοπλος. Οἱ σύντροφοὶ του ἔπесαν ὅλοι ἥρωϊκῶς καὶ ὁ Διάκος συλλαμβάνεται αἰχμάλωτος.

Οἱ Τοῦρκοι ὀδηγοῦν τὸν ἥρωα εἰς τὴν Λαμίαν καὶ τὸν παρουσιάζουν ὡς τρόπαιον εἰς τὸν Ὅμηρ—Βρυώνην. Ὁ Τοῦρκος πασᾶς ἐθαύμασε τὸ θάρρος καὶ τὸ παράστημα τοῦ Ἑλλήνος ὀπλαρχηγοῦ καὶ ἐπρότεινε εἰς αὐτὸν νὰ τοῦ χάριση τὴν ζωὴν, ἐὰν ἐδέχετο νὰ ἀλλαξοπιστήσῃ καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ ὑπὸ τὰς διαταγὰς του.

Ὁ Διάκος, ἂν καὶ ἐγνώριζε τί τὸν ἐπερίμενε, ἀπήντησε μὲ ὑπερηφάνειαν. «Πᾶτε καὶ σεῖς καὶ ἡ πίστις σας, μουρτάτες νὰ χαθῆτε, ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς καὶ θὰ πεθάνω».

Ὅταν κατόπιν τὸν ἠπέλησεν ὅτι θὰ τὸν ψήσῃ ζωντανόν, ὁ Διάκος ἀπήντησεν καὶ πάλιν ὅτι δὲν φοβεῖται τὸ θάνατον καὶ ὅτι ἔχει πολλοὺς σὺν καὶ αὐτὸν ὁ τόπος.

Ὁργισμένος τότε ὁ Ὅμηρ—Βρυώνης διέταξε νὰ τὸν σουβλίσουν ζωντανόν. Ὁ Διάκος ὑπέφερε τὸ φοβερόν μαρτύριον (23 Ἀπριλίου 1821) χωρὶς νὰ δακρύσῃ, χωρὶς καθόλου νὰ ἀναστενάξῃ. Μόνον ὅταν οἱ Τοῦρκοι τὸν ὀδηγοῦσαν, τὸν νέον μαχητὴν τῶν Θερμοπυλῶν, εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως, ἐγύρισε ὀλόγυρα τὸ βλέμμα του καὶ καθὼς ἀντίκρουσε τὴν καταπράσινην καὶ ἀνθισμένην φύσιν ἐψιθύρισε τὸ ἀλησμόνητον δίστιχον.

«Γιὰ ἰδὲς καιρὸ ποῦν διάλεξεν ὁ χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
Τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαδιὰ καὶ βγάξει ἡ γῆ χορτάρια».

Εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως τοῦ Διάκου ἀργότερα ἡ Πατρις ἔστησε σεμνὸν μνημεῖον, διὰ νὰ ὑπενθυμίξῃ τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν αὐτοθυσίαν τοῦ μεγάλου τέκνου τῆς Μουσουνίτισης. Εἰς μίαν δὲ ἐκ τῶν Πλατειῶν τῆς πόλεως Λαμίας «Πλατεῖα Ἀθανασίου Διάκου» ὑψώνεται ἐπὶ βάθρου τὸ ἀγαλμὰ του ἐπιβλητικόν, ὠραῖον καὶ μεγαλοπρεπές.

β) Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος καὶ τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἀλαμάνας ὁ Ὅμηρ Βρυώνης, ἀφοῦ ἀναδιωργάνωσε τὸν στρατὸν του, ἐξεκίνησε τὴν 7ην Μαΐου, διὰ νὰ εἰσβάλλῃ

εις τὰ Σάλωνα. Τοῦ ἀνέκοψεν ὁμως τὸν δρόμον ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσος.

Ὁ περίφημος αὐτὸς πολεμιστὴς τοῦ Ἐθνικοῦ μας ἀγῶνος ἦτο υἱὸς τοῦ ἀρματολοῦ Γεωργίου Ἀνδρούτσου καὶ στενὸς φίλος τοῦ Διάκου.

Ἐγεννήθη τὸ 1788 εἰς τὴν Ἰθάκην, ὅπου εἶχε καταφύγει ἡ οἰκογένειά του, διὰ νὰ σωθῆ. Ἦτο μᾶλλον κοντὸς εἰς τὸ ἀνάστημα, εἶχεν



Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσος

ὁμως σῶμα ρωμαλέον μὲ στῆθος πλατὺ καὶ δασύτριχον, μέτωπον μεγάλο καὶ ὀφθαλμοὺς ζωηροὺς κάτω ἀπὸ πυκνὰ φρύδια.

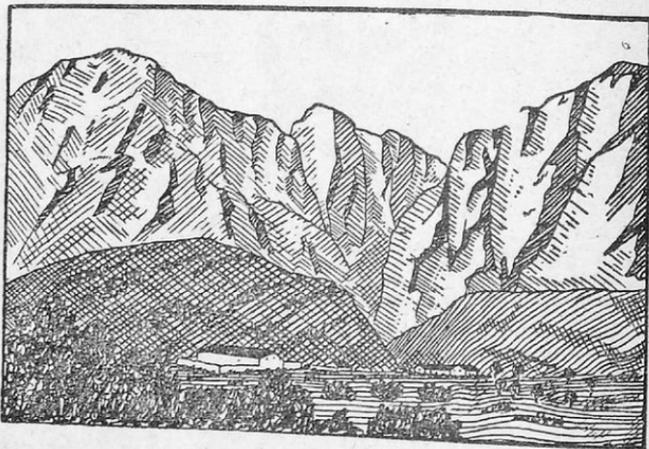
*«Σὰν βράχος εἶν' οἱ πλάτες του, σὰν κάστρο ἡ κεφαλὴ του,
Καὶ τὰ πλατεῖα τὰ στήθεια του, τοῖχος χορταριασμένους.»*

Ὁμίλει μὲ δυσκολίαν, ἦτο ὁμως ἔξυπνος καὶ ἐφημίζετο διὰ τὴν ἀνδρείαν του. Ἐπίστευεν εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος καὶ ἤξευρε νὰ μεταδίδη τὴν πίστιν του καὶ εἰς τοὺς ἄλλους.

Ὅταν ἐξερράγη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, εὗρίσκετο εἰς τὴν Ἐπτανῆσον, ἀπ' ὅπου ἐπέρασεν εἰς τὴν Στερεάν, διὰ νὰ ἐξεγείρῃ τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ Εὐρυτανίαν. Ἐκεῖ ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ φίλου του Διάκου καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐκδικηθῆ.

Ἦλθε λοιπὸν μὲ τὰ παλληκάρια του εἰς τὴν Ἀμφισσαν καὶ ἠνώθη μὲ τὸν Δυοβουνιώτην καὶ τὸν Πανουργιᾶν. Εἰς συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἔκαμαν οἱ τρεῖς ἀρχηγοί, ἀπεφάσισαν ὁ μὲν Ἀνδρουῦττος νὰ δαχρωθῇ μὲ τοὺς ἄνδρας του εἰς τὸ πλινθόκτιστον Χάνι, τὸ ὁποῖον εὐρίσκετο εἰς τὸν δρόμον πλησίον τοῦ χωρίου Γραβιά ⁽¹⁾, αὐτοὶ δὲ νὰ καταλάβουν τὰ γύρω ὑψώματα καὶ νὰ κτυπήσουν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὰ πλάγια.

Ὁ Ἀνδρουῦττος τότε εἶπεν εἰς τὰ παλληκάρια του «ὅποιος θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ, νὰ πιασθῇ εἰς τὸν χορὸν» καὶ ἤρχισε τὸ τραγούδι : «Κάτου στοῦ Βάλτου τὰ χωριά...». Ἀπὸ τὰ 1300 παλληκάρια του τὸν ἠκολούθησαν μόνον 118 καὶ ἀφοῦ εἰσῆλθον εἰς τὸ Χάνι, ἔκτισαν



Χάνι τῆς Γραβιάς

μὲ λίθους τὴν θύραν καὶ τὰ παράθυρα, ἠνοιξαν δλόγυρα πολεμίστρας καὶ ἐπερίμενον τὸν ἐχθρόν.

Τὴν 8ην Μαΐου ἐφάνη ὁ Τούρκικὸς στρατὸς νὰ προχωρῇ πρὸς τὴν Ἀμφισσαν. Οἱ Τούρκοι ἐπετέθησαν πρῶτοι κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον τὰ γύρω ὑψώματα, καὶ τοὺς διασκόρπισαν. Κατόπιν ἐπροχώρησαν πρὸς τὸ Χάνι. Ἐμπρὸς ἐπήγαινε ἕφιππος ἓνας Δερβίσης (Τούρκος ἱερωμένος). Ὁ Ὀδυσσεὺς μέσα ἀπὸ τὸ Χάνι τὸν ἠρώτησε. «Ποῦ πηγαίνεις, Δερβίση;» Καὶ ἐκεῖνος ἀπήντησε : «Νὰ σφάξω ἐχθροὺς τοῦ Προφήτου». Δὲν ἐπρόλαβεν ὅμως νὰ τελειώσῃ τὴν φράσιν του καὶ μίᾳ σφαιρᾷ τοῦ Ὀδυσσεῶς τὸν ἔριξε κάτω νεκρόν.

(1) Ἡ Γραβιά εἶναι χωρίον τῆς Παρνασσίδος ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μπράλου— Ἀμφίσσης.

Οἱ Τοῦρκοι τότε ὄργισμένοι ὄρμησαν κατὰ τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ Χανίου, ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν ὁμῶς οἱ Ἕλληνες τοὺς κτυποῦν ἀλύπητα καὶ τοὺς ἀναγκάζουν νὰ ὑποχωρήσουν. Αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων διήρκεσαν ὅλην τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ ὅλαι ἀπεκρούσθησαν. Σωροὺς δλοκλήρους ἐσχημάτισαν γύρω ἀπὸ τὸ Χάνι τὰ πτώματα τῶν ἐχθρῶν.

Ἐπὶ τὴν ἐνύκτωσε, ἡ μάχη ἔπαυσε. Ὁ Ὅμηρ Βρουώνης ἔστειλεν εἰς τὴν Λαμίαν νὰ τοῦ φέρουν κανόνια, διὰ νὰ κρημίσῃ τὸ Χάνι. Τὴν νύκτα ὁμῶς, ὅταν οἱ Τοῦρκοι κατάκοποι εἶχον βυθισθῆ εἰς τὸν ὕπνον, ὁ Ὀδυσσεὺς μὲ τοὺς συντρόφους του ἐξῆλθον ἀπὸ τὸ Χάνι· μὲ τὰ ξίφη των ξεγυμνωμένα ἐπέρασαν τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον, χωρὶς νὰ γίνουσι ἀντιληπτοί, καὶ ἔφυγον εἰς τὰ βουνά. Ἐκεῖ ἐμετρήθησαν : Ἐξ ἑσῶν εἶχον φονευθῆ καὶ 2 ἦσαν τραυματισμένοι.

Ὁ Ἄνδρουττος μὲ τὴν ἀνέλπιστον νίκην του εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς ἔσωσε τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐνεγνωρίσθη ἀρχιστρατήγος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

Διὰ νὰ ἀπαθανατίσουν τὸ ἀνδραγάθημα τοῦ Ὀδυσσεῶς, ἔστησαν ἀργότερον εἰς τὸ μέρος τῆς μάχης μαρμάρινον μνημεῖον μὲ τὴν ἐπιγραφὴν :

«Μὲ λέγε χάνι τῆς Γραβιάς, γιὰ χάνι μὲ εἶχαν κτίσει.

Μὰ ὁ γυῖὸς τοῦ Ἀνδρουττου μ' ἔκαμε τῆς δόξας ρημοκλήσι».

Καὶ ὁ ποιητὴς Ζαλοκώστας ἔγραψε τὸ ὠραῖον ἐκεῖνο ποίημα, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει :

*«Ἀπὸ κρότον δργάνων βουίξει,
τῆς Γραβιάς τὸ βουνὸν ἀντικρῶ.
Δάμπουν ὄπλα χρυσαῖα καὶ λερῆ
φουστανέλλα μαυρίζει».*

γ) Ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν.

Μετὰ τὸ πάθημά του εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς ὁ Ὅμηρ Βρουώνης δὲν ἐτόλμησε νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Ἄμφισσαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ περάσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπως ἐσχεδιάζεν. Ἀλλάξε πορείαν καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς προσπαθείας κατέλαβε τὴν Λεβάδειαν, τὴν ὁποῖαν ἐλεηλάτησαν οἱ Ἀλβανοὶ του. Κατόπιν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ ἐπειδὴ εὗρηκε μεγάλην ἀντίστασιν εἰς τὴν θῆσιν Βρουσάκια τῆς Χαλκίδος ἐπέστρεψε καὶ ἐπροχώρησε κατὰ τῆς Ἀττικῆς. Ἐφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας, διεσκόρπισε τοὺς ἐπαναστάτας καὶ διέλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως.

Δὲν ἐτόλμησεν ὁμως νὰ συνεχίσῃ τὴν πορείαν του πρὸς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, διότι οἱ Πελοποννήσιοι ὄπλαρχηγοὶ Πάνος Κολοκοτρώνης καὶ Παπαφλέσσας εἶχον καταλάβει τὸν Ἴσθμόν καὶ αἱ δυνάμεις του δὲν ἦσαν ἀρκεταὶ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐκστρατείας αὐτῆς. Οἱ δὲ ὄπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς ἠπέλουν νὰ διακόψουν τὰς συγκοινωνίας του.

Ἐμεινε λοιπὸν εἰς τὴν Στερεάν καὶ ἐπερίμενε νὰ ἔλθῃ ὁ Μπαϊράμ πασᾶς, ὁ ὁποῖος κατέβαινε ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν μὲ 8000 στρατὸν πρὸς ἐνίσχυσίν του.

Ὁ κίνδυνος διὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἐπανάστασιν γενικῶς ἦτο μέγας. Δι' αὐτὸ οἱ ὄπλαρχηγοὶ Δουβουνιώτης, Πανουργιάς καὶ Γκούρας ἀπεφάσισαν νὰ κτυπήσουν τὸν νέον Τουρκικὸν στρατὸν καὶ νὰ ἐμποδίσουν αὐτὸν νὰ ἐνωθῆ μὲ τὸν στρατὸν τοῦ Ὁμερ Βρυώνη.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν κατέλαβον τὴν θέσιν Βασιλικὰ τῆς Φθιώτιδος, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται πρὸς βορρᾶν τῆς Ὑπάτης καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Λαμίας πρὸς Λιβάδειαν. Ἐκεῖ ὠχυρώθησαν, διότι εἶχον τὴν πληροφορίαν ὅτι ἀπὸ ἐκεῖ θὰ διήρχετο ὁ στρατὸς τοῦ Μπαϊράμ.

Πράγματι τὴν 26ην Αὐγούστου ἐφάνη ὁ ἐχθρικός στρατὸς νὰ προχωρῆ πρὸς τὴν κοιλάδα τῶν Βασιλικῶν, τὴν ὁποῖαν ἐφρούρουν 1600 Ἕλληνες. Ἡ ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ ἦτο ἰσχυρά, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντίστασις τῶν Ἑλλήνων ἠρωϊκῆ. Ἡ μάχη ἐξηκολούθησε μὲ μεγάλο πείσμα καὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐπολέμησαν δὲ οἱ Ἕλληνες μὲ λύσσαν καὶ γενναῖότητα καὶ ἐπροξένησαν εἰς τὸν ἐχθρὸν μεγάλην φθοράν. Οἱ Τούρκοι ἄφησαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης 1000 νεκρούς, 100 αἰχμαλώτους, 2 πυροβόλα, 18 σημαίας, 800 ἵππους καὶ ἄφθονα ὄπλα καὶ ἐφόδια καὶ ὑπεχώρησαν μὲ μεγάλην ἀταξίαν πρὸς τὴν Λαμίαν.

Τοὺς ἐκυρίευσε δὲ τοιοῦτος φόβος, ὥστε κατὰ τὴν ὑποχώρησίν των ἔκοψαν τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Ἕλληνας νὰ τοὺς καταδιώξουν.

Ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν καὶ ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων εἶναι μία ἀπὸ τὰς σπουδαιότερας ἐπιτυχίας κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπανάστασεως, ὄχι τόσο διὰ τὰς ζημίας, τὰς ὁποίας ἔπαθον οἱ Τούρκοι, ὅλλὰ διὰ τὰ ἀποτελέσματά της.

Ὁ Ὁμερ Βρυώνης, ὅταν ἔμαθε τὴν καταστροφῆν τῶν Βασιλικῶν, δὲν ἐτόλμησε νὰ προχωρήσῃ διὰ τὴν Τρίπολιν, ἀλλὰ ὑπεχώρησε μὲ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ πρὸς τὴν Λαμίαν καὶ κατόπιν εἰς τὰ Ἰωάννινα.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσώθη ἡ ἐπανάστασις τῆς Στερεᾶς καὶ οἱ

Ἑλληνες τῆς Πελοποννήσου κατώρθωσαν, ἀπερίσπαστοι πλέον, ἕνα μῆνα μετὰ τὴν μάχην τῶν Βασιλικῶν νὰ κυριεύσουν τὴν Τριπολιτσάν. ✓

4. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ✓

α') Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ Θεσσαλίαν.

Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Δυτικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐξεργάγη πολὺ ἀργότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἐδίσταζον, διότι ἐγειτόνευον μὲ τὴν Ἡπειρον, ὅπου εὗρισκοντο πολυάριθμα Ἑβραϊκὰ στρατεύματα, τὰ ὅποια ἐπολέμουν κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ὅταν ὅμως εἰς τὰς 20 Μαΐου παρουσιάσθη εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν Ἑλληνικὸς στόλος, τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὸ Αἰτωλικὸν ἐπανεστάτησαν.

Οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι μετὰ τοῦ ὀλίγου Ἑβραϊκοῦ στρατοῦ ἐφοβήθησαν καὶ κατέφυγον εἰς τὸ Βραχώρι, τὸ σημερινὸν Ἀργίριον, ὅπου ὑπῆρχεν ἰσχυρὰ Ἑβραϊκὴ φρουρά. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο οἱ Ἑλληνες μετὰ σκληρὸν ἀγῶνα κατώρθωσαν νὰ τὸ κυριεύσουν.

Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγον ὀλόκληρος ἡ Αἰτωλοακαρνανία, ἡ Ναύπακτος, ἡ Εὐρυτανία καὶ τὰ Ἄγραφα εἶχον ἐπαναστατήσει. Ὁ Χουρσίτ ἔστειλεν ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰσμαήλ Πασᾶν μὲ 1800 ἄνδρας. Οἱ Ἑλληνες ἀντεστάθησαν εἰς τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ ὑποχωρήσουν.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐκηρύχθη ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ κυρίως εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Πηλίου (Θετταλομαγνησίαν) μὲ ἀρχηγὸν τὸ σχολάρχην Ἀνθιμον Γαζῆν. Ἡ ἐπανάστασις ὅμως αὐτὴ ἀπέτυχε, διότι οἱ ἐπαναστάται ἦσαν ὀλίγοι, οἱ Τοῦρκοι πολυάριθμοι καὶ τὸ ἔδαφος δὲν ἐβοηθοῦσε.

β') Εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Κατ' ἀρχὰς ἐξεργάγη αὕτη εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ὑπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν καὶ εἰς τὸ Ἄγιον Ὄρος, οἱ μοναχοὶ τοῦ ὁποίου ἦσαν μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Ἀλλὰ καὶ τῶν μερῶν αὐτῶν ἡ ἐπανάστασις κατεπνίγη ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου, διότι δὲν εἶχε καλῶς ὀργανωθῆ.

Κατὰ τὸ δευτέρου ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἐπανεστάτησε καὶ ἡ Δυτικὴ Μακεδονία μὲ κέντρον τὴν ἡρωϊκὴν Νάουσαν καὶ μὲ ἀρχηγούς τοὺς Ζαφειράκη, Καρατάσον καὶ ἄλλους. Εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν οἱ ἐπαναστάται εἶχον κατ' ἀρχὰς μεγάλας ἐπιτυχίας· κατόπιν ὅμως ἦνα ἰσχυροὶ ἀπὸ πολυαριθμοῦς ἑσπερικοῦς δυνάμεις νὰ κλεισθοῦν εἰς τὰ τεῖχη καὶ τοὺς προμαχώνας τῆς Ναούσης, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον καταφύγει καὶ πολλὰ χιλιάδες ἐκ τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ τῶν περιχώρων.

Ἐδῶ ἔγιναν τοιαῦτα συγκρούσεις καὶ διεδραματίσθησαν ἡρωϊκὰ κατορθώματα, τὰ ὁποῖα ὑπενθυμίζουσι τὸ Σούλι καὶ τοὺς ἀγῶνας του. Ἐπὶ ἐνάμην μῆνα οἱ πολιορκούμενοι ἀντεστάθησαν εἰς τὰς ἰσχυρὰς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Τέλος οἱ Τούρκοι τὴν 6 Ἀπριλίου 1822 παρεβίασαν τὰς πύλας τοῦ τεύχους καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ἣ ὁποία παρεδόθη εἰς τὸ πῦρ, τὴν σφαγὴν καὶ τὴν λεηλασίαν. Ὅσοι ἀπὸ τοῦ κατοίκους δὲν ἐσφάγησαν ἢ δὲν κατώρθωσαν νὰ διαφύγουν, ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι.

Πολυάριθμα ὅμως γυναικόπαιδα, τὰ ὁποῖα εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς ἓνα μικρὸ ὄχυρόν, διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ὅπου τὰ ἐπερίμενον ὁ ἔξευτελισμὸς καὶ ἡ ἀτίμωσις, ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ ἓνα ὕψωμα εἰς τὸν καταρρακτώδη ποταμὸν «Ἀραπίτσα» καὶ ἐπνίγησαν εἰς τὰ ἀφρίζοντα νερά του. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν ἡρωϊκὴν Νάουσαν ἔζησε διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν τὸ ἡρωϊκὸν Ζάλογγον.

γ) Εἰς τὴν Κρήτην.

Τελευταία ἐπανεστάτησεν ἡ Κρήτη. Καὶ ἐδῶ ἡ κατάστασις δὲν ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως, διότι ὑπῆρχον πολλοὶ Τούρκοι, 130 χιλιάδες ἀπέναντι 160 χιλιάδων Ἑλλήνων. Ἐκτὸς τούτου ἡ Κρήτη ἦτο ἀπομονωμένη εἰς τὸ μέσον τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ βοήθειαν ἀπὸ τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, τὰ δὲ πολεμικὰ ἔργα τῶν ἦσαν ἐλάχιστα.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως ἡ κακὴ διοίκησις τῶν Τούρκων καὶ ἡ σκληρὰ συμπεριφορὰ τῶν ἔκαμε τοὺς Κρήτας νὰ ἐπαναστατήσουν. Οἱ Τούρκοι ἔκαμον φοβερὰς σφαγὰς, διὰ νὰ καταπνίξουν τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ ἀπέτυχον καὶ ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν νὰ κλεισθοῦν εἰς τὰ φρούριά των.

Τότε ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἔστειλεν εἰς τὴν Κρήτην ἀντιπρόσωπόν του τὸν Μιχαὴλ Κομνηνὸν Ἀφεντούλην, ὁ ὁποῖος ἀπεδείχθη ἀνίκανος καὶ ἦλθεν εἰς φιλονικίας μὲ τοὺς Κρητικούς. Αἱ φιλονικίαι

αὐτὰ καὶ οἱ λόγοι, τοὺς ὁποίους ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω, συνετέλεσαν, ὥστε νὰ καταπνιγῇ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Κρήτην. ✓

5. Ἡ πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις εἰς Ἐπίδαυρον. ✓

Ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἐπαναστάσεως παρουσιάσθη ἡ ἀνάγκη νὰ σχηματισθῇ μιὰ κεντρικὴ ἀρχή, ἓνα εἶδος Κυβερνήσεως, διὰ νὰ διευθύνῃ ὁλόκληρον τὸν ἐπαναστατικὸν ἀγῶνα. Νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν στρατολογίαν, διὰ τὸν ἐφοδιασμὸν τῶν στρατευμάτων καὶ διὰ τὴν διοίκησιν τῆς χώρας. Ὁ σχηματισμὸς ὅμως Κεντρικῆς Κυβερνήσεως δὲν ἦτο εὐκόλος, διότι ἔλειπον τὰ κατάλληλα πρόσωπα, οἱ δὲ πρόκριτοι καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ διέθετον ὅλας τὰς δυνάμεις των διὰ τὴν στερέωσιν τῆς ἐπαναστάσεως.

Παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ πρόκριτοι τῆς Μεσσηνίας, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν, ἐσχημάτισαν ἓνα εἶδος τοπικῆς Κυβερνήσεως, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν **Μεσσηνιακὴν Γερουσίαν**. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Μεσσηνιακὴ Γερουσία εἶχε καθαρῶς τοπικὸν χαρακτήρα, συνεκεντρώθησαν ἀργότερον εἰς τὴν γυναικειάν μονὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῶν Καλιτζῶν διάφοροι ἀντιπρόσωποι (πρόκριτοι) ἀπὸ ὅλην σχεδὸν τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐσχημάτισαν μιὰν ἄλλην εὐρύτεραν Κυβέρνησιν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη **Πελοποννησιακὴ Γερουσία** καὶ ἀνέλαβε νὰ διευθύνῃ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Πρόεδρος αὐτῆς ὤρισθη ὁ **Πετρόμπης Μαυρομιχάλης**.

Εἰς τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου 1821 κατέβη εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Δη-



Πετρόμπης Μαυρομιχάλης

μήτριος Ὑψηλάντης, νεότερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης δὲν ἀνεγνώρισε τὴν Κυβέρνησιν, τὴν ὁποίαν εἶχον σχηματίσει οἱ πρόκριτοι. Ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ ἀδελφοῦ του ἠθέλε νὰ συγκεντρώσῃ εἰς χεῖρας του τὴν διεύθυνσιν καὶ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ ἀγῶνος.

Οἱ πρόκριτοι δὲν ἠθέλησαν νὰ δεχθοῦν τοῦτο. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπέμειναν οἱ περισσότεροι ὄπλαρχηγοὶ καὶ ὁ λαὸς, συνεφώνησαν ὅλοι νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν ὡς ἀρχιστράτηγον, ἕως ὅτου καταληφθῆ ἡ Τρίπολις. Κατόπιν ὅμως θὰ ἔπρεπε νὰ κάμῃ ἐκλογάς, διὰ νὰ ἐκλέξῃ ὁ λαὸς ἀντιπροσώπους Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἡ ὁποία θὰ ὠρίζε Κυβέρνησιν



Ἀλέξ. Μαυροκορδάτος



Δημ. Ὑψηλάντης

δι' ὅλην τὴν ἐπαναστατημένην Ἑλλάδα. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὴν Εὐρώπῃν καὶ δύο ἄλλοι σπουδαῖοι ἄνδρες, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Θεόδωρος Νέγρης. Καὶ οἱ δύο ἦσαν ἀπὸ μεγάλας Φαναριωτικῆς οἰκογενείας, εἶχον σπουδάσει εἰς τὴν Εὐρώπῃν καὶ εἶχον γνωρίσει ἀπὸ κοντὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν.

Ὁ Ὑψηλάντης εἶχε φιλοπατριὰν θεομῆν, ἦτο ἀφιλοκερδῆς, ἀγνὸς καὶ ἀγαθός. Ἐδέχθη μὲ εἰλικρίνειαν τοὺς δύο φαναριώτας, διὰ νὰ τὸν βοηθήσουν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀνέθεσε λοιπὸν εἰς αὐτοὺς νὰ σχηματίσουν Κυβέρνησιν εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἐσχημάτισε Κυβέρνησιν εἰς τὴν Δυτικὴν Στερεάν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε Γερουσίαν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Ὁ δὲ Νέγρης εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεάν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν Ἀρειὸν Πάγον.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσχηματίσθησαν τρεῖς προσωριναὶ τοπικαὶ Κυβερνήσεις μὲ ἀρχηγούς τὸν Ὑψηλάντην εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὸν Μαυροκορδάτον εἰς τὴν Δυτικὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ τὸν Νέγρην εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

Οἱ δύο Φαναριῶται ὅμως ἐφθόνησαν τὸν Ὑψηλάντην, συνεννοήθησαν μὲ τοὺς προκρίτους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀντίθετοί του, καὶ ἤρχισαν νὰ τοῦ προβάλλουν πολλὰς δυσκολίας. Τὸν Ὑψηλάντην ἐξ ἄλλου ὑπεστήριζον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ οἱ στρατιωτικοί, διότι τὸν ἐθεωροῦσαν ἀντιπρόσωπον τοῦ ἀδελφοῦ του.

Ἀπὸ τὴν διαμάχην αὐτὴν τῶν προκρίτων καὶ τῶν πολιτικῶν πρὸς τοὺς στρατιωτικούς καὶ τὸν Ὑψηλάντην ἐσχηματίσθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν σχεδὸν τῆς ἐπαναστάσεως δύο κόμματα. Τὸ κόμμα τῶν Πολιτικῶν καὶ τὸ κόμμα τῶν Στρατιωτικῶν.

Διὰ νὰ παύσῃ ἡ διαμάχη μεταξὺ Πολιτικῶν καὶ Στρατιωτικῶν ἔπρεπε νὰ σχηματισθῇ μία Κυβέρνησις, ἡ ὁποία νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸν λαόν. Διὰ τοῦτο ὁ Ὑψηλάντης μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως, συνεννοούμενος καὶ μὲ τὸν Κολοκοτρώνην, ἐκάλεσε διὰ προκηρῦξέως του τὰς ἐπαρχίας νὰ ἀποστείλουν ἀντιπροσώπους, δηλαδὴ βουλευτάς, οἱ ὁποῖοι νὰ σχηματίσουν ἐθνικὴν Συνέλευσιν. Ἡ συνέλευσις αὐτὴ θὰ ὄριζε τὸ πολίτευμα τῆς χώρας καὶ θὰ διώριζε μίαν Κεντρικὴν Κυβέρνησιν δι' ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ ἐκλογαὶ ἔγιναν, καὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1821 οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπαρχιῶν συνεκεντρώθησαν εἰς τὸ Ἄργος, ἀλλὰ διὰ λόγους ἀσφαλείας ὤρισαν ὡς τόπον διὰ τὰς συνεδριάσεις των τὴν Ἐπίδαυρον.

Τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου ἤρχισαν αἱ ἐργασίαι τῆς Συνελεύσεως ἐκείνης, ἡ ὁποία ὠνομάσθη «Πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις». Τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1822 ἐξέδωκε προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐκηρῦσσετο ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους καὶ συνέταξε τὸ πρῶτον Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος.

Δι' αὐτοῦ ἀνεγνωρίζετο ὡς θερησκεία τοῦ κράτους ἡ Ὀρθόδοξος χριστιανικὴ, καθιερώνετο ἡ ἰσότης ὅλων τῶν πολιτῶν ἀπέναντι τοῦ Νόμου καὶ ἐπροστατεύοντο τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα ὅλων τῶν ὑπηκόων τοῦ κράτους.

Τὸ Σύνταγμα τοῦτο ἐδημιούργησε δύο Σώματα, τὸ **Βουλευτικόν**, δηλ. τὴν Βουλὴν, καὶ τὸ **Νομοτελεστικόν**, δηλ. τὴν Κυβέρνησιν.

Τὸ Βουλευτικὸν ἀπετελεῖτο ἀπὸ 70 ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαρχιῶν, δηλ. τοὺς Βουλευτάς, καὶ εἶχε δικαίωμα νὰ ψηφίζῃ τοὺς νόμους, νὰ ἐτοιμάζῃ τὸν προϋπολογισμόν τοῦ κράτους καὶ νὰ βάζῃ τοὺς φόρους. Τὸ Νομοτελεστικὸν ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς Ὑπουργοὺς (Μινίστρος) καὶ εἶχεν ὡς ἔργον τὴν διοίκησιν τῆς χώρας, τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν ἐτοιμασίαν τῶν νομοσχεδίων. Ἡ ἰδίᾳ Συνέλευσις κατήργησε τὴν σημαίαν τοῦ φοίνικος, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀρίσει ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, καὶ καθιέρωσεν ὡς ἔθνοςῆμον τὴν γλαῦκα καὶ ὡς ἐπίσημον σημαίαν τοῦ κράτους τὴν γαλανόλευκον.

Εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν ἐπεκράτησε τὸ κόμμα τῶν Πολιτικῶν, δηλ. τῶν προκρίτων καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου. Δι' αὐτὸ ὁ Μαυροκορδάτος ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ἐνῶ ὁ Ὑψηλάντης ἔχασε τὴν δύναμιν καὶ ἐξελέγη μόνον πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ. Τοῦτο δυσηρέστησε τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ἄλλους στρατιωτικούς, οἱ ὅποιοι ἐζητοῦσαν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς ἀντιπάλους των.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἐτελείωσε τὰς ἐργασίας της τὴν 16 Ἰανουαρίου 1822 καὶ διελύθη, ἀφοῦ προηγουμένως ὥρισεν ὡς πρώτην πρωτεύουσαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους τὴν Κόρινθον, ἡ ὁποία ἐν τῷ μεταξῷ εἶχε παραδοθῆ εἰς τοὺς Ἑλληνας.

6. Ἡ ἐπανάστασις τῶν ναυτικῶν Νήσων.

Διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἐπιτυχία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἔπρεπε νὰ λάβουν μέρος εἰς αὐτὴν καὶ αἱ ναυτικαὶ νῆσοι, αἱ ὁποῖαι, ὅπως γνωρίζομεν, τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχον δημιουργήσει σημαντικὸν στόλον. Ἡ συμμετοχὴ τῶν ναυτικῶν νήσων εἰς τὸν ἀγῶνα ἐξησφάλιζεν εἰς τοὺς Ἑλληνας τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν θάλασσαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἠδύναντο ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Τούρκους νὰ μεταφέρουν διὰ τοῦ στόλου των στρατιωτικὰς δυνάμεις ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ καταπνίξουν τὴν Ἐπανάστασιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν κατὰ ξηρὰν ἐπιχειρήσεων.

Οἱ Ἑλληνας τῶν ναυτικῶν νήσων, ἰδίως τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως εὐρέθησαν μὲ ἀπείρους θησαυροὺς καὶ ἔζων βίον ἡσυχον καὶ σχεδὸν ἀνενόχλητοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἐξηγέρθησαν καὶ ἐθυρίασαν τὰ πάντα ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπανεστάτησαν αἱ Σπέτσαι (3 Ἀπριλίου), ὀλίγον ἀργότερον τὰ Ψαρὰ καὶ τελευταία ἡ Ὑδρα.

Τὸ παράδειγμα τῶν νήσων αὐτῶν ἠκολούθησαν ἡ Σάμος, ἡ Λήμνος, ἡ Μυτιλήνη, αἱ Κυκλάδες, τὰ Δωδεκάνησα καὶ ἄλλαι. Ἐκεῖνοι ὅμως αἱ ὁποῖαι εἶχον τὰ πρωτεῖα εἰς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος ἦσαν ἡ Ὑδρα, αἱ Σπέτσαι καὶ τὰ Ψαρὰ.

Τὰ τρία αὐτὰ νησιά εἶχον τὸν μεγαλύτερον στόλον, διέθετον 176 ἐξοπλισμένα πλοῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 92 ἦσαν Ὑδραϊκά. Ὁ στόλος τῶν τριῶν τούτων νήσων διηρέθη εἰς τρεῖς μοῖρας καὶ ἐκάστη ἐξ αὐ-



Ἄνδρέας Μιαούλης

τῶν εἶχε τὸν ναύαρχόν της. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀπέφυγε νὰ διορίσῃ Ἀρχιναύαρχον ὅλου τοῦ στόλου, διὰ νὰ προλάβῃ διχονοίας καὶ ἀντιζηλίας μεταξὺ τῶν νήσων. Ἀργότερον ὁ Ὑδραῖος πρόκριτος Λάζαρος Κουντουριώτης, θερμὸς πατριώτης καὶ συνετὸς ἄνθρωπος, ὑπέδειξε ὡς ἀρχηγὸν τοῦ ἠνωμένου στόλου τὸν Ναύαρχον τοῦ Ὑδραϊκοῦ στόλου Ἄνδρέαν Μιαούλην.

Ὁ Μιαούλης διακρίνετο διὰ τὴν ἱκανότητα, τὴν τόλμην, τὴν ἀνδρείαν καὶ τὰς στρατιωτικὰς του ἀρετὰς. Οἱ ναύαρχοι τῶν δύο ἄλλων νήσων ἀνεγνώριζον τὴν ἀξίαν του καὶ ὑπήκουον μὲ προθυμίαν εἰς τὰς διαταγὰς του.

Οι πρόκριτοι τῶν τριῶν νήσων διέθεσαν διὰ τὸν ἀγῶνα καὶ μεγάλα χρηματικά ποσά, μὲ τὰ ὁποῖα ἠγοράζοντο τρόφιμα, πολεμοφόδια, καὶ ἐπληρώνοντο οἱ μισθοὶ τῶν ναυτῶν. Τὰ ποσά αὐτὰ ὑπολογίζονται εἰς 20 ἑκατομύρια χρυσῶν δραχμῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 2 ἑκατομύρια περίπου διέθεσεν ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης.

Ἐπισημαστέον ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἶχε μερικὰς ἐπιτυχίας αἱ ὁποῖαι ἔδωσαν θάρρος εἰς τοὺς Ἑλληνας ναυτικούς καὶ ἐβοήθησαν τὸν κατὰ ξηρὰν ἀγῶνα.

Ὁ Σουλτᾶνος, ὅταν ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζῃ στρατὸν εἰς τὴν Ἀσίαν, διὰ νὰ μεταφερθῇ ἐκεῖ. Οἱ Ψαριανοὶ ἔστειλαν τότε 7 πλοῖα ὑπὸ τὸν ναύαρχον Νικόλαον Ἀποστόλην, διὰ νὰ παρακολουθοῦν τὰς κινήσεις τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καὶ ἐμποδίσουν τὴν μεταφορὰν στρατευμάτων. Τὰ πλοῖα αὐτὰ κατώρθωσαν νὰ βυθίσουν ἓνα Τουρκικὸν πολεμικὸν καὶ νὰ αἰχμαλωτίσουν 4 μεταγωγικά καὶ νὰ ματαιώσουν τὴν μεταφορὰν Ἀσιατικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἐπίσης ἄλλα Σπετσιώτικα πλοῖα ἠχμαλώτισαν 3 Τουρκικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα μετέφερον στρατὸν καὶ ἐφόδια εἰς τὴν Ἠπειρον πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Χουρσίτ.

7. Ἡ ἀνατίναξις τῆς Τουρκικῆς φρεγάτας εἰς Ἑρεσσόν.

Ἀπὸ τὰ πρῶτα κατορθώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου τὸ σπουδαιότερον ἦτο ἡ ἀνατίναξις τῆς Τουρκικῆς φρεγάτας εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἑρεσσοῦ τῆς Μυτιλήνης.

Κατὰ τὰ μέσα Μαΐου, ἐνῶ αἱ ναυτικαὶ μοῖραι τῶν τριῶν νήσων ἐπλεον περιπολοῦσαι εἰς τὸ Αἰγαῖον ἔμαθον ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐτοιμάζεται νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον εἰς τὸ Αἰγαῖον, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὴν μεταφορὰν Τουρκικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἦνωμένος τότε ὁ στόλος τῶν τριῶν νήσων ἀπὸ 50 μεγάλα καὶ 15 μικρὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἰάκωβον Τομπάζην ἐπλευσεν ἀμέσως πρὸς τὰ ἐκεῖ. Ἐνῶ διέπλεε τὸ Αἰγαῖον (πλησίον εἰς τὸν Καφηρέα) συνήντησεν ἓνα Ἀγγλικὸν πολεμικόν. Ὁ Ἀγγλος ναύαρχος ἔχαίρετσε τὸν Τομπάζην καὶ τοῦ εἶπε : «Μάταια κοπιάζετε τὰ μικρὰ σας κανόνια δὲν ἔμπορῶν νὰ βλάψουν τὰ Τουρκικὰ πλοῖα. Κυττάξετε νὰ

κτυπήσετε τοὺς ἀνικάνους Τούρκους μὲ πυρπολικά»· «μονάχα τὸ μπουρλότο» ἐπανάλαβεν, ἐνῶ ἔφευγεν ὁ Ἄγγλος. Τὴν ἐπομένην ἑφάνη βορείως τῆς Λέσβου μιὰ μεγάλη φρεγάτα (μέγα πολεμικὸν πλοῖον) μὲ 84 κανόνια καὶ 1100 ναύτας, ἡ ὁποία ἀπετέλει τὴν ἔμπροσθοφυλακὴν τοῦ ἔχθρικοῦ στόλου.

Ἡ φρεγάτα μόλις ἀντελήφθη τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα, κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρесьου, ὅπου ὁ πλοίαρχος διὰ μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν ἐπεβίβασεν ἐπὶ τοῦ πλοίου του πολλοὺς στρατιώτας ἀπὸ τὴν ξηράν. Τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ἐπλησίασαν διὰ νὰ τὸ καταστρέψουν, ἀλλὰ ἡ ὁμοβροντία τῶν πυροβόλων του τὰ ἠνάγκασε νὰ ἀπομακρυνθοῦν.

Τὴν νύκτα οἱ Ἑλληνες πλοίαρχοι ἔκαμαν συμβούλιον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὸ κάψουν μὲ πυρπολικά (μπουρλότα). Δὲν ἤξευραν ὅμως πῶς τὰ κατασκευάζουν.

Τότε παρουσιάσθη ὁ Ψαριανὸς ναυπηγὸς Ἰωάννης Πάργιος, γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα Πατατοῦκος, καὶ ἐζήτησε νὰ τοῦ ἀναθέσουν τὴν μετατροπὴν ἑνὸς πλοίου εἰς πυρπολικόν. Οἱ πλοίαρχοι τοῦ ἀνέθεσαν νὰ μετατρέψῃ δύο μικρὰ πλοῖα εἰς πυρπολικά. Ὁ Πατατοῦκος ἐτοποθέτησεν εἰς τὸ ἀμπάρι τῶν πλοίων βαρέλια γεμᾶτα πυρίτιδα, οἰνόπνευμα, πίσσαν, ρητίνην, θειάφι καὶ νέφτι. Εἰς τὸ κατάστρωμα ἤνοιξεν ὁπὰς καὶ ἐτοποθέτησεν ἄσκούς μὲ πίσσαν καὶ δοχεῖα μὲ οἰνόπνευμα καὶ νέφτι. Ἀπ' ἔξω τὰ ἄλειψε μὲ εὐφλέκτους ὕλας καὶ τὰ πυρπολικά ἦσαν ἔτοιμα.

Δύο δὲ τολμηροὶ καὶ ριψοκίνδυνοι Ψαριανοί, ὁ Καλαφάτης καὶ ὁ Παπανικολῆς, ἀνέλαβον νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν διὰ πρώτην φορὰν.

Τὴν νύκτα οἱ δύο γενναῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, ἂν καὶ ἐπυροβολοῦντο σφοδρῶς, ἐπλησίασαν τὸ ἔχθρικὸν πλοῖον καὶ ἐκόλλησαν μὲ γάντζους καὶ σχοινιά τὰ πυρπολικά εἰς τὰ πλευρά του.

Ἀφοῦ ἔθεσαν εἰς τὸ φωτῆρι φωτιάν, ἐπήδησαν εἰς τὰς λέμβους, τὰς ὁποίας εἶχον μαζί των, καὶ ἀπεμακρύνθησαν. Τὸ πυρπολικόν τοῦ Καλαφάτη ἐξεκόλλησεν ἀπὸ τὸ ἔχθρικὸν πλοῖον καὶ ἐκάη χωρὶς ἀποτελέσμα. Τοῦ Παπανικολῆ ὅμως ἀναψῆ γρήγορα καὶ μετέδωσε τὸ πῦρ εἰς τὴν φρεγάταν, ἡ ὁποία ἤρχισε νὰ καίεται ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Τέλος ἡ φωτιὰ ἐφθασεν εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ τότε ἡ φρεγάτα ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἄερα. Ἀπὸ τὸ πλήρωμά της μόνον 8 ἐσώθησαν.

Τὸ κατόρθωμα αὐτὸ τῶν Ἑλλήνων κατετρόμαξε τοὺς Τούρκους καὶ ὁ ὑπόλοιπος Τούρκικὸς στόλος, μόλις ἔμαθε τὸ γεγονός, δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον. Ὅταν δὲ οἱ Ἑλληνες πυρποληταὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὰ Ψαρά ἐγινε μεγάλη δοξολογία.

Τὸ σπουδαῖον αὐτὸ κατόρθωμα ἔδωσε πολὺ θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας ναυτικούς καὶ ὠφέλησε πολὺ τὴν ἐπανάστασιν, διότι οἱ Τούρκοι δὲν ἐτολμοῦσαν νὰ στείλουν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος στρατὸν διὰ θαλάσσης.

Ἡ Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα. Εἰς τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας μας ἔλαβον μέρος καὶ ἀνεδείχθησαν καὶ πολλαὶ γυναῖκες. Μεταξὺ αὐτῶν διακρίνονται ἡ Σπεισιώτισσα Μπουμπουλίνα (Λασκαρίνα Μπούμπουλη), ἡ Μυκονιάτισσα Μαντῶ Μαυρογένους καὶ ἄλλαι. Ἡ Μπουμπουλίνα ἦτο ὑψηλή, ὡραία καὶ γενναία ὡσάν ἀμαζῶν. Προσέφερε πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα, ἐθυσίασε δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος δλόκληρον τὴν περιουσίαν της. Διετήρει δὲ μὲ ἰδικάς της δαπάνας ὄχι μόνον στόλον ἐκ τριῶν πλοίων, ἀλλὰ καὶ στρατεύματα κατὰ ξηράν. Ὅταν ἐκηρύχθη ἡ ἐπανάστασις, μὲ τὸν μικρὸν στόλον της ἀπέκλεισε τὸν Ἀργολικὸν κόλπον καὶ ἐβοήθησεν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου. ✓

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ✓

1. Τὸ πολεμικὸν σχέδιον τῶν Τούρκων.

Τὸ δευτέρον ἔτος τῆς ἐπανάστασεως ἦτο κρίσιμον διὰ τὸν Ἕλλητικὸν ἀγῶνα, διότι ὁ Σουλτᾶνος καὶ οἱ πασᾶδες του εἶχον λάβει ὀριστικὰ τὴν ἀπόφασιν νὰ καταπνίξουν, μὲ πᾶσαν θυσίαν, τὴν ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων. Τὰ πράγματα ἐφαίνοντο εὐνοϊκὰ διὰ τοὺς Τούρκους, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶχον καταπνίξει τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν Ἠπειροῦν εἶχον ἐξολοθρεύσει τὸν Ἄλῃν καὶ αἱ Τουρκικαὶ δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἐπολεμοῦσαν ἐκεῖ ἦσαν πλέον ἐλεύθεραι.

Κατέστρωσαν λοιπὸν τὸ ἐξῆς σχέδιον : Ὁ Χουρσίτ πασᾶς μὲ τὸν στρατὸν τῆς Ἠπειροῦν θὰ ἐπροχωροῦσεν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀφοῦ τὴν ὑπέτασσε, θὰ ἐπερνοῦσε εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τὴν Ναύπακτον. Δεύτερος Τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ τὴν Λάρισαν θὰ κατήρχετο εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀφοῦ τὴν ὑπέτασσε, θὰ εἰσῆρχετο διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐκεῖ οἱ δύο στρατοὶ ἡνωμένοι θὰ ἐκτυποῦσαν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν καρδίαν της.

Τέλος ὁ Τουρκικὸς στόλος θὰ ἔπλεε εἰς τὸ Αἰγαῖον, θὰ κατέστρεφε τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν καὶ ἀφοῦ κατελάμβανε τὰς ἐπαναστατημένας νήσους θὰ ἔπλεεν καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ ὑποστηρίξη τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς ξηρᾶς.

Ὁ κίνδυνος διὰ τοὺς Ἕλληνας ἦτο σοβαρώτατος. Τὴν Ἑλλάδα ὅμως τὴν ἔσωσεν ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ αὐτοθυσία τῶν τέκνων τῆς.

2. Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου.

Ὅταν αἱ ἄλλαι νῆσοι τοῦ Αἰγαίου Πελάγους ἐπανεστάτησαν, ἡ Χίος δὲν ἐκινήθη. Οἱ κάτοικοί τῆς ἦσαν φιλήσυχοι καὶ ἐργατικοί, ἠσχολοῦντο εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν ναυτιλίαν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν μαστιχοδένδρων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔβγαζαν τὴν ἐκλεκτὴν μαστίχαν, τὴν ὁποίαν ἔστελλον εἰς τὸν Σουλτᾶνον διὰ τὰς γυναῖκας τοῦ χαρμειοῦ του. Δι' αὐτὸ ὁ Σουλτᾶνος τοὺς εἶχε παραχωρήσει ἰδιαιτέρα προνόμια καὶ δὲν ἠσθάνοντο πολὺ βαρὺν τὸν ζυγὸν τῆς τυραννίας.

Κατὰ τὸν Μάρτιον ὅμως τοῦ 1822 ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Σάμου **Λυκοῦργος Λογοθέτης**, ἀφοῦ σ' ἐνενοήθη μὲ τὸν ἐκ Χίου ἔμπορον Ράλλην, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Χίον μὲ 2500 ἐπαναστάτας καὶ ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ Τούρκοι τῆς πόλεως ἐφοβήθησαν καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ φρούριον. Ὁ Σουλτᾶνος, ὅταν ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χίου, ἐξηγγιώθη, διέταξε τὴν σφαγὴν τῶν Χίων, οἱ ὁποῖοι εὗρισκοντο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἔστειλε τὸν ναύαρχον **Καρᾶ Ἀλῆν** νὰ καταπνίξη τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χίου καὶ νὰ τιμωρήσῃ παραδειγματικῶς τοὺς κατοίκους τῆς.

Περὶ τὰ τέλη Μαρτίου ὁ **Καρᾶ Ἀλῆς** μὲ 46 πλοῖα καὶ 7000 ἄνδρας παρουσιάσθη πρὸ τῆς Χίου, ἐβομβάρδισε τὴν πόλιν καὶ κατόπιν ἀπεβίβασε τὸν στρατὸν του. Εἰς τὰς συμπλοκάς αἱ ὁποῖαι ἐγίναν, οἱ ἐπαναστάται ἐνικήθησαν καὶ ὑπεχώρησαν, ἔπειτα ἐπεβιβάσθησαν εἰς ὀλίγα Ψαριανὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐκεῖ, καὶ ἔφυγαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξῆλθον ἀπὸ τὸ φρούριον καὶ οἱ πολιορκούμενοι Τούρκοι· ἀπεβιβάσθησαν δὲ εἰς τὴν νῆσον ἀπὸ τὰ Ἀσιατικὰ παρᾶλια ἄπειρα πλήθη φανατικῶν μουσουλμάνων. Οὗτοι, ἀφοῦ ἠνώθησαν μὲ τὸν στρατὸν τοῦ **Καρᾶ—Ἀλῆ**, ἐξεχύθησαν εἰς ὅλην τὴν νῆσον καὶ ἤρχισαν τὴν σφαγὴν καὶ τὴν καταστροφὴν (Πάσχα 1822 6 καὶ 7 Ἀπριλίου).

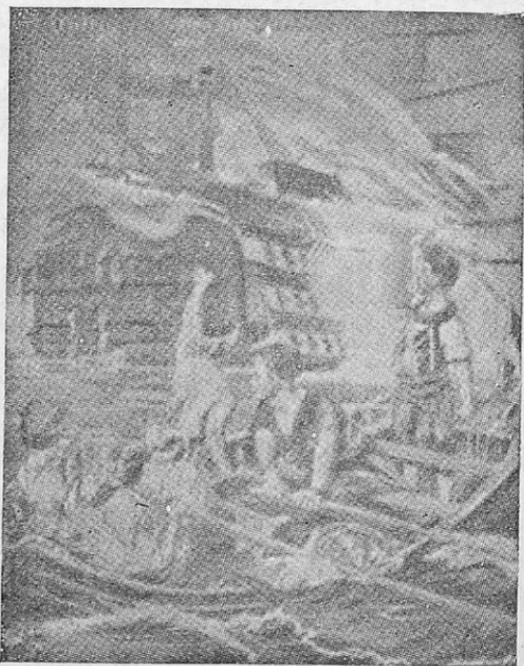
Ἀπὸ τὰς 100.000 κατοίκους τοὺς ὁποίους εἶχε ἡ νῆσος, 23.000 ἐφρονεύθησαν καὶ 47000 ἐπώληθησαν ὡς δοῦλοι εἰς τὰ σκλαβοπάζαρα

τῆς Ἀνατολῆς. Περί τὰς 25 000 ἐσώθησαν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν εἰς τὰς γειτονικὰς νήσους καὶ μόνον 3.000 παρέμειναν εἰς τὴν μαρτυρικὴν νῆσον οἰκτρὰ καὶ ἐλεεινὰ λείψανα τῆς ἀνηκούστου καταστροφῆς. Ὀλόκληρος ἢ ἄλλοτε ὠραία καὶ πλουσία νῆσος μετεβλήθη εἰς σωρὸν ἐρειπίων.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου, ἡ ὁποία ἔγινε τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1822, ἔδειξε εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὴν θηριωδίαν τῶν Τούρκων καὶ τὸν βαρύτερον σκοπὸν τῶν νὰ ἐξαφανίσουν τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν. Συγχρόνως δὲ ἐκίνησε τὴν συμπάθειαν τῶν Εὐρωπαίων ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων.

3. Ἡ πυρπόλησις τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος.

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ἀποτελούμενος ἀπὸ 56 πλοῖα καὶ μὲ ἀρχηγὸν τὸν ἀποφασιστικὸν καὶ ἀτρόμητον Μιαούλην, ἔσπευσε εἰς βοήθειαν τῆς δυστυχημένης Χίου. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἐπρόλαβε τὴν



Ὁ Κανάρης πυρπολῶν τὴν Τουρκικὴν Ναυαρχίδα.

συμφοράν, διότι ἔφθασε πολὺ ἀργά. Ἐπρόφθασε μόνον νὰ περιμα-
ξεύσῃ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους, οἱ ὅποιοι εἶχον κατα-
φύγει εἰς τὰ παράλια καὶ νὰ τοὺς διασώσῃ εἰς τὰ Ψαρά.

Ἐπειτα, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Τούρκους διὰ τὴν μεγάλην ἐθνι-
κὴν συμφοράν, ἐπροκάλεσε τὸν Φουρκιὸν στόλον εἰς φανεράν ναυμα-
χίαν, ἀλλ' ἔνεκα τῆς τρικυμίας οἱ Ἕλληνες δὲν ἠμπόρεσαν νὰ χρησι-
μοποιήσουν τὰ πυρπολικά των. Δι' αὐτὸ ἔπειτα ἀπὸ τριήμερον κανο-
νιοβολισμὸν ἄνευ ἀποτελέσματος ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ
Ψαρά. Οἱ Ἕλληνες πλοίαρχοι ἀπεφάσισαν τότε νὰ κτυπήσουν τὸν
ἐχθρικὸν στόλον μὲ πυρπολικά.



Κ. Κανάργης.

Τὴν παράτολμον αὐτὴν ἐπιχείρησιν ἀνέλαβον ὁ ἀτρόμητος Ψαρια-
νὸς Κωνσταντῖνος Κανάργης καὶ ὁ γενναῖος Ὑδραῖος Ἀνδρέας
Πιπίνος. Οἱ δύο αὐτοὶ ἄνδρες μὲ 30 ἄλλους περίπου συντροφους
των, ἀφοῦ ἐκοινώνησαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἔξεκίνησαν μὲ δύο
πυρπολικά, διὰ νὰ πραγματοποιήσουν τὴν μεγάλην ἀπόφασιν.

Τὴν νύκτα τῆς 6—7 Ἰουνίου οἱ πυρποληταὶ κατώρθωσαν νὰ πλη-
σιάσουν ἀπαρατήρητοι τὸν ἐχθρικὸν στόλον εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου.
Ἦτο ἡ τελευταία νύξ τοῦ Ραμαζανίου ⁽¹⁾ καὶ ἔξημέρωνεν ἡ μεγάλη

(1) Ραμαζάνι: Ἑορτὴ Μωαμεθανικὴ ἑνὸς μηνός. Κατὰ τὰς ἡμέρας
νηστεύουν τὰς νύκτας καὶ ἰδίως τὴν τελευταίαν, μετὰ τὴν ὁποῖαν ἀρχίζει τὸ
μαϊράμι (Πάσχα), διασκεδάζουσι μέχρις ὀργίων.

φορτή των, τὸ Μπαϊράμι. Ὁ Καρὰ Ἀλῆς εἶχε καλέσει εἰς τὴν ναυαρχίδα τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ καὶ διεσκέδαζον. Τὸ πλοῖον ἦτο φωταγωγημένον καὶ ἀντηχοῦσε ἀπὸ τὰς φωνὰς καὶ τὰ τραγούδια. Ὁ Κανάρης ἐπλησίασε τὴν ναυαρχίδα καὶ χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτός ἐκόλλησε τὸ πυρπολικόν του εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ σκάφους· καὶ ἀφοῦ «ἔβαλε φωτιά» εἰς τὸ φυτίλι, ἐπήδησεν εἰς τὴν βάρκαν φωνάζων «Νάτε, παλῆς τουρκοὶ, ὠραία φωτοχυσία γιὰ τὸ μπαϊράμι σας».

Οἱ φλόγες περιέζωσαν τὴν ναυαρχίδα καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἐκαίετο ὡς πυροτέχνημα. Οἱ Τοῦρκοὶ ἀνεστατώθησαν· ἐπροσπαθοῦσαν νὰ σωθοῦν, ἀλλὰ ἦτο ἀδύνατον. Πολλοὶ ἐρρίπτοντο ἀκόμη καὶ εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ ἴδιος ὁ Καρὰ—Ἀλῆς, διὰ νὰ σωθῆ, ἐπήδησεν εἰς μίαν βάρκαν, ἣ ὁποία ἦτο πλησίον εἰς τὴν σκάλαν. Ἀλλὰ ἓνα κομμάτι ἀπὸ καιόμενον κατάρτι ἔπεσε, τὸν ἐκτύπησεν εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ μόλις ἀπεβιάσθη εἰς τὴν ξηρὰν ἐξεψύχησεν εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε διατάξει νὰ κρεμάσουν τοὺς προκρίτους τῆς Χίου. Τέλος ἡ φωτιά ἔφθασεν εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ τὸ πελώριον πολεμικὸν ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μετὰ φοβεροῦ κρότου. Περισσότεροὶ ἀπὸ 2000 Τοῦρκοὶ ἐπλήρωσαν μὲ τὴν ζωὴν των τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου.

Ὁ Πιπίνος ἐκόλλησε τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν ὑποναυαρχίδα, ἀλλὰ ἀπεμακρύνθη ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἐκάη χωρὶς νὰ προξενήσῃ εἰς τὸν ἐχθρὸν καμμίαν ζημίαν.

Οἱ δύο πυρποληταὶ μετὰ τῶν συντρόφων των ἐπεβιάσθησαν κατόπιν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα, τὰ ὁποία τοὺς ἐπερίμενον καὶ ἐπέστρεψαν θριαμβευτικὰ εἰς τὰ Ψαρά. Μόλις ἀπεβιάσθησαν εἰς τὴν ξηρὰν, ἀσκεπεῖς καὶ ἀνυπόδυτοι, συνοδευόμενοι καὶ ἀπὸ τὸν λαὸν τῆς νήσου, μετέβησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἠὺχαρίστησαν τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν των. Ὁ δὲ Τουρκικὸς στόλος μετὰ τὸ πάθημά του ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Δαρδανέλλια, χωρὶς νὰ τολμήσῃ νὰ ἔλθῃ κατὰ τῶν Ψαρῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐπαναστατημένων νήσων.

Τρεῖς μῆνες μετὰ τὸ κατόρθωμά του τοῦτο ὁ Κανάρης (Ὀκτώβριος 1822) κατώρθωσε νὰ πυρπολήσῃ πλησίον τῆς Τενέδου τὴν ὑποναυαρχίδα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, τῆς ὁποίας ὄλον τὸ πλήρωμα ἀπὸ 800 ἀνδρας ἐκάθη.

Τὸ ὄνομα τοῦ Ψαριανοῦ Κανάρη ἔμεινεν ἀπὸ τότε ἐνδοξον εἰς τὴν Ἱστορίαν. Διὰ τὰ κατορθώματά του καὶ τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφεραν εἰς τὸν ἀγῶνα, ἡ Πατρις τὸν ἐτίμησε μὲ πολλὰ ἀνώτερα ἀξιώματα.

4. Ἡ καταστροφή τοῦ Πέτα. ✓

Μετὰ τὴν ἐξόντωσιν τοῦ τυράννου τῶν Ἰωαννίνων Ἄλλῃ, ὁ Χουρσίτ Πασᾶς μὲ τὸν Τουρκικὸν στρατὸν, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἠπειρον, ἠτοιμάζετο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ περάσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον συμφώνως πρὸς τὸ πολεμικὸν σχέδιον τῶν Τούρκων.

Προτοῦ ὅμως ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν, ἔπρεπε νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Σουλιώτας, οἱ ὁποῖοι ἐν τῷ μεταξύ εἶχον ἐπανεέλθει εἰς τὴν πατρίδα των καὶ εἶχον ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν των.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Σουλίου τὸν χειμῶνα τοῦ 1822 μὲ 14.000 ἐκλεκτοὺς Ἀλβανοὺς καὶ ἐπολιόρκησεν τοὺς Σουλιώτας (ὄλους-ὄλους 1000) εἰς τὴν Κιάφαν. Ἡ ἀντίστασις, τὴν ὁποίαν ἀντέταξαν οἱ Σουλιῶται, ἦτο τόσον πεισματώδης, ὥστε ὁ Χουρσίτ γεμᾶτος ἀγανάκτησιν ἐφώνασε: «Ὁ Θεὸς ἐπῆρε τὴν ἀνδρείαν ἀπὸ τοὺς πιστοὺς καὶ τὴν ἔδωκεν εἰς τοὺς γκιαούρηδες». Τέλος ἔχασε τὴν ὑπομονὴν του, ἄφησε τὸν Ὁμὲρ Βρυώνην νὰ συνεχίσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ αὐτὸς ἔφυγεν εἰς τὴν Λάρισαν, διὰ νὰ ἐτοιμασθῇ διὰ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης ἔκαμε τὴν πολιορκίαν στενωτέραν καὶ ἐξηκολούθησε τὰς ἐπιθέσεις. Ἀλλὰ καὶ οἱ Σουλιῶται ἔμενον ἀκαμπτοὶ καὶ ἠγωνίζοντο μὲ τὴν αὐτὴν ἀνδρείαν. Σιγὰ σιγὰ ὅμως ἤρχισαν νὰ τελειώνουν τὰ τρόφιμα καὶ τὰ πολεμικὰ ἐφόδια των. Τὸ Σούλι ἐκινδύνευεν. Τότε οἱ Σουλιῶται ἔστειλαν ἐπιτροπὴν ὑπὸ τὸν Μάρκον Μπότσαρην εἰς τὴν Κόρινθον, διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος των.

Ὁ Πρωθυπουργὸς Μαυροκορδάτος ἔκρινεν ὅτι τὸ συμφέρον τῶν Ἑλλήνων ἦτο νὰ μὴ καταληφθῇ τὸ Σούλι, τὸ μόνον προπύργιον τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Ν. Ἠπειρον, διότι ἐφ' ὅσον θὰ συνεχίζετο ἡ ἀντίστασις τῶν Σουλιωτῶν, οἱ Τούρκοι δὲν θὰ ἐτολμοῦσαν νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ δι' αὐτῆς πρὸς τὴν Πελοπόννησον.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀπεφάσισε νὰ βοηθήσῃ μὲ κάθε τρόπον τὸ Σούλι. Συνεκέκρωσε στρατὸν 2.000 περίπου ἀνδρῶν καὶ ἐξεκίνησε μέσφ Πατρῶν διὰ τὸ Μεσολόγγι. Ὁ στρατὸς ἐκεῖνος ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸν τακτικὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐτοιμάσει ὁ Ὑψηλάντης (350 ἀνδρας), ἀπὸ 1000 Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην, ἀπὸ 500 Μανιάτας ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην καὶ ἀπὸ πολ-

λοὺς φιλέλληνας Εὐρωπαϊοὺς, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἔλθει ὡς ἐθελονταί, νὰ πολεμήσουν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Μεταξὺ τῶν φιλελλήνων διεκρίνοντο ὁ Γερμανὸς στρατηγὸς Νόρμαν, ὁ Πολωνὸς Μιρζεύσκυ, ὁ Ἑλβετὸς Σεβαλιέ, οἱ Ἴταλοὶ Τορέλλα καὶ Δάννια, ὁ Γάλλος Μινιάκ καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος ὁ Μαυροκορδάτος. Οὗτος, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ Μεσολόγγι, ἔστειλε τοὺς 500 Μανιάτας ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην εἰς τὸ Φανάρι, ἓνα μικρὸν λιμένα, ὁ ὁποῖος ἀπεῖχεν 7 ὥρας ἀπὸ τὸ Σούλι, διὰ νὰ φέρῃ τροφὰς καὶ πολεμφοδία εἰς τοὺς πολιορκουμένους. Ὁ ὑπόλοιπος στρατὸς 3.000 περίπου, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον προστεθῆ καὶ τὰ σώματα τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς Αἰτωλίας ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὴν Ἄρταν. Εἰς τὸν δρόμον συνήντησαν τὸ Τουρκικὸν ἱππικὸν πλησίον τοῦ χωρίου Κομπότι. Οἱ φιλέλληνες ἐπολέμησαν μὲ γενναιότητα καὶ μαζὶ μὲ τοὺς Ἕλληνας ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους.

Ἐδῶ ὁ Μαυροκορδάτος ἀντὶ νὰ διατάξῃ γενικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἄρτης, διήρσε πάλιν τὰς δυνάμεις του. Ἐστειλε τὸν Μᾶρκον Μπότσαρη μὲ 1000 περίπου στρατιώτας πρὸς τὴν Κιάφαν ἀπὸ τὸν δρόμον τῶν πέντε Πηγαδιῶν, μικρὸν τμήμα ἀπὸ 200 περίπου ἀνδρας ἄφησεν ὡς φρουρὰν εἰς τὸ Κομπότι καὶ τὸ ὑπόλοιπον μέρος ἐκ 2.000 ἀνδρῶν περίπου τὸ ἔστειλεν εἰς τὸ χωρίον Πέτα, εὐρισκόμενον πλησίον τῆς Ἄρτης. Αὐτὸς δὲ μὲ μερικοὺς ἄλλους μετέβη εἰς Λαγκάδαν, δηλ. τὸν Βάλτον τῆς Ἀκαρνανίας, ἕξ ὥρας μακρὰν τοῦ Πέτα, διὰ νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν τροφῶν τοῦ στρατοῦ.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως τὸ τμήμα ὑπὸ τὸν Μᾶρκον Μπότσαρη, ἐπειδὴ εὗρεν τὰς ὁδοὺς πρὸς τὴν Κιάφαν κατελημμένες, ἠναγκάσθη μετὰ πεισματώδη μάχην νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ ἐνωθῆ μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὸ Πέτα.

Εἰς τὴν Ἄρταν εὕρισκετο τότε ἀρκετὸς Τουρκικὸς στρατὸς μὲ ἀρχηγὸν ἓνα ἱκανὸν καὶ δραστήριον στρατηγὸν τὸν Μεχμέτ Ρεσίτ πασάν, ὁ ὁποῖος εἶναι περισσότερον γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα Κιουταχῆς. Οὗτος πληροφορηθεὶς περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῶν σχεδίων τῶν Ἑλλήνων, κατέλαβεν ὅλους τοὺς δρόμους γύρω ἀπὸ τὸ Πέτα καὶ κατὰ τὰ ἔξημερώματα τῆς 4 Ἰουλίου ἐπετέθη μὲ 6000 ἀνδρας ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη.

Οἱ Φιλέλληνες ἔπαθον ἀληθῆ πανωλεθρίαν. Οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν, ἀγωνιζόμενοι ὡς λέοντες, ἔπεσαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ὁ

ἀρχηγός τῶν τακτικῶν Τορέλλα ἐφονεύθη. Ἐκ τῶν 200 Φιλελλήνων μόνων 25 κατώρθωσαν νὰ διασπάσουν τὰς γραμμὰς τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ σωθοῦν.

Ὁ Δάννια ἐφονεύθη, ὁ δὲ Νόρμαν μόλις ἐσώθη, ἀλλὰ βαρέως τραυματισμένος.

Ἄλλὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ καταστροφὴ ἦτο φοβερὰ. Οἱ περισσότεροι ἐφονεύθησαν καὶ ἔχασαν τὰ περισσότερα ὄπλα καὶ τὰ ἄλλα ἐφ' ὀπίσθου. Ὁ ἴδιος ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μόλις ἐσώθησαν καὶ ἔφθασαν εἰς τὸ Μεσολόγγι μὲ ὀλίγους στρατιώτας, τὰ λείψανα τῆς καταστροφῆς.

Τὴν ἴδιαν τύχην εἶχον καὶ οἱ Μανιάται εἰς τὸ Φανάρι. Μόλις ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν ξηρὰν, περιεκυκλώθησαν ἀπὸ 4000 Τούρκους. Ἐπολέμησαν γενναίως. Ὁ ἀρχηγός τῶν, ὁ ἥρωα τοῦ Βαλτετσίου Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ἐφονεύθη, τὸ δὲ σῶμα του μετεφέρθη εἰς τὸ Μεσολόγγι, ὅπου ἐκηδεύθη σεμνοπρεπῶς.

Ἡ καταστροφὴ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Πέτα εἶχε πολὺ δυσάρεστα ἀποτελέσματα. Οἱ Σουλιῶται, ἀφοῦ ἔμειναν χωρὶς βοήθειαν, συνέχισαν τὴν ἀντίστασιν τῶν μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου. Εἰς τὸ τέλος ὁμοῦ ἠναγκάσθησαν ἀπὸ τὴν πείναν νὰ συνθηκολογήσουν μὲ τὸν Ὅμηρ Βρυώνην καὶ νὰ φύγουν διὰ δευτέραν φορὰν εἰς τὰ Ἐπτάνησα. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἦτο τώρα ἐλεύθερος νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. ✓



Ὁ Κιουταχῆς

5. Πρῶτὴ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. ✓

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ὅμηρ Βρυώνης καὶ ὁ Κιουτάχης μὲ 11.000 στρατὸν εἰσέβαλον εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπροχώρησαν κατὰ τοῦ Μεσολογγίου. Ἡ θέσις τοῦ Μεσολογγίου ἦτο στρατηγικὴ ἀπετέλει τὸ προπύργιον τῆς Πελοποννήσου. Ἐπροστα-

τεύετο δὲ ἀπὸ ἑνα χαμηλὸν τείχος, 14 κανόνια, καὶ ἕνα χανδάκι βάρθους ἑνὸς καὶ ἡμίσεως μέτρου περίπου γεμάτο νερό. Ἐπίσης καὶ ἔπὸ 600 μαχητὰς ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον, τὸν Μᾶρκον Μπότσαρην καὶ ἄλλους, οἱ ὁποῖοι εἶχον τροφὰς καὶ πολεμφοδία μόλις δι' ἕνα μῆνα.

Δι' αὐτὸ οἱ περισσότεροὶ ὀπλαρχηγοὶ ἐπρότειναν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Μεσολόγγι καὶ νὰ φύγουν. Ἄλλ' ὁ Μαυροκορδάτος ἀπήντησεν: «Ἄν ἐγκαταλείψωμεν τὸ Μεσολόγγι, οἱ ἐχθροὶ θὰ προχωρήσουν χωρὶς ἐμπόδιον. Θὰ κυριεύσουν τὴν Πελοπόννησον καὶ θὰ χάσωμεν ὅ,τι ἔχωμεν κερδίσει ἕως τώρα... Ἐγὼ λοιπὸν δὲν φεύγω. Θὰ μείνω καὶ θὰ ἀποθάνω ἐδῶ». «Καὶ ἐγὼ» εἶπεν ὁ γενναῖος Σουλιάτης Μᾶρκος Μπότσαρης. Κατόπιν ἔστειλαν τὰ γυναικόπαιδα εἰς τὴν Ἐπτάνησον καὶ ἤρχισαν τὰς ἐτοιμασίας διὰ τὴν ἄμυναν.

Τὴν 25 Ὀκτωβρίου 1822 οἱ Τούρκοι ἀνενόγητοι ἔφθασαν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὸ ἐπολιορκήσαν ἀπὸ ξηρᾶς. Συγχρόνως ὁ Γιουσοφ πασᾶς τῶν Πατρῶν ἀπέκλεισε τοῦτο ἀπὸ θαλάσσης. Ἡ δύναμις τοῦ Μεσολογγίου ἦτο πολὺ μικρά, διὰ νὰ ὑπομείνῃ τὴν ὁρμὴν τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων. Ἄν οἱ Τούρκοι ἐπιχειροῦσαν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ κυριεύσουν τὴν πόλιν μὲ ἔφοδον, θὰ ἐπετύγχανον.

Οἱ πολιορκούμενοι, βλέποντες τὴν ἀδυναμίαν των, ἤρχισαν τὰς διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Τούρκους, διὰ νὰ παραδώσουν τάχα τὴν πόλιν, ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητα ἐπερίμενον ἐνισχύσεις καὶ τροφίμα ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐπεδίωκον νὰ κερδίσουν καιρὸν.

Αἱ συνεννοήσεις συνεχίζοντο ἕως ὅτου ἐφάνη ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι ὁ Ὑδραϊκὸς στόλος ὑπὸ τὸν Μιαούλην.

Ὁ Μιαούλης διεσκόρπισε τὸν Τουρκικὸν στόλον καὶ ἀπεβίβασεν ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα εἰς τὸ Μεσολόγγι 1700 μαχητὰς ὑπὸ τὸν Πετρόμπετην, τὸν Ζαῖμην καὶ τὸν Κανέλλον Δεληγιάννην καὶ μετέφερον εἰς τὴν πόλιν ἄρκετὰ τροφίμα καὶ πολεμφοδία.

Τότε οἱ πολιορκούμενοι διέκοψαν τὰς διαπραγματεύσεις καὶ μὲ ὑπερηφάνειαν παρήγγειλαν εἰς τοὺς Τούρκους στρατηγούς: «Ἄν θέλετε τὸν τόπον μας, ἐλάτε νὰ τὸν πάρετε». Οἱ Τούρκοι τότε ὠργίσθησαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κυριεύσουν τὸ Μεσολόγγι μὲ αἰφνιδιαστικὴν ἔφοδον. Ἡ ἔφοδος ὠρίσθη διὰ τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων (25 Δεκεμβρίου 1822), μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ Χριστιανοὶ θὰ εὐρίσκοντο εἰς τὰς Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς μεγάλης των ἑορτῆς καὶ θὰ παρημέλουν τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως. Τὸ σχέδιον ὅμως τῶν Τούρκων ἐπροδόθη εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ ἕνα Ἕλληνα, κνηγὸν τοῦ Ὁμέρου Βρυώνη, τὸν Γιάννη Γούναρη.

Ἄντι λοιπὸν οἱ Μεσολογγῖται νὰ μεταβοῦν εἰς τοὺς ναοὺς, διὰ νὰ φορτάσουν τὴν γέννησιν τοῦ Θείου Βρέφους, ἐπερίμεναν τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὰ ὄχυράματα. Μάλιστα λέγουν ὅτι καὶ ὁ Ἐπίσκοπος τοῦ Μεσολογγίου διέταξε νὰ κλείσουν τὰς ἐκκλησίας καὶ ὅλοι νὰ περιμένουν ἄγρῳποι, διὰ νὰ ὑπερασπισθοῦν τὴν πόλιν.

Ὅταν κατὰ τὰ ἐξημερώματα οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν τὴν ἐπίθεσιν των, οἱ Ἕλληνες τοὺς ἄφησαν νὰ πλησιάσουν εἰς τὸ τεῖχος καὶ κατόπιν τοὺς ἐθήρισαν μὲ σφοδρότατον πῦρ. Ἡ ἐπίθεσις ἀπεκρούσθη καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐντροπιασμένοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν, ἀφοῦ ἔφησαν κάτω ἀπὸ τὰ τεῖχη 500 νεκροὺς καὶ 12 σημαίας. Λυσομανοῦν ἀπὸ τὸν θυμὸν των καὶ σχεδιάζουν νέαν ἔφοδον.

Ἄλλὰ ὁ βαρὺς χειμὼν, ἡ πείνα, αἱ στερήσεις καὶ πρὸ πάντων ἡ εἶδησις ὅτι ἔρχεται ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος ματαιώνουν τὰ σχέδια των καὶ τοὺς ἀναγκάζουν τὴν 31 Δεκεμβρίου νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν. Ἀφοῦ ἄφησαν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης πολλὰ πυροβόλα καὶ ἄφθονα πολεμφοδία, ὑπεχώρησαν πρὸς τὸ Ἀγρίνιον καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἔφθασαν εἰς τὸν Ἀχελῷον μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὴν Ἡπειρον.

Οἱ Ἕλληνες τοὺς κατεδίωξαν καὶ τοὺς ἐπροξένησαν ἀκόμη μεγαλύτερας ζημίας. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐπνίγησαν, ὅταν ἐπερουῶσαν τὸν πλημμυρισμένον Ἀχελῷον, καὶ ἄλλοι ἀπέθανον ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ τὸ ψῦχος κατὰ τὴν ὑποχώρησίν των πρὸς τὴν Πρέβεζαν.

6. Ἐκστρατεία καὶ καταστροφή τοῦ Δράμαλη.

α') Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη.

Ὁ Χουρσίτ πασᾶς, ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν Λάρισαν, κατόρθωσεν εἰς διάστημα ὀλίγων μηνῶν νὰ συγκεντρώσῃ ἄφθονα πολεμφοδία καὶ ἰσχυρὸν στρατὸν διὰ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Πελοποννήσου. Δὲν ἀνέλαβεν ὅμως ὁ ἴδιος τὴν ἐκστρατείαν, διότι ὁ Σουλτάνος, φοβούμενος τὴν δύναμίν του διώρισεν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ τὸν **Μαχμουτ πασᾶν Δράμαλην**, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος εἶχε καταπνίξει τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Πηλίου.

Ὁ Δράμαλης ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Λάρισαν τὸν Ἰούνιον τοῦ 1822 μὲ 24 000 πεζοὺς, 6 000 ἵππεῖς καὶ ἀρκετὸν πυροβολικόν.

Σύμφωνα μὲ τὸ Τουρκικὸν σχέδιον εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπροχώρησε, χωρὶς νὰ συναντήσῃ καμίαν ἀντίστασιν διότι οἱ ὅπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, κατατρομαγμένοι ἀπὸ τὸ

πλήθος τοῦ στρατοῦ του, δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀντισταθοῦν πουθενά. Ἐποὺ ὁ Δράμαλης ἐλεηλάτησε τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐρήμωσε τὴν Ἄττικὴν ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Πελοπόννησον. Τὴν 5ην Ἰουλίου ἔφθασεν εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἐκυρίευσεν τὸν Ἀκροκόρινθον.

Ἐπὸ τὴν Κόρινθον ἐξεχύθη εἰς τὴν Ἀργολικὴν πεδιάδα καὶ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου, τὸ ὁποῖον ἦτο ἔτοιμον νὰ παραδοθῆ. Ἐπὸ ἐκεῖ ἐσκόπευε νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν, διὰ νὰ ὑποτάξῃ καὶ πάλιν τὴν Τρίπολιν.

Ἡ μεγάλη στρατιὰ τοῦ Δράμαλη καὶ ἡ κακὴ φήμη περὶ αὐτοῦ



Ἐ Δράμαλης

κατετρόμαξαν τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλοι ἔφυγαν πρὸς τὰ βουνὰ καὶ ἄλλοι πρὸς τὰ παράλια, διὰ νὰ σωθοῦν. Ἀκόμη καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐγκατέλειπε τὸ Ἄργος, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὴν Κόρινθον, καὶ κατέφυγεν εἰς ἓνα πλοῖον, τὸ ὁποῖον εὗρισκετο εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον. Μέσα εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν παραζάλην ἐκείνην κανεὶς δὲν ἐσκέπτετο δι' ἀντίστασιν. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐκινδύνευε τώρα σοβαρά.

Εἰς τὴν δύσκολον ἐκείνην περίστασιν ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ὁ Ὑψηλάντης καὶ πρὸ πάντων ὁ Κολοκοτρώνης. Ὁ Ὑψηλάντης μὲ 700 ἄνδρας ἐκλείσθη εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ἄργους «Λάρισαν» διὰ νὰ ἀναγκάσῃ τὸν Δράμαλην νὰ σταματήσῃ καὶ νὰ δώσῃ καιρὸν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην νὰ συγκεντρώσῃ τὸν ἀπαραίτητον στρατὸν.

Καὶ πράγματι ὁ Δράμαλης ἐσταμάτησε τὴν πορείαν του καὶ ἤρχισε τὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Ἄργους, τὴν ὁποίαν δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κολοκοτρώνης, ἀποὺ διέταξε νὰ μεταφέρουν ὅλα τὰ σιτηρὰ ἀπὸ τὴν πεδιάδα καὶ νὰ πυρπολήσουν τὰ χόρτα, διὰ νὰ μὴ εὗρισκουν οἱ Τούρκοι τίποτε, μετέβη εἰς τὴν Τρίπολιν, ὅπου κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ ἀρκετὸν στρατὸν. Κατόπιν ἦλθε καὶ κατέλαβε τοὺς Μύλους, εἰς τὸν δρόμον ποὺ ὀδηγεῖ ἀπὸ τὸ Ἄργος εἰς τὴν Τρίπολιν. Τότε καὶ ὁ Ὑψηλάντης, ἀποὺ ἐξεπλήρωσε

τὸν σκοπὸν του, ἐγκατέλειπε νύκτα τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Μύλων.

Πράγματι ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγας ἡμέρας ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλι εἰς τὴν ἐρημωμένην Ἀργολίδα ἤρchiσε νὰ ὑποφέρει ἀπὸ τὴν πείνα, οἱ δὲ πολεμικοὶ ἵπποι του καὶ τὰ φορτηγὰ ζῶα ἀπέθνησκον ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν.

Ἡ θέσις τοῦ Δράμαλι ἦτο πολὺ δύσκολος. Ἐπρεπε τώρα ἢ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Πελοποννήσου ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὴν Κόρινθον. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἦτο ἀδύνατον, διότι ὁ Κολοκοτρῶνης μὲ ἰσχυρὰν δύναμιν κατεῖχε τοὺς Μύλους, ὁ δὲ στρατὸς τοῦ Δράμαλι εὐρίσκετο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ὑπελείπετο πλέον μόνον τὸ δεύτερον. Καὶ τοῦτο ὅμως ἦτο ἐπικίνδυνον, διότι ὑπῆρχε φόβος νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν ἐγκαίρως οἱ Ἕλληνες καὶ νὰ σπεύσουν νὰ τὸν ἐμποδίσουν.

Διὰ νὰ προλάβῃ λοιπὸν τοῦτο, ἐσκέφθη νὰ τοὺς ἐξαπατήσῃ καὶ μετεχειρίσθῃ τὸ ἐξῆς τέχνασμα: Ἔστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν Χριστιανὸν γραμματέα του καὶ τοὺς ἐπρότεινεν ἀμνηστίαν, ἂν ἐδέχοντο νὰ καταθέσουν τὰ ὄπλα καὶ ἀνεγνώριζον τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνοι ἐγέλασαν, ὅταν ἤκουσαν τοῦτο, τότε αὐτὸς δῆθεν ἐμπιστευτικῶς τοὺς εἶπεν ὅτι ὁ Δράμαλις σκέπτεται νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολιν καὶ καλὸν εἶναι νὰ λάβουν τὰ μέτρα των.

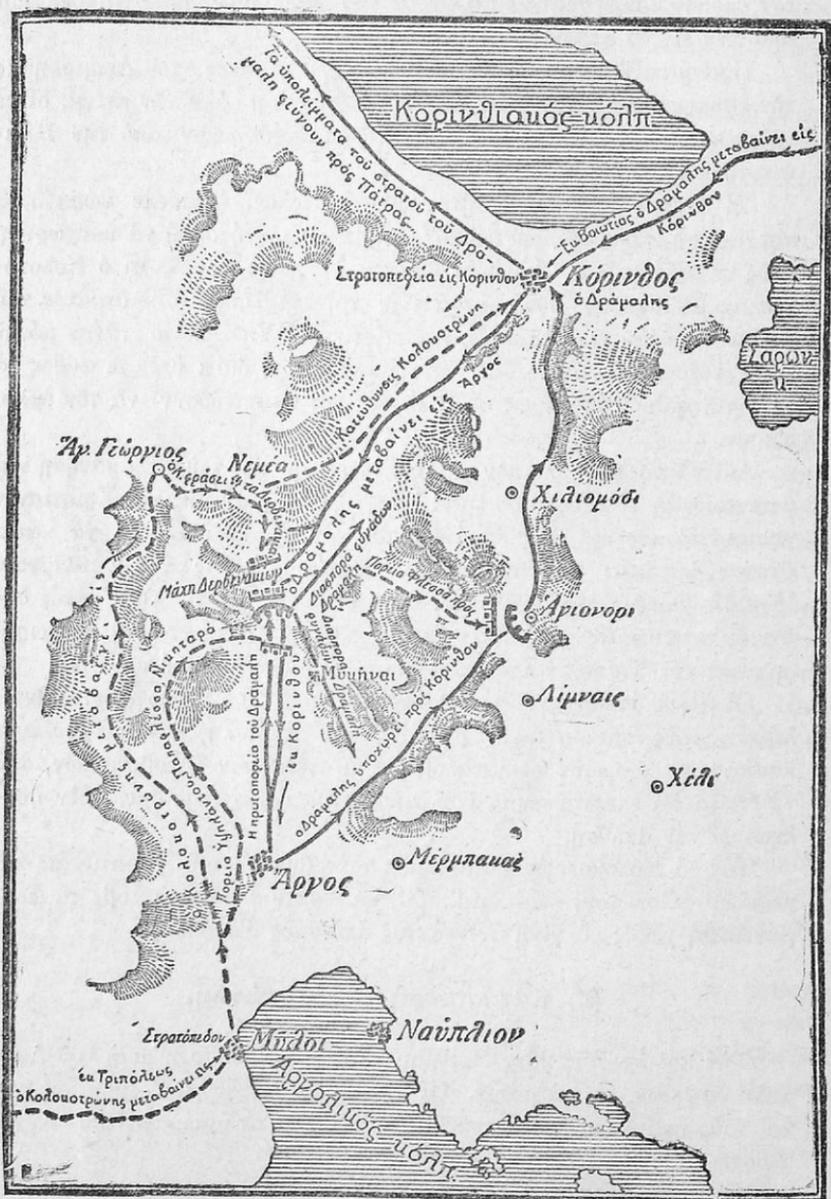
Οἱ ἄλλοι ὄπλαρχηγοὶ τὸν ἐπίστευσαν, ἀλλὰ ὁ Κολοκοτρῶνης ἀντελήφθη τοὺς πραγματικὰς σκοποὺς τοῦ Δράμαλι καὶ συνεβούλευσε κατόπιν νὰ σπεύσουν νὰ καταλάβουν τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ ἐπερνοῦσαν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς. Κανεὶς ὅμως δὲν ἠθέλησε νὰ τὸν ἀκούσῃ.

Τότε ὁ Κολοκοτρῶνης παρέλαβε τοὺς ἰδικούς του στρατιώτας καὶ μερικῶν φίλων του, περίπου 2.500, καὶ ἔσπευσε καὶ κατέλαβε τὰ Δερβενάκια, χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸς ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

β') Καταστροφὴ τοῦ Δράμαλι.

Τὴν πρωτὴν τῆς 26ης Ἰουλίου 1822 ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Δράμαλι ἔφθασεν εἰς τὰ στενὰ. Οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν ἐναντίον των καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ διασκορπισθοῦν πρὸς τὰ ὑψώματα τοῦ Ἁγίου Σώστη καὶ τὰς γειτονικὰς χαράδρας.

Ὁ Παπαφλέσσας, ὁ Νικηταρᾶς καὶ ὁ Ὑψηλάντης εἶχον καταλάβει



Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τῶν Δεσποτικῶν.

ἐγκαίρως τὰ ὑψώματα καὶ τοὺς τρομοκρατημένους Τούρκους τοὺς ὑπεδέχοντο ἀπὸ παντοῦ πυκνοὶ πυροβολισμοὶ καὶ τὰ γυμνά ἔϊφον τῶν Ἑλλήνων.

Περὶ σσότεροι ἀπὸ 4000 ἦσαν οἱ νεκροί, οἱ ὁποῖοι ἐσκέπασαν τὰς χαράδρας καὶ τὰς πλαγιάς τῶν γύρω βουνῶν καὶ ἄπειρα τὰ λάφυρα, τὰ ὁποῖα ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν.

Μετὰ δύο ἡμέρας ὁ Δράμαλης μὲ τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ του ἐξεκίνησε διὰ τὴν Κόρινθον διὰ τοῦ δρόμου, ὁ ὁποῖος ἐπερνοῦσεν ἀπὸ τὸ χωρίον Ἄγινόρι. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ στενόν, ἐπετέθησαν ἐναντίον του πάλιν ὁ Παπαφλέσσας, ὁ Νικηταρᾶς καὶ ὁ Ὑψηλάντης, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἐπροξένησαν νέαν καταστροφὴν.

Κατώρθωσεν ὁμως νὰ περάσῃ τὸ στενόν καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Κόρινθον πεζὸς καὶ ταπεινωμένος μὲ τὰ ὑπολείμματα τῆς ἄλλοτε λαμπρᾶς καὶ φοβερᾶς στρατιᾶς του.

Ἐκεῖ ὁμως ἀπεκλείσθη ἀπὸ τὸν Κολοκοτρώνην ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη διὰ νὰ μὴ διαφύγῃ δὲ πρὸς τὴν Ἀττικὴν, ἔπεισεν ὁ Κολοκοτρώνης τὸν Ὀδυσσεᾶ Ἀνδροῦτσον νὰ καταλάβῃ τὰ στενά τῆς Μεγαρίδος.

Ἀποκλεισμένοι πλέον ὁ Δράμαλης, καὶ χωρὶς νὰ λάβῃ καμμίαν βοήθειαν ἀπὸ τὸν Χουρσίτ, ἀπέθανεν εἰς τὴν Κόρινθον ἀπὸ τὴν λύπην του καὶ τὰς κακουχίας κατὰ τὸ τέλος Ὀκτωβρίου.

Ἀπὸ τὴν μεγάλην στρατιὰν ἐσώθησαν μόνον 4000. Αὐτοὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των ἐπεχείρησαν νὰ προχωρήσουν ἀπὸ τὸν παραλιακὸν δρόμον πρὸς τὰς Πάτρας. Πλησίον ὁμως τῆς Ἀκράτας, τῆς ἐπαρχίας Αἰγιαλείας, ἐπετέθησαν ἐναντίον των οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἀχαΐας καὶ τοὺς ἐξωλόθρευσαν. Μόνον ἐλάχιστοι ἐσώθησαν ἀπὸ τὸν στόλον τοῦ Τούρκου ναυάρχου Γιουσούφ πασᾶ. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος εἶχεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη.

Ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Κολοκοτρώνη ἐθριάμβευσε καὶ ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀνεγνώρισε τὴν ἀξίαν του καὶ τὸν διώρισε κατ' ἀπαιτήσιν τῶν ὀπλαρχηγῶν, ἀρχιστρατήγον τῆς Πελοποννήσου. Περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ τὰ φρούρια τοῦ Ναυπλίου Παλαμήδιον καὶ Ἀκροναυπλία. Τώρα πλέον ὀλόκληρος ἡ Πελοπόννησος, ἐκτὸς τοῦ φρουρίου τῶν Πατρῶν, εὐρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. V

ΤΡΙΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης. ✓

Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Σουλτάνος ἠκολούθησε τὸ ἴδιον σχέδιον. Ἔστειλε καὶ πάλιν κατὰ τῶν ἐπαναστατημένων Ἑλλήνων δύο νέους στρατοὺς. Τὸν ἓνα ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὸν ἄλλον ἀπὸ τὴν Ἥπειρον.

Ὁ πρῶτος στρατὸς μὲ ἀρχηγὸν τὸν Γιουσοῦφ πασάν Βερκόφτσαλην, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Λάρισαν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀνενόχλητος ἔφθασεν εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν. Ἄλλ' ἠναγκάσθη, ἔνεκα τῶν ἀσθενειῶν καὶ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν, νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Λαμίαν, χωρὶς νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν σκοπὸν, του, δηλ. νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Πελοπόννησον.

Ὁ δεύτερος στρατὸς, ἀποτελούμενος ἀπὸ 16.000 ἐμπειροπολέμους Τουρκαλβανούς, κατέβαιναν ἀπὸ τὴν Ἥπειρον χωρισμένος εἰς δύο σώματα μὲ ἀρχηγούς τὸν Μουσταῖην πασάν τῆς Σκόδρας καὶ τὸν Ὁμέρ Βρυώνη τῆς Μουζακιάς.

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον σῶμα ἐπροχώρησεν ἀπὸ τὰ Ἄγραφα πρὸς τὴν Αἰτωλίαν, τὸ δὲ δεύτερον ἀπὸ τὴν Ἀμφιλοχίαν πρὸς τὴν Ἀκαρνανίαν, διὰ νὰ ἐνωθῶν εἰς τὸ Μεσολόγγι, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποκλείσει ὁ Τουρκικὸς στόλος. Ἐπειτα θὰ ἐπροχωροῦσαν πρὸς τὴν Ναύπακτον.

Ἐκεῖ θὰ ἐπερίμεναν τὸν ἄλλον στρατὸν ἀπὸ τὴν Ἀνατ. Στερεάν Ἑλλάδα καὶ ὅλοι μαζί θὰ ἐπερνοῦσαν μὲ πλοῖα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν ἡ κατάστασις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἦτο ἀξιοθρήνητος. Οἱ Ἕλληνες ἐφιλοικουσαν μεταξύ των διὰ τὴν ἀρχηγίαν καὶ ὁ στρατὸς εὕρισκετο εἰς τελείαν παραλυσίαν. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας.

Εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν ἔλαμψεν, ὡς ἡ μόνη παρηγορία τοῦ ἔθνους, ἡ ἥρωϊκὴ μορφή τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης ἐγεννήθη εἰς τὸ Σούλι τὸ 1790 καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ Κίτσου Μπότσαρη. Ἦτο γενναῖος καὶ συνετὸς καὶ εἰς πολλὰς περιπτώσεις εἶχε προσφέρει σπουδαίας ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἀγῶνα. Εἶχε

πολεμήσει κατά τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ κατόπιν κατά τοῦ σουλτάνου. Εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν μάχην τοῦ Πέτα, ὅπου ἐθανυμάσθη ἀπὸ ὅλους διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν σωφροσύνην του. Κατὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου μὲ τὸν Μαυροκορδατον ἔσωσε τὴν πόλιν. Ἡ μεγαλύτερα του ὄμως ἀρετὴ, ἡ ὁποία ὑπερέβαλλε καὶ αὐτὸν τὸν ἡρωϊσμόν του, ἦτο ἡ μετριοφροσύνη του.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, διὰ νὰ τὸν ἀνταμείψῃ διὰ τὰς καλὰς του ὑπηρεσίας καὶ διότι ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο ὁ μόνος ἱκανὸς νὰ σώσῃ τὴν



Ὁ Μάρκος Μπότσαρης

κατάστασιν τὸν διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἔστειλε τὸ σχετικὸν δῖπλωμα.

Ὁ Μάρκος, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι τοῦτο θὰ ἐπροκαλοῦσε τὴν ζηλοτυπίαν τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν καὶ θὰ ἔβλαπτε τὸν ἀγῶνα, ἐκάλεσε ὅλους τοὺς ὀπλαρχηγούς εἰς συγκέντρωσιν καὶ ἐνώπιόν των ἔσχισε τὸ δῖπλωμα, ἀφοῦ πρῶτα τὸ ἐφίλησε, διὰ νὰ δείξῃ τὸν σεβασμὸν του πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, καὶ εἶπεν: «ὅποιος εἶναι ἄξιος, παίρνει τὸ δῖπλωμα μεθαύριον ἀπὸ τὸν ἐχθρόν».

Ἀμέσως κατόπιν μὲ τριακοσίους τολμηροὺς Σουλιώτας ἔξεκίνησεν ἐναντίον τῶν Τουρκαλβανῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ, ἀποτελουμένη ἀπὸ 4000 ἀνδρας καὶ μὲ ἀρχηγὸν τὸν Τσελαλεδίμπτην,

είχε κατασκηνώσει εις τὰ νότια τοῦ Καρπενησιου πεδινὰ μέρη. Τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 Αὐγούστου 1823 ἐπετέθη αἰφνιδιαστικῶς ἐναντίον τῶν Τουρκαλβανῶν. Οὗτοι ἔπαθον σύγχυσιν' παραλαλισμένοι ἤρχισαν νὰ κτυποῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ κατατρομαγμένοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ γύρω βουνά. Ὁκτακόσιοι περίπου ἐφονεύθησαν καὶ ὀλόκληρον τὸ στρατόπεδον ἔμεινεν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν.

Εἰς τὴν συμπλοκὴν αὐτὴν ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης ἐπληρώθη εἰς τὸν μηρόν. Δὲν ἔφυγεν ὅμως· ἤθελε νὰ συλλάβῃ ζωντανὸν τὸν Τσελαλεδίμπεην, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν σκηνὴν του μέσα εἰς μίαν μάνδραν. Διὰ τοῦτο καὶ τραυματισμένος προσεπάθει ν' ἀνεβῆ τὴν μάνδραν καὶ νὰ πηδήσῃ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Τσελαλεδίμπεη. Δυστυχῶς ὅμως τὴν ὥραν ἐκείνην οἱ σκοποὶ τῆς μάνδρας τὸν ἐπυροβόλησαν εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν ἐφόνευσαν.

Οἱ Σουλιῶται περίλυποι διέκοψαν πλέον τὴν καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ, παρέλαβον τὸ λείψανον τοῦ ἡρωικοῦ ἀρχηγοῦ των καὶ τὸ ἔφερον εἰς τὸ Μεσολόγγι μαζί με πλούσια λάφυρα. Ὁλόκληρος ἡ Ἑλλὰς ἐθρήνησε τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου καὶ ἡ κηδεῖα του ἔγινε με τὰς μεγαλυτέρας τιμάς.

Τὴν ἐπομένην οἱ Τούρκοι, ἀφοῦ ἔθαψαν τοὺς νεκροὺς των, συνέχισαν τὴν πορείαν των πρὸς νότον. Ἐφθασαν σχεδὸν ἀνενόχλητοι εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ἠνώθησαν με τὸ σῶμα τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ Αἰτωλικόν, τὸ ὁποῖον εἶναι κτισμένον εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου.

Οἱ πολιορκούμενοι ἠμύνθησαν γενναῖα, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ θέσις των ἔγινε πολὺ δύσκολος, διότι ἤρχισαν νὰ ὑποφέρουν ἀπὸ ἔλλειψιν ποσίμου ὕδατος. Εὐτυχῶς ὅμως διὰ τοὺς πολιορκουμένους βόμβα ἐχθρική ἔπεσεν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ταξιαρχῶν καὶ ἀπὸ τὸν λάκκον τὸν ὁποῖον ἤνοιξεν εἰς τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ, ἀνέβλυσεν ἀφθονον ὕδωρ (ὑπάρχει ἀκόμη καὶ σήμερον τὸ φρέαρ).

Οἱ πολιορκούμενοι τότε ἔλαβον θάρρος καὶ συνέχισαν τὴν ἀντίστασιν των. Ἐκαμμον δὲ συχνὰς ἐξόδους καὶ ἐπροξενούσαν εἰς τὸν ἐχθρὸν μεγάλας ζημίας, τὰς ὁποίας συνεπλήρωνον αἱ διάφοροι ἀσθένειαι καὶ ὁ βαρύτερος χειμὼν.

Ἡ πολιορκία τοῦ Αἰτωλικοῦ διήρκεσε δύο μῆνας. Οἱ ἐχθροί, δὶαν εἶδον ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κυριεύσουν τὴν κωμόπολιν, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἔφυγαν εἰς τὴν Ἠπειρον, χωρὶς νὰ πραγματοποιήσουν τὸ σχέδιόν των.

Ὁὕτω καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος ἀπέτυχεν ἡ ἐκστρατεία τῶν Τούρ-

κων κατὰ ξηρὰν ἐναντίον τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, οἱ ὅποιοι εἶχον σκοπὸν νὰ περάσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον. ✓

2. Ὁ φιλελληνισμὸς εἰς τὴν Εὐρώπην. ✓

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ἡ ὁποία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν ἑνὸς μικροῦ λαοῦ ἀπὸ τὸν βάρβαρον Τουρκικὸν ζυγόν, ἐνῶ συνήνητησεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὴν ζωηρὰν ἐχθρότητα ὅλων σχεδὸν τῶν Εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων καὶ τῶν ἡγεμόνων, ὅμως ἐπροκάλεσε θερμοτάτην συμπάθειαν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν λαῶν καὶ τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων. Διότι μετὰ τὴν πρόοδον, τὴν ὁποίαν εἶχε προκαλέσει ἡ Ἀναγεννησις, καὶ μετὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν αἱ φιλελεύθεραι ἰδέαι ἦσαν εὐρύτατα διαδεδομένοι εἰς ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα καὶ κάθε ἀγὼν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐγένετο δεκτὸς μὲ συμπάθειαν καὶ ἐνθουσιασμόν.

Ἐκτὸς τούτου τὰ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν κατορθώματα τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων ἐγέννησαν μέγαν ἐνθουσιασμόν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης καὶ ἐδημιούργησαν ἰσχυρότατον ρεῦμα συμπαθείας πρὸς τὴν σύγχρονον Ἑλλάδα. Τὸ ρεῦμα τοῦτο ἐνίσχυσαν ἀκόμη περισσότερον αἱ βαρβαρότητες καὶ αἱ σφαγαὶ τῶν Τούρκων εἰς βάρος τῶν ἀόπλων Χριστιανῶν καὶ ἰδίως ἡ καταστροφή τῆς Χίου.

Ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀκόμη ἔτους τῆς ἐπαναστάσεως πολλοὶ Εὐρωπαῖοι δημοσιογράφοι ἔδιδον εἰς τὰς ἐφημερίδας των περιγραφὰς τῶν μαχῶν καὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔγραφον φλογερὰ ἄρθρα ὑπὲρ αὐτῶν. Σπουδαῖοι ποιηταὶ ἔγραψαν ἀριστουργηματικὰ ποιήματα ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐζήτησαν νὰ κινήσουν τὴν συμπάθειαν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κυβερνήσεων ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων. Ὀνομαστοὶ δὲ καλλιτέχναι ἐξωγράφισαν τὰ κατορθώματά των καὶ τὰς ἀτυχίας των.

Ἡ κίνησις αὕτη ὠνομάσθη φιλελληνισμὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι συνεπάθησαν τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκινήθησαν πρὸς ἐπιτυχίαν του, ὠνομάσθησαν Φιλέλληνες.

Ὁ Φιλελληνισμὸς συνεχῶς ἐνισχύετο καὶ ἐπεξετείνετο καὶ αἱ τάξεις τῶν ἐκλεκτῶν Φιλελλήνων συνεχῶς ἐγίνοντο πυκνότεραι.

Πλεῖστοι φιλέλληνες ἀξιωματικοὶ ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Πολωνίαν, τὴν Ἑλβετίαν καὶ ἄλλας χώρας ἐγκατέλειψαν τὰς πατρίδας των καὶ ἔσπευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ πολε-

μήσουν ξιά την ἑλευθερίαν της, ὡς ἀπλοὶ Ἕλληνες στρατιῶται. Μεταξὺ αὐτῶν διακρίνονται ὁ γηραιὸς Πολωνὸς στρατηγὸς Μιρξεύσκι, ὁ Γερμανὸς Νόρμαν, ὁ Γάλλος συνταγματάρχης Φαβιέρως, οἱ Ἴταλοὶ Σανταρόζα καὶ Τορέλλα καὶ ἄλλοι. Οἱ Φιλέλληνες οὗτοι ἠγάπησαν τὴν Ἑλλάδα ὡς πατρίδα των καὶ ἔχυσαν τὸ αἷμά των ὑπὲρ αὐτῆς εἰς τὸ Πέττα, τὴν Πύλον καὶ ἄλλαχοῦ.

Ἄλλοι φιλέλληνες ἴδρυσαν εἰς τὴν Εὐρώπῃν συλλόγους, οἱ ὁποῖοι ἔκαμνον ἐράνους καὶ μὲ τὰ χρήματα, ποὺ συνεκέντρωνον, ἠγόραζον ὄπλα καὶ πολεμεφόδια, τὰ ὁποῖα ἔστελλον εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Μὲ τὴν μεσολάβησιν τῶν συλλόγων τούτων ἐπέτυχεν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις νὰ πάρῃ ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν τὸ πρῶτον δάνειον ἐξ 800 χιλ. λιρῶν.

Ἡ συμπάθεια καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἠνάγκασαν εἰς τὸ τέλος καὶ τὰς Κυβερνήσεις νὰ μεταβάλουν τὴν φιλοτουρκικὴν πολιτικὴν των. Πρῶτον ἤλλαξεν ἡ στάσις τῆς Ἀγγλίας, ἀφ' οὔτου ἔγινεν ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ὁ περιφημὸς πολιτικὸς Γεώργιος Κάνιγκ, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀπὸ τοὺς θερμότερους φιλέλληνας.

Τὴν μεταβολὴν τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἠκολούθησεν ἡ ἀλλαγὴ τῆς στάσεως τῆς Ρωσίας καὶ τῶν ἄλλων Κυβερνήσεων, αἱ ὁποῖαι εἰς τὸ τέλος ἤρχισαν νὰ σκέπτονται πῶς θὰ τερατισθῇ ὁ ἄνισος ἀγὼν τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν Ἑλλήνων.

Ἀπὸ τότε οἱ φιλελληνικοὶ σύλλογοι καὶ αἱ φιλελληνικαὶ εἰταιρεῖαι ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ οἱ φιλέλληνες, οἱ ὁποῖοι ἤρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐγίνοντο διαρκῶς περισσότεροι.

3. Ὁ λόρδος Βύρων.

Ὁ ἐξοχώτερος ἀπ' ὅλους τοὺς φιλέλληνας ὑπῆρξεν ὁ Ἀγγλὸς λόρδος Βύρων ἢ Μπάυρον.

Ὁ Βύρων ἐγεννήθη τὸ 1788 καὶ ἦτο ἀπόγονος παλαιᾶς ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας τῆς Ἀγγλίας. Ἀπὸ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας διεκρίνετο διὰ τὴν θερμὴν του ψυχὴν καὶ τὴν ζωηρὰν του φαντασίαν, ἔγραφε ποιήματα μὲ πολὺ πάθος καὶ ἔγινεν ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ποιητὰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἦτο ἄνθρωπος ἀνήσυχος καὶ ἀγαποῦσε τὰς περιπετείας. Δι' αὐτὸ εἶχε περιηγηθῆ πολλὰς χώρας καὶ πολλὰ χρόνια πρὶν ἐκτραγῆ ἡ ἐπανάστασις εἶχε περάσει καὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ψυχὴ του ἐπληρώθη, ὅταν εἶδε τὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε φθάσει ἡ χώρα, ὅπου εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἄλλοτε ὁ ἐνδοξότερος ἀρχαῖος πολιτισμός. Ἐλυπήθη τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ταπεινοὶ καὶ δοῦλοι ἔσκυβαν τὸ κεφάλι εἰς τοὺς Τούρκους, τοὺς ἐθεώρησε ἀναξίους ἀπογόνους ἐνδόξων προγόνων καὶ ἐπίστευεν ὅτι ποτὲ δὲν θὰ κατώρθωσαν νὰ ἀπελευθερωθοῦν.



Δόδος Βύρων

Ὅταν ὁμως ἔμαθον ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπανεστάτησαν, ἐνθουσιάσθη τόσον πολὺ, ὥστε ἔγραψε θαυμάσια ποιήματα διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπροσπαθοῦσε μὲ κάθε τρόπον νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἀγωνιζομένους πολεμιστάς. Τέλος ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ πολεμήσῃ διὰ τὴν ἐλευθερίαν της καὶ νὰ φέρῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα εἶχε συγκεντρώσει ἀπὸ ἐράνους ὁ φιλελληνικὸς σύλλογος τοῦ Λονδίνου.

Κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1823 ἦλθε εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, ἀπ' ὅπου ἔγραψεν ἐπιστολὰς πρὸς ὄλους τοὺς ἐπισημοτέρους ἀρχηγούς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ συνιστοῦσε εἰς αὐτοὺς ὁμόνοιαν καὶ ἀδελφικὴν συνεργασίαν. Ἀπὸ ἐκεῖ, ἀφοῦ ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον, κατὰ τὰ τέλη Δεκεμβρίου ἔφθασεν εἰς τὸ Μεσολόγγι. Ὁ λαὸς τὸν ὑπέδεχθη μὲ ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμόν. «Σὲ περιμέναμε σὰν τὰ χελιδόνια τῆ μητέρα τους» τοῦ ἐφώναζον, ὅταν ἀπεβιβάζετο.

Ὁ Βύρων εἰργάσθη μὲ ὄλην τὴν ψυχὴν του διὰ τὸν Ἅγῶνα. Ἐδώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὄλην του τὴν μεγάλην περιουσίαν καὶ ἐσχημάτισε, μὲ ἰδικὰ του ἔξοδα, στρατιωτικὸν σῶμα ἀπὸ τοὺς Σουλιάτας τοῦ Μπότσαρη.

Δυστυχῶς ὁμως ἡ ζωὴ του ἦτο πολὺ σύντομος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ ὑγρὸν καὶ νοσηρὸν κλίμα τοῦ Μεσολογγίου ἐβλάψε τὴν ὑγίαν του καὶ ἠσθένησεν ἀπὸ ὑψηλὸν πυρετόν. Οἱ ἰατροί, παρ' ὅλας τὰς προσπάθειάς των, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὸν σώσουν. Ὁ συνεχὴς πυρετὸς τὸν ἐξησθένησε πάρα πολύ.

Τέλος τὴν Δευτέραν τοῦ Πάσχα εἰς τὰς 7 Ἀπριλίου 1824, τρεῖς μῆνας ἀπὸ τότε ποῦ ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ μεγάλη φιλελληνικὴ καρδιά ἔπαψε νὰ κτυπᾷ μὲ τὰς τελευταίας λέξεις:

«Ἑλλάς, σοῦ ἔδωσα ὅ,τι πολυτιμότερον ἠμπορεῖ νὰ ἔχη ὁ ἄνθρωπος. Εἶθε νὰ ἀποβῇ εἰς εὐτυχίαν σου ἢ θυσία μου».

Ὁ θάνατος τοῦ Βύρωνος ἐθεωρήθη ὡς ἐθνικὴ συμφορὰ καὶ ἐβύθησεν εἰς μεγάλον πένθος ὄλους τοὺς Ἕλληνας. Καὶ ὁ Ἐθνικὸς μας ποιητὴς ἔγραψεν ἓνα ὑπέροχον ποίημα, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει:

*«Δευτεριά γιὰ λίγο πάψε
νὰ κτυπᾷς μὲ τὸ σπαθί,
τώρα σίμωσε καὶ κλάψε
στοῦ Μπαύρον τὸ κορμί».*

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάς, διὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνην της εἰς τὸν μεγάλον φιλέλληνα, ὁ ὁποῖος ἐθύσασε καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ζωὴν του δι' αὐτήν, ἔκτισε μαρμάρινον τὸ μνημεῖον τοῦ εἰς τὸ Μεσολόγγι καὶ ἔστησε τὸν ἀνδριάντα του εἰς τὸ Ζάππειον τῶν Ἀθηνῶν.

4. Ἐμφύλιοι πόλεμοι. (Φυλάκισις τοῦ Κολοκοτρώνη).

Οἱ Ἕλληνες μὲ τὸν ἠρωϊσμόν των καὶ τὴν αὐτοθυσίαν των κατόρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν ἐπὶ δύο ἔτη τὰς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων.

ἤρχισεν ὁμως νὰ ἀπειλῇ τὴν ἐπανάστασιν ἄλλος κίνδυνος. Οἱ Ἕλλη-
νες, ὡς νὰ εἶχον ἐξοντώσει τὸν ἐχθρὸν τελείως, ἐχωρίσθησαν εἰς κόμ-
ματα, εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ τοὺς πολιτικούς, καὶ ἤρχισαν νὰ φι-
λονικοῦν μεταξύ των μὲ μεγάλο πάθος, ὥστε κατέληξαν εἰς ἐμφύλιον
πόλεμον.

Εἶδομεν ὅτι εἰς τὴν πρώτην Ἐθνικὴν Συνέλευσιν, ἡ ὁποία συνήλ-
θεν εἰς τὴν Ἐπίδαυρον, ὑπερίσχυσαν οἱ πολιτικοὶ καὶ τὸ κόμμα των
ἐκυβέρνησε τὴν Ἑλλάδα καθ' ὅλον τὸ 1822 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1823.

Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν ὁμως τοῦ Δράμαλη, ὅταν ἡ πατρις ἐκινδύνευ-
σεν, ἡ κυβέρνησις καὶ οἱ πολιτικοὶ ἐφοβήθησαν καί, διὰ νὰ σωθοῦν,
κατέφυγον εἰς ἓνα πλοῖον εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον. Τοῦτο ἔγινεν
αἰτία νὰ χάσῃ ὁ λαὸς τὴν ὑπόληψιν, ποῦ εἶχε πρὸς αὐτούς.

Ἀντιθέτως οἱ στρατιωτικοί, οἱ ὁποῖοι παρέμειναν, ἐπολέμησαν,
ἐνίκησαν τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀπέκτησαν μεγάλο γόητρον καὶ κύρος. Δι'
αὐτὸ δὲν ἤθελαν νὰ ἀφήσουν τὴν Κυβέρνησιν εἰς τοὺς πολιτικούς,
τοὺς καλαμαραῖδες ὅπως τοὺς ἔλεγον. Ἡ ἐχθρότης τῶν δύο μεριδῶν
ἦτο πλέον φανερά.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1823 συνήλθεν εἰς τὸ Ἄστρος ἡ Δευτέρα Ἐ-
θνικὴ Συνέλευσις. Εἰς αὐτὴν ἐπεκράτησαν πάλιν οἱ πολιτικοί. Ἡ
Συνέλευσις κατὰ πρῶτον ἐτροποποίησε τὸ πολίτευμα σύμφωνα πρὸς
τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀγωνιζομένου Γένους. Κατόπιν κατήργησε τὸν βα-
θμὸν τοῦ ἀρχιστρατήγου, τὸν ὁποῖον εἶχε δώσει εἰς τὸν Κολοκοτρώνην
μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη καὶ ἐξέλεξε πρόεδρον τοῦ Νομο-
τελεστικοῦ τὸν Πετρόμπεην καὶ τοῦ Βουλευτικοῦ τὸν Μαυροκορδάτον.

Ἡ πράξις τῆς Συνελεύσεως ἐξώργισε τοὺς στρατιωτικούς, προπάν-
των τὸν Κολοκοτρώνην. Τότε ἡ Συνέλευσις, διὰ νὰ τὸν καταπραῖνῃ,
τὸν διώρισε μέλος τοῦ Νομοτελεστικοῦ. Ταχέως ὁμως ὁ Κολοκοτρών-
ης ἐφιλονίκησε μὲ τὸν Μαυροκορδάτον. Καὶ τότε ὁ μὲν Μαυροκορ-
δάτος ἔφυγε μὲ ὅλους τοὺς Βουλευτὰς εἰς τὸ Κρανίδι, ὁ δὲ Κολοκο-
τρώνης μὲ ὅλα τὰ μέλη τοῦ Νομοτελεστικοῦ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Τρί-
πολιν. Ἡ Βουλὴ, ἡ ὁποία εὕρισκετο εἰς τὸ Κρανίδι, ἀπεκήρυξε τὸν
Κολοκοτρώνην καὶ ἐξέλεξε νέον Νομοτελεστικὸν μὲ πρόεδρον τὸν
Γεώργιον Κουντουριώτην.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀντὶ μιᾶς ἔγιναν δύο Κυβερνήσεις. Μία
εἰς τὸ Κρανίδι καὶ μία εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἡ μία Κυβέρνησις κατηγο-
ροῦσε τὴν ἄλλην ὡς παράνομον καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἤρχισεν ὁ ἐμφύλιος
πόλεμος.

Οι ὄπαδοι τῶν δύο Κυβερνήσεων συνεκρούσθησαν ἔξω ἀπὸ τὴν Τρίπολιν, εὐτυχῶς ὅμως χωρὶς ἀπωλείας. Ἐν τῷ μεταξὺ ἤρχισαν νὰ κινουῦνται ἐναντίον τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ οἱ ἐπισημότεροι πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου.

Τότε ὁ Κολοκοτρῶνης ἐθεώρησε φρόνιμον διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν Πατρίδα νὰ ζητήσῃ ἀμνηστίαν καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἡ Κυβέρνησις ἐδέχθη καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐσταμάτησεν. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ἤρχισε πάλιν ἀγριώτερος. Τότε ὑπερίσχυσεν ἡ Κυβέρνησις Κουντουριάτου, ἡ ὁποία, ἀφοῦ συνέλαβε τὸν Κολοκοτρῶνην καὶ τοὺς ἄλλους προκρίτους ὄπαδούς του, τοὺς ἐφυλάκισεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Προφήτου Ἡλία εἰς τὴν Ὑδραν.

Μετὰ τὴν φυλάκισιν τοῦ Κολοκοτρῶνη ἡ Κυβέρνησις ἐστράφη ἐναντίον τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρουτσου εἰς τὴν Στερεάν, διότι οὗτος ἦτο φίλος τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ ἀντίθετος πρὸς τοὺς πολιτικούς. Ἀκόμη δὲ τὸν εἶχον κατηγορήσει, ὅτι συνεργάζεται μετὰ τοὺς Τούρκους. Ἐστειλε λοιπὸν τὸν Γκούρα, ὁ ὁποῖος ἄλλοτε ἦτο τὸ πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Ὀδυσσεῶς, νὰ τὸν συλλάβῃ.

Ὁ Ὀδυσσεύς, πιστεύων ὅτι ὁ Γκούρας θὰ τὸν ἐπροστάτευσεν, παρεδόθη εἰς αὐτὸν καὶ ἐφυλακίσθη εἰς ἓνα παλαιὸν πύργον τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

Μετ' ὀλίγον ὅμως, τὸ πρωτὶ τῆς 5ης Ἰουλίου 1825, ὁ Ὀδυσσεύς εὐρέθη νεκρὸς κάτω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Ἀκροπόλεως. Διεδόθη τότε ὅτι κατεκρημνίσθη καὶ ἐφονεύθη, ἐνῶ προσπαθοῦσε νὰ δραπετεύσῃ. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἐφονεύθη εἰς τὴν φυλακὴν κατὰ διαταγὴν τοῦ Γκούρα καὶ κατόπιν ἐρρίφθη τὸ πτώμα του ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, διὰ νὰ συγκαλυφθῇ ἡ δολοφονία τοῦ ἥρωος τῆς Γραβιάς. ✓

ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ✓

1. Ἀγῶνες τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Αἰγύπτου πρὸς κατάπνιξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον ὅλαι αἱ ἐκστρατεῖαι τῶν Τούρκων ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ὁ Σουλτᾶνος ἐπέισθη, ὅτι δὲν ἠδύνατο μόνος νὰ καταπνίξῃ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Δι' αὐτὸ ἐξή-

τησε τὴν βοήθειαν τοῦ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου **Μεχμέτ Ἀλῆ**, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑποτελής του.

Ὁ **Μεχμέτ Ἀλῆς** ἦτο Ἀλβανός, ἀλλὰ ἐγεννήθη εἰς τὴν Καβάλλαν ἂν καὶ ἦτο ἀπὸ πτωχὴν οἰκογένειαν, κατώρθωσε μὲ τὴν εὐφυΐαν του καὶ τὴν δραστηριότητά του νὰ γίνῃ διοικητὴς τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου.

Ἡ βοήθεια τοῦ **Μεχμέτ Ἀλῆ** ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὸν Σουλτᾶνον. Διότι ὁ Ἀλῆς εἶχε στρατὸν καὶ στόλον διωργανωμένον κατὰ τὸ Εὐρωπαϊκὸν σύστημα ὑπὸ Γάλλων ἀξιωματικῶν καὶ διέθετε τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μεγάλην δύναμιν.

Ὁ **Μεχμέτ** ἐδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ Σουλτάνου, ἀφοῦ προηγουμένως ὁ Σουλτᾶνος ὑπεσχέθη νὰ τοῦ παραχωρήσῃ τὴν Κύπρον καὶ τὴν Κρήτην καὶ νὰ διορίσῃ διοικητὴν τῆς Πελοποννήσου τὸν θετὸν υἱὸν του Ἰμβραήμ, ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῆς Αἰγυπτιακῆς ἐστρατείας.

Τὸ δὲ πολεμικὸν σχέδιον ἦτο, ὁ μὲν Αἰγυπτιακὸς στόλος νὰ ὑποτάξῃ τὴν Κρήτην καὶ νὰ καταστρέψῃ τὴν Κάσον, ὁ δὲ Τουρκικὸς νὰ καταστρέψῃ τὰ Ψαρά. Ἐπειτα δὲ συνηνωμένοι οἱ δύο στόλοι νὰ καταστρέψουν τὰς ἄλλας ναυτικὰς νήσους, τὴν Σάμον, τὴν Ὑδραν καὶ τὰς Σπέτσας. Ἡ ὑποταγὴ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἐθεωρεῖτο ἀναγκαία διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Πελοποννήσου, διότι διέθετον ἰσχυρὸν στόλον καὶ μετέφερον εἰς τοὺς ἐπαναστάτας τροφὰς καὶ ἄλλα ἐφόδια. Τέλος οἱ Αἰγύπτιοι θὰ ὑπέτασσαν τὴν Πελοπόννησον καὶ οἱ Τούρκοι τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Ὁ κίνδυνος διὰ τοὺς Ἕλληνας ἦτο φοβερός, φοβερώτερος ἀπὸ κάθε ἄλλην φορὰν. Καὶ ἐνῶ ὁ κίνδυνος αὐτὸς ἐπλησίαζεν, ἐκείνοι ἐξηκολούθουν νὰ ἀλληλοτρῶγωνται. Ὁ Κολοκοτρῶνης ἦτο εἰς τὴν φυλακὴν, ἡ Κυβέρνησις οὐδεμίαν στρατιωτικὴν προετοιμασίαν ἔκαμνε καὶ τὸ χειρότερον ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν ἤμποροῖσε νὰ κινηθῆῃ, διότι δὲν εἶχε χρήματα.

2. Ὑποταγὴ τῆς Κρήτης.-Καταστροφή τῆς Κάσου.

Πρῶτοι ἐκινήθησαν οἱ Αἰγύπτιοι μὲ ἀρχιστράτηγον τὸν Ἰμβραήμ **πασᾶν**, ὁ ὁποῖος ἦτο δραστήριος καὶ τολμηρὸς πολεμιστὴς καὶ ἱκανὸς στρατηγός. Ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος, μὲ ἀρχηγὸν τὸν δραστήριον Τουρκαλβανὸν **Χουσεῖν μπέην**, τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1824 ἔκαμνε ἀπόβασιν

εις την Κρήτην και κατέπνιξε την επανάστασιν, ἀφοῦ μετεχειρίσθησαν οἱ Αἰγύπτιοι ὅλα τὰ βάρβαρα μέσα. Ὁ αἰμοβόρος Χουσεῖν, ὅταν ἔμαθεν ὅτι 370 γυναικόπαιδα εἶχον κρυφθῆ εἰς ἓνα σπήλαιον πλησίον τοῦ χωρίου Μελιτόνι, ὄχι μόνον δὲν τὰ ἐλυπήθη, ἀλλὰ τὰ ἐθανάτωσε διὰ τοῦ καπνοῦ κατὰ τὸν πλέον ἀπάνθρωπον τρόπον. Ἔτσι ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ὑπετάγη ὁλόκληρος ἡ Κρήτη ἐκτὸς τῆς ὀρεινῆς περιοχῆς τῶν Σφακιῶν.

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Κρήτης ὁ Χουσεῖν ἔστρεψε τὴν μανίαν του κατὰ τῆς μικρᾶς νήσου Κάσου, ἣ ὁποία πάντοντε ἐβοήθει τοὺς Κρητάς ἐπαναστάτας με τροφὰς καὶ πολεμοφόδια. Ὁ Χουσεῖν, παρὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν τῶν Κασίων, ἀπεβίβασε τὸν στρατόν του εἰς τὴν νῆσον καὶ τὴν κατέστρεψε τελείως. Ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς οἱ μὲν ἄνδρες ἐσφαγήσαν ὅλοι ἀνεξαίρετως, τὰ δὲ γυναικόπαιδα ἐπωλήθησαν ὡς δούλοι εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

3. Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν.

Συγχρόνως μετὰ τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον ἐκινήθη καὶ ὁ Τουρκικὸς. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1824 ὁ Σουλτᾶνος διέταξε τὸν ναύαρχον Χοσρέφ πασᾶν νὰ καταστρέψῃ τὰ Ψαρά. Διότι ἤθελε νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ κοινὸν Εὐροκαιογυπτιακὸν σχέδιον καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοὺς ἐπικινδύνους Ψαριανούς, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὰ ταχύπλοα πλοῖα τῶν ἔκαμον συχνὰς ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας καὶ εἶχον προξενήσει εἰς τὸν Τουρκικὸν στόλον τρομερὰς καταστροφὰς.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Τουρκικὸς στόλος συνεκεντρώθη εἰς τὴν Μυτιλήνην καὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1824 παρουσιάσθη ἐμπρὸς εἰς τὰ Ψαρά, ἀποτελούμενος ἀπὸ 235 μικρὰ καὶ μεγάλα πολεμικὰ πλοῖα καὶ 14.000 ἄνδρας. Οἱ Ψαριανοὶ εἶχον ζητήσει ἐγκαίρως τὴν βοήθειαν τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν ἠδύνατο νὰ κινηθῇ δι' ἔλλειψιν χρημάτων καὶ ἐφοδίων.

Ἀπεφάσισαν τότε οἱ Ψαριανοὶ νὰ ἀντισταθοῦν μόνοι τῶν ἀντὶ ὅμως νὰ ἐπιτεθοῦν μετὰ τὰ πυρπολικά καὶ μετὰ τὰ πλοῖα τῶν κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ἀπεφάσισαν νὰ περιμένουν τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὴν ξηρᾶν.

Εἰς τὰς 19 Ἰουνίου ὁ Τουρκικὸς στόλος ἤρχισε τὸν βομβαρδισμόν τῶν Ψαρῶν. Οἱ Ψαριανοὶ ἐπὶ 24 ὥρας ἀντέστησαν μετὰ ἀφάνταστον ἡρωισμόν. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὅμως οἱ Τοῦρκοι κατῴρθωσαν νὰ ἀπο-

βιβάσουν στρατὸν εἰς δύο μέρη τῆς νήσου. Οἱ Ψαριανοὶ περιεκυκλώθησαν καὶ ἐσφάζοντο ἀγρίως. Πολλοὶ τότε ἀπὸ τὸν ἄμαχον πληθυσμὸν ἔξαλλοι ἔτρεχον νὰ πηδήσουν εἰς τὰ πλοῖα, διὰ νὰ σωθοῦν. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως τοὺς κατεδίωκον καὶ ἄλλους ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ τοὺς συνελάμβανον αἰχμαλώτους. Πολλὰί μάλιστα γυναῖκες μὲ τὰ παιδιὰ των εἰς τὴν ἀγκάλην ἐρρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἀτίμωσιν.

Πολλὰ ἐπίσης γυναικόπαιδα καὶ ἄρκετοὶ πολεμισταὶ εἶχον καταφύγει εἰς τὸ φρούριον τῶν Ψαρῶν «Παλαιόκαστρον». Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπολέμησαν μὲ ἀφάνταστον ἀνδρείαν δύο ὀλοκλήρους ἡμέρας. Τὴν τρίτην ἡμέραν, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἀνθέξουν περισσότερον εἰς τὴν δίψαν, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα μαζὶ μὲ 2.000 Τοῦρκους, οἱ ὅποιοι ἔν τῷ μεταξῷ εἶχον ὀρμήσει εἰς τὰ τεῖχη.

Κατόπιν οἱ Τοῦρκοὶ ἐλεηλάτησαν καὶ ἔκαψαν ὀλοκλήρον τὴν νήσον. Ἡ καταστροφὴ ἦτο τελεία. Ἀπὸ τοὺς 7.000 κατοίκους καὶ 25.000 πρόσφυγας ἀπὸ τὴν Χίον καὶ τὰ ἄλλα μέρη, ποὺ ὑπῆρχον ἐκεῖ ἐσώθησαν μόνον 3.000 Ψαριανοὶ καὶ 8 000 πρόσφυγες μαζὶ μὲ 16 πλοῖα καὶ 7 πυρπολικά. Ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους, ὅσοι δὲν ἐφονεύθησαν, ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι.

Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ ὀλεθριώτερα κυνημάτα τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, διότι ὁ Τουρκικὸς στόλος θὰ ἠδύνατο εἰς τὸ ἐξῆς νὰ κινῆται ἀνενόχλητος εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ νὰ μεταφέρει μὲ εὐκολίαν τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα εἰς τὰς ἐπαναστατημένας περιοχάς.

Ἡ ἔνδοξος ὅμως καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν καὶ ἡ αὐτοθυσία τῶν κατοίκων συνεκίνησαν ὅλον τὸ κόσμον. Ὁ δὲ ἐθνικός μας ποιητὴς Σολωμὸς ἐξύμνησεν αὐτὴν μὲ τὸ περίφημον ποίημά του :

*Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρον ῥάχην
περπατώντας ἢ δόξα μονάχην
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια.
Καὶ στεφάνι στὴν κόμην φορεῖ
γνωμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια
ποῦχαν μείνει στὴν ἐρημνὴ γῆ.*

4. Ἡ Ναυμαχία τοῦ γέροντα.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐπλευσε εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ παραλάβῃ καὶ ἄλλας δυνάμεις καὶ νὰ καταστρέψῃ τὴν Σάμον.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἶχε λάβει χρήματα ἀπὸ τὸ δάνειον, πὺρ ἔδωκεν ἡ Ἀγγλία, καὶ ἀπεφάσισε νὰ διαθέσῃ ἓνα μέρος ἀπὸ αὐτὰ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στόλου. Ἔτσι ἐξωπλίσθησαν μερικὰ πλοῖα καὶ ἐπλευσαν ἀμέσως πρὸς τὴν Σάμον με ἀρχηγὸν τὸν ἀντιναύαρχον Σαχτούρην.

Τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα κατέλαβον τὸ στενὸν μεταξὺ Σάμου καὶ Μ. Ἀσίας, διὰ νὰ ματαιώσουν τὰ σχέδια τῶν Τούρκων. Εἰς τὸ στενὸν αὐτὸ ἔγιναν πολλαὶ ναυμαχίαι, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Τουρκικὸς στόλος ἔπαθε μεγάλας ζημίας. Τρομοκρατημένοι τότε ὁ Χοσεφ κατέφυγεν εἰς τὴν νῆσον Κῶ, ὅπου ἐπερίμενε τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον.

Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγας ἡμέρας ἔφθασε καὶ ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰμβραήμ καὶ ἠνώθη μετὰ τὸν Τουρκικόν. Ἐσχηματίσθη ἔτσι μία τεραστία δύναμις ἀπὸ 400 μικρὰ καὶ μεγάλα πλοῖα με 2.500 κανόνια καὶ 50.000 ἄνδρας.

Εἰς τὸ διάστημα τοῦτο ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἔστειλε καὶ ἄλλα πλοῖα μετὰ τὸν ναύαρχον **Ἀνδρέαν Μιαοῦλην**. Ἡ δύναμις ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἀνῆλθεν εἰς 80 πλοῖα με 850 κανόνια καὶ 2.500 ναύτας καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μιαοῦλη.

Εἰς τὰς 29 Αὐγούστου 1824 οἱ δύο στόλοι συνητητήθησαν εἰς τὸν κόλπον τοῦ **Γέροντα**. Ἐκεῖ ἔγινεν ἡ μεγαλυτέρα ναυμαχία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Οἱ Ἕλληνες κατετρόπωσαν τὸν ἐχθρὸν καὶ τοῦ ἐπροξένησαν μεγάλας ζημίας. Ὁ Ἰμβραήμ ὅμως ἀγανακτισμένος ἐπέμενε. Τότε ὁ Μιαοῦλης διέταξε τὰ πυροπολικά νὰ δράσουν. Ἀμέσως οἱ Ὑδραῖοι **Ματρούζος** καὶ **Βατικιώτης** καὶ ὁ Σπετσιώτης **Λάζαρος Μουσοῦς** πυροπολοῦν ἓνα Αἰγυπτιακὸν πάρωνα (μικρὸν πλοῖον, κοινῶς μπρίκι), ὃ δὲ Ὑδραῖος **Γεώργιος Θεοχάρης** πυροπολεῖ μίαν ὠραιότατην φρεγάταν τῶν 44 πυροβόλων. Τότε ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἔντρομος κατέφυγεν εἰς τὴν Ἀλικαρνασσόν.

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ συγκρούσεις τῶν δύο στόλων ἐπανελήφθησαν καὶ ἐξηκολούθησαν ἐπὶ δύο μῆνας περίξ τῆς Σάμου.

Ἐπειδὴ ὅμως ἐπλησίαζεν ὁ χειμὼν, ὃ μὲν Χοσεφ ἐπέστρεψεν εἰς

τὸν Ἑλλήσποντον, ὁ δὲ Ἰμβραήμ ἔπλευσε πρὸς τὴν Κρήτην, διὰ νὰ διαχειμάσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας. V

ΠΕΜΠΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Ἀπόβασις τοῦ Ἰμβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον. V

Ὁ Μιαούλης ἐνόμιζεν ὅτι ὁ Ἰμβραήμ θὰ διακόψῃ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τὸν χειμῶνα. Ὁ δραστήριος ὄμως Αἰγύπτιος στρατηγός, πρὶν ἀκόμη περάσῃ ὁ χειμῶν, ἀφοῦ συνεκέντρωσε τὰς δυνάμεις του καὶ ἔλαβεν ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἔπλευσε κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ τὴν 12 Φεβρουαρίου 1825 ἀπεβιβάσθη ἀνενόχλητος εἰς τὴν Μεθώνην μὲ 4000 πεζοὺς, 500 ἵππεῖς καὶ πολλὰ κανόνια. Κατόπιν ἔφθασεν ἀπὸ τὴν Κρήτην ἄλλοις 6000 πεζοὺς καὶ 600 ἵππεῖς. Ἀμέσως ὁ Αἰγυπτιακὸς αὐτὸς στρατὸς ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Μεσσηνιακὴν χερσόνησον, κατέλαβε τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην καὶ κατόπιν ἐστράφη ἐναντίον τοῦ Νάυαρίνου (Πύλου) καὶ ἤρ-
χισε νὰ πολιορκῇ τὰ ὀχυρὰ του φρούρια (Νόκαστρον καὶ Ναυαρίνον).



Ὁ Ἰμβραήμ.

Ἡ εἶδησις τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ἰμβραήμ εἰς τὴν Μεσσηνίαν κατετρόμαξεν ὀλόκληρον τὴν Πελοπόννησον. Τότε ὁ Πρωθυπουργὸς Γεώργιος Κουντουριώτης ἐξεστράτευσεν ὁ ἴδιος ἐναντίον τοῦ Ἰμβραήμ. Ὅταν ὄμως ἔφθασεν εἰς τὰς Καλάμας, ἄφησεν ὡς ἀντικαταστάτην του τὸν

πλοίαρχον Σκούρτην και ἐκεῖνος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ὑδραν, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιῆξῃ περισσότερον εἰς τὰς ταλαιπωρίας τῆς ἐκστρατείας.

Ὁ Σκούρτης κατέλαβε τὸ χωρίον Κρεμμύδι μεταξύ Μεθώνης και Ναυαρίνου, διὰ νὰ διακόψῃ τὴν συγκοινωνίαν τοῦ ἐχθροῦ. Ἄλλ' ὁ Ἰμβραήμ ἐπετέθη ἀμέσως ἐναντίον του, διεσκόρπισε τὸν στρατὸν του και συνέχισε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυαρίνου. Τότε οἱ Ἕλληνες διὰ νὰ ἐνισχύσουν τὴν ἄμυναν τοῦ φρουρίου, ἀπεβίβασαν εἰς τὴν μικρὰν νῆσον Σφακτηρίαν μικρὰν δύναμιν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μαυροκορδάτου.

Ὁ Ἰμβραήμ, διὰ νὰ συνεχίσῃ ἀπερίσπαστος τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυαρίνου, διέταξε τὸν Χουσεῖν μπέην νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σφακτηρίας.

Εἰς τὰς 26 Ἀπριλίου ὁ Χουσεῖν ἤρχισε τὴν ἐπίθεσιν και ἔπειτα ἀπὸ δυνατὸν βομβαρδισμόν ἀπεβίβασεν εἰς τὴν νῆσον 400 Αἰγυπτίους, οἱ ὅποιοι ἐπετέθησαν ἀμέσως κατὰ τῶν Ἑλλήνων.

Ἀπὸ τοὺς 800 ὑπερασπιστὰς τῆς νήσου οἱ 359 ἐφονεύθησαν, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ πλοίαρχος τοῦ πολεμικοῦ «Ἄρης» Ἀναστάσιος Τσαμαδός, ὁ Σαχίνης, ὁ Ἀναγνωσταράς, ὁ Ἴταλὸς φιλέλληνας Σανταρόζας και ἄλλοι. Πολλοὶ ἠχμαλωτίσθησαν και ἐλάχιστοι κατῴρθωσαν νὰ σωθοῦν ἐπὶ τῶν ὀλίγων Ἑλληνικῶν πλοίων. Ὁ Σαχτούρης και ὁ Μαυροκορδάτος μόλις κατῴρθωσαν νὰ σωθοῦν εἰς τὸ πλοῖον «Ἄρης», τὸ ὁποῖον κατῴρθωσε νὰ περάσῃ ἀνάμεσα ἀπὸ 34 ἐχθρικά πλοῖα και νὰ σωθῇ κατατρυπημένον ἀπὸ τὰς ἐχθρικός σφαίρας. Κατόπιν τούτου τὰ δύο φρούρια τῆς Πύλου Ναυαρίνον και Νεόκαστρον παρεδόθησαν εἰς τὸν Ἰμβραήμ.

Τὰ γεγονότα τῆς Μεσσηνίας ἐξεδικήθη ὁ Ἑλληνικὸς στόλος. Τὴν νύκτα τῆς 30ῆς Ἀπριλίου ὁ Μιαούλης εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης και ἔκλυσε μὲ τὰ πυρπολικά 4 φορητὰ πλοῖα και 7 πολεμικά, μετὰ τῶν ὁποίων και τὴν καλύτεραν φρεγάταν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου «Ἀσία».

Ὁ δὲ περὶ τὸν Σαχτούρην Ἑλληνικὸς στόλος συνήντησε τὸν στόλον τοῦ Χοσεῖν πλησίον εἰς τὸν Καφηρέα, μετὰ τῶν Ἀνδρου και Εὐβοίας, ἐπυρπόλησε τὴν ναυαρχίδα του και τὸν διεσκόρπισε. Καὶ ὁ Κανάρης ἐπεχείρησε νὰ καύσῃ τὸν ἀγκυροβολημένον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν Αἰγυπτιακὸν στόλον, ἀλλὰ ἀπέτυχεν ἕνεκα τοῦ ἀντιθέτου ἀνέμου.

2. Ἡ μάχη εἰς τὸ Μανιάκι

καὶ ὁ ἥρωϊκὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα.

Παρὰ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἡ κατάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον ἦτο ἀπελπιστικὴ. Ὁ Ἰμβραήμ, ἀφοῦ ἐστερεώθη εἰς τὰ ὄχυρά φρούρια τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης καὶ τοῦ Ναυαρίνου, ἤρχισε τὰς ἐπιδρομὰς καὶ κατέστρεφε τὴν χώραν. Ἦτοιμάζετο δὲ νὰ βαδίσῃ κατὰ τοῦ κέντρου τῆς Πελοποννήσου καὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς δὲν ἐτόλμα νὰ τὸν ἀντιμετωπίσῃ. Ὁ μόνος ποῦ θὰ ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὴν κατάστασιν, ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης, ἀλλ' οὗτος ἐκρατεῖτο εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Ὑδρας.

Τότε ὁ τολμηρὸς καὶ φιλότιμος Παπαφλέσσας, ὁ ὁποῖος ἦτο Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ μόνος του ἐναντίον τοῦ Ἰμβραήμ. Ἀφοῦ συνεβούλευσε τὸν Κευντουριώτην νὰ ἀποφυλακίσῃ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ἄλλους κρατουμένους καὶ νὰ δώσῃ γενικὴν ἀμνηστίαν, ἐφυγεν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Ἐκεῖ συνεκέντρωσε περὶ τοὺς 1000 πολεμιστάς, κατέλαβε τὸ Μανιάκι καὶ ἔκαμε μερικὰ πρόχειρα ὄχυράματα διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προέλασιν τοῦ Ἰμβραήμ.

Τὴν 20ὴν Μαΐου 1825 ὁ Ἰμβραήμ ὤρμησεν ἐναντίον του μὲ 6000 Αἰγυπτίους. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς στρατιώτας τοῦ Παπαφλέσσα ἐλιποψύχησαν καὶ ἐφυγαν. Μόνον 300 ἔμειναν μαζὶ μὲ τὸν Παπαφλέσσαν, ἀποφασισμένοι νὰ ἀποθάνουν ὑπὲρ πατρίδος. Οἱ ὀλίγοι αὐτοὶ γενναῖοι ἐπολέμησαν στήθος πρὸς στήθος ἐπὶ τρεῖς ὥρας, ἕως ὅτου ἐφονεύθησαν ὅλοι καὶ ἀφοῦ ἐφόνευσαν διπλασίους ἐχθρούς. Μετὰ τὴν μάχην ὁ Ἰμβραήμ διέταξε νὰ εὔρουν τὸν νεκρὸν τοῦ Παπαφλέσσα, νὰ τὸν πλύνουν ἀπὸ τὰ αἵματα καὶ τὰ χρώματα καὶ νὰ τὸν στήσουν ὄρθιον εἰς τὸν κορμὸν ἐνὸς δένδρου. Ἀφοῦ ἔγιναν ὅλα αὐτά, ὁ Ἰμβραήμ ἐστάθη σιωπηλός, τὸν ἐκύτταξεν ἐπὶ πολλὴν ὥραν καὶ κατόπιν εἶπε πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς του. «Ἀληθινὰ ἦτο γενναῖος ἄνδρας». Ἐπειτα ἐπλησίασε καὶ ἐφίλησε τὸν νεκρὸν.

3. Ἀποφυλάκισις τοῦ Κολοκοτρώνη.

Δύο ἡμέρας πρὸ τῆς Μάχης εἰς τὸ Μανιάκι ἡ Κυβέρνησις ἀπεφυλάκισε τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ἄλλους προκρίτους, ποῦ εἶχε φυ-

λακίσει μαζί του, ἐκήρυξε γενικήν ἀμνηστίαν και διόρισε τὸν «Γέρο τοῦ Μοριά» ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Κολοκοτρώνη ἔδωσε θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ὅλοι ἐτρεχον νὰ ταχθοῦν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του, διότι μόνον ἀπὸ αὐτὸν ἐπερίμενον σωτηρίαν. Ἄλλ' ἦτο ἀργὰ πλέον. Ἡ καταπολέμησις τοῦ Ἰμβραήμ δὲν ἦτο πλέον εὐκολος. Οἱ τακτικοὶ του ἦσαν κατὰ πολὺ ἀνώτεροι τῶν ἀνδρῶν τοῦ Κολοκοτρώνη. Ὁ Κολοκοτρώνης τότε ἐσκέφθη νὰ καταστρέψουν τὴν χώραν οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλληνες, διὰ νὰ πάθῃ και ὁ Ἰμβραήμ ὅ,τι ἔπαθεν ἄλλοτε ὁ Δράμαλης. Ἄλλὰ ὁ Αἰγύπτιος στρατηλάτης ἐπροχώρησε πολὺ γρηγόρα. Κατέλαβε τὴν Τρίπολιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐπρόλαβεν ὁ Κολοκοτρώνης νὰ πυρπολήσῃ. Ἀπὸ ἐκεῖ χωρὶς νὰ χάσῃ καιρόν, καταστρέφων τὰ πάντα διὰ πυρὸς και σιδήρου, ἐβάδισε κατὰ τοῦ Ναυπλίου.

Πλησίον τῶν Μύλων ὅμως ἀντεστάθησαν εἰς αὐτὸν 350 Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην και τὸν Μακρυγιάννην και ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Τρίπολιν, ὅπου συνέχισε τὸ καταστρεπτικὸν του ἔργον.

Ὁ Κολοκοτρώνης τότε ἐδοκίμασε νὰ ἀποκλείσῃ τοὺς Αἰγυπτίους εἰς τὴν Τρίπολιν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατόρθωσε, διότι ὁ Ἰμβραήμ μὲ μεγάλην ταχύτητα ἀπέκρουσε και διεσκόρπισε τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ ὅλας τὰς θέσεις των.

Μὲ κέντρον τώρα πλέον τὴν Τρίπολιν ὁ Ἰμβραήμ συνέχισε τὰς καταστρεπτικὰς ἐπιδρομὰς του εἰς δλόκληρον τὴν Πελοπόννησον, προσπαθῶν νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς κατοίκους νὰ ὑποταχθοῦν διὰ τῆς τρομοκρατίας. Ἐν τούτοις ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑποτάξῃ τελικῶς τὴν χώραν, διότι ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὸν ὀλίγον στρατὸν του ἔκαμνε σκληρὸν κλεφτοπόλεμον ἐναντίον του και διαρκῶς ἔφθιρε τὸν στρατὸν του.

A 4 Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

α') Πρώτη περίοδος τῆς Πολιορκίας.

Ἐνῶ ὁ Ἰμβραήμ πασᾶς προσεπάθει νὰ καθυποτάξῃ τὴν Πελοπόννησον, ὁ Σουλτᾶνος ἔστειλε κατὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος τὸν Κιουταχῆν, τὸν νικητὴν τοῦ Πέτα, νὰ κυριεύσῃ μὲ κάθε τρόπον τὸ Μεσολόγγι, μὲ τὴν ἐντολήν «ἢ τὸ Μεσολόγγι ἢ τὸ κεφάλι σου».

Ὁ Κιουταχῆς ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα μὲ 20.000 Ἀλβανούς. Ἐπέρασε τὴν Ἀκαρνανίαν και Αἰτωλίαν, χωρὶς νὰ συναντήσῃ που-

θενά εμπόδιον, και εις τας 11 'Απριλίου 1825 ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου και τὸ ἐπολιόρκησεν. Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ἡ δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Ἡ ἡρωϊκὴ πόλις μετὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν εἶχεν ὀχυρωθῆ καλύτερον. Τὰ ὀχυρώματα τοῦ φρουρίου εἶχον ἐπισκευασθῆ και ὀχυρωθῆ με τὰς προσπαθείας τοῦ Λόρδου Βύρωνος και τοῦ μηχανικοῦ Κοκκίνη. Ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς ἐπροστάτευε τὴν πόλιν ἕνας χωμάτινος τοίχος με 8 προμαχῶνας (τάπιες ὅπως ἐλέγοντο τότε) ὠπλισμένους με 48 κανόνια.



Ῥεσιτ ἢ Κιουταχῆς

Νότης Μπότσαρης.

Ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης τὸ Μεσολόγγι ἐπροστατεύετο ἀπὸ τὴν λιμνοθάλασσαν του, εις τὴν ὁποίαν ἐπειδὴ τὰ νερά της εἶναι πολὺ ὀρηχά, δὲν ἤμποροῦσαν νὰ εἰσέλθουν τὰ μεγάλα ἐχθρικά πλοῖα. Τὴν προστασίαν τῆς πόλεως ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης ἐνίσχουν και δύο μικρὰ νησίδια τῆς λιμνοθαλάσσης, ἡ Κλείσοβα και τὸ Βασιλάδι, τὰ ὁποῖα εἶχον ὀχυρώσει οἱ Ἕλληνες.

Ἡ φρουρὰ δὲ τοῦ Μεσολογγίου ἀπετελεῖτο ἀπὸ 4.000 γενναίους πολεμιστὰς και 1000 ἐνόπλους πολίτας με ὀπλαρχηγοὺς δοκιμασμένους τὸν Νώτην Μπότσαρην, τὸν Δημήτηρην Μακρῆν και ἄλλους.

Ἐπῆρχον ὅμως εις τὴν πόλιν και 12.000 γυναικόπαιδα, τὰ ὁποῖα ἦσαν βάρος εις τοὺς πολιορκουμένους και ἠμπόδιζον τὴν ἄμυναν. Ὁ

Κιουταχῆς ἀντελήφθη ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν, ἐφ' ὅσον ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἦτο ἐλεύθερος νὰ ἐφοδιάξῃ τὸ Μεσολόγγι μὲ τροφὰς καὶ πολεμφοδία ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης.

Δι' αὐτὸ κατὰ τὸ τέλος Ἰουνίου ἦλθεν ὁ Χοσρεφ πασᾶς μὲ τὸν στόλον καὶ ἀπέκλεισε τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Οἱ Τοῦρκοι κατεσκευάσαν ἀκόμη πλοῖα μικρὰ καὶ ἀβαθῆ, τὰ ὄπλισαν μὲ κανόνια, εἰσῆλθον εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν καὶ ἐβομβάρδιζον καὶ τὰ μικρὰ νησίδα καὶ τὴν πόλιν.

Ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἤρχισε νὰ γίνεταί δύσκολος. Ἐπὶ εὐτυχῶς κατὰ τὰ τέλη Ἰουλίου ἐφθασεν ὁ Μιαούλης μὲ τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, διεσκόρπισε τὸν Τουρκικὸν στόλον καὶ ἐφωδίασε τὸ Μεσολόγγι μὲ τροφὰς καὶ πολεμφοδία.

Οἱ πολιορκούμενοι ἔλαβον τότε θάρρος καὶ ἐπεχείρησαν ἔξοδον, ἐφθασαν εἰς τὰ χαρακώματα τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐπροξένησαν μεγάλας ζημίας εἰς τὸν στρατόν. Συνεννοήθησαν δὲ μὲ τὸν Καραϊσκάκη, τὸν ὁποῖον εἶχε στείλει ἡ Κυβέρνησις διὰ νὰ ἀνακουφίσῃ τοὺς πολιορκουμένους, καὶ μὲ ἄλλους ὀπλαρχηγούς τῆς Στερεᾶς, διὰ νὰ ἐπιτεθοῦν καὶ ἐκείνοι ἀπὸ τὰ νῶτα κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

Ἡ θέσις τώρα πλέον τοῦ Κιουταχῆ ἤρχισε νὰ γίνεταί πολὺ δύσκολος. Ἐκτὸς τούτου ἐστρεφεῖτο τροφῶν καὶ πολεμφοδίων, ὃ δὲ στρατός του ἐθερίζετο ἀπὸ τὰς ἐπιδημικὰς ἀσθενείας καὶ εἶχε χάσει τὸ $\frac{1}{2}$ τῆς δυνάμεώς του. Οἱ Μεσολογγῖται ἐξ ἄλλου ἐνισχύθησαν διὰ τῆς εἰσόδου εἰς τὴν πόλιν 1.000 ἀκόμη ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν.

Φοβούμενος ὁ Κιουταχῆς ὅτι ἡ θέσις του θὰ ἐγίνετο δυσκολωτέρα κατὰ τὸν χειμῶνα, ἀπεσύρθη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ δι' ἀσφάλειαν καὶ ἐπερίμενε νέας ἐνισχύσεις.

Τοιοῦτοτρόπως ἔληξε ἡ πρώτη φάσις τῆς πολιορκίας, εἰς τὸ διάστημα τῆς ὁποίας ἔχασεν ὁ Κιουταχῆς 13 χιλιάδας ἀνδρας. 

β) Δευτέρα περίοδος τῆς πολιορκίας.

Ἡ ἀποτυχία τοῦ Κιουταχῆ νὰ συντρίψῃ τὴν ἀμυναν τῆς ἡρωικῆς πόλεως ἀνησύχησε τὸν Σουλτάνον καὶ ἐζήτησε τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Μεχμέτ Ἀλή, ἀφοῦ τοῦ ὑπεσχέθη νέα ἀνταλλάγματα.

Ἐκεῖνος διέταξε τὸν Ἰμπραήμ νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Κιουταχῆ. Ὁ Ἰμπραήμ, ἀφοῦ ἔλαβε νέας ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον,

ἦλθεν εἰς τὸ Μεσολόγγι (25 Δεκεμβρίου 1825) μὲ 10.000 ἄνδρας καὶ πολλὰ κανόνια καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Κιουταχῆ.

Ἐπερήφανος διὰ τὰς ἐπιτυχίας του εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Ἴμβραῆμ εἰρωνεύετο τὸν Κιουταχῆ, διότι δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ κυριεύσῃ τὸν μικρὸν ἐκεῖνον «Φράκτη», ὅπως ὠνόμαζε περιφρονητικῶς τὸ Μεσολόγγι καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸς νὰ τὸ κυριεύσῃ ἐντὸς 15 ἡμερῶν.

Συγχρόνως ἐπανῆλθε καὶ ὁ Τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος καὶ ἀπέκλεισε τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης, ἐνῶ οἱ Αἰγύπτιοι τὴν ἐπολιόρκησαν καὶ ἀπὸ τὴν ξηρᾶν.

Ἦρχισαν τότε ἐπανελημμένα ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ φρουρίου τῆς πόλεως ἀλλὰ ἀπέτυχον μὲ σοβαρὰς ἀπωλείας. Ἡ πολιορκία ὁμως παρετείνετο καὶ ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἐχειροτέρευε, διότι ὀλιγόστευον τὰ πολεμοφόδια καὶ αἱ τροφαί. Ἀπὸ τὴν πείναν ἠναγκάσθησαν νὰ φάγουν ὅλα τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὴν πόλιν ζῶα (καμήλους, ἵππους, ἡμιόνους, ὄνους κ.λ.π.). Παρ' ὅλα αὐτὰ ἔμμενον ἀκλόνητοι εἰς τὰς θέσεις των.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἦλθεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, διὰ δευτέραν φορὰν τώρα, ὑπὸ τὸν ἥρωα τῆς θαλάσσης Μιαούλην. Διεσκόρπισε τὸν Τουρκοαἰγυπτιακὸν στόλον καὶ ἐφωδίασε τοὺς ἡρωϊκοὺς προμάχους μὲ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια.

Ὅταν ὁμως ἐφυγεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ἡ πολιορκία ἔγινε στενωτέρα καὶ ὁ βομβαρδισμὸς ἀδιάκοπος. Ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς βομβαρδισμοὺς αἱ περισσότεραι οἰκίαι κατέπεσαν καὶ πολλοὶ Μεσολογγῖται ἐφονεύθησαν. Καὶ ὁμως οἱ Ἕλληνες ἐκρατοῦσαν ἀκόμη ἡρωϊκῆν ἄμυναν.

Εἰς τὰς 16 Φεβρουαρίου 1826 ὁ Ἴμβραῆμ ἔπαυσε τὸν βομβαρδισμὸν καὶ τὴν νύκτα διέταξε γενικὴν ἐφοδον μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν.

Οἱ Ἕλληνες καὶ πάλιν, ἄγρυπνοι εἰς τὰς ἐπάλξεις, ἐπολέμησαν ὡς λέοντες καὶ ἀπέκρουσαν τοὺς ἐχθρούς. Ὅταν δὲ ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ἠνοιξαν τὰς πύλας τοῦ φρουρίου καὶ ὤρμησαν μὲ λύσσαν κατὰ τῶν Αἰγυπτίων καὶ τοὺς ἔτρεψαν εἰς ἄτακτον φυγὴν. Ἀφοῦ ἐφόρευσαν πολλοὺς καὶ συνέλαβον πολλοὺς αἰχμαλώτους, ἐπέστρεψαν νικηφόροι εἰς τὸ φρούριον.

Ἐπειτα καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀποτυχίαν ὁ Ἴμβραῆμ ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ Κιουταχῆ. Τότε οἱ δυὸ πασᾶδες ἀπεφάσισαν νὰ κτυπήσουν μαζὶ τὸ Μεσολόγγι ἀπὸ ξηρᾶν καὶ ἀπὸ θάλασσαν. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ θάλασσα ἦταν ρηχὴ καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ πλησιάσουν τὰ πλοῖά των, κατσκεύασαν σχεδίας καὶ λέμβους χωρὶς καρένας.

Με αὐτὰς κατώρθωσεν ὁ Ἴμβραήμ νὰ καταλάβῃ τὰς νησίδας Βασιλάδι καὶ Ντολμᾶν. Ὁ Κιουταχῆς ἐπετέθη κατὰ τῆς Κλεισόβης, ἡ ὁποία ἦτο τὸ ἰσχυρότερον προπύργιον τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζεν ὁ γενναῖος Σουλιώτης Κίτσοσ Τζαβέλλας μὲ 130 ἄνδρας καὶ 4 κανόνια. Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν αὐτὴν ὁ Κιουταχῆς ἐπληγώθη καὶ ἐφρονεῦθη ὁ αἰμοβόρος Χουσεῖν. Ἡ Κλεισόβα δὲν ἔπεσεν, ἀλλὰ ἡ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου ἐγινε πλέον στενωτάτη καὶ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης.

ΕΚΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Ἡ ἠρωϊκὴ ἐξοδος τοῦ Μεσολογγίου. ✓

Ἡ τύχη τοῦ Μεσολογγίου εἶχε κριθῆ. Ὅ,τι δὲν ἐπέτυχον οἱ δύο συνεργαζόμενοι πασαδες διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ὄπλων, τὸ ἐπέτυχον διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἤρχισε νὰ γίνεται τραγική. Αἱ τροφαὶ εἶχον σωθῆ ἐντελῶς. Ἦναγκάσθησαν νὰ τρέφονται μὲ ἀκάθαρτα ζῆα (γάτους, σκύλους καὶ ποντικούς, σκόληκας, φύκη τῆς λιμνοθαλάσσης καὶ δέρματα), τὰ ὁποῖα ἐπροκαλοῦσαν δυσεντερίαν καὶ θάνατον.

Ὅλοι εἶχαν καταντήσει σκελετοὶ ἀπὸ τὴν πείναν καὶ ὠμοίαζον μὲ φαντάσματα ἀπὸ τὴν ἐξάντησιν. Δὲν εἶχον τὴν δύναμιν νὰ σηκώσουν τὰ πτώματα ἀπὸ τοὺς δρόμους, καὶ ὅμως ἀπέθνησκον μὲ ἀξιοπρέπειαν εἰς τὸ μέσον τῶν δρόμων ἢ ἐπάνω εἰς τοὺς προμαχῶνας μὲ τὸ ὄπλον εἰς τὰς χεῖρας. Παρ' ὅλα αὐτὰ <οἱ ἐλεύθεροι πολιορκημένοι> δὲν ἤθελον οὔτε λέξιν νὰ ἀκούσουν περὶ παραδόσεως ἢ συνθηκολογήσεως. <Πεθαίνομεν> ἔλεγον <ἀλλὰ δὲν προσκυνοῦμεν>.

Διὰ τρίτην φορὰν ὁ ἀτρόμητος Μιαούλης προσεπάθησε νὰ διασπᾶσθ τὸν ἀποκλεισμόν καὶ νὰ ἐφοδιάσῃ τοὺς πολιορκουμένους μὲ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσεν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης τὸ Μεσολόγγι ἦτο καταδικασμένον. Ἐν τῷ μεταξύ αἱ τροφαὶ εἶχον λείψει παντελῶς, αἱ ἀσθένειαι καὶ αἱ ἐπιδημίαι ἐθέριζον ἀνηλεῶς τοὺς ἐγκλειστοὺς καὶ οὐδεμία ἐλπὶς βοηθείας ὑπῆρχε πλέον.

Ὅταν ἐπέισθησαν ὅτι δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἀνθέξουν περισσότερο, ἀπεφάσισαν νὰ ἐξέλθουν μίαν νύκτα καὶ μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας νὰ διασχίσουν τὰς ἐχθρικὰς γραμμὰς καὶ νὰ σωθοῦν, ὅσοι θὰ ἤμποροῦ-

σαν, εις τὸ στρατόπεδον τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Σχετικῶς μὲ τὴν ἔξοδον συνεννοήθησαν καὶ μὲ τοὺς ὀπλαρχηγούς Καραϊσκάκην καὶ Κ. Μακρῆν. Ὡς ἡμέρα ἐξόδου ὠρίσθη ἡ νύκτα τῆς 10ης Ἀπριλίου 1826.

Κατὰ τὰ μετάνυκτα τῆς ἡμέρας αὐτῆς οἱ πολιορκούμενοι, ἀποτελούμενοι ἀπὸ 3000 πολεμιστὰς καὶ 9000 γυναικόπαιδα, ἀφοῦ ἐχωρήσθησαν εἰς τρία τμήματα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Νώτη Μπότσαρη Κίτσου Τζαβέλλα καὶ Δημήτρη Μακρῆ, ἔσυραν τὰ σπαθιά των καὶ ὡς ἀσυγκράτητος χείμαρρος ὤρμησαν ἔξω ἀπὸ τὰ ὀχυρώματα τῆς πόλεως πρὸς τρεῖς διαφόρους διευθύνσεις. Αἱ γυναῖκες ἦσαν ἐνδεδυμέναι ἀνδρικὰ καὶ αἱ περισσότεραι ὀπλισμέναι.

Δυστυχῶς ὅμως οἱ Τοῦρκοι ἀντελήφθησαν τὸ σχέδιον τῆς ἐξόδου καὶ εἶχον λάβει τὰ μέτρα των. Ἐστειλαν ἓνα μικρὸν σῶμα διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι θὰ ἤρχοντο εἰς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων· καὶ τὸ Τουρκικὸν ἵππικὸν τὸ ἔστειλαν πρὸς τὴν πεδιάδα, διὰ νὰ ἐπιτεθῆ ἑναντίον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι θὰ διασποῦσαν τὰς Τουρκικὰς γραμμάς. Τὸ κύριον σῶμα τῶν πολιορκητῶν συνεκεντρώθη πρὸς τὸ μέρος, πού θὰ ἐγίνετο ἡ ἔξοδος. Δι' αὐτὸ οἱ ἐξερχόμενοι δὲν ἔλαβον οὐδεμίαν βοήθειαν.

Μόλις δὲ ἐπροχώρησαν ὀλίγον, συνήντησαν φοβερὰν ἀντίστασιν καὶ τοὺς ἐθέρωσε τὸ πυκνὸν καὶ καταγιστικὸν πῦρ τῶν Τουρκικῶν ὀπλων. Ἐν τούτοις ὅμως οἱ πρῶτοι κατώρθωσαν νὰ ἀνοίξουν δρόμον ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἐχθρούς καὶ νὰ περάσουν, ἀλλὰ ἔπεσαν εἰς ἐνέδραν τοῦ Τουρκικοῦ ἵππικοῦ καὶ ἔπαθαν μεγάλην καταστροφὴν. Ὅσοι ἔξ αὐτῶν κατώρθωσαν νὰ σωθοῦν, ἀπεδεκατίσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἐπερίμενον εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ. Μόνον 1600 ἄνδρες μαζὶ μὲ 200 γυναῖκας ἠδυνήθησαν νὰ σωθοῦν, ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἤλθον εἰς τὴν Ἀμφισσαν.

Ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους πολλοὶ ἐφρονεύθησαν κατὰ τὴν συμπλοκὴν. Ἄλλοι, παραζαλισμένοι μέσα εἰς τὸ σκοτάδι τῆς νυκτὸς καὶ τὴν σύγχυσιν, ὑπήκουσαν εἰς μίαν ἀνεύθυνον κραυγὴν «πίσω, πίσω εἰς τὰ ὀχυρώματα» καὶ ἔτρεξαν πρὸς τὴν πόλιν διὰ νὰ σωθοῦν, ἐνῶ μερικοὶ ἀκόμη ἐξήρχοντο.

Οἱ Τοῦρκοι ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὴν φοβερὰν ἐκείνην σύγχυσιν, ἐπέπεσαν κατὰ τῶν ὀπισθοχωρούντων γυναικοπαίδων καὶ εἰσῆλθον μαζὶ των εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἤρχισεν ἀγρία πάλη εἰς τοὺς δρόμους καὶ τοὺς προμαχῶνας.

Ὅλην τὴν νύκταν ἠκούοντο πυροβολισμοί, θρῆνοι καὶ ἐκκυρσο-

κροτήσεις. Εἰς πολλά μέρη τῆς πόλεως οἱ Μεσολογγῖται ἐπυροπολοῦσαν τὰς οἰκίας των καὶ ἀνετίνασσαν τοὺς προμαχῶνας, προτιμῶντες νὰ ταφοῦν ὑπὸ τὰ ἐρείπια παρὰ νὰ πέσουν ζωντανοὶ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

Τὴν ὄλην τραγωδίαν ἐπεσφράγισεν ὁ γηραιὸς πρόκριτος Χρῖστος Καψάλης. Οὗτος εἶχε συγκεντρώσει εἰς τὴν μεγάλην πυριτιδαποθήκην τῆς πόλεως (πλησίον εἰς τὸν Ἀνεμόμυλον) τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ὄσους δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ἔξοδον καὶ ἐπερίμενε. Μόλις οἱ Τούρκοι εἰσώρμησαν εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, ἔκαμε τὸν σταυρόν του καὶ ἐπιθύρισε «Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ Σου». Ἀμέσως κατόπιν ἔβαλε φωτιά εἰς τὴν ἀποθηκευμένην πυρίτιδα καὶ ἀνετινάχθησαν ὄλοι εἰς τὸν ἀέρα.

Τὴν πρωτὴν τῆς 11 Ἀπριλίου 1826 εἰς τὸ ἀπόρθητον Μεσολόγγι δὲν ἔπῃρχον παρὰ μόνον σωροὶ μαύρων ἐρειπίων καὶ χιλιάδες ἀταφα πτώματα. Τὸ προπύργιον τῆς Δυτ. Ἑλλάδος δὲν ὑπῆρχε πλέον. Ἡ πτώσις του ὅμως ἰσοδυναμοῦσε μὲ λαμπροτάτην νίκην. Διότι ἡ ἡρωϊκὴ ἄμυνα τῆς ἱερᾶς πόλεως ἀνεγέννησε τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὸν ἡρωϊκὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἠνάγκασε τὰς Εὐρωπαϊκὰς Κυβερνήσεις νὰ ἀναμειχθοῦν εἰς τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου ὠφέλησε τὴν ἐπανάστασιν καὶ περιέβαλε τὴν Ἑλλάδα μὲ ἀθάνατον δόξαν καὶ τιμὴν.

A 2. Ἐπάνοδος τοῦ Ἰμβραῆμ εἰς Πελοπόννησον καὶ καταστροφή τοῦ Μοριᾶ.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ἡ κατάστασις ἦτο πολὺ κρίσιμος. Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου παρητήθη καὶ ἐσχηματίσθη νέα ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην, ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταβάλῃ τὴν κατάστασιν. Ἡ ἐπανάστασις ἐκινδύνευε, διότι οἱ δύο ἀπαίσιοι πολιορκηταί, μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν των, ἐχωρίσθησαν. Ὁ μὲν Κιουταχῆς ἐξεστράτευσεν κατὰ τῆς Ἀνατ. Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὁ δὲ Ἰμβραῆμ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἤρχισε συστηματικὴν καταστροφὴν τῆς χώρας.

Ἀφοῦ ἀπεβιβάσθη εἰς τὰς Πάτρας καὶ ἐπῆρε μαζί του τὰς φρουρὰς τῶν Πατρῶν καὶ τῆς Ἡλείας, ἐπροχώρησεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Μοριᾶ Ἐπυρόλησε τὰ Καλάβρυτα, ἔκαυσε τὴν Ἀνδριτσαιναν καὶ

ἀνέβη εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Διεσκόρπισε τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἦσαν συγκεντρωμένοι εἰς τὴν Ἀλωνίσταιναν, παρέδωσε εἰς τὴν πυρκαϊάν τὴν Βυτίαν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Ἄστρους. Παντοῦ ἀπ' ὅπου ἐπέρασεν ἔσπειρε τὴν καταστροφὴν. Οἱ κάτοικοι ἐσφάζοντο ἢ ἤχμαλωτίζοντο, διὰ νὰ πωληθοῦν ὡς δοῦλοι· τὰ χωρία ἔκαίνοντο καὶ τὰ δένδρα ἐκόπτοντο. Ὁ ἀπαίσιος Ἴμβραῆμ ἐπέρασε διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου ὀλόκληρον τὴν Πελοπόννησον. Μόνον ἡ μικρὰ γωνία τῆς Μάνης ἔμεινε μέχρι τέλους ἀπάτητος.

Ὁ Ἴμβραῆμ ἐπεχείρησε κατ' ἐπανάληψιν νὰ τὴν καταλάβῃ, ἀλλὰ οἱ Μανιάται εἰς τὴν Βέργαν καὶ τὸν Δειρὸν τὴν πρώτην φορὰν καὶ εἰς τὸν Πολυάραβον κατόπιν τοῦ ἔδωσαν νὰ καταλάβῃ, ὅτι ἡ Μάνη δὲν ὑποτάσσεται. Διότι οἱ Μανιάται νέοι, γέροντες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἔλαβον ὅλοι μέρος εἰς τὴν μάχην. Μὲ καριοφίλια, μὲ γιαταγάνια, μὲ πελέκεις, μὲ ρόπαλα καὶ μὲ πέτρας ἔκαμαν τὸν αἰμοβόρον Ἴμβραῆμ νὰ ἐννοήσῃ ὅτι τὰ βράχια τῆς Μάνης δὲν πατιοῦνται καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ φύγῃ ταπεινωμένος καὶ μὲ μεγάλας ζημίας.

Εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ βοήθεια, τὴν ὁποίαν ἔστειλαν εἰς τὴν Κυβέρνησιν οἱ Φιλέλληνες, καὶ ἡ ἀξιοθαύμαστος ἀντοχὴ τοῦ λαοῦ μας. Μὲ τὰ χρήματα τῶν Φιλελλήνων ὁ Μιαούλης ἐκίνησε τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, κατενίκησε τὸν ξουρικὸν καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ κλεισθῇ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἐξηκολούθησε τὸν κλεφτοπόλεμον κατὰ τοῦ Ἴμβραῆμ καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ περιορίσῃ τὰς ἐπιδρομὰς του.

3. Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

Μετὰ τὴν πῶσιν τοῦ Μασολογγίου ὁ Κιουταχῆς κατέπνιξε τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Δ. Στερεάν καὶ ἐπροχώρησε κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Κατέλαβε χωρὶς δυσκολίαν τὴν Ἀμφισσαν καὶ τὰς Θήβας. Κατόπιν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν μὲ 10 χιλ. στρατὸν καὶ ἰσχυρὸν πυροβολικόν.

Τὴν 13ην Αὐγούστου 1826, ἔπειτα ἀπὸ 24ωρον βομβαρδισμὸν, κατέλαβε τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπολιορκήσῃ τὴν Ἀκρόπολιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον ὀχυρωθῆ 400 περίπου πολεμισταὶ ὑπὸ τὸν ὀπλαρχηγὸν Γκούραν.

Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν μὲ τὸ ἰσχυρὸν τῆς φρουρίου ἦτο τὸ τελευταῖον προπύργιον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρ-

νησις, επειδή είχεν ειδοποιηθῆ ἀπὸ τοῦς Ἄγγλους ὅτι, ἂν ἐκυριεύετο ἡ Ἀκρόπολις, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ συμπεριληφθῆ εἰς τὸ νέον ἐλεύθερον Ἑλληνικὸν κράτος ἢ Στερεὰ Ἑλλάς, δι' αὐτὸ ἠθέλησε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἄμυναν αὐτῆς διὰ παντὸς μέσου καὶ πάσης θυσίας.

Εὐτυχῶς κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν παρουσιάσθη εἰς τὴν Στερεὰν ἰκανὸς ἀντίπαλος τοῦ Κιουταχῆ ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης. Τότε αἱ ἐλπίδες ὄλων ἐστράφησαν πρὸς αὐτόν.

Ὁ Καραϊσκάκης ἦτο προσωπικὸς ἐχθρὸς τοῦ Πρωθυπουργοῦ Ἀνδρέου Ζαΐμη. Ἐν τούτοις ὁ Ζαΐμης τὸν διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ ἐστήριξε τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἰκανότητά του. « Ἄς σωθῆ ἡ πατρίς μου καὶ ἄς δοξασθῆ ὁ ἐχθρὸς μου » εἶπεν. Ὅταν δὲ ἦλθεν εἰς τὸ Ναύπλιον, ὅπου εἶχε τὴν ἔδραν τῆς ἢ Κυβέρνησις, διὰ νὰ λάβῃ τὸν διορισμόν του, ὁ Ζαΐμης τὸν ἐνηγκαλίσθη καὶ τοῦ εἶπεν : « Ἄς ξεχάσωμε, Καραϊσκάκη, τὴν ἐχθραν μας καὶ ἄς φροντίσωμεν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος ».

4. Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Μαυρομάτι τῆς Καρδίτσης τὸ 1782. Ἀπὸ πολὺ νέος ἐπολέμησεν εἰς τὰ ἀρματολικά σώματα τῶν Ἀγράφων καὶ κατόπιν κατετάγη εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὁ ὁποῖος τὸν ἠγάπα διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν εὐφυΐαν του. Ἦτο μετρίου ἀναστήματος καὶ ἀδύνατος, ἀλλὰ εὐκίνητος καὶ ἐνεργητικώτατος καὶ πάρα πολὺ φιλόδοξος. Εἰς τὰς μάχας ἦτο ἀτρόμητος καὶ ἐπολεμοῦσε χωρὶς καμμίαν προφύλαξιν.

Ὅταν ἐξεργράγη ἡ ἐπανάστασις, ὕψωσε καὶ αὐτὸς μεταξὺ τῶν πρώτων τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας εἰς τὰ Τζουμέρκα καὶ ἐπολέμησε μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐναντίον τῶν Τούρκων εἰς τὰς μάχας τοῦ Μακρονόρου.

Γενικῶς ὁ Καραϊσκάκης διεκρίνετο διὰ τὴν ἔκτακτον ἀνδρείαν του καὶ τὴν σπανίαν στρατηγικὴν ἰδιοφυΐαν του. Ὅταν διωρίσθη ἀρχιστράτηγος, διὰ τῆς ἐξαιρετικῆς δραστηριότητός του, τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σπανίας στρατηγικῆς του ἰκανότητος ἀνεδείχθη ἐξέχουσα στρατιωτικὴ φυσιογνωμία.

Ἀπὸ τὸ Ναύπλιον, ὅπου εὗρίσκετο, ἔφθασεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα μὲ 600 ἄνδρας. Ἐκεῖ εἶχον στρατοπεδεύσει καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Βάσος Κριεζώτης καὶ Πανουργιάς μὲ 2000 ἄνδρας, μὲ τοὺς ὁποίους ἠνώθη. Μετ' ὀλίγον ἦλθεν καὶ ὁ φιλέλληνας Γάλλος συνταγματάρχης Φα-

βιέρος με 900 περίπου τακτικούς, τούς οποίους είχε γυμνάσει ὁ ἴδιος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσχημάτισε δύναμιν ἐκ 3500 ἀνδρῶν. Πρώτη φροντίς τοῦ Καραϊσκάκη ἦτο νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως, τῆς ὁποίας ἡ θέσις ἦτο δύσκολος, διότι ὁ φρούραρχος Γκούρας εἶχε φονευθῆ καὶ ὁ διάδοχός του Μακρυγιάννης εἶχε τραυματισθῆ, αἱ δὲ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμοφόδια εἶχον ἀρχίσει νὰ λείπουν. Ἐπειτα ἀπὸ πολλὰς προσπάθειάς, μίαν νύκτα τοῦ Ὀκτωβρίου 1826, ὁ ὄπλαρχηγὸς



Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Κριεζώτης κατώρθωσε νὰ διέλθῃ τὰς τουρκικὰς γραμμάς, ἀνέβη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν με 450 ἀνδρας καὶ ἔφερε εἰς τοὺς πολιορκουμένους τροφὰς καὶ πολεμοφόδια. Ὁ Κριεζώτης ἐνεψύχωσε τοὺς πολιορκουμένους καὶ ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος φρούραρχος.

Ὁ Καραϊσκάκης, ἀφοῦ ἐπέτυχεν νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἀντελήφθη ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀντιπαραταχθῆ κατὰ τοῦ Κιουταχῆ καὶ νὰ τὸν νικήσῃ, ἠθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ νέον σχέδιον. Ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ ὅλους τοὺς δρόμους, πού ὡδηγοῦσαν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. καὶ νὰ ἀποκλείσῃ τὸν τουρκικὸν στρατὸν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Κατ' αὐτὸν

τὸν τρόπον ἦτο βέβαιος ὅτι ὁ Κιουταχῆς θὰ ἐξηναγκαζέτο ἀπὸ ἔλλειψιν τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Ἀττικὴν. Δ

5. Ἡ μάχη τῆς Ἀραχῶδης καὶ ἡ ἀνάκτησις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος

Διὰ τὰ θέση εἰς ἐφαρμογὴν τὸ στρατηγικὸν τοῦ σχεδίου ὁ Καραϊσκάκης, ἄφησεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα τὸν ὄπλαρηγὸν Βάσον, διὰ τὰ παρενοχλῆ τὸν Κιουταχῆν. Ἔστειλε κατόπιν τὸν Κωλέττην εἰς τὴν Ἀταλάντην, πλησίον τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου, διὰ τὰ καταστρέψῃ τὰς σιταποθήκας τοῦ Κιουταχῆ. Ὁ ἴδιος δὲ μὲ 300 ἄνδρας ἐβάδισε κατὰ τῆς Δοβραίνης, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀχυρώσει ὁ Κιουταχῆς, διὰ τὰ ἔχῃ ἐξησφαλισμένην τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Θεσσαλίαν.

Ὁ Κιουταχῆς ἐξ ἄλλου ἔστειλεν ἐναντίον τοῦ Κωλέττη τὸν Μουσταφάμπεην μὲ 2000 Ἀλβανούς ὁ ὁποῖος διεσκόρπισε τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Ἀμφισσαν τὴν ὁποίαν ἐπολιόρκουν ὁ Πανουργιάς καὶ ὁ Δυοβουνιώτης. Ὅταν ἔμαθε τοῦτο ὁ Καραϊσκάκης, ἔστειλε τὸν ὑπαρχηγὸν του Γρίβαν μὲ 250 ἄνδρας νὰ καταλάβουν τὴν Ἀράχωβαν, ἀπ' ὅπου ὑποχρεωτικῶς θὰ διήρχετο ὁ Τουρκικὸς στρατός.

Ὁ Μουσταφάμπεης, ὅταν ἔφθασε καὶ εὗρηκε τὴν Ἀράχωβαν κατελημμένην, ἐπετέθη μὲ 2500 ἄνδρας κατὰ τῶν ὀλίγων Ἑλλήνων. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως κατέφθασεν ὁ Καραϊσκάκης καὶ περιεκύκλωσε τοὺς Τούρκους. Τότε οἱ Ἀλβανοὶ ὑπεχώρησαν καὶ ὠχυρώθησαν εἰς κάποιον γειτονικὸν λόφον. Λόγω ὅμως τῆς κακοκαιρίας ἐπεχείρησαν νὰ φύγουν πρὸς τὴν Ἀμφισσαν τὴν νύκτα τῆς 25 Νοεμβρίου 1826.

Οἱ Ἕλληνες ἀντελήφθησαν ἀμέσως τὰς κινήσεις των καὶ τοὺς κατέδιωξαν μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας, εἰς τὰ ἀπόκρημα φαράγγια τοῦ Παρνασοῦ. 1300 ἀπὸ αὐτοὺς ἔσφαξαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Μουσταφάμπεην, καὶ 400 ἠχμαλώτισαν μὲ τὰς σημαίας των. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους οἱ περισσότεροι ἐχάθησαν ἀπὸ τὸ ψῦχος καὶ τὴν πείναν καὶ μόνο 300 διέφυγον τὸν θάνατον.

Τὸ λαμπρὸν αὐτὸ κατόρθωμα τοῦ Καραϊσκάκη ἀνεξοφλόγησε τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ ἔφερε τὸν Κιουταχῆν εἰς δύσκολον θέσιν.

Μετὰ τρεῖς μῆνας (Φεβρουάριος 1827) ὁ Καραϊσκάκης πλησίον εἰς τὸ Δίστομον τῆς Βοιωτίας, ἐνίκησε τὸν Ὀμὲρ πασᾶν τῆς Καρούστου,

τόν ὁποῖον εἶχε στέλγει ὁ Κιουταχῆς ἐναντίον του, καί ἐκυρίευσεν τὰς ἀποσκευάς του καί τὰ κανόνια του.

Μετὰ τὴν νέαν αὐτὴν νίκην τοῦ Καραϊσκάκη ὁλόκληρος ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἀπλευθερώθη ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Μεσολλόγγι, τὸ Αἰτωλικόν, τὴν Ναύπακτον καί τὴν Βόνισταν, ὅπου ἐκλείσθησαν οἱ τρομοκρατημένοι Τοῦρκοι, χωρὶς νὰ τολμοῦν νὰ κινηθοῦν.

Αἱ νῆκαι αὐταὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἔπειτα ἀπὸ τόσα ἀτυχήματα, ἐπροκάλεσαν μέγαλον ἐνθουσιασμόν καὶ ἀνεπτέρωσαν τὸ ἠθικόν τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο ὁ Πρωθυπουργὸς Ἄνδρ. Ζαΐμης διέταξε νὰ κτησῆται μεγάλην φήμην εἰς ὅλους τοὺς ναοὺς καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἀπέκτησε μεγάλην φήμην εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως ὁ Κιουταχῆς ἐξηκολούθει στενωπότην τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἀραχώβης ὁ Φαβιέρου μετὰ 530 περίπου γενναίους ἄνδρας κατώρθωσε νὰ περάσῃ τὰς ἐχθρικὰς γραμμάς, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἔφερεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους τροφὰς καὶ πολεμοφόδια. Ἡ παράταξις ὅμως τῆς πολιορκίας ἔφερεν τοὺς ἡρωϊκοὺς ὑπερασπιστὰς καὶ πάλιν εἰς δύσκολον θέσιν. Ἡ κυβέρνησις, διὰ νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν, ὠργάνωσε ἐκστρατείαν ὑπὸ τὸν Ἄγγλον στρατηγὸν Γόρδωνα καὶ τοὺς Ἕλληνας Βάσον καὶ Βούρβαχην, ἀλλὰ ἀπέτυχεν. ✓

ΕΒΔΟΜΟΝ, ΟΓΔΟΟΝ ΚΑΙ ΕΝΑΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1827 - 1829) ✓

Ἡ πανωλεθρία τοῦ Φαλήρου καὶ ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.

Ἐνῶ ὁ Καραϊσκάκης εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὸ Δίστομον καὶ ἐπροχώρει σταθερῶς καὶ μετὰ σωφροσύνην εἰς τὴν πραγματοποιήσασιν τοῦ στρατηγικοῦ του σχεδίου, διετάχθη ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν νὰ προσπαθήσῃ μετὰ κάθε τρόπον νὰ σώσῃ τὴν Ἀκρόπολιν, τὴν ὁποίαν ἐξηκολούθει νὰ πολιορκῇ ὁ Κιουταχῆς.

Ἀμέσως ὁ Καραϊσκάκης παρέλαβε 1000 ἄνδρας καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Ἐκεῖ ἠνώθη μετὰ τὰ σώματα τῶν ὀπλαρχηγῶν Βάσον καὶ Νοταρᾶ, ἐπροχώρησε κατόπιν πρὸς τὸ Κερασίφι καὶ κατέλαβε τὸ μονα-

στήριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ὁ Κιουταχῆς ἐπετέθη ἐναντίον του μὲ ἰσχυρὰς δυνάμεις, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ μὲ μεγάλας ἀπωλείας.

Ὁ Καραϊσκάκης ἀπὸ ἐκεῖ ἐσχεδίαζε νὰ κάμῃ στενώτερον τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ Κιουταχῆ, διὰ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ πολὺ γρηγόρα νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ νὰ φύγῃ διὰ νὰ μὴ καταστραφῇ ἐντελῶς. Δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ σχέδιόν του, διότι ἐν τῷ μεταξὺ τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 συνήλθεν εἰς τὴν Τροιζῆνα ἡ Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία ἐξέλεξεν ὡς κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν καὶ διώρισεν ὡς ἀρχιστρατήγον ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων τῆς ξηρᾶς τὸν Ἄγγλον στρατηγὸν Τζώρτζι καὶ ἀρχηγὸν τοῦ στόλου τὸν λόρδον Κόχραν. Διέταξε δὲ τὸν Καραϊσκάκην νὰ τεθῇ ὑπὸ τὰς διαταγὰς των, πράγμα τὸ ὁποῖον οὗτος ἔκαμεν.

Οἱ ἀρχηγοὶ οὗτοι εἶχον τὴν γνώμην ὅτι ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως ἔπρεπε νὰ λυθῇ δι' ἀμέσων ἐπιθέσεως ἐναντίον τοῦ Κιουταχῆ. Ὁ Καραϊσκάκης ἀπεναντίας ἐθεώρησε τοῦτο πολὺ ἐπικίνδυνον καὶ ἐπρότεινε ὅτι καλύτερον ἦτο νὰ καταλάβουν τὸν Ὠρωπὸν καὶ τὸν Μαραθῶνα, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὸν ἐπισιτισμὸν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ νὰ φέρουν τὸν Κιουταχῆν εἰς δύσκολον θέσιν καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Οἱ Ἄγγλοι ὅμως ἐπέμενον εἰς τὴν γνώμην των καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἀπεφάσισαν ὅμως νὰ κυριεύσουν προηγουμένως τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος εἰς τὸν Πειραιᾶ.

Ἀπεβιάσθησαν λοιπὸν εἰς τὸ Φάληρον, ἐπολιόρκησαν τὴν Μονὴν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς εὐρισκομένους ἐντὸς τῆς Μονῆς Ἀλβανοὺς νὰ παραδοθῶν. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν ἡ ἐπίθεσις ὤρισθη διὰ τὴν 23ην Ἀπριλίου 1827.

Συνεκέντρωσαν λοιπὸν στρατεύματα εἰς τὰ περὶχωρα τῶν Ἀθηνῶν καὶ κατέλαβον τὰς καταλλήλους θέσεις διὰ τὴν ἐξόρμησιν κατὰ τῶν Τούρκων. Τὴν 22αν Ἀπριλίου ἐδόθη ἡ διαταγὴ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον νὰ μὴ πυροβολήσῃ κανεῖς. Μερικοὶ Κρητῆς ὅμως, εὐρισκόμενοι εἰς εὐθυμίαν, ἐπυροβόλησαν κατὰ τῶν Τούρκων τοῦ πλησιεστέρου ὀχυρώματος. Οἱ Τούρκοι τότε ἐπετέθησαν ἐναντίον των καὶ τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν.

Ὁ Καραϊσκάκης, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὴν σκηνὴν του ἄρρωστος μὲ μὲγάλον πυρετόν, ὅταν ἤκουσε τοὺς πυροβολισμούς, ἐτινάχθη ὄρθριος, ἐπήδησεν εἰς τὸν ἵππον του καὶ ἔτρεξεν εἰς τὸ σημεῖον τῆς

συμπλοκῆς. Ἐκεῖ, μόλις εἶδε τοὺς Ἕλληνας νὰ φεύγουν, ἤρπασε τὸ γυατάγανι ἐνὸς ἐξ αὐτῶν καὶ ἐπετέθη μὲ τόσην ὀρμὴν ἐναντίον τῶν Τούρκων, ὥστε τοὺς ἠνάγκασε νὰ ὑποχωρήσουν κατατρομαγμένοι· αὐτὸς ὁμως ἐτραυματίσθη θανασίμως καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζώρτζι, ὅπου τοῦ ἔγινε ἡ ἀναγκαία ἰατρικὴ περιθάλψις.

Παρ' ὅλας τὰς φροντίδας εἰς τὰς 4 τὸ πρωτὶ τῆς 23ης Ἀπριλίου 1827 ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης ἀπέθανεν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ εἶδε διὰ τελευταίαν φορὰν τοὺς συντρόφους του. Ὁ νεκρὸς του μετεφέρθη εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγ. Δημητρίου μὲ μεγάλας τιμὰς.

Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη ἐβύθισεν εἰς μέγα πένθος τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἔκλαυσε καὶ ἐμοιρολόγησε «σὰν γυναῖκα» τὸν ἔνδοξον νεκρόν.

Ἡ προαποφασισμένη ἐπίθεσις κατὰ τῶν Τούρκων ἀνεβλήθη, ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη, διὰ τὴν νύκτα τῆς 24ης Ἀπριλίου· ἔχασαν ὁμως ὅλην τὴν νύκτα διὰ τὰς μετακινήσεις καὶ τὴν ἀποβίβασιν τῶν στρατευμάτων εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Φαλήρου· διὰ τοῦτο τὸ σύνθημα τῆς ἐφόδου ἐδόθη τὴν πρωΐαν. Οἱ Ἕλληνες ἐβάδισαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ χωρὶς σχέδιον μάχης καὶ χωρὶς ἀρχηγὸν νὰ τοὺς διευθύνῃ, διότι ὁ Τζώρτζι καὶ ὁ Κόχραν παρέμειναν εἰς τὸ πλοῖόν των· καὶ τὸ σπουδαιότερον χωρὶς καμμίαν τάξιν, διότι ἐνῶ μερικὰ τμήματα εἶχον φθάσει εἰς τὰς Ἀθήνας, ἄλλα τότε μόλις ἐξεκινούσαν ἀπὸ τὸ Φάληρον.

Ὁ Κιουταχῆς παρετήρησε τὴν ἀταξίαν καὶ τὴν σύγχυσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπετέθη ἐναντίον των μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις. Ἡ μάχη μέσα σὲ ὀλίγα λεπτὰ μετεβλήθη εἰς πραγματικὴν σφαγὴν τῶν Ἑλλήνων. Περισσότεροι ἀπὸ 1500 ἐσφάγησαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ οἱ ὀνομαστοὶ ὀπλαρχηγοὶ Νουταρᾶς, Βέικος, Τζαβέλλας καὶ Φωτομάρας.

Ἄλλοι ἔφυγαν μὲ μεγὰ ἡν ἀταξίαν πρὸς τὸ Φάληρον καὶ πολλοὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θαλάσσαν καὶ ἐπνίγησαν. Περὶ τοὺς 300 συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι καὶ ἀπεκεφαλίσθησαν. Ἡ καταστροφὴ τοῦ Φαλήρου ἦτο μεγαλυτέρα καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογίου.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν πανωλεθρίαν αὐτὴν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς διελύθη, ἡ δὲ φρουρὰ τῆς Ἀκροπόλεως ἐσυνθηκολόγησε καὶ ἀπέχωρησε μὲ τὰ ὅπλα καὶ τὰς ἀποσκευὰς της. Ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς ὑπέκυψε καὶ πάλιν εἰς τὸν Ὀθωμανικὸν ζυγὸν καὶ μόνον ἡ βορειοανατολικὴ γωνία τῆς Πελοποννήσου συνέχιζε ἀκόμη τὸν ἀγῶνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ

α') Αἱ τρεῖς Δυνάμεις ἀναγνωρίζουν τὴν Ἑλλάδα αὐτόνο-
μον καὶ φόρου ὑποτελῆ εἰς τὴν Τουρκίαν.

Ὅταν ἐξεργάγη ἡ Ἐπανάστασις, ὅλα αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Κυβερνήσεις ἐτήρησαν στάσις ἐχθρικήν κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπέτρεψαν εἰς τὸν Σουλτάνον νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς δυνάμεις του, διὰ νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐξέγερσίν των, ὅταν ἀκόμη ἦτο εἰς τὴν ἀρχὴν της.

Ἄλλ' ἡ ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονὴ τῶν Ἑλλήνων, ἡ καρτερίαι των εἰς τὰ δεινοπαθήματα, τὰ ἥρωϊκά των κατορθώματα, αἱ ἀγριότητες καὶ αἱ σφαγαί, αἱ ὁποῖαι διεπράχθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ αἱ πιέσεις τῶν φιλελληνικῶν συλλόγων ἠνάγκασαν τὰς κυβερνήσεις τῶν ἰσχυρῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης νὰ μεταβάλουν τὴν ἐχθρικήν των στάσις.

Εἶδομεν ὅτι πρώτη ἡ Ἀγγλία, ἀφ' οὗτου ἐγένετο Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ὁ Κάνιγγ (1823), εἶχεν ἀρχίσει νὰ φαίνεται εὐνοϊκὴ πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους Ἕλληνας. Τὸ παράδειγμα της ἠκολούθησεν ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον ἡ Ρωσία καὶ κατόπιν ἡ Γαλλία.

Ἡ εὐνοϊκὴ στάσις τῶν Δυνάμεων αὐτῶν κατ' ἀρχὰς περιορίσθη εἰς ἀπλὴν συμπάθειαν καὶ εἰς τὸ νὰ ἀναγνωρίσουν τοὺς ἀγωνιζομένους Ἕλληνας ὡς κράτος ἐμπόλεμον, ἐνῶ προηγουμένως τοὺς ἐχαρακτίζον ὡς ἀντάρτας καὶ πειρατάς, χωρὶς βεβαίως νὰ ἀναμειγνύωνται εἰς τὸν ἀγῶνα των.

Μὲ τὴν πτώσιν ὅμως τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα συνέβησαν ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν, ἀπεδείχθη, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἀποφασισμένοι νὰ ἀποθάνουν ὅλοι, ἂν δὲν ἐλευθερωθοῦν. Ἡ κοινὴ δὲ γνώμη τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, πρὸ πάντων τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας, ἐξεδήλωσε ζωηρότατον ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς ἀγωνιζομένους καὶ δεινοπαθοῦντας Ἕλληνας.

Τότε ἡ κυβερνήσις τῆς Ἀγγλίας συνεννοήθη μὲ τὰς κυβερνήσεις τῆς Γαλλίας καὶ Ρωσίας καὶ υπέγραψαν τὴν 6 Ἰουλίου 1827 εἰς τὸ

Λονδίνον συμφωνίαν, τὴν λεγομένην Ἰουλιανὴν σύμβασιν. Μετὰ τὴν σύμβασιν αὐτὴν αἱ τρεῖς Δυνάμεις ἀνεγνώριζον ἐπισήμως τὴν Ἑλλάδα ὡς Κράτος αὐτόνομον ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου καὶ ἐξήτουν καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἐμπόλεμα μέρη νὰ κάμουν ἀνακωχήν, μέχρις ὅτου κανονισθῇ ὀριστικῶς ἡ ὑπόθεσις των.

Οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν μὲ προθυμίαν τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν Δυνάμεων, ὁ Σουλτάνος ὅμως ἀπέκρουσεν αὐτήν. Κατόπιν τούτου αἱ Δυνάμεις αὐταὶ ἔστειλαν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ὕδατα στόλον. Ἡ Ἀγγλία 11 πλοῖα μὲ ναύαρχον τὸν Κόδρικτων, ἡ Γαλλία 7 πλοῖα μὲ ναύαρχον τὸν Δεριγνὺ καὶ ἡ Ρωσία 8 πλοῖα μὲ ναύαρχον τὸν Ἐϋδεν. Ὁ στόλος αὐτὸς εἶχεν ἐντολὴν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν μεταφορὰν στρατοῦ, ὄπλων καὶ πολεμικοῦ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Τουρκίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ, ἂν παρουσιασθῇ ἀνάγκη, νὰ μεταχειρισθῇ καὶ τὰ πυροβόλα.

β') Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου.

Ἐνῶ ὁ στόλος τῶν τριῶν Δυνάμεων ἔπλεεν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ὕδατα, ὁ Ἰμβραήμ ἐπρόλαβε καὶ ἀπεβίβασεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου νέας ἐνισχύσεις εἰς ἄνδρας, τροφίμα καὶ πολεμοφόδια, αἱ ὁποῖα τοῦ ἐστάλησαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Οἱ τρεῖς ναύαρχοι τότε ἐξήτησαν ἀπὸ τὸν Ἰμβραήμ νὰ σταματήσῃ τὰς ἐχθροπραξίας. Οὗτος ἐξήτησε διαταγὰς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔλαβεν ἐντολὴν ἀπὸ τὸν Σουλτάνον νὰ μὴ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν του τὸν συμμαχικὸν στόλον, ἀλλὰ νὰ προσπαθήσῃ μὲ κάθε τρόπον νὰ καταπνίξῃ τελείως τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐντολὴν αὐτὴν ὁ Ἰμβραήμ ἐξαπέλυσε τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὰ ὁποῖα ἐπέφεραν γενικὴν καταστροφὴν καὶ τελείαν ἐρημίωσιν εἰς τὴν χώραν. Οἰκίαι, γεννήματα, ἀγροτικά ἐργαλεῖα παρεδόθησαν εἰς τὰς φλόγας, τὰ ἀμπέλια ἐξερριζώθησαν καὶ αἱ συκαὶ καὶ αἱ ἐλαῖαι ἐκόπησαν ἀπὸ τὴν ρίζαν.

Οἱ ναύαρχοι, ὅταν ἔμαθαν τοῦτο, ἀπεφάσισαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου, διὰ νὰ ἐξαναγκάσουν τὸν Ἰμβραήμ νὰ δεχθῇ τὴν ἀπόφασιν τῶν Κυβερνήσεών των. Εἰς τὰ πλοῖά των ἔδωσαν ἐντολὴν νὰ μὴ πυροβολήσουν, ἂν δὲν πυροβοληθοῦν ἀπὸ τὸν ἐχθρικὸν στόλον.

Τὴν μεσημβρίαν τῆς 8ης Ὀκτωβρίου 1827 τὰ συμμαχικὰ πλοῖα ἤρχισαν νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Κόδριγκτων. Προηγουντο τὰ Ἀγγλικά καὶ ἠκολούθουν τὰ ἄλλα. Ὅλα ὅλα ἦσαν 26 πλοῖα μὲ 1270 τηλεβόλα, ἐνῶ ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 82 πλοῖα μὲ 2000 τηλεβόλα. Ὁ Αἰγύπτιος ναύαρχος Ταχὴρ πασᾶς εἰδοποίησε τὸν Κόδριγκτων νὰ μὴ εἰσέλθῃ ὁ στόλος των εἰς τὸν λιμένα, ἀλλ' ὁ Ἀγγλος ναύαρχος ἀπήντησε μὲ ὑπερηφάνειαν : «ἤλθον νὰ δώσω διαταγὰς καὶ ὄχι νὰ πάρω».

Ἐνῶ ὅμως ὁ συμμαχικὸς στόλος ἐτακτοποιεῖτο ἀκόμη ἐντὸς τοῦ λιμένος, ὁ ἐχθρὸς ἐπυροβόλησεν ἐναντίον του. Οἱ σύμμαχοι ἀπεκρίθησαν καὶ φοβερὰ ναυμαχία ἤρχισεν, ἣ ὁποία διήρκεσε 4 ὥρας.

Εἰς τὸ διάστημα τοῦτο πυκνὸς καπνὸς εἶχε σκεπάσει τὰ πάντα καὶ μόνον ἢ φοβερὰ βροντὴ τῶν τηλεβόλων ἀντηχοῦσε. Τέλος ἡ νίκη ἐστεφάνωσε τὰ ὅπλα τῶν τριῶν Δυνάμεων.

Τὴν ἐπομένην, ὅταν ὁ ἥλιος διέλυσε τὰ πυκνὰ νέφη τοῦ καπνοῦ, δὲν ὑπῆρχον εἰς τὸν λιμένα παρὰ συντρίμμια, ναυάγια καπνίζοντα καὶ πτώματα νεκρῶν. Ἀπὸ τὴν ὑπερήφανον Τουρκοαιγυπτιακὴν ἀρμάδα δὲν ἔμειναν παρὰ ἐλάχιστα, διὰ νὰ μαρτυρήσουν τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς.

γ') Ἡ πύλη ἀναγνωρίζει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Σουλτᾶνος καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ναυαρίνου ἦτο ἀποφασισμένος νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον. Καὶ ναὶ μὲν Τουρκικὸς στόλος δὲν ὑπῆρχε πλέον, ἀλλ' ἔμενον ἀκόμη εἰς τὴν Πελοπόννησον μεγάλα Τουρκοαιγυπτιακαὶ πεζικαὶ δυνάμεις.

Τότε οἱ πρεσβευταὶ τῶν τριῶν Δυνάμεων διετάχθησαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι καὶ ἡ Ρωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (14 Ἀπριλίου 1828). Τὰ Ρωσικὰ στρατεύματα ἐνίκησαν τὰ Τουρκικὰ καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως. Κατόπιν τούτου ὁ Σουλτᾶνος υπέγραψεν εἰρήνην ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος.

Συγχρόνως δὲ Γαλλικὸς στρατὸς ἀπὸ 14.000 ἄνδρας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαιζὼν ἦλθε κατὰ τὰ μέσα Αὐγούστου εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τὸν Ἰμβραήμ καὶ τὸν στρατὸν του. Κατόπιν τούτων ὁ Ἰμβραήμ ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Πελοπόννησον ἀνευ μάχης καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον.

Ἡ μάχη τῆς Πέτρας.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰμβραήμ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ τὰ τελευταῖα φρούρια, τὰ ὁποῖα κατεῖχον ἀκόμη οἱ Τούρκοι. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Πελοπόννησος, ἔπειτα ἀπὸ δουλείαν 4 αἰώνων καὶ ἔπειτα ἀπὸ 8 ἐτῶν συνεχεῖς ἀγῶνας, ἀπηλευθερώθη ὁλόκληρος.



Κατόπιν ὁ Καποδίστριας, ὁ ὁποῖος ἦτο Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς 8ης Ἰανουαρίου 1828, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐπέρασαν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς Τζώρτζ και εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης.

Ὁ Τζώρτζ βοηθούμενος καὶ ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν στόλον κατώρ-

θωσε νὰ ἐλευθερώσῃ ὁλόκληρον τὴν Δυτικὴν Στερεὰν καὶ τὸ ἔνδοξον Μεσολόγγι.

Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, ἀφοῦ ἐκυρίευσεν τὰ Σάλωνα καὶ τὰς Θήβας, κατέλαβε τὰ στενὰ τῆς Πέτρας, εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἀπ' ὅπου θὰ ἐπεροῦσαν οἱ Τοῦρκοι, διὰ νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Θράκην, πρὸς βοήθειαν τοῦ μαχομένου κατὰ τῶν Ρώσων Τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἐκεῖ τὴν 12ην Σεπτεμβρίου 1829 μὲ 3000 ἄνδρας ἐπετέθη κατὰ τοῦ Ὁμέρ πασᾶ τῆς Καρύστου, ὁ ὁποῖος ὠδηγοῦσε 7000 ἄνδρας, καὶ τὸν ἐνίκησε. Κατόπιν τῆς μάχης αὐτῆς οἱ Τοῦρκοι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος συναφώνησαν μὲ τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀποχωρήσουν ἐκ τῆς χώρας μὲ τὰ ὄπλα των, ἀφοῦ προηγουμένως ἔγινεν ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων.

Ἡ μάχη τῆς Πέτρας ὑπῆρξεν ἡ τελευταία μάχη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Δι' αὐτῆς ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἔδωσε τέλος εἰς τὸν Ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει πρὸ 8 ἐτῶν εἰς τὴν Μολδαυίαν ὁ ἀτυχὴς ἀδελφός του Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

Κατόπιν τούτου αἱ Δυνάμεις ἀπεφάσισαν νὰ κλύουν τὴν Ἑλλάδα **ἀνεξάρτητον κράτος**. Τὴν ἀπόφασίν των αὐτὴν ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ καὶ ἡ Τουρκία. Τέλος εἰς τὰ 1832 ἡ Ἑλλὰς ἀνεκηρύχθη **ἀνεξάρτητον βασιλεῖον**. Τὰ σύνορά της ὅμως ἦσαν πολὺ στενά, διότι ἀπληθευρώθη μόνον ἡ Πελοπόννησος, ἡ Στερεά, ἡ Εὐβοία καὶ αἱ Κυκλάδες.

Μεγάλα ὅμως μῆματα τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα ἠγωνίσθησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν των, ἔμειναν καὶ πάλιν ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν. Διὰ τὴν ἀδικίαν ταύτην διεμαρτυρήθησαν πρὸς τὰς μεγάλας Δυνάμεις ὁ Καποδίστριας καὶ ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΤΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ

1. Ὁ Καποδίστριας.

Ἡ Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία συνῆλθεν εἰς τὴν Τροιζῆνα τὸν Μάρτιον 1827, ἐξέλεξεν ὡς Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν.

Ὁ Καποδίστριας ἐγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1776 ἀπὸ ἀρχοντικῆν οἰκογένειαν. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Εὐρώπῃ Ἰατρικὴν καὶ Φιλο-

σοφίαν καὶ κατόπιν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου ἀνεμείχθη εἰς τὴν πολιτικὴν. Ὅταν ἀργότερον τὰ Ἑπτάνησα κατελήφθησαν ἀπὸ τοὺς Γάλλους, ἔφυγεν εἰς τὴν Ρωσίαν.

Ἐκεῖ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ρωσικοῦ κράτους. Ἐπειδὴ ὁ Τσάρος ἐξετίμησε τὰ προσόντα του, τὸν διώρισε ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν. Κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς κηρύξεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος, ἓνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἰδρυτὰς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, μετέβη εἰς τὴν Πετροῦπολιν, ἡ ὁποία ἦτο



Ἰωάννης Καποδίστριας

τότε πρωτεύουσα τῆς Ρωσίας, καὶ τοῦ προσέφερε τὴν ἀνωτάτην Ἀρχὴν τοῦ Ἀγῶνος.

Ἄλλὰ ὁ Καποδίστριας, ὅπως γνωρίζομεν, δὲν ἐδέχθη αὐτήν, διότι εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἡ Ἐπανάστασις δὲν ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ ἀκόμη. Κατόπιν, ὅταν ἐκηρύχθη ἡ Ἐπανάστασις, κατέβαλε κάθε προσπάθειαν, νὰ πείσῃ τὸν Τσάρον νὰ ἀλλάξῃ στάσιν ἀέναντι τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος των.

Ὅταν πλέον ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ Τσάρος ἦτο ἀμετάπιστος καὶ κάθε προσπάθειά του ἦτο ματαία, παρητήθη ἀπὸ τὸ ὑψηλὸν ἀξιωματικὸν

καὶ μετέβη εἰς Ἑλβετίαν (Αὐγουστος 1822), ὅπου δὲν ἔπαυσε νὰ ἐργάζεται ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος. Ὅταν τοῦ ἀνηγγέλθη ἡ ἐκλογή του ὡς Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, ἂν καὶ ἐγνώριζεν ὅτι ὁ ἀγὼν εὐρίσκετο εἰς τὴν κρισιμωτέραν φάσιν του καὶ ὅτι ἐρχόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα θὰ συναντοῦσε μεγάλας δυσκολίας, ἐδέχθη μὲ προθυμίαν νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν κινδυνεύουσαν πατρίδα.

Προτοῦ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπεσκέφθη τὰς πρωτεύουσας τῶν μεγαλυτέρων Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Κυβερνήσεων τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τὴν 7 Ἰανουαρίου ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Ναύπλιον. Ὁ λαὸς ὑπεδέχθη τὸν Κυβερνήτην του μὲ χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμόν, διότι εἶχε τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἔπαυον αἱ ἑσωτερικαὶ διχόνοια καὶ θὰ συνεχίζετο μὲ ἐπιτυχίαν ὁ ἀγὼν του.

Τὴν 11ην Ἰανουαρίου μετέβη εἰς τὴν Αἴγινα, ὅπου ἦτο ἡ ἔδρα τῆς κυβερνήσεως καὶ, ἀφοῦ ὠρκίσθη ἐνώπιον αὐτῆς, ἤρχισεν ἀμέσως τὸ βαρὺ ἔργον του. Ἀργότερα, ὅταν ἡ Πελοπόννησος ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν Ἰμβραήμ, μετέφερε τὴν ἔδραν τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸ Ναύπλιον, τὸ ὁποῖον ἐγίνε πρωτεύουσα τοῦ Κράτους.

Τὸ ἔργον τοῦ Καποδίστρια ἦτο πράγματι βαρὺ καὶ δυσκολώτατον. Διότι ἡ χώρα ἀπὸ τὸν ὀκταετῆ πόλεμον εἶχε τελείως καταστραφῆ, ἡ γῆ εἶχε μείνει ἀκαλλιέργητος, τὰ ἦθη τῶν κατοίκων εἶχον ἐξαργιωθῆ καὶ ἡ ληστεία καὶ ἡ πειρατεία ἐμάστιζον τὸν τόπον. Ἐπὶ πλέον ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία τὸν ὑπόπτευσον ὡς ὄργανον τῆς Ρωσίας.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ Καποδίστριας ἤρχισε τὸ ἔργον του μὲ ζῆλον καὶ ὑπομονήν. Ἦθελε νὰ κάμῃ τὴν Ἑλλάδα κράτος μὲ δργάνωσιν καὶ τάξιν, ὅπως τὰ πολιτισμένα Εὐρωπαϊκὰ κράτη. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο προσεπάθησε πρῶτον νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν τάξιν, νὰ φέρῃ τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ἐδραιώσῃ τὴν ἀσφάλειαν. Ἐφρόντισε νὰ τακτοποιήσῃ καὶ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐπῆρε δάνειον ἀπὸ τὴν Εὐρῶπην, ἴδρυσε τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν καὶ ἔκοψε τὰ Ἑλληνικὰ νομίσματα. Ἐφρόντισε νὰ εἰσπράττωνται οἱ φόροι καὶ τὰ χρήματα νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ κράτους.

Ἰδρυσε τὴν πρώτην γεωργικὴν σχολὴν εἰς τὴν Τύρινθα καὶ ἐφρόντισε νὰ ἀναπτύξῃ τὰς ἐργασίας ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι αὐξάνουν τὸν πλοῦτον τῆς χώρας.

Ἰδρυσεν ὀρφανοτροφεῖον εἰς τὴν Αἴγινα διὰ τὰ ὄρφανὰ τοῦ πολέμου, πολλὰ κατώτερα καὶ ἀνώτερα σχολεῖα, Διδασκαλεῖον διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν διδασκάλων τοῦ λαοῦ καὶ ἄλλας ἀνωτάτας σχολάς: Θεολογικὴν, Στρατιωτικὴν (Εὐελπίδων) καὶ Ναυτικὴν, διὰ τὴν μόρφωσιν

τῶν ὑπ᾿ ἀλλήλων καὶ ἀξιοματικῶν τοῦ κράτους. Τέλος δὲ διὰ τῆς αὐστη-
ροῦς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων, κατώρθωσε νὰ περιορίσῃ εἰς τὸ ἐλάχιστον
τὴν ληστείαν καὶ νὰ ἐξαφανίσῃ ἐντελῶς τὴν πειρατείαν. Ἡ Ἑλλάς ἤρ-
χισε νὰ γίνεταί κράτος συγχρονισμένον καὶ πολιτισμένον.

Ἐντιπολίτευσις καὶ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια.

Οἱ Ἕλληνας ὅμως δὲν εἶχον συνηθίσαι εἰς τὴν τάξιν καὶ τὴν πει-
θαρχίαν. Ἐνόμιζον ὅτι ἐλευθερία εἶναι νὰ πράττῃ ἕκαστος ὅ,τι θέλει
καὶ νὰ μὴ ὑπακούῃ εἰς τοὺς ἀνωτέρους του καὶ τοὺς νόμους.

Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἤρχισαν νὰ μισοῦν τὸν Καποδίστριαν καὶ ἀντιδροῦ-
σαν συστηματικῶς εἰς τὸ ἔργον του. Περισσότερον ἀπὸ ὄλους ἀντιδροῦ-
σαν οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ ὀπλαρχηγοί, διότι ἤθελον ξεχωριστὴν θέσιν
καὶ ἰδιαίτερα προνόμια εἰς τὸ κράτος, ἐνῶ ὁ Καποδίστριας ἐπίστευεν,
ὅτι οἱ πολῖται εἶναι ἴσοι ἔναντι τῶν Νόμων καὶ ὅλοι ἔχουν τὰ ἴδια
δικαιώματα.

Ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ Καποδίστρια σιγὰ—σιγὰ ἐμεγάλωσε καὶ
ἐφθασε εἰς τὴν ἀνταρσίαν. Κατ' ἀρχὰς ἔλαβον χώραν μικροταραχαὶ
εἰς τὴν Μάνην καὶ τὴν Στερεάν, αἱ ὁποῖαι κατεπνίγησαν ἀμέσως.
Μετ' ὀλίγον ὅμως ὑψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας εἰς τὴν Ὑδραν
ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Κουντουριώτης καὶ ἐπυρπόλησαν
τὸν Ἑλληνικὸν στόλον εἰς τὸν Πόρον. Τότε συνελήφθησαν καὶ ἐφυλα-
κίσθησαν εἰς τὸ Ναύπλιον μερικοὶ σημαίνοντες ὀπλαρχηγοὶ καὶ πρό-
κριτοι, μετὰξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης.

Ἡ οἰκογένεια τῶν Μαυρομιχαλαίων ἐθεώρησε τοῦτο ὡς ἰδικίαν
καὶ μεγάλην προσβολήν. Δι' αὐτὸ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη Κων-
σταντῖνος καὶ ὁ υἱὸς του Γεώργιος παρεφύλαξαν καὶ ἐδολοφόνησαν
τὸν Καποδίστριαν τὴν 27ην Σεπτεμβρίου 1831 ἕξω ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ
Ἁγίου Σπυρίδωνος εἰς τὸ Ναύπλιον, τὴν ὥραν ποὺ μετέβαινε νὰ πα-
ρακολουθήσῃ τὴν θείαν λειτουργίαν.

Ὁ λαὸς ἐξηγριώθη διὰ τὴν ἀνανδρον δολοφονίαν τοῦ Κυβερνήτου
καὶ ἐπετέθη κατὰ τῶν δολοφόνων. Ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ἐφρονεῦθη
ἐπὶ τόπου ὑπὸ τοῦ ἀκολούθου τοῦ Κυβερνήτου, ὁ δὲ Γεώργιος συν-
ελήφθη, κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου εἰς θάνατον καὶ ἐτυφε-
κίσθη.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυβερνήτου ἐξέσπασε ἡ θύελλα τῆς ἀναρ-
χίας. Τότε αἱ τρεῖς προστάτιδες Δυνάμεις, διὰ νὰ προλάβουν τὴν κα-
ταστροφὴν τῆς Ἑλλάδος, ἐξέλεξαν ὡς βασιλέα τὸν Ὄθωνα, δευτεροῦ-
τον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου. Ἡ ἐκλογή τοῦ

Ὁθωνος ἐχαροποίησε πολὺ τοὺς Ἕλληνας, διότι ἐπίστευσαν ὅτι ὁ βασιλεὺς θὰ ἀποκαθίστα τὴν τάξιν καὶ θὰ ἔφερεν εἰς τὸν λαὸν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὁμόνοιαν.

2. Ἡ βασιλεία τοῦ Ὁθωνος (1833—1862)

Ὁ Ὁθων, ἀφοῦ ἐδέχθη τὸ στέμμα, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπεβίβασθη εἰς τὴν τότε πρωτεύουσάν τοῦ κράτους, τὸ Ναύπλιον, τὴν 6ην Φεβρουαρίου 1833, ὅπου ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθη μὲ δάκρυα



Ὁ Βασιλεὺς Ὁθων

χαρᾶς. Ἦτο ὅμως ἀκόμη ἀνήλικος, μόλις 17 ἐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ πατὴρ του, βασιλεὺς Λουδοβίκος, διώρισε τρεῖς Βαυαροὺς τοὺς Ἀρμανσμπεργ, Μάουερ καὶ Ἐϋδεκ, διὰ νὰ κυβερνήσουν τὴν Ἑλλάδα, ἕως ὅτου ἐνηλικιωθῇ ὁ νεαρὸς βασιλεὺς. Ἡ Κυβέρνησις, τὴν ὁποίαν ἐσχημάτισαν οἱ τρεῖς ἄνδρες, ὠνομάσθη Ἀντιβασιλεία.

Μαζί με τὸν Ὅθωνα καὶ τοὺς Ἀντιβασιλεῖς ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα 5000 Βαυαρικὸς στρατὸς διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς χώρας. Ἡ ἀντιβασιλεία συνεκέντρωσεν εἰς τὰς χεῖράς της ὅλας τὰς ἐξουσίας καὶ ἤρχισε μὲ προθυμίαν καὶ ζῆλον τὸ ἔργον της, δηλ. τὴν ὀργάνωσιν τοῦ κράτους, σύμφωνα μὲ τὸ παράδειγμα τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Διήρσε τὸ κράτος εἰς νομοὺς, ἐπαρχίας καὶ δήμους καὶ διώρισε διοικητικοὺς ὑπαλλήλους. Ἰδρυσε τακτικὰ δικαστήρια ἀνώτερα καὶ κατώτερα, ὠργάνωσε τὴν λαϊκὴν καὶ μέσην ἐκπαίδευσιν, συνέταξε τὸν ὀργανισμόν τοῦ μέλλοντος νὰ ἰδρυθῆ Πανεπιστημίον καὶ ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον.

Ἄλλὰ καὶ αὐτοί, ὅπως καὶ ὁ Καποδίστριας, συνήτησαν πολλὰς δυσκολίας εἰς τὰς προσπάθειάς των. Τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἦτο μικρὸν καὶ πτωχὸν καὶ ἡ χώρα κατεστραμμένη ἀπὸ τοὺς πολέμους χωρὶς δρόμους καὶ μέσα συγκοινωνίας. Οἱ ἄνθρωποι ἦσαν ἀμόρφωτοι καὶ εἶχον ἰδέας καὶ συνηθείας διαφορετικὰς ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους.

Ἄλλὰ καὶ οἱ Βαυαροί, ὅπως καὶ ὁ Καποδίστριας, ἐκυβερνοῦσαν χωρὶς Βουλὴν, δηλαδὴ ἀπολυταρχικά. Δι' αὐτὸ ὁ λαὸς δὲν τοὺς ἠγάπησε καὶ ἤρχισε τὴν συστηματικὴν ἀντίδρασιν εἰς τὸ ἔργον των. Εἰς πολλὰς ἐπαρχίας μάλιστα ἐσημειώθησαν καὶ ἀνταρσίαι. Οἱ Βαυαροί, διὰ νὰ προλάβουν γενικωτέρας ἐξέγερσιν, συνέλαβον καὶ ἐφυλάκισαν πολλοὺς ἀγωνιστὰς καὶ κατεδίκασαν εἰς θάνατον τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Πλαπούταν. Δὲν ἐτόλμησαν ὅμως νὰ τοὺς ἐκτελέσουν. Εὐτυχῶς ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον (1 Ἰουνίου 1835) ἐνηλικιώθη ὁ Ὅθων καὶ ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας. Ἐδωσε χάριν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ἄλλους καὶ ἀποκατεστάθη προσωρικῶς ἡ τάξις. Ἡ πρωτεύουσα τοῦ Κράτους μετεφέρθη εἰς τὰς Ἀθήνας.

Τὸ 1836 ὁ Ὅθων ἐνυμφεύθη τὴν κόρην τοῦ μεγάλου δουκὸς τοῦ Ὀλδεμβούργου τῆς Γερμανίας πριγκίπισσαν Ἀμαλίαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὰ σημερινὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα.

Οἱ Βασιλεῖς ἠγάπησαν τὴν Ἑλλάδα μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς των καὶ ἐεργάσθησαν πολὺ διὰ τὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐτυχίαν της. Ἰδιαιτέρως ὁ Ὅθων ἦτο ἄνθρωπος ἀγαθός, ἐπροστάτευσεν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας καὶ ἰδρυσεν τὸ 1837 τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον.

Ὁ Ὅθων καὶ ἡ βασίλισσα Ἀμαλία εἶχον τὴν φιλοδοξίαν νὰ κάμουν τὴν Ἑλλάδα μεγάλην καὶ ἰσχυράν, νὰ ἐλευθερώσουν ὅλους τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας καὶ νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Εὐρώπην. Τοῦτο ὅμως δὲν τὸ ἤθελον αἱ δύο μεγάλαι δυνάμεις Ἀγγλία καὶ

Γαλλία, διότι τὸ συμφέρον των ἦτο νὰ διατηρηθῆ με κάθε τρόπον ἡ Τουρκικὴ αὐτοκρατορία δι' αὐτὸ ἤρχισαν νὰ μισοῦν τὸν Ὅθωνα καὶ νὰ ὑποσκάπτουν τὸ ἔργον του.

Ἀλλὰ καὶ μέσα εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶχεν ὁ Ὅθων πολλοὺς ἐχθρούς, διότι διετήρησε τὴν Βαυαροκρατίαν καὶ ἐκυβέρνηα ἀπολυταρχικῶς, δηλαδὴ εἶχε ὄλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖράς του καὶ διοικοῦσε χωρὶς Σύνταγμα.

Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς με ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς στρατηγούς Δ. Καλλέργην καὶ Γ. Μακρυγιάννην ἐπανεστάτησε τὴν νύκτα τῆς 2ας πρὸς τὴν 3ην Σεπτεμβρίου 1843. Συνεκεντρώθη εἰς τὴν πρὸ τῶν Ἀνακτόρων Πλατεῖαν καὶ ἠνάγκασε τὸν Ὅθωνα νὰ δώσῃ Σύνταγμα, δηλ. νὰ διοικῆ με Βουλὴν καὶ Κυβέρνησιν, αἱ ὁποῖαι νὰ ἐκλέγωνται ἀπὸ τὸν λαόν, καὶ ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς ξένους ἐξ Ἑλλάδος. Ἀπὸ τότε ἡ πλατεῖα αὐτὴ ὀνομάζεται Πλατεῖα Συντάγματος.

Ἀμέσως κατόπι ἔγιναν ἐκλογαὶ καὶ ἡ ἐθνοσυνέλευσις, ἡ ὁποία συνῆλθε μετ' ὀλίγον, ἐψήφισε τὸ Σύνταγμα τοῦ 1843, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Ὅθων ὠρκίσθη πίστιν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐκυβέρνηα ἀπολυταρχικῶς καὶ παρεβίαζε τὸ Σύνταγμα.

Τοῦτο ἠρέθισε περισσότερον τὸ λαόν, ὁ ὁποῖος τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1862 ἔκαμε νέαν ἐπανάστασιν. Κατέλυσε τὴν βασιλείαν τοῦ Ὅθωνος καὶ διώρισε προσωρινὴν Κυβέρνησιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνέθεσε νὰ κάμῃ ἐκλογὰς καὶ νὰ ἐκλέξῃ νέον βασιλέα.

Ὁ Ὅθων με τὴν βασιλίссαν περιώδευε καὶ εὐρίσκετο εἰς τὰς Καλάμας. Ὅταν ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν, ἔσπευσε νὰ ἐπιστρέψῃ με τὴν θαλαμηγόν του εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ ὁ λαὸς συνεκεντρώθη εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ δὲν ἐπέτρεψε τὴν ἀποβίβασί του.

Τότε ὁ Ὅθων, ἀφοῦ ἤκουσε καὶ τὰς συμβουλὰς τῶν πρεσβευτῶν τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, ἐπεβιβάσθη εἰς Ἀγγλικὸν πολεμικὸν καὶ με λυγμοὺς καὶ δάκρυα ἔφυγε διὰ τὸ Μόναχον (12 Ὀκτωβρίου 1862).

Ἐκεῖ ἔζησεν ἀκόμη 5 ἔτη με τὸ πικρὸν παράπονον ὅτι ἀδίκως ἐξεθρονίσθη. Οὐδέποτε ἐλησμόνησε τὴν Ἑλλάδα, οὔτε ἠψάνθη τὴν παραμικρὰν κακίαν διὰ τοὺς Ἕλληνας. Ἐφόρει τὴν Ἑλληνικὴν φουστανέλλαν μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του καὶ με αὐτὴν ἐτάφη, σύμφωνα με τὴν ἐπιθυμίαν του.

Μετὰ τὴν ἐκθρόνησιν τοῦ Ὅθωνος ἔγιναν ἐκλογαὶ καὶ ἡ νέα Ἐθνοσυνέλευσις τὴν 18 Μαρτίου 1863 ἐξέλεξε ὡς βασιλέα τῶν Ἑλλήνων τὸν Γεώργιον, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχον προτείνει αἱ Προστάτιδες Δυνάμεις.

3. Ἡ βασιλεία Γεωργίου Α'. (1863 — 1913).

Ὁ νέος βασιλεὺς ἦτο 17 ἐτῶν. Ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα 7 μῆνας μετὰ τὴν ἐκλογὴν του (18 Ὀκτωβρίου 1863) καὶ ἐγένετο δεκτὸς μὲ πολλὸν ἐνθουσιασμόν. Ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἡ Ἀγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἐπτάνησον, τὴν ὁποίαν ἕως τότε εἶχεν εἰς τὴν κατοχὴν της. Ἡ ἐνσωμάτωσις τῶν Ἴονίων νήσων μὲ τὴν μη-



Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Α'.

τέρα Ἑλλάδα ἐχαροποίησε τὸν λαὸν καὶ ἠύξησε τὴν ἀγάπην του πρὸς τὸν νεαρὸν βασιλέα.

Ἡ ἐσωτερικὴ ὅμως κατάστασις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦτο καὶ πολὺ διαφορετικὴ ἀπ' ὅ,τι ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Καποδιστρίου καὶ τοῦ Ὀθωνος. Δὲν ἔγιναν βεβαίως, ἐπαναστάσεις, ἀλλὰ τὰ κόμματα ἐφιλονίκουν μεταξύ των, αἱ Κυβερνήσεις ἤλλασσον συχνὰ καὶ ἐγίνοντο αἰ-

τία, ὥστε ὁ λαὸς νὰ ἀγανακτῇ καὶ ἡ κρατικὴ μηχανὴ νὰ μὴ λειτουργῇ κανονικῶς.

Ὁ Γεώργιος, διὰ νὰ φέρῃ ἡσυχίαν εἰς τὸν τόπον καὶ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν τακτοποίησιν τοῦ Κράτους, ἐξήτησεν ἀπὸ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν νὰ συντομεύσῃ τὴν ψήφισιν τοῦ Συντάγματος. Καὶ ἐψηφίσθη τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864, τὸ ὁποῖον καθιέρωσε τὴν Συνταγματικὴν βασιλείαν, δηλ. μὲ βουλήν καὶ καθολικὴν ψηφοφορίαν. Ὁ Γεώργιος ὠρίσθη νὰ φυλάττῃ τὸ Σύνταγμα καὶ ἐκυβέρνησε ὡς Συνταγματικὸς βασιλεὺς, χωρὶς νὰ εὐνοήσῃ κανένα ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα κόμματα. Ἔτσι ἐγίνε δημοφιλέστατος.

Τὸ 1866 ἐνυμφεύθη τὴν Ρωσίδα πριγκίπισσαν Ὀλγαν, ἡ ὁποία ἐγίνε δημοφιλεστάτη διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν φιλανθρωπικὴν της δρασίαν. Τὸ δὲ 1877—1878 ἐγινεν ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Τουρκία ἐνικήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου τὴν Θεσσαλίαν καὶ μέρος τῆς Ἠπείρου. Μετ' ὀλίγον ἀνέλαβε τὴν πρωθυπουργίαν ὁ Χαρίλαος Τρικούπης, ὁ ὁποῖος διωργάνωσε τὸ ναυτικόν, ἐτακτοποίησε τὰ οἰκονομικά, ἔκαμε δρόμους καὶ ἐβελτίωσε τὴν συγκοινωνίαν.

Κατὰ τὸ τέλος τῆς βασιλείας του ἠτύχησε νὰ ἴδῃ τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν νὰ θριαμβεύῃ, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου, εἰς τὰς μέχρι τότε ὑποδούλους Ἑλληνικὰς χώρας καὶ τὸ κράτος του νὰ διπλασιάζεται.

Ὁ Γεώργιος ἐβασίλευσε 50 ἔτη καὶ κατώρθωσε μὲ τὴν μεγάλην του εὐστροφίαν καὶ τὴν σύνεσίν του νὰ ἀντιμετωπίσῃ πολλὰς δυσκόλους ἐθνικὰς περιστάσεις. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐγκατεστάθη ἐκεῖ, διὰ νὰ τὴν προστατεύσῃ ἀπὸ τὴν Βουλγαρικὴν ἀπειλήν, ὅπου καὶ ἐδολοφονήθη τὴν 9ην Μαρτίου 1913. Τὸν διεδέχθη δὲ εἰς τὸν θρόνον ὁ μέχρι τότε διάδοχος Κωνσταντῖνος.

Ἐπὶ τῆς Βασιλείας τοῦ Γεωργίου Α' ἔλαβον χώραν καὶ ἄλλα μεγάλα γεγονότα, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται λόγος ἀμέσως κατωτέρω.

α') Κρητικαὶ ἐπαναστάσεις

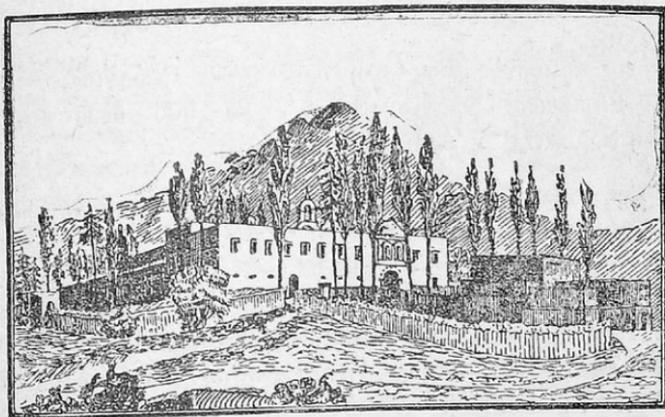
καὶ ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897.

Ἡ Κρήτη παρὰ τοὺς ἡρωϊκούς της ἀγῶνας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως, ἔμεινε ἔξω τῶν ὀρίων τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος. Διὰ τοῦτο οἱ Κρητες ἔκαμαν πολλὰς νέας ἐπαναστάσεις, διὰ νὰ ἐλευ-

θερωθοῦν ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν καὶ νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν μητέρα Ἑλλάδα.

Ἡ σοβαρωτέρα Κρητικὴ ἐπανάστασις ἔγινε τὸ 1866, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔτρεξαν νὰ βοηθήσουν τοὺς Κρητὰς πολλοὶ ἔθελονταὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ γενναῖοι Γαριβαλδῖνοι ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Κατ' ἀρχὰς οἱ ἐπαναστάται ἐνικοῦσαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως οἱ Τοῦρκοι ἔλαβον νέας ἐνισχύσεις, κατέπνιξαν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νήσου καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν μονὴν τοῦ Ἀρκαδίου πλησίον τῆς Ρεθύμνου, ὅπου εἶχον καταφύγει 300 πολεμισταὶ καὶ 643 γυναῖκοί τε καὶ

Καλόγηροι καὶ στρατιῶται ἐπὶ δύο ἡμέρας ἀπέκρουσαν γενναίως



Τὸ Ἀρκάδι.

ὅλας τὰς ἐχθρῆκὰς ἐπιθέσεις. Ὅταν τέλος εἶδο ὅτι ἐκινδύνευον νὰ αἰχμαλωτισθοῦν, ἀνείταξαν τὴν πυριτιδαποθήκην, κατὰ διαταγὴν τοῦ ἡγουμένου Γαβριήλ, καὶ ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἔρειπια τῆς μονῆς μαζὶ μὲ 3000 ἐχθροὺς (8 Νοεμβρίου 1866). Αὐτὸ εἶναι τὸ λεγόμενον **ὄλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου**.

Ἡ θυσία τοῦ Ἀρκαδίου συνεκίνησε τὸ Πανελλήνιον καὶ τὸν κόσμον ὁλόκληρον. Ἄλλ' ἢ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν ἔμποροῦσε νὰ ὑποστηρίξη φανερὰ τὴν ἐπανάστασιν, διότι ἐπιέζετο ἀπὸ τὰς Δυνάμεις νὰ μείνῃ οὐδετέρα. Κατόπιν τούτου ἡ ἐπανάστασις τῶν Κρητῶν ἔληξε χωρὶς κανένα ἀποτέλεσμα.

Καὶ πάλιν ὅμως οἱ Κρητῆς δὲν ἔπαυσαν τοὺς ἡρωϊκοὺς τῶν ἀγῶνας. Τὸ 1896 ἐκήρυξαν νέαν ἐπανάστασιν. Τὴν φορὰν αὐτὴν ἡ Ἑλλὰς

δὲν ἔμεινεν ἀδιάφορος, ἀλλ' ἔστειλε στόλον καὶ στρατόν, ὃ ὁποῖος κατέλαβε τὴν νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Σουλτάνος ἐθεώρησε τὴν πράξιν αὐτὴν ἐχθρικήν καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλὰς ἐνίκηθη καὶ ἔχασεν ὀλόκληρον τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Φουρκικός στρατὸς ἔφθασε μέχρι τῆς Λαμίας. "Ἄλλ" αἱ μεγάλαι Δυνάμεις ἐπενέβησαν πάλιν καὶ ἠνάγκασαν τὴν Τουρκίαν νὰ ἀποσύρῃ τὸν στρατόν της ἀπὸ τὰ Ἑλληνικά ἐδάφη. Ὑπεχρέωσαν ὅμως τὴν Ἑλλάδα νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν στρατόν της ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ νὰ πληρώσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 100 ἑκατομμυρίων χρυσῶν δραχμῶν.

Διὰ νὰ προλάβουν δὲ νέαν ἐξέγερσιν τῶν Κρητῶν, ἀνεκήρυξαν τὴν νῆσον αὐτόνομον ὑπὸ Ἑλληνα κυβερνήτην, ὃ ὁποῖος ὠνομάσθη Ἄρμωστής.

Πρῶτος ἄρμωστής διωρίσθη ὁ πρῆγικος, Γεώργιος, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α'. Τὸ 1906 οὗτος παρητήθη καὶ διωρίσθη ἄρμωστής ὁ Ἀλέξανδρος Ζαΐμης.

β') Ὁ Μακεδονικὸς Ἄγών.

Μεγαλυτέραν σημασίαν ἀπὸ τὸ Κρητικὸν ζήτημα, ἔλαβε, περὶ τὰ τέλη τοῦ 19ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος, τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα.

Τὸ 1870 διὰ φιρμανίου (διατάγματος) τοῦ σουλτάνου ἰδρύθη **Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία**, δηλαδή ἀνεξάρτητος Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία, ἣ ὁποία περιελάμβανε τὰς Βουλγαρικὰς χώρας μεταξὺ Αἴμου καὶ Δουνάβεως. Τὸ φιρμάνιον τοῦτο ὥριζεν ἀκόμη ὅτι εἰς τὴν Βουλγαρικὴν Ἐξαρχίαν ἠδύνατο νὰ ὑπαχθῇ καὶ κάθε πόλις ἢ χωρίον, ἀρκεῖ νὰ ἐξήτουν τοῦτο τὰ δύο τρίτα τῶν κατοίκων των' διὰ τοῦτο ἤρχισεν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ὁ ἄγών πρὸς τοὺς ἐκεῖ Ἑλληνας, διὰ νὰ τοὺς ἐξαναγκάσουν νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν Ἐξαρχίαν.

Οἱ Βούλγαροι ὅμως δὲν ἠρκέσθησαν εἰς αὐτό. Τὸ 1878 ἐπέτυχον νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ Βουλγαρία ἀνεξάρτητος ἡγεμονία ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Κατόπιν τούτου, στηριζόμενοι καὶ εἰς τὴν Ρωσικὴν ὑποστήριξιν, ἠθέλησαν νὰ δημιουργήσουν εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἓνα μεγάλο Βουλγαρικὸν κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ περιλάβουν τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἀνεκαθεν χῶραι Ἑλληνικαὶ καὶ ὃ πληθυσμὸς των παρέμενεν Ἑλληνικώτατος.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἴδρυσαν τὸ 1902 εἰς τὴν Σόφιαν διαφοροὺς ἀνταρτικὰς ὀργανώσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι γνωσταὶ μὲ τὸ ὄνομα

«Μακεδονικὸν Κομιτᾶτον». Τὸ κομιτᾶτον ἐξώπλιζε συμμορίας κομιτατζήδων, αἱ ὁποῖαι εἰσέβαλον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ προσεπάθουν διὰ τῆς τρομοκρατίας, τῶν δολοφονιῶν καὶ τῆς καταστροφῆς νὰ ἐξαφανίσουν τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν.

Οἱ Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον ἀκόμη τὴν Μακεδονίαν, δὲν ἤθελον νὰ προστατεύσουν τοὺς Ἑλληνας καὶ νὰ κτυπήσουν τὰς συμμορίας τῶν κομιτατζήδων. Διὰ τοῦτο ἐναντίον τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἐκινήθησαν κατ' ἀρχὰς οἱ ἴδιοι οἱ Ἑλληνες τῆς Μακεδονίας, οἱ ὁποῖοι ἐσημάτισαν ἀνταρτικὰ σώματα, τὰ ὁποῖα ἐπροστάτεον ὠρισμένας περιοχὰς ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν κομιτατζήδων.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ κίνδυνος ἦτο μεγάλος καὶ ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν μέτρα ἀποτελεσματικά, ὁργανώθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνταρτικὰ σώματα ἀπὸ ἀξιωματικοὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τὰ ὁποῖα εἰσῆλθον εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ ἐνισχύσουν τοὺς ἐντοπίους εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν κομιτατζήδων. Μεταξὺ τῶν πρώτων ἀρχηγῶν τῶν ἀνταρτικῶν αὐτῶν σωμάτων ἦτο ὁ ἀνθυπολοχαγὸς **Παῦλος Μελάς**, ὁ ὁποῖος καὶ εὗρεν ἡρωϊκὸν θάνατον εἰς μίαν συμπλοκὴν μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὸ χωρίον Στάμιστα τῆς Καστοριάς τὴν 13 Ὀκτωβρίου 1904.

Ὁ θάνατος τοῦ Παύλου Μελά ἐνίσχυσε τὸν ἀγῶνα καὶ πολλοὶ Ἑλληνες ἀξιωματικοὶ ἔσπευσαν νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον του. Οὗτοι ἐγκατέλειπον τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ, ἐσημάτιζον ἐνόπλους ὀμάδας, εἰσῆρχοντο κρυφίως εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἤρχιζον τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων.

Τὸ ἔργον τῶν Ἑλλήνων ἦτο δύσκολον, διότι εἶχον νὰ πολεμήσουν ὄχι μόνον μετὰ τοὺς Βουλγάρους κομιτατζήδες, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος κατεδίωκε σκληρῶς τὰ Ἑλληνικὰ σώματα. Ἀλλὰ χάρις εἰς τὸν φλογερὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν Μακεδονομάχων καὶ τὴν ἡρωϊκὴν καρτερίαν τῶν ἐντοπίων τὸ δύσκολον αὐτὸ ἔργον ἐπέτυχε καὶ κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τὴν Βουλγαρικὴν ἀρπακτικότητα.

Ὁ σκληρὸς αὐτὸς ἀγὼν διὰ τὴν ὑπεράσπιν τῶν Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας κατὰ τῶν κομιτατζήδων εἶναι γνωστὸς μετὰ τὸ ὄνομα **Μακεδονικὸς ἀγὼν** καὶ διήρκεσεν ἕως τὸ 1908.

γ) Τὸ κίνημα τῶν Νεοτούρκων.

Τὴν Τουρκίαν ἀπὸ τὸ 1876 ἐκυβέρνηα ὁ σκληρὸς καὶ τυραννικὸς Σουλτᾶνος Ἄβδουλ Χαμίτ.

Μὲ τὴν κακὴν διοίκησιν τοῦ Ἀβδουλ Χαμίτ ἡ Τουρκία σιγὰ - σιγὰ ἔχανε τὴν δύναμιν της καὶ ἐφαίνετο καθαρά, ὅτι συντόμως οἱ ὑπόδουλοι Χριστιανικοὶ λαοὶ θὰ ἀπέκτων τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ἡ Τουρκία θὰ ἐξεδιώκετο ἀπὸ τὴν Εὐρώπην.

Τὸ 1908 πολλοὶ Τούρκοι μορφωμένοι, ποὺ εἶχον σπουδάσει εἰς τὴν Εὐρώπην (οἱ ὀνομαζόμενοι Νεότουρκοι), μαζὶ μὲ πολλοὺς ἀξιωματικούς, διὰ νὰ ἀπαλλάξουν τὴν χώραν των ἀπὸ τὴν κακὴν διοίκησιν, ἐπανεστάτησαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Σουλτᾶνον νὰ παραχωρήσῃ σύνταγμα.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Χαμίτ, διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἀπολυταρχίαν, ἔκαμεν ἀντεπανάστασιν. Οἱ Νεότουρκοι τότε ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην ἐβάδισαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸν ἐξεθρόνισαν καὶ ἀνέβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀδελφόν του Μωάμεθ Ε΄.

Οἱ ὑπόδουλοι Χριστιανικοὶ λαοὶ ἐχάρησαν ἀπὸ τὴν μεταβολὴν αὐτήν, διότι ἐνόμισαν ὅτι θὰ εἶχον τοῦλάχιστον προσωπικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀσφάλειαν, τὰς ὁποίας δὲν εἶχον μὲ τὸ ἀπολυταρχικὸν πολίτευμα. Ταχέως ὅμως ἀντελήφθησαν ὅτι οἱ Νεότουρκοι ἦσαν χειρότεροι ἀπὸ τοὺς Παλαιοτούρκους, διότι οἱ Νεότουρκοι ἤρχισαν νὰ πιέζουν τοὺς Χριστιανικοὺς λαοὺς καὶ νὰ ἐπιδιώκουν μὲ κάθε τρόπον νὰ τοὺς ἐκτουρκίσουν. Ἐξ αἰτίας τῆς πολιτικῆς αὐτῆς τῶν Νεοτούρκων ἐσημειώθησαν εἰς τὴν Τουρκίαν μεγάλαι ταραχαί. Τότε εὗρον εὐκαιρίαν καὶ ἡ μὲν Αὐστρία κατέλαβε τὰς ἐπαρχίας Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην, ἡ δὲ Βουλγαρία ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητον κράτος.

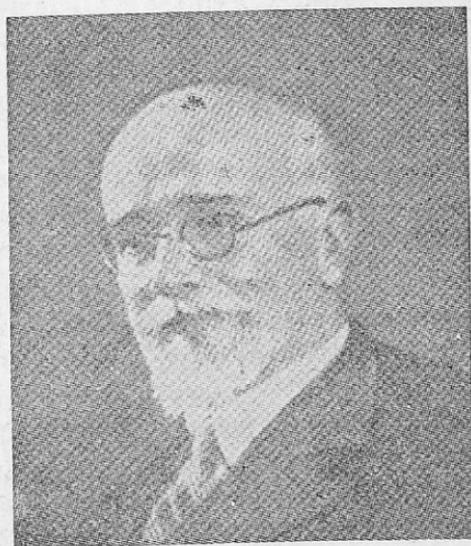
δ') Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1909 εἰς τὸ Γουδί.

Ἀπὸ τὴν ἀνώμαλον ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς Τουρκίας ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθοῦν καὶ οἱ Κρηῖτες Μὲ ἀρχηγὸν τὸν δραστήριον πολιτικὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον ἐπανεστάτησαν καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἑνωσίν των μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Δυστυχῶς ὅμως ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ πολεμήσῃ, ἂν παρίστατο ἀνάγκη. Οἱ δὲ Νεότουρκοι διέθετον τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἠπέλουν νὰ τὴν καταστρέψουν. Δι' αὐτὸ ἠναγκάσθη νὰ μὴ δεχθῆ τὴν ἑνωσιν καὶ νὰ κάμῃ πολλὰς ὑποχωρήσεις εἰς τοὺς Τούρκους.

Ἡ ταπεινώσις, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τοὺς Νεοτούρκους, ἐπλήγωσε τὴν Ἐθνικὴν φιλοτιμίαν καὶ ἔκαμε τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν νὰ ἀγανακτήσῃ. Παραλλήλως πρὸς τὸν λαὸν ἠγανάκτησαν καὶ οἱ ἀξιωματικοί, οἱ ὁποῖοι ἐσημάτισαν τὸν Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον

μὲ σκοπὸν νὰ ἀλλάξουν τὴν κατάστασιν καὶ νὰ δημιουργήσουν τὴν Ἑλλάδα ἰσχυράν. Ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν τότε Πρωθυπουργὸν Δημ. Ράλλην νὰ κάμῃ ὠρισμένας μεταβολὰς εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, διὰ νὰ διορθωθῇ τὸ κακόν. Ἐπειδὴ ὁμως ὁ Πρωθυπουργὸς ἀπέρριψε τὰς προτάσεις τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, τὴν νύκτα τῆς 14—15 Αὐγούστου 1909 οἱ ἀξιωματικοὶ ἐπανεστάτησαν. Ἐλαβον τὰ ὄπλα καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὴν θῆσιν Γουδί, ἔξω τῶν Ἀθηνῶν. Τὴν ἐπανάστασιν τοῦ στρα-



Ἐλευθέριος Βενιζέλος

τοῦ ἐπεδοκίμασεν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς καὶ μὲ συλλαλητήρια ἐζήτησε τὴν διόρθωσιν τῆς καταστάσεως.

Ἡ ἐπανάστασις ἐπεκράτησεν. Ἡ τότε Κυβέρνησις παρητήθη καὶ ἐσχηματίσθη νέα, ἡ ὁποία ἤρχισεν ἀμέσως νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸ κράτος, τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον. Τέλος ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος ἐκάλεσεν ἀπὸ τὴν Κρήτην, ὡς πολιτικὸν σύμβουλον, τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον.

Ὁ Βενιζέλος ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπρότεινε νὰ γίνουν ἐκλογαί· αἱ ἐκλογαὶ ἐγίναν καὶ οὗτος συνεκέντρωσε μεγάλην πλειονοψηφίαν· διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τοῦ ἀνέθεσε τὴν ἐξουσίαν.

Ὁ Βενιζέλος ὡς Πρωθυπουργὸς καὶ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτι-

κῶν εἰργάσθη μὲ δραστηριότητα καὶ ἐπέτυχε μέσα εἰς ὀλίγα ἔτη νὰ διοργανώσῃ τελείως τὸ Κράτος καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἰσχυρὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις.

4. Οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι.

α') Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Τούρκων.

Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι, ὅταν τὸ 1908 ἐπεκράτησαν εἰς τὴν Τουρκίαν οἱ Νεότουρκοι, ἤρχισαν νὰ πιέζουν καὶ νὰ καταδιώκουν τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς ἐξαφανίσουν τὸν ἐθνισμόν των.

Περισσότερον ἀπὸ ὅλους ὑπέφερον οἱ Ἕλληνες, διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων οἱ Νεότουρκοι κατεπάτουν τὰ προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἀνεμειγνύοντο ἀκόμη εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν σχολείων τῶν Ἑλληνικῶν κοινοτήτων.

Ἀποτέλεσμα τῆς σκληρᾶς καὶ πιεστικῆς αὐτῆς πολιτικῆς τῶν Νεοτούρκων ἦτο ἡ συνεννόησις καὶ ἡ συμμαχία τῶν ἐλευθέρων χριστιανικῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς ἐναντίον τῆς Τουρκίας, διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς ὑποδούλους ὁμοφύλους των. Δηλαδή ἡ Βουλγαρία, ἡ Σερβία, ἡ Ἑλλάς καὶ τὸ Μαυροβούνιον ἐλησμόνησαν τὰς διαφορὰς των καὶ πρὸ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ συνηνώθησαν, ὑπέγραψαν συμμαχίαν καὶ ἐτοιμάσθησαν μὲ μεγάλην μυστικότητα, διὰ νὰ ἀναλάβουν ὑποφασιστικὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς Τουρκίας.

Κατόπιν ἐξήτησαν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν νὰ σεβασθῇ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα τῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ νὰ πολιτευθῇ πρὸς αὐτοὺς σύμφωνα πρὸς τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἴουρκικὴ κυβέρνησις ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὰς ὑποδείξεις των, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὴν 4ην Ὀκτωβρίου 1912.

Εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ τότε διαδόχου **Κωνσταντίνου**, ἐπολέμησε μὲ ἀφθαστον ἡρωϊσμόν καὶ ἐκίνησε τὸν θάυμασμόν τοῦ κόσμου ὁλοκλήρου.

Τὰ «χαράματα» τῆς 5 Ὀκτωβρίου 1912 ὁ Ἑλληνικὸς στρατός μὲ ἀκράτητον ἐνθουσιασμόν ἐπέρασε τὰ Ἑλληνοτουρκικὰ σύνορα. Ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς δύο μεγάλας μάχας, εἰς τὰ στενά τοῦ Σαρανταπόρου καὶ τὰ Γιαννιτσὰ καὶ εἰς τὰς 26 Ὀκτωβρίου εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἀνάλογοι ἦσαν καὶ αἱ ἐπιτυχίαι τῶν συμμάχων. Οἱ Σέρβοι ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ **Κουμάνοβο** καὶ ἐκυρίευσαν τὰ Σκόπια καὶ τὸ Μοναστήριον. Οἱ δὲ Βούλγαροι ἐπολιόρησαν τὴν Ἀδριανούπολιν, ἐνίκησαν τὸν Γουρδικὸν στρατὸν εἰς τὸ Λουλέ—Μπουργὰς καὶ ἐπροχώρησαν ἕως τὴν Τσαλατάτζαν.

Εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν Τούρκων ἐβοήθησε πολὺ καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑποναύαρχου **Παύλου Κουντουριώτου** κατέλαβε τὴν Λήμνον μὲ τὸν εὐρύχωρον λιμένα τοῦ Μοῦδρου καὶ ἀπέκλεισε τὸν Γουρδικὸν στόλον εἰς τὰ Δαρδανέλλια. Εἰς δύο ναυμαχίας (α' εἰς τὰς 3 Δεκεμβρίου 1912 «ναυμαχία τῆς «Ἑλλης» καὶ β' εἰς τὰς 5 Ἰανουαρίου 1913) ὁ Γουρδικὸς στόλος ἐνικήθη.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Τοῦρκοι δὲν ἠμπόρουν νὰ μεταφέρουν στρατεύματα ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ νὰ ἐνισχύσουν τὸν στρατὸν τῶν, ὁ ὁποῖος ἐμάχετο εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τὰ Ἑλληνικὰ μεταγωγικὰ ἀπεβίβαζον στρατεύματα καὶ ἀπληυθέρωνον τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Ἰκαρίαν, Σάμον, Χίον, Λέσβον, Ἰμβρον, Σαμοθράκην, Θάσον καὶ κατέλαβον τὴν χερσόνησον τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὕψωσαν τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν.

Ἐνῶ ὁ κύριος ὄγκος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπληυθέρωνε τὴν Μακεδονίαν, ἄλλο τμημα αὐτοῦ ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον Σαπουντζάκην εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἥπειρον. Ἀφοῦ ἀπληυθέρωσε τὴν νότιον Ἥπειρον ἐπροχώρησε ἐναντίον τῶν Ἰωαννίνων.

Τὴν πόλιν ἐπροστάτευε τὸ νοτίως αὐτῆς εὐρισκόμενον ἀπότομον ὕψωμα, τὸ **Μπιζάνι**, τὸ ὁποῖον εἶχον ὀχυρώσει Γερμανοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ τὸ θεωροῦσαν ἀπόρθητον. Ἐκεῖ τὰ ὀλίγα Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἠναγκάσθησαν νὰ σταματήσουν ἀπὸ τὴν μεγάλην ἀντίστασιν τῶν Τούρκων καὶ τὸν βαρύτετον χειμῶνα. Εὐτυχῶς αἱ ἐπιχειρήσεις τῆς Μακεδονίας ἐτελείωσαν συντόμως. Τότε ὁ Κωνσταντῖνος μὲ δύο μεραρχίας ἦλθεν εἰς τὴν Ἥπειρον καὶ ἀνέλαβε προσωπικῶς τὸν ἀγῶνα. Μὲ τὴν ἐξαιρετικὴν στρατηγικὴν του τέχνην κατέλαβε πρῶτον ὅλους τοὺς γύρω ἀπὸ τὸ Μπιζάνι λόφους καὶ τὴν 21 Φεβρουαρίου 1913 διέταξε αἰφνιδιαστικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Μπιζανίου ἀπὸ πολλὰ σιμεῖα.

Ἡ ὁρμὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἦτο τόσον ἰσχυρά, ὥστε ἡ φρουρὰ τοῦ Μπιζανίου δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ καὶ παρεδόθη μὲ τὸν ἀρχηγόν της Ἐσσατ πασᾶν ἐντὸς τῆς ἰδίας ἡμέρας εἰς τὸν στρατηλάτην Κωνσταντῖνον. Μὲ τὴν παράδοσιν τοῦ Μπιζανίου ὁ Ἑλληνικὸς στρα-

τὸς εἰσῆλθεν εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅπου τοῦ ἔγινεν συγκινητικωτάτη ὑποδοχή. Μετ' ὀλίγον καὶ οἱ Βούλγαροι μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Σέρβων ἐκυρίευσαν τὴν Ἀδριανούπολιν. Κατόπιν τούτου οἱ Τοῦρκοι ἐδέχθησαν νὰ κάμουν εἰρήνην. Εἰς τὰς 17 Μαΐου 1913 ὑπεγράφη εἰς τὸ Λονδίνον συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ τῶν συμμάχων καὶ τῆς ἡττημένης Τουρκίας. Δι' αὐτῆς ἡ Τουρκία παρεχώρηεν εἰς τοὺς νικητὰς τὴν Ἡπειρον, τὴν Μακεδονίαν, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θράκης καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου.

β') Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Βουλγάρων.

Ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους ἤρχισε νέος πόλεμος μεταξὺ τῶν συμμάχων, διότι ἐφιλονέκησαν κατὰ τὴν διανομὴν τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας κατέλαβον. Τὴν αἰτίαν ἔδωσαν οἱ Βούλγαροι, οἱ ὁποιοὶ ἤθελον νὰ πάρουν τὸ μεγαλύτερον μέρος ἀπὸ τὰ ἀπελευθερωθέντα ἐδάφη. Τὴν Θεσσαλονίκην ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸ Μοναστήριον ἀπὸ τοὺς Σέρβους. Ἐπειδὴ αὐτὸ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ, διὰ τοῦτο οἱ Βούλγαροι, πρὶν δώσουν καιρὸν εἰς τοὺς ἄλλους συμμάχους νὰ συνεννοηθοῦν, ἐπετέθησαν ἐναντίον των αἰφνιδίως τὴν νύκτα τῆς 16 — 17 Ἰουνίου 1913. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Σέρβοι, οἱ ὁποιοὶ μόλις εἶχον προλάβει νὰ συνεννοηθοῦν ἀντεπετέθησαν χωρὶς ἔλεος.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον, ἐνίκησε τοὺς Βουλγάρους εἰς τὴν σκληρὰν καὶ πεισματώδη μάχην τοῦ Κιλκίς (20—22 Ἰουνίου 1913). Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν ἐμεγαλούργησεν ἡ Ἑλληνικὴ ὁρμή καὶ οἱ Βούλγαροι ἔπαθον τοιαύτην πανωλεθρίαν, ὥστε ἐξ αὐτῆς ἐκρίθη ὀλόκληρος ὁ πόλεμος.

Καὶ μετὰ τὴν μάχην αὐτὴν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς συνέχισε τὸν πόλεμον καὶ εἰς διάστημα ἑνὸς μηνὸς ἠλευθέρωσεν ὀλόκληρον τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν παλαιὰν Βουλγαρίαν ἔτοιμος νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σόφιας. Ἐπίσης οἱ Σέρβοι μὲ τοὺς Μαυροβούνιους ἐνίκησαν ἐπανειλημμένως τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς ἐφθασαν εἰς τὰ παλαιὰ τῶν σύνορα. Τότε ἡ Ρουμανία καὶ ἡ Τουρκία εὗρον τὴν εὐκαιρίαν καὶ ἐπροχώρησαν μέσα εἰς τὸ Βουλγαρικὸν ἔδαφος.

Πρὸ τῆς καταστάσεως αὐτῆς ὁ Βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Φερδινάνδος ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰρήνην. Αἱ στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις κατέπαυσαν καὶ τὴν 28ην Ἰουλίου 1913 ὑπεγράφη ἡ **συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου.**

Διὰ τῆς συνθήκης αὐτῆς ἡ Ἑλλὰς ἔλαβε τὴν ἀνταμοιβὴν, ἣ ὅποια ἤξιζεν εἰς τὰς θυσίας, τὰς ὁποίας ὑπέστη κατὰ τοὺς δύο Βαλκανικοὺς πολέμους, καὶ εἰς τὸν ἡρωϊσμόν τῶν τέκνων της. Ἐπῆρε τὴν Ἡπειρον καὶ δλόκληρον τὴν Νότιον Μακεδοσίαν μέχρι τοῦ Νέστου καὶ τῆς Ροδόπης. Ἐπίσης τῆς παρεχωρήθησαν ὀριστικῶς αἱ νῆσοι τοῦ Αἰ-



Κωνσταντῖνος ὁ ΙΒ΄.

γαίου πελάγους καὶ ἡ Κρήτη, τὰς ὁποίας εἶχε καταλάβει ὁ Ἑλληνικὸς στόλος.

Ἡ Ἑλλὰς χάρις εἰς τοὺς νικηφόρους αὐτοὺς πολέμους ἀπηλευθέρωσε πολλὰ ἀπὸ τὰ ὑπόδουλα τέκνα της, ἐδιπλασιάσθη εἰς ἑκτασιν καὶ ἔγινε καὶ πάλιν σεβαστὴ καὶ ἔνδοξος εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

5. Πρώτος παγκόσμιος πόλεμος.

Ἡ Ἑλλάς μετὰ τοὺς Βολκανικοὺς πολέμους ἐπεδόθη μὲ μεγάλην προθυμίαν καὶ ζήλον εἰς τὴν διοργάνωσιν τῶν νέων ἑδαφῶν καὶ εἰς τὴν γενικὴν ἀνόρθωσίν της.

Δὲν ἐπρόλαβεν ὅμως νὰ χαρῆ τοὺς καρποὺς τῶν μεγάλων θυσιῶν της καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης, διότι τὸν Αὐγούστον τοῦ 1914 ἐξεράγη νέος πόλεμος. Ὁ πόλεμος αὐτὸς κατ' ἀρχὰς ἦτο περιορισμένος μεταξὺ τῆς τριπλῆς Συνενοήσεως, δηλαδὴ τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ τῆς Γερμανίας καὶ Αὐστρίας ἀπὸ τὸ ἄλλο. Σιγά-σιγά ὅμως ἐγενικεύθη καὶ ἀνεμείχθησαν εἰς αὐτὸν ὅλα σχεδὸν τὰ κράτη τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἱστορίαν εἶναι γνωστὸς ὡς **α' παγκόσμιος πόλεμος**.

Ἡ Τουρκία εἰσηλθὲν εἰς τὸν πόλεμον εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὡς σύμμαχος τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστρίας· ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον ἠκολούθησεν αὐτὴν καὶ ἡ Βουλγαρία.

Ἡ Ἑλλάς κατ' ἀρχὰς ἔμεινε ὀυδετέρα, βραδύτερον ὅμως ἔλαβε μέρος εἰς αὐτὸν ὡς σύμμαχος τῆς τριπλῆς Συνενοήσεως, ἐπομένως ὡς ἀντίπαλος τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Βουλγαρίας.

Ὁ πόλεμος αὐτὸς διήρκεσε 4 ἔτη (1914—1918) καὶ ἦτο ὁ μεγαλύτερος καὶ ὁ καταστρεπτικώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς πολέμους, πὺ ἔγιναν ἔως τότε. Ἐκατομμύρια ἀνθρώπων ἐφονεύθησαν, νέα καὶ καταστρεπτικὰ πολεμικὰ μέσα ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ μεγάλα ἔργα πολιτισμοῦ κατεστράφησαν.

Τέλος οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ σύμμαχοί των ἐνίκηθησαν νὰ ζητήσουν εἰρήνην καὶ νὰ δεχθοῦν τοὺς ὅρους τῆς **συνθήκης τῶν Βερσαλιῶν** (Νοέμβριος 1918).

Τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἠνωμένα μὲ Ἀγγλικά καὶ Ἑλληνικά, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀποβιβασθῆ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐπολέμησαν μὲ ἡρωισμόν ἐναντίον τῶν συνηνωμένων δυνάμεων Γερμανῶν, Βουλγάρων καὶ Τούρκων καὶ συνετέλεσαν ἀποτελεσματικῶς διὰ τὴν κατάρρευσιν τοῦ ἐχθρικοῦ μετώπου. Διὰ τοῦτο αἱ νικητρίαι Δυνάμεις μετὰ τὸν ὀριστικὸν τερματισμὸν τοῦ πολέμου παρεχώρησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ τῆς **συνθήκης τῶν Σεβρῶν** (10 Αὐγούστου 1920), ὀλόκληρον τὴν Θράκην, πλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τὴν περιοχὴν τῆς Σμύρνης εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὰ Δωδεκάνησα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὸ 1911 κατεῖχεν ἡ Ἰταλία.

6. Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ

Τὴν 15 Μαΐου 1919 τὰ Ἑλληνικά στρατεύματα ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ κατέλαβον τὴν Σμύρνην μὲ τὴν περιχώρην της κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Ἀνωτάτου Συμμαχικοῦ Συμβουλίου. Τὴν κατάληψιν τῶν μερῶν αὐτῶν ἐπεκύρωσεν ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν. Τὴν συνθήκη ὅμως τῶν Σεβρῶν δὲν ἀνεγνώρισεν ὁ Τοῦρκος ἀνώτερος ἀξιωματικὸς Μουσταφᾶ Κεμάλ. Οὗτος ἐπανεστάτησεν, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας του μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἄγκυραν καὶ ἤρχισε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ὁ πόλεμος διήρκεσε τρία ἔτη.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπολέμησε καὶ πάλιν μὲ ἠρωϊσμόν καὶ ἐπροχώρησε νικητὴς μέχρι τοῦ Σαγγαρίου ποταμοῦ. Κουρασμένος ὅμως ἀπὸ τὸν παρατεταμένον πόλεμον καὶ χωρὶς ἐφόδια δὲν ἠδυνήθη νὰ συντρίψῃ τὸν Τουρκικὸν στρατὸν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν ὠχυρωμένην γραμμὴν Ἐσκι Σεχίρ—Ἀφίον Καραχισάρ.

Τὸν Αὐγουστον τοῦ 1922 οἱ Τοῦρκοι ἐξαπέλυσαν γενικὴν ἐπίθεσιν. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ τὴν μεγάλην ὁρμὴν τῶν Τοῦρκων καὶ ὑπεχώρησε. Ἡ καταστροφὴ, ἡ ὁποία ἐπηκολούθησεν, ἦτο ἀπερίγραπτος. Χιλιάδες στρατοῦ ἐφονεύθησαν καὶ πολλοὶ ἠχμαλωτίσθησαν. Ἐχάσαμεν ὅλο τὸ πολεμικὸν ὕλικόν καὶ τὰ ὄρατα ἐκεῖνα μέρη.

Ἡ μεγαλυτέρα ὅμως καταστροφὴ ὑπῆρξεν ὁ ἀφανισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μ. Ἀσίας. Ἑκατοντάδες χιλιάδων ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων ἐσφάγησαν ἢ κατέφυγον τελείως κατεστραμμένοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς πρόσφυγες.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ Ἐθνικὴ συμφορὰ ἐπλήγωσε τὴν φιλοτιμίαν τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ στρατοῦ. Πολλοὶ ἀξιωματικοὶ τότε μὲ ἀρχηγούς τοὺς Ν. Πλαστήραν καὶ Στυλ. Γονατᾶν ἐπανεστάτησαν. Οἱ ἐπαναστάται μὲ τοὺς στρατιώτας των ἦλθον εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1922, ἠνάγκασαν τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον νὰ παραιτηθῇ καὶ διέλυσαν τὴν Βουλὴν. Εἰς τὸν θρόνον ἀνέβη ὁ πρωτότοκος υἱὸς του Γεώργιου Β' καὶ ἐσχηματίσθη Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνησις.

Ὁ πόλεμος δὲν ἠμποροῦσε νὰ συνεχισθῇ. Δι' αὐτὸ ἡ νέα Κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰρήνην καὶ τὴν 24 Ἰουλίου 1923 ὑπεγράφη ἡ Συνθήκη τῆς Λωζάννης μεταξύ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας. Διὰ τῆς Συνθήκης αὐτῆς ἡ Ἑλλὰς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν

Τουρκίαν τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην, τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὰς νήσους Ἰμβρον καὶ Τένεδον· ἀντήλλαξε δὲ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἑκατοκοῦσαν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, μὲ τοὺς Τούρκους ποὺ ἑκατοκοῦσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Περισσότεροι ἀπὸ 1½ ἑκατομύριον Ἕλληνες ἐξεριζώθησαν ἀπὸ τὰς ἐστίας των καὶ ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς πρόσφυγες. Ἡ ἐγκατάστασις τόσου πληθυσμοῦ εἰς τὴν μικρὰν Ἑλλάδα ἐδημιούργησε μεγάλας δυσκολίας, τὰς ὁποίας ὅμως τὸ ἔθνος κατώρθωσε νὰ ὑπερνικήσῃ.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάννης, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1923 ἔγιναν ἐκλογαὶ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῶν Ἑλλήνων. Αἱ ἐκλογαὶ ἔφερον μεγάλην δημοκρατικὴν πλειονοψηφίαν καὶ ἐσημάτισε Κυβέρνησιν ὁ ἀρχηγὸς τῶν Δημοκρατικῶν Ἀλέξανδρος Παπαναστασίου. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἐκεῖνη κατήργησε τὴν βασιλείαν, ὑπεχρέωσε τὸν Βασιλέα Γεώργιον Β' νὰ φύγῃ καὶ ἀνεκήρυξε τὴν Δημοκρατίαν. Ἀπὸ τὸ 1924—1935 ἡ Ἑλλὰς ἐκυβερνήθη ὡς Δημοκρατία.

Τὸ 1935 διὰ δημοψηφίσματος κατηργήθη ἡ Δημοκρατία καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Β'. Ὁ Γεώργιος ἀνέθεσε τὴν διακυβέρνησιν τῆς Χώρας εἰς τὸν Ἰωάννην Μεταξάν, ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε δικτατορικῶς, δηλ. χωρὶς Βουλὴν, μέχρι τοῦ θανάτου του, ὁ ὁποῖος συνέβη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου.

7. Δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος

α') Ἀφορμὴ τοῦ πολέμου

Ἡ Γερμανία μετὰ τὴν συνθήκην τῶν Βερσαλλίων ἤρχισε νὰ ἐργάζεται ἐντατικῶς, διὰ νὰ γίνῃ καὶ πάλιν δύναμις πανίσχυρος καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν παγγερμανισμόν. Τὸ 1933 ἀνέλαβε τὴν διακυβέρνησιν τῆς ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἐθνικοσοσιαλιστῶν Ἀδόλφος Χίτλερ. Μὲ τὴν δραστηριότητα τοῦ Χίτλερ ἡ Γερμανία ἔγινε μία ἀπὸ τὰς ἰσχυροτέρας δυνάμεις τοῦ κόσμου. Ὁ Χίτλερ, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ κατώρθωνε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ παγγερμανικὸν ὄνειρον, ἐπετέθη κατὰ τῆς Πολωνίας τὴν 1 Σεπτεμβρίου 1939.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισεν ὁ **δεύτερος Παγκόσμιος πόλεμος**, κατὰ πολὺ φοβερότερος καὶ καταστρεπτικώτερος ἀπὸ τὸν πρῶτον. Εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν ἔλαβον μέρος ὡς σύμμαχοι τῆς Γερμανίας ἡ Ἰταλία, ἡ Ἰαπωνία, ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Ρουμανία. Ἀντίπαλοι τῆς Γερμανίας ἦσαν οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Γάλλοι. Ἡ Ρωσία εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ

πολέμου παρέμεινε ουδέτερα και ἐτήρησε στάσιν φιλικήν ἔναντι τῆς Γερμανίας.

Ὁ Γερμανικὸς στρατὸς, ἐξοπλισμένος με νεώτερα ὄπλα και μηχανήματα, εἰς διάστημα ὀλίγων ἐβδομάδων κατέλυσε τὸ Πολωνικὸν κράτος, διέλυσε τοὺς στρατοὺς τῆς Γαλλίας, τοῦ Βελγίου, τῆς Ὀλλανδίας και κατέλαβεν ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῆς Νορβηγίας μέχρι τῆς Μεσογείου Θαλάσσης.

Κύριος πλέον τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Εὐρώπης ἠπείλει ἀπόβασιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἣ ὁποία τότε ἠγωνίζετο ἔναντιον τοῦ μόνῃ της. Ἡ Ρωσία ἔλαβε μέρος εἰς τὸν πόλεμον ἔναντιον τῆς Γερμανίας ἀπὸ τὸν Ἰούνιον 1941. Αἱ δὲ Ἠνωμένοι πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ἰδίου ἔτους.

β) Ἡ 28 Ὀκτωβρίου 1940

Ὅταν ἐξεργάγη ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, ἡ Ἑλλὰς ἐπεδίδοτο εἰς τὰ εἰρηνικά της ἔργα με τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἀναμειχθῆ εἰς αὐτόν. Ὅμως τὴν Ἰταλίαν τὴν ἐκυβέρνησα ὁ δικτάτωρ Μουσολίνι, ὁ ὁποῖος ἔτρεφε τὸ μέγα ὄνειρον νὰ κατακτήσῃ τὰς χώρας τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου και νὰ ἰδρῶσῃ μίαν μεγάλην Ἰταλικὴν αὐτοκρατορίαν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1939 κατέλαβε τὴν Ἀλβανίαν. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1940, πὺ εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον ὡς σύμμαχος τῆς Γερμανίας, ἤρχισε τὰς προκλήσεις και ἐζήτηε ἀφορμὰς, διὰ νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Τὰ Ἰταλικά ἀεροπλάνα ἐπανειλημμένως παρεβίασαν τὸν Ἑλληνικὸν ἐναέριον χῶρον και ἐβομβάρδισαν Ἑλληνικά πλοῖα. Τὴν 15 Αὐγούστου 1940 Ἰταλικὸν ὑποβρύχιον ἐτορπίλλισε και ἐβύθισεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Τήνου τὸ πολεμικὸν μας «Ἑλη», τὸ ὁποῖον εἶχε πλεύσει ἐκεῖ, διὰ νὰ ἀποδώσῃ τιμὰς κατὰ τὴν πανηγυριν τῆς Μεγαλόχαρης.

Κατὰ μῆκος δὲ τῶν Ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων οἱ Ἰταλοὶ και οἱ Ἀλβανοὶ στρατιῶται ἐδημιουργοῦν συχνὰ ἐπεισόδια εἰς βάρος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἐφρούρει τὰ σύνορα. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ βασιλεὺς και ἡ Κυβέρνησις ἔδειξαν ψυχραιμίαν, διὰ νὰ μὴ ρίψουν τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν εἰς τὴν θύελλαν τοῦ πολέμου.

Ὁ Μουσολίνι ὅμως εἶχε ἀπόφασιν νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸν σκοπὸν του. Τὴν νύκτα τῆς 27—28 Ὀκτωβρίου 1940 ὁ Ἰταλὸς Πρεσβευτῆς ἐπέδωκεν εἰς τὸν Ἑλληνα πρωθυπουργὸν Μεταξᾶν τελεσίγραφον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐζήτηε νὰ ἐπιτραπῆ εἰς τὸν Ἰταλικὸν στρατὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα και νὰ καταλάβῃ ὠρισμένα στρατηγικά σημεῖα.

«Όχι» ἀπήντησεν ὁ πρωθυπουργὸς Ἰωάννης Μεταξᾶς. «Όχι» εἶπεν ἀμέσως καὶ ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Β΄ καὶ ὀλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς λαός. Καὶ ἀμέσως ἤρχισεν ὁ ἄνισος Ἑλληνοϊταλικὸς πόλεμος.

γ) Ἡ Ἑλληνικὴ νίκη.

Ὁ ἥρωϊκὸς μας στρατός, ἠλεκτρισμένος ἀπὸ τὸ μεγάλο «ὄχι», ἔτρεξεν εἰς τὰ Ἡπειρωτικὰ βουνά, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ οἱ δλίγοι φρουροὶ τῶν συνόρων ἐπολεμοῦσαν μὲ αὐταπάρνησιν, διὰ νὰ ὑπερασπισθοῦν τὸ πάτριον ἔδαφος, τὸ ὁποῖον κατεπάτησαν οἱ βέβηλοι εἰσβολεῖς. Χωρὶς νὰ φοβηθῆ τὸ πλῆθος τοῦ ἐχθροῦ, τὰ μηχανοκίνητα, τὰ τάνκς καὶ τὰ βομβαρδιστικά του, ὤρμησε μὲ τὴν λόγχην εἰς τὰς χεῖρας κατὰ τῶν Ἰταλῶν. Ἐντὸς δλίγου τὸ θαῦμα ἔγινε. Οἱ Ἰταλοὶ πανικόβλητοι καὶ κατατσακισμένοι ὑπεχώρουν πρὸς τὴν Βόρειον Ἡπειρον. Αἱ νίκαι ἢ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἐστεφάνωνον τὰ Ἑλληνικὰ ὄπλα καὶ ἔδιδον πτερὰ εἰς τοὺς θρυλικούς **τοσολιάδες μας**. Ἡ Κορυτσά, τὸ Ἀργυρόκαστρον καὶ ἄλλαι πόλεις ἔγιναν καὶ πάλιν Ἑλληνικαί.

Ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἦτο ἀπερίγραπτος. Ὅλοι εἰργάζοντο διὰ τὴν τελικὴν νίκην. Ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἐβοήθουν τὸν στρατὸν μας καὶ μετέφερον πολεμοφόδια καὶ τρόφιμα, ὅπου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φθάσουν τὰ ζῶα. Ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος μὲ ὑπερηφάνειαν παρηκολούθει τὸν ἀγῶνα. Ὁ κόσμος κατάπληκτος παρηκολούθει τὸν ἀγῶνα τοῦ μικροῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Γενικῆ ἦτο ἡ ἐντύπωσις ὅτι «ὄχι οἱ Ἕλληνες ἐπολεμοῦσαν σὰν ἥρωες, ἀλλὰ ὅτι οἱ ἥρωες ἐπολεμοῦσαν σὰν Ἕλληνες».

Ἐπὶ ἕξ μῆνας συνεχίζετο μὲ τὴν ἰδίαν ὀρμὴν ὁ νικηφόρος πόλεμος τῶν Ἑλλήνων καὶ οἱ Ἰταλοὶ ἐκινδύνεον νὰ ριφθοῦν εἰς τὴν θάλασσαν. Διὰ νὰ σώσῃ τοὺς συμμάχους του ὁ Χίτλερ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Τὴν 6ην Ἀπριλίου 1941 Γερμανικὸς στρατός, ἀνώτερος ἀριθμητικῶς ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν καὶ ἐξοπλισμένον μὲ ἄρματα μάχης, ἄφθονον πυροβολικὸν καὶ ἰσχυροτάτην ἀεροπορίαν, ἐπετέθη κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὰ Βουλγαρικὰ σύνορα, τὰ ὁποῖα ἐπροστάτεον ἐλάχισται στρατιωτικαὶ δυνάμεις.

Ὁ στρατός μας ἐπολέμησε μὲ τὸν ἴδιον ἥρωϊσμόν καὶ κατὰ τοῦ νέου εἰσβολέως, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντισταθῆ ἀποτελεσματικῶς. Τελικῶς ἐκάμφθη καὶ ἡ πατρίς μας εἰς τὰς 27 Ἀπριλίου 1941 κατελήφθη ἀπὸ τὰς Γερμανικὰς μεραρχίας. Ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Κυβέρνησις κατέφυγον εἰς τὴν Κρήτην. Ἐκεῖ ἀντεστάθησαν κατὰ τῶν Γερμανῶν μέχρι τῆς 20ῆς

Μαΐου. Τέλος, όταν ἡ ἀθάνατος Κρήτη ἐπνίγη εἰς τὸ αἷμα, ἐπέρασαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, διὰ νὰ συνεχίσουν ἐκεῖ τὸν ἀγῶνα παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἄλλων συμμάχων.

Ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Ἑλλάδος κα' ἡ κατάληψις τῆς Κρήτης ἀπησχόλησαν τοὺς Γερμανοὺς μέχρι τέλους Μαΐου 1941. Τοῦτο εἶχε σπουδαιοτάτην σημασίαν διὰ τὴν ἔκβασιν τοῦ ὅλου πολέμου, διότι ἠνάγκασε τὸν Χίτλερ νὰ καθυστερήσῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας. Τὸν ἤρχισε τὴν 22αν Ἰουνίου καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν ἐπρόλαβε νὰ καταλάβῃ τὴν Μόσχαν πρὶν ἀρχίσῃ ὁ βαρὺς Ρωσικὸς χειμὼν.

δ') Ἡ Κατοχὴ καὶ ἡ Ἐθνικὴ Ἀντίστασις 1941—1944.

Τέσσαρα ἔτη περίπου ἔμεινεν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς κάτω ἀπὸ τὸ βαρὺ πῆγμα τῶν βαρβάρων κατακτητῶν. Ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1941 ἕως τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1944 ἦσαν τὰ ἔτη τῆς μισητῆς κατοχῆς. Καὶ ὑπόδουλος ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς συνέχισε τὴν ἀντίστασίν του. Οἱ σκληροὶ κατακτηταί, διὰ νὰ λυγίσουν τὸ φρόνημα τοῦ ὑπερηφάνου λαοῦ μας, μετεχειρίσθησαν ὅ,τι σκληρὸν μέτρον ἦτο δυνατόν: τὴν πείναν, τὴν ἀρπαγὴν, τὴν καταστροφὴν, τὰς δολοφονίας καὶ τὰς τρομερὰς ἐκτελέσεις. Ὁ χειμὼν τοῦ 1941—1942 ἦτο ἀπαίσιος. Οἱ Ἕλληνες ἐπέθαιναν κατὰ ἑκατοντάδας εἰς τοὺς δρόμους ἀπὸ τὴν πείναν. Ὅσοι ἔμειναν ἦσαν ἀγνώριστοι ἀπὸ τὸν ὑποσιτισμὸν καὶ σκελετωμένοι. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἔμειναν διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἀδούλωτοι καὶ ἡ ψυχὴ των, ὅπως πάντα, ἔλευθῆρα.

Πολλοί, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ δεινὰ τῆς τυραννίας, μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των κατέφυγον εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐσχημάτισαν τὰς Ἑλληνικὰς ταξιαρχίας, αἱ ὁποῖαι ἐδόξασαν τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα μὲ τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματά των ἀπὸ τὸ Ἑλ—Ἀλαμείν τῆς Ἀφρικῆς ἕως τὸ Ρίμινι τῆς Ἰταλίας. Ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ἐσχηματίσθησαν πολλοὶ Ἐθνικαὶ ἀνταρτικαὶ ὁμάδες καὶ ἀνέβησαν εἰς τὰ ἔνδοξα Ἑλληνικὰ βουνά, διὰ νὰ ἀρχίσουν ἀπὸ ἐκεῖ νέον ἀγῶνα κατὰ τῶν Γερμανοϊταλῶν κατακτητῶν καὶ τῶν αἰμοβόρων Βουλγάρων, οἱ ὁποῖοι κατεπάτησαν τὴν Ἀνατ. Μακεδονίαν καὶ Θράκην.

ε') Ἡ ἀπελευθέρωσις. Ὁ Συμμοριτοπόλεμος.

Ἡ τυραννικὴ ἐκείνη κατοχὴ ἔληξε τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1944. Οἱ Γερμανοὶ, ἀφοῦ ἐνικήθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοαμερικανοὺς καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοὺς Ρώσους, ἠναγ-

κάσθησαν τὴν 12 Ὀκτωβρίου 1944 νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν μαρτυρικήν καὶ αἱματοβαμμένην πατρίδα μας. Τὴν 18 τοῦ ἰδίου μηνὸς ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις.

Ἡ πατρίς μας ἀπλευθερώθη ἔνδοξος μὲν ἀλλὰ καὶ τελείως κατεστραμμένη. Ἐθυσίασε τὰ πάντα διὰ τὴν τελικὴν νίκην, ἀλλὰ οἱ δυνατοὶ σύμμαχοι δὲν τῆς ἔδωσαν τὴν ἀνταμοιβήν, ἡ ὁποία τῆς ἄξιζε. Μετὰ τὴν τελικὴν συντριβὴν τῶν Γερμανῶν (¹) καὶ τὸ τέλος τοῦ πολέμου (Μάϊος 1945) μᾶς παρεχώρησαν μόνον τὰ Δωδεκάνησα, τὰ ὁποῖα κατεκράτουν αὐθαιρέτως οἱ Ἴταλοί. Ἡ Βόρειος Ἠπειρος ὅμως μένει ἀκόμη εἰς ξένας χεῖρας.

Τὸ χειρότερον δὲ ἦτο ὅτι, ἐνῶ ὁ πόλεμος ἔληξε δι' ὅλους τοὺς ἄλλους λαούς, ἡ Πατρίς μας εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον νέων ἐχθρῶν, τῶν συμμοριτῶν. Οἱ συμμοριταὶ ἦσαν Ἕλληνες, τοὺς ὁποίους ἐξώπλιζον καὶ ἔστειλλον ἐναντίον τῆς πατρίδος μας οἱ βόρειοι γείτονές μας, οἱ ὁποῖοι ἠγωνίζοντο μεταπολεμικῶς διὰ νὰ ἀποσπάσουν τὰ Ἑλληνικὰ ἐδάφη τῆς Μακεδονίας.

Καὶ ὁ νέος αὐτὸς πόλεμος διήρκεσε περίπου 4 ἔτη. Ὑπῆρξε σκληρότατος καὶ ἀγριώτατος, ἐπροκάλεσε νέους ἀστειρευτοὺς ποταμοὺς αἱμάτων καὶ ἐπροξένησε τόσας καταστροφὰς εἰς τὴν χώραν, ὅσας δὲν εἶχεν ὑποστῆ αὕτη ποτὲ ἄλλοτε κατὰ τὸν μακρὸν ἱστορικὸν της βίον. Ὁ κίνδυνος διὰ τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν ὑπῆρξε σοβαρώτατος, διότι, ἐὰν ἐπετύγχανον τὰ σχέδια τῶν βορείων ἐχθρῶν μας, θὰ ἐξηφανίζετο ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Χάρις ὅμως εἰς τὸ ἀκμαῖον Ἐθνικὸν φρόνημα τοῦ λαοῦ μας καὶ τὸν ἡρωϊσμὸν τοῦ Ἑθνικοῦ μας Στρατοῦ ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἐσώθη ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῶν Σλάβων καὶ ἡ μαρτυρικὴ γῆ διτηρήθη ἀκεραία.

Καὶ ἤδη τὸ ἔθνος μας ἐλεύθερον καὶ ἀπερίσπαστον ἀπὸ κάθε κίνδυνον, ὑπὸ τὴν φωτισμένην καθοδήγησιν τῶν λαοφιῶν Βασιλέων μας βαδίζει τὸν δρόμον τῶν πεπρωμένων του. Καὶ θὰ βαδίξῃ πάντα ὑπερήφανον ἐμπρὸς μὲ ὑψωμένην τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς τιμῆς.

(¹) Οἱ Ἴταλοί εἶχον συνθηκολογήσει καὶ ἀποσυρθῆ ἀπὸ τὸν πόλεμον ἀπὸ τὰς 8 Σεπτεμβρίου 1943.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἔχει ἱστορικὴν ζωὴν 4 000 ἐτῶν περίπου. Δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν αὐτὴν εἰς τρεῖς περιόδους, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἔχει ἰδιαίτερα γνωρίσματα καὶ ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν ζωὴν τῆς ἀνθρωπότητος ἤτοι :

α') Εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἡ ἱστορικὴ αὕτη περίοδος ἀρχίζει ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἐποχῆς, πού ἐπεκράτησεν ὁ Χριστιανισμός, καὶ ὀνομάζεται περίοδος τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ἱστορίας ἢ Ἀρχαιότητος.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐδημοουργήθη λαμπρότατος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς (ὁ Κρητομυκηναϊκὸς πολιτισμὸς). Ἐπίσης διεξήχθησαν νικηφόροι πόλεμοι ἐναντίον τῶν Περσῶν, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ Ἕλληνες κατετρόπωσαν τὰς πολυαρίθμους Περσικὰς στρατιάς εἰς τὸν Μαραθῶνα, τὴν Σαλαμίνα καὶ τὰς Πλαταιὰς καὶ μᾶς ἀφήκαν ἀθάνατα παραδείγματα ἡρωϊσμοῦ καὶ αὐτοθυσίας.

Μετὰ τοὺς πολέμους τούτους ἐδημοουργήθη νέος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς μὲ κέντρον τὰς Ἀθήνας, τοῦ ὁποίου τὰ καλλιτεχνήματα καὶ τὰ συγγράμματα θαυμάζονται καὶ σήμερον ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ ἐποχὴ αὕτη εἶναι γνωστὴ ὡς χρυσοῦς αἰὼν ἢ αἰὼν τοῦ Περικλέους. Τὸν πολιτισμὸν τοῦτον ἀργότερα μετέφερε καὶ διέδωκεν ἕως τὰ βῆθη τῆς Ἀσίας ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος.

Ὅταν βραδύτερον ἢ Ἑλλάς ὑπετάγη εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὁ πολιτισμὸς οὗτος μετεφέρθη εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ.

β') Εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἡ περίοδος αὕτη ἀρχίζει ἀπὸ τῆς διαιρέσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (395

—1453). Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο διεξήχθησαν σκληροὶ ἀγῶνες ἑναντίον βαρβάρων λαῶν πρὸς διάσωσιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὅταν τέλος ὁ πορθητὴς Σουλτᾶνος Μωάμεθ Β' ἔθεσε τέραμα εἰς τὴν μακρὰν καὶ ἔνδοξον αὐτὴν ἱστορικὴν περίοδον καὶ οἱ Ἕλληνες σοφοὶ διέφυγον εἰς τὴν Δύσιν, μετέφερον ἐκεῖ καὶ τὰ φῶτα τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐβροήθησαν εἰς τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Εὐρώπης.

γ') Εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος.

Οἱ Ἕλληνες ἔμειναν ὑπόδουλοι εἰς τοὺς Τούρκους ἐπὶ 400 περίπου ἔτη. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὄχι μόνον διετήρησαν τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν των ἀλλὰ καὶ ἐσφυρηλάτησαν τὴν ἀπόφασιν νὰ λάβωσιν τὰ ὄπλα, διὰ νὰ ζητήσουν τὴν ἐλευθερίαν των.

Ἔτσι μὲ τὴν πίστιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα ἤρχισαν τὸ 1821 τὸν ἱερόν ὑπὲρ τῆς Ἑλευθερίας ἀγῶνα. Μετὰ ἐννέα ἔτων μεγάλους καὶ σκληροὺς ἀγῶνας κατώρθωσαν νὰ ἐλευθερώσουν ἕνα μικρὸν τμήμα τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, τὸ ὁποῖον ἀπέτέλεσε τὸ πρῶτον Ἑλληνικὸν κράτος τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Τοιοῦτοτρόπως ἀνεγεννήθη ἡ αἰωνία Ἑλληνικὴ φυλή. Τὸ μικρὸν αὐτὸ κράτος κατώρθωσε σιγὰ-σιγὰ διὰ τῶν ἀγῶνων του νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς ὑποδούλους ἀδελφοὺς καὶ νὰ μεγαλώσῃ εἰς τὰ σημερινά του ὄρια.

Κατόπιν οἱ Ἕλληνες ἔλαβον τὸ ἄροτρον εἰς τὰς χεῖρας καὶ ἐκαλλιέργησαν τὴν Ἑλληνικὴν γῆν, ἀνενέωσαν δὲ τὸν μακραίωνα πολιτισμὸν των μὲ τὰ εἰρηνικά των ἔργα, προσηλωμένοι πάντοτε εἰς τὰ μέγала ἰδανικά τῆς Ἑλευθερίας καὶ τῆς Πατρίδος.

Καὶ ὅταν εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς κατὰ τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1940 ἠθέλησαν νὰ καταλύσουν τὰς ἐλευθερίας μας, ὀλόκληρον τὸ Ἔθνος ὡς ἕνας ἄνθρωπος ἀπήντησεν τὸ ὑπερήφανον «Ὅχι», ὅπως ἀκριβῶς ἄλλοτε ἀπήντησεν ὁ Λεωνίδας εἰς τοὺς Πέρσας (480 π. Χ.) καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος εἰς τὴν Μωάμεθ Β' (1453 μ. Χ.).

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδημιουργήθη ἡ Νεωτέρα Ἑλληνικὴ Ἱστορία, ἡ ὁποία φανερῶνει εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὅτι: Ἡ ΕΛΛΑΣ δὲν πεθαίνει ποτέ! Ζῆ καὶ θά ζῆ πάντοτε **ΕΝΔΟΞΟΣ ΚΑΙ ΤΙΜΗΜΕΝΗ!**

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ
ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

- 1453 Ἀλώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.
 1669 Κατάληψις τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων.
 1687 Καταστροφή τοῦ Παρθενῶνος ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν.
 1770 Ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων—ἀδελφοὶ Ὁρλώφ.
 1774 Συνθήκη Κιουτσούκ — Καϊναρτζή.
 1788 — 1790 Ἀγῶνες τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ Γεωργίου Ἀνδρίτσου.
 1798 Θάνατος τοῦ Ρήγα Φερραίου.
 1803 Καταστροφή τοῦ Σουλίου.
 1814 Ἰδρυσις τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.
 1820 Ἀπριλίου 12. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχηγίαν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.
 1821 Φεβρουαρίου 24. Ἐναρξις Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως εἰς Μολδοβλαχίαν. Μαρτίου 23. Ἀλώσις Καλαμῶν. Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ὑψώνει τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς Πάτρας. Ἀπριλίου 10. Ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄. Ἀπριλίου 23. Ἡ μάχη τῆς Ἀλαμάνας. Μαΐου 8. Ἡ μάχη εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς. Μαΐου 12 καὶ 13. Νίκη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Βαλτέτσι. Ἰουνίου 6. Καταστροφή τοῦ Ἱεροῦ Λόχου εἰς Δραγατσάνι. Σεπτεμβρίου 23. Ἀλώσις τῆς Τριπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.
 1822 Ἰανουαρίου 1. Ἡ Α΄ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Μαρτίου 11. Ἐπανάστασις — Καταστροφή τῆς Χίου. Ἰουνίου 6 — 7. Πυρπόλῃσις τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος ὑπὸ τοῦ Κανάρη. Ἰουλίου 4. Καταστροφή τῶν Ἑλλήνων καὶ Φιλελλήνων εἰς τὸ Πέτα. Ἰουλίου 26. Καταστροφή τοῦ Δράμαλη. Νοέμβριος. Α΄ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.
 1823 Αὐγούστου 9. Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. Δεκεμβρίου 23. Ὁ Λόρδος Βύρων εἰς τὸ Μεσολόγγι.
 1824 Ἰουνίου 21. Καταστροφή τῶν Ψαρῶν. 29 Αὐγούστου — 2 Σεπτεμβρίου. Ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντα.

- 1825 Φεβρουαρίου 12. Ἀπόβασις τοῦ Ἰμβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀπριλίου 11. Ἀρχὴ τῆς Β' πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Μαΐου 18. Ἀποφυλάκισις τοῦ Κολοκοτρώνη. Μαΐου 20. Ἡ μάχη εἰς τὸ Μαινάκι. Θάνατος Παπαφλέσσα. Ἰουνίου 5. Θάνατος Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου.
- 1826 Ἀπριλίου 10. Ἡρωϊκὴ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου. Αὐγούστου 3. Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ.
- 1827 Μάρτιος. Ἐκλογή τοῦ Καποδιστριαῦ ὡς Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος. Ἀπριλίου 23. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. Ἀπριλίου 24. Καταστροφή τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Φάληρον. Μαΐου 24. Παράδοσις τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τοὺς Τούρκους. Ἰουλίου 6. Ὑπογραφή τῆς Συμβάσεως τοῦ Δονδίνου διὰ τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπέμβασιν εἰς τὸν ἀγῶνα Ἑλλάδος — Τουρκίας. Ὀκτωβρίου 8. Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου.
- 1828 Ἰανουαρίου 8. Ὁ Καποδιστριας φθάνει εἰς τὴν Ἑλλάδα.
- 1829 Σεπτεμβρίου 12. Ἡ μάχη τῆς Πέτρας.
- 1831 Σεπτεμβρίου 27. Δολοφονία τοῦ Καποδιστρια. Ἰανουαρίου 25. Ὁ Ὄθων φθάνει εἰς τὴν Ἑλλάδα.
- 1843 Σεπτεμβρίου 3. Ἐπανάστασις Ἀθηνῶν, παραχώρησις ὑπὸ τοῦ Ὄθωνος Συντάγματος.
- 1862 Ἐκθρόνισις τοῦ Ὄθωνος.
- 1863 Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Α' ἔρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα.
- 1864 Ψήφισις νέου Συντάγματος.
- 1866 — 1869 Ἐπανάστασις Κρήτης — Ὀλοκαύτωμα Ἀρκαδίου.
- 1897 Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος.
- 1902 — 1908 Μακεδονικὸς ἀγῶν.
- 1912 — 1913 Βαλκανικοὶ πόλεμοι.
- 1914 — 1918 Α' Παγκόσμιος πόλεμος.
- 1922 Μικρασιατικὴ καταστροφή.
- 1939 — 1945 Β' Παγκόσμιος πόλεμος.
- 1940 28 Ὀκτωβρίου. Ἡμέρα τοῦ ἱστορικοῦ «ΟΧΙ».
- 1941 Ἀπριλίου 27. Ὑποδούλωσις τῆς Ἑλλάδος εἰς Γερμανοῖταλους.
- 1944 Ὀκτωβρίου 12. Ἀποχώρησις τῶν Γερμανῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος.
- 1945 — 1949 Ἀγῶν τοῦ ἔθνους κατὰ τῶν συμμαχοιτῶν.

Π Ι Ν Α Ξ

Ἱστορικῶν ἀναγνωσμάτων, τὰ ὅποια βοηθοῦν τοὺς μαθητὰς
πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἱστορικῶν των γνώσεων

1. Ἡ Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας	Τ. Εὐαγγελίδου
2. Ἡρωϊκὲς μορφές	Δροσογιάννη - Τουρνᾶ
3. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης	Εἰρ. Γαλανοῦ
4. Ὁ Γέρος τοῦ Μωριά.	Σπ. Μελά
5. Ματωμένα ρᾶσα	» »
6. Ὁ Ναύαρχος Μιαούλης	» »
7. Ὁ Παπαφλέσσας ὁ μπουρλοτιέρης τῶν ψυχῶν	» »
8. Τὸ Μανιάκι	Μιχ. Μιτσάκη
9. Ἀπομνημονεύματα τοῦ Κολοκοτρώνη	Τερτσέτη
10. Τὰ μυστικὰ τοῦ Βάλτου	Π. Δέλτα
11. Τὸ Σουλιωτόπουλο	Διηγήματα Βλαχογιάννη
12. Ἡ Σουλιωτοπούλα	» »
13. Ὁ Σουλιώτης	» »
14. Ἡ ἔξοδος	» »
15. Ἡ ἔξοδος	Τραυλαντώνη
16. Βάστα καϋμένο Μεσολόγγι	Βακάλο - Παπαδοῦκα
17. Ἡμερολόγιον πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου	Γ. Δροσίνη
18. Ἡρωΐδες	Ἐκδοσις «Ζωῆς»
19. Ὁ Κοραῆς	Ἐκδοσις Σιδέρη
20. Ὁ Ρήγας ὁ Βελενστινλῆς	Β. Ρῶτα
21. Νὰ ζῆ τὸ Μεσολόγγι	Β. Ρῶτα
22. Ὁ Καποδίστριας καὶ ἡ ἐποχὴ του	Ε. Μαυράκη
23. Ἐγκυκλοπαιδεῖα τοῦ παιδιοῦ	Α. Μεταξᾶ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σελίς
3

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ 5

1. Ἐκτασις τοῦ Τουρκικοῦ κράτους.—2. Ἡ κατάστασις τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν τῆς ἐποχῆς αὐτῆς.—3. Πόλεμοι τῶν Τούρκων πρὸς τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη. 5—9

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΥΠΟ ΤΟΝ ΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΖΥΓΟΝ 10

1. Δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων.—2. Ὁργάνωσις τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ.—3. Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας.—4. Οἱ Φαναριῶται.—5. Ἡ Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας.—6. Ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. 10—39

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 40

1. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις.—2. Ὁ Ρήγας Φεραῖος.—3. Ἄγῶνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἄλῃ πασσᾶ.—4. Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία. 40—54

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ 54

1. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν.—2. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα.—3. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα.—4. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Μακεδονίαν καὶ Κρήτην.—5. Ἡ πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις εἰς Ἐπίδαυρον.—6. Ἡ ἐπανάστασις τῶν ναυτικῶν νήσων.—7. Ἡ ἀνατίναξις τῆς Τουρκικῆς φρεγάτας εἰς Ἐρεσσόν. 54—86

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 86

1. Τὸ πολεμικὸν σχέδιον τῶν Τούρκων.—2. Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου.—3. Ἡ πυρπόλησις τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος.—4. Ἡ καταστροφὴ τοῦ Πέτα.—5. Ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογίου.—6. Ἐκστρατεία καὶ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλι. 86—99

ΤΡΙΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 100

1. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης.—2. Ὁ φιλελληνισμὸς εἰς τὴν Εὐρώπην.—3. Ὁ λόρδος Βύρων.—4. Ἐμφύλιοι πόλεμοι (φυλάκιαις τοῦ Κολοκοτρώνη). 100—108

ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

108

1. Ἄγῶνες τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Αἰγύπτου πρὸς κατάπνιξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως.—2. Ὑποταγὴ τῆς Κρήτης. Καταστροφή τοῦ Κάσου.—3. Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν.—4. Ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντα.

108—113

ΠΕΜΠΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

113

1. Ἀπόβασις τοῦ Ἰμβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.—2. Ἡ μάχη εἰς τὸ Μανιάκι καὶ ὁ ἠρωϊκὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα.—3. Ἀποφυλάκισις τοῦ Κολοκοτρώνη.—4. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

113—120

ΕΚΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

120

1. Ἡ ἠρωϊκὴ ἐξοδος τοῦ Μεσολογγίου.—2. Ἐπάνοδος τοῦ Ἰμβραήμ εἰς Πελοπόννησον καὶ καταστροφή τοῦ Μωριά. —3. Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.—4. Γ. Καραϊσκάκης.—5. Ἡ μάχη τῆς Ἀραχῶβης καὶ ἡ ἀνάκτησις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

120—127

7ον, 8ον καὶ 9ον ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

127

Ἡ πανωλεθρία τοῦ Φαλήρου καὶ ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. 127—129

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἐπέμβασις τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων εἰς τὸν ἀγῶνα 130—134

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

ΤΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ

134

1. Ὁ Καποδίστριας.—2. Ἡ βασιλεία τοῦ Ὄθωνος.—3. Ἡ βασιλεία Γεωργίου τοῦ Α'.—4. Οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι.—5. Πρῶτος Παγκόσμιος πόλεμος.—6. Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή.—7. Δεύτερος Παγκόσμιος πόλεμος.

134—158

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας

159

Χρονολογικὸς πίναξ

161

Πίναξ ἱστορικῶν ἀναγνωσμάτων

163

